

LCz
D1435H Dalimilov Kronika,

Dalimilova

CHRONIKA ČESKÁ

v nejdávnější čtení navrácena

od

Václava Hanky.

Pro študující středních škol historickými a gramatickými poznámkami
opatřil

Jan Orth.

513814

9. 11. 50

V Praze.

Nakladatel kněbkupectví: I. L. Kober.

1874.

1884

ČERVENÝ

1884

1884

1884

1884

1884

Jáz těch knih dávno hledaju
a toho vezdy žádaju,
by sě v to někto uvázal.

A dotud sem toho žádal,
dokudž sem právě nezbádal,
že sě v tom nechtie odati;
sám sě chcu v to uvázati.

Dal. Předml. v. 9.—16.

Nikdo nemůže upříti, že jsme dosud malou pozornost věnovali výkladům našich plodů literárních, čímž se stává, že mnohé spisy, jmenovitě ze starší doby, jen užším kruhům úplně známy jsou, ostatním pak více méně nepřístupnými zůstávají. Chtě aspoň naši studující mládeži čtení Dalimila usnadniti, uvázal jsem se v interpretování tohoto zvláštního zjevu v naší literatuře, věda napřed, že mi nelze vyhověti zcela požadavkům, jaké věda historická a filologická za našich dnů činí; než to snad hrubší vady a poklesky práce mé částečně omluví, že jsem výklad tento na venkově — vzdálen tudíž všelikých pomůcek — a sice před čtyřmi již roky sepsal.

Na den sv. Apolináře 1873.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Ú v o d.

Kronika Dalimilova, nejstarší to dílo historické jazykem českým sepsané, jest literární plod předáležitý, třeba se mu dosud spravedlivého ocenění a patřičného povšimnutí nedostalo.

Příčina toho zdá se mi především v tom původ svůj míti, že při posuzování na váhu kladena celkem historická její cena, která v některých částech ovšem chatrnou býti se jeví, jmenovitě od r. 1125, když spisovatele kronika Kosmova opustila, a on dějiny jen z pověstí vážil; avšak od kap. 82. až do konce jest Dalimil dle všeobecně panujícího přesvědčení spolehliv, ano hodnověrným pramenem oněch událostí, jichž očitým byl svědkem. Za omyly a spletení jednoho děje s druhým, poskytuje nám kronika nemalé náhrady, že v ní zachovány mnohé podrobnosti, pro kulturní historii veledůležité.

Nad to pravdě podobno, že mnohá ještě věc, která se nám smyšlenou býti vidí, dalším badáním platnosti nabude, a proto souhlasím s Faustínem Procházkou, který v předmluvě k Dalimilově kronice praví: „Ačkoliv tato kronika, ne v své celosti vzatá, ale toliko s částky, a jelikož příběhy věku 13. ku konci se schylujícího a 14. vzházejícího vypravuje, studnici slouti může, a však i z strany věcí před těmi časy zběhlých, jelikož jsou z pravých pramenů vzaty, nemalou vážnost má, a jestli i kde co buď smyšleného, buď omylného, není tak zle, aby se tomu, jednak bedlivým toho ukázaním, jednak z lepších památek opravením, pomoci nemohlo.“

Majíce to a jiné na mysli musíme výrok Meinertův: „Dalimilova rymovaná stvůra v jazyku českém obsahuje méně

dějiny národa českého od jeho přistěhování až na korunování krále Jana, než tkaninu lží a smyšlenek o ní a může nazvána býti hlavním zdrojem všech nejnemotornějších bájek, ježto tak dlouho dějiny české zohavovaly“ — prohlásiti za velmi příkrý a nespravedlivý. Podobně křivý soud vynesli nad Dalimilem Dobner a Dobrovský. —

Druhá příčina, pro kterou kronika hlavně od bitvy bělohorské v zapomenutí ano v opovržení upadla, jest její tendence, kterou však velmi snadno vysvětliti a ospravedlniti můžeme. Dalimil žil totiž v době, v níž přičiněním posledních Přemyslovcův šíření se živlu cizího na ujmu domácího nejširších rozměrů dosáhlo; Dalimil žil v době, v kteréž zlovláda Braniborů v živé ještě paměti u lidu byla; on žil za zlopověstného hospodářství korutanského, kterýmž, podobně jako řáděním braniborským, práva soukromá i veřejná sveřepě šlapána, cit národní beztrestně urážen, lid český v pravém smyslu slova mučen, a země česká v poušť obrácena. Kým tedy div, zahořel-li muž jazyka a vlasti milovný neukrotitelnou nenávistí proti těm, kteří vlast jeho na pokraj záhuby přivedli, a napomínal-li bezohledně národ, vlastně šlechtu, aby se jak v přítomnosti tak i v budoucnosti všech pošetlostí a poklesků vystříhala a zachování a oslavení jména českého jedině na paměti měla! Vedle toho nesmí se zapomenouti, že Dalimilův život padá do doby krále Jana, jemuž na blahu národa českého velice málo záleželo. Jak s jedné strany upříti se nedá, že Dalimil v nenávisti své daleko za meze uněsti se nechal, tak opět s druhé strany zamlčeti nelze, že ve svém horování mnohý výrok, mnohé napomenutí pronesl, které ani za našich dnů platnosti nepozbývá. Nebude nemístný úsudek svob. p. Helferta, kteréhož zajisté nikdo z národní nesnášlivosti viniti nemůže. Ve svém spise *Mistr Jan Hus* pronáší se na str. 46. takto: „Vida Dalimil, kterak živel německý v městech, ve šlechtě i po celé zemi se šíří a mohutní. a obává se, aby osud polabských Slovanů nepřekvapil i milou naši vlast, napínal všechny síly ducha svého, aby šlechtu českou upozornil na tak hrozné nebezpečnosti a národní cit v ní vzkřísil. S toho stanoviska lze si vysvětliti onu bezohlednou náruživost a nenávist proti všemu, což bylo německého. Spatřoval před sebou boj na život i na smrt mezi oběma národnostmi, a proto se mu hodil každý prostředek, aby národnost cizí co možna nejčerněji vylíčil.“

Odstrčí-li historik častěji nevrle kroniku naši, neučiní toho zajisté filolog, nebo Dalimil jest nezkaleným, hojným

zdrojem pro řeč a její skladbu, a za tou již příčinou zasluhuje úplnou naši úctu, i mělo by se mu více píle a pozornosti věnovati. Ti, kdož rozhodují nad vyučováním na středních školách, měli by poskytnouti studujícím příležitosti, aby Dalimila lépe seznali než dosud. Pilným jeho studováním obohatil by zároveň dějiny české doby starší, přivykaje při tom kritice. —

Jmeno spisovatele kroniky, jehož život do r. 1282—1314 padá, neznámo, jelikož ve všech dosud známých rukopisech se pohřešuje, i není naděje, že se nám kdy objeví. Dalimilu připisuje se kronika proto, že lživý Hájek mezi prameny, z nichž čerpal, jakéhosi Dalimila meziříckého, kanovníka při kostele staroboleslavském uvádí, což Pešinu a Boleluckého zavedlo, že stotožnili kanovníka boleslavského s naším spisovatelem. Poněvadž nějakého názvu kronice zapotřebí jest, a Dalimilovo jmeno, jak Hanka praví, již vůbec známo a přijato, budiž při ní ponecháno. Domnělý náš Dalimil byl dle vši pravděpodobnosti rytíř smýšlení čistě aristokratického, nebo napominání jeho platí toliko šlechtě, k stavu městskému, na cizích institucích a na ujmu právům šlechty založenému, jeví při každé příležitosti kyselost; proti nešlechticům, chlapům, vůbec smýšlí dle spůsobu 14. věku. Jak pravdě podobno, usedlý byl buď v Bydžovsku, Boleslavsku aneb v Kourímsku, protože o šlechtických roděch těchto krajin dobrou známost měl.

Že byla kronika Dalimilova někdy velmi oblíbena a hustě čtena, jest zřejmo z množství oprav a vysvětlení v rukopisech, jakož i z toho, že ji mnozí starší spisovatelé, jmenovitě 16. věku, zhusta citují.

Rukopisy

jsou recensí starší a mladší; k oněm patří:

1. Zlomek v universitní knihovně pražské, Hanušem r. 1861 objevený, kterýž klademe na první místo, jelikož jej Hanuš za souvěký s původcem kroniky vyhlásil. Jím zachováno: Kapitola 30. až na prvních 15 veršů, kap. 31. celá, z kap. 32. prvních 6 veršů, z kap. 39. posledních 21 veršů, kap. 40. a 41. celá, z kap. 42. prvních 52 verše.

2. Zlomek královéhradecký na pergameně z první polovice 14. stol. obsahuje kap. 9. celou, z kap. 3., 4., 8. a 10. zlomky; chová se v čes. museu.

3. Zlomek olomúcký z druhé polovice 14. věku, pergamenový to list, obsahující druhou polovici 10. a první polovici 11. kap.; též v čes. museu.

VIII

4. Zlomek strahovský, někdy v klášteře minoritském v Praze, jde dle Hanky do 14. kap., dle slovníka knihopisného má jen 11 kapitol.

5. Rukopis františkanský z r. 1441 na papíře, druhdy majetek kláštera františkanského u p. Marie Sněžné, jest nyní v pražské knihovně knížat z Lobkovic. Končí slovy: „Franiék V šerobský toto psal Thomovi mlynáři u Hory v černém mlýně.“

6. Druhý cerronský rukopis na papíře z r. 1443 ve Vídni. Z třetího cerronského jen některé citáty.

7. Rukopis někdy páně Zebererův psán na papíře r. 1459 v Ledči Janem z Domažlic, řečeným Pinvička; chová se nyní v čes. museu.

Mladšího původu jsou:

8. Rukopis lobkovický na pergameně z 15. století jest v knížecí knihovně v Praze.

9. Prvý cerronský na pergameně ve Vídni.

10. Rukopis někdy Pelclův na papíře chová se na zámku děčínském.

11. Rukopis fürstenberský na papíře z 15. věku jest v knížecí knihovně v Praze.

Překlady.

Jest to úkazem zajisté pamětihodným, že kronika Dalimilova vzdor svému protiněmeckému smýšlení velmi záhy do němčiny přeložena byla. Nejstarší známý překlad rymovaný z r. 1389 nalezá se v rukopise kapitulní knihovny v Praze a nadepsán: „*Di tutsch kronik von behemlant.*“ Překladatel vynechal předmluvu a změnil stručnost, kterou starší rukopisy vynikají, v rozvlácnost a hanu Němců v chválu. — Prosaický překlad z 15. stol. nalezl Dobrovský v Řezně v klášteře sv. Emmerana, jiný Hanka v universitní knihovně v Lipsku. Poslední dal dle rukopisu Křištofa Hoffmanna († 1534) vytišknouti H. Pez v „*Scriptores rerum Austriacarum.*“

Vydání.

1. Poprvé vydal kroniku tiskem Pavel Ješín, písař Nového města pražského, nadepsav ji: Kronika stará kláštera Boleslavského o posloupnosti knížat a králů českých, rozličných přiběžích, divných proměnách a slavných národu českého činech, od založení téhož národa až do Jana Lucemburského a t. d.

Vytištěna v Novém městě pražském u Daniela Karla z Karlsperka. Na posledním listě: „Léta Pané M.DC.XX. XXV. dne Měsíce Června.“ — Užil sedmi rukopisův a zlomkův obojí recensí. V předmluvě objasnil zastaralé formy jazyka. Protože dílo své dvěma, v stavovském povstání vynikajícím pánům českým, Václavovi Vilémovi z Ronpova a Václavovi Budovci z Budova věnoval, a „k tomu,“ pravi Procházka, „že v předmluvě něco o poetě svatých nevázně napsal: ale také, že týž vydávatel, Fridrichově rotě cele oddaný, sám od osoby své v přípisu k odboji a bouře nápomocen byl,“ zničeno od vítězův bělohorských celé vydání až na 6 výtisků. Jeden exemplář jest v universitní knihovně v Praze, jiný v knihovně musejní a na Strahově, pak v universitní knihovně v Moskvě; jiný měl rytíř Neuberk a opět jiný, bez titule, chován na zámku duchcovském.

2. Podruhé vydána od Faustína Procházky s nápisem: Kronika Boleslavská o posloupnosti knížat a králů českých atd. V Praze u Kašpara Wildmanna r. 1786. Použil po dvou rukopisech obojí recensí. totiž františkanského a zebeberského. pelclovského a fürstenberského, a opatřil ji gramatickými a historickými poznamenáními. Žel, že jazyk obnovil a tak pel s kroniky setřel. —

3. Václav Hanka vydal ji pod názvem: Dalimilova chronika česká v nejdávnější čtení navracena. V Praze r. 1849. —

4. Týž: Dalimilova chronika česká v nejdávnější čtení navracena, s různoslovím i přídávky desíti rukopisů opatřena. Se snímkem nejstaršího rukopisu. V Praze r. 1851.

5. Tentýž: Dalimilova chronika česká v nejdávnější čtení navracena. V Praze r. 1853. Vydání druhé.

Vysvětlení skratkúv.

- Alb. = Alberta Velikého knihy mravní.
Alex. = Alexandreis.
Apol. = Apollon, král Týrský (Musejník 1863).
XII. Ap. = Legenda o XII. apoštolech.
Bás. děj. = Zlomky básní dějepisných.
Bibl. = Bible.
Brunc. = Kronika o Bruncvíkovi.
Dal. = Dalimil.
D. K. B. = Desatero kázání božích.
sv. Dor. = Legenda o sv. Dorotě.
Dub. = Ondřej z Dubé.
Erb. = Erben.
Ev. sv. J. = Evangelium sv. Jana.
Frant. = František, letopisec.
Háj. = Hájek.
Har. = Harant, Cesta do sv. země.
Hatt. = prof. Hattala.
Hist. Troj. = Historie Trojanská.
Ješ. = Ješín.
Jež. Ml. = Ježíšovo mládí.
sv. Kat. = sv. Kateřina (legenda štokholmská).
Kosm. = Kosmas.
Mast. = Mastičkář.
Mat. Verb. = Glossy české v lat. slovníku Mater Verborum, opsaném od Vacerada.
Musej. = Musejník.
Pam. = Památky archaeologické a místopisné.
Pass. = Passional.
Pis. d. = Písňe duchovní.
Pref. = Prefát z Vlkánova.
Proch. = Procházka, Kronika boleslavská.
sv. Prok. = Legenda o sv. Prokopu.
Pulk. = Pulkava.
Reg. = Regesta Erbenova.

- Rožm. = Kniha starého pána z Rožmberka.
 R. K. = Rukopis královodvorský.
 R. Z. = Rukopis zelenohorský.
 (rkp.) F. = rukopis fürstenberský (Dalimilovy kron.).
 (rkp.) FF. = rukopis františkanský " "
 (rkp.) H. = rukopis Hanušem objevený " "
 (rkp.) P. = rukopis Pelclův " "
 (rkp.) Z. = rukopis zebererský " "
 Rem. = Satyra o řemeslnících.
 Slov. práv. = Dr. Jirečka Slovanské právo.
 Sm. Fl. = Smil Flaška z Pardubic.
 Št. Skl. = Starobylá skládání.
 Šaf. = Pavel Šafařík.
 Št. = Tomáš ze Stitného.
 Umuč. P. = Umučení Páně.
 Výb. = Výbor z literatury české.
 Žikm. = Žikmund, Skladba jazyka českého.
 Ž. J. K. = Život Ježíše Krista.
 Živ. Jos. = Život Josefa (Musej. 1862).

Dalimilova

CHRONIKA ČESKÁ.

1870

CHRONICA LEEVA

Předmluva.

M nozí pověsti hledají, v tom dvorně i moudře činie: a že svéj země netbajú, tiem svůj rod sprostestviem vinie. Neb by se veň cti naděli,	5
svéj země by knihy jměli, z nichžby veš svůj rod věděli, otkad přišli, by zvěděli. Jáz těch knih dávno hledaju, a toho vezdy žádaju,	10
by se v to někto uvázal, a vše skutky v jedno svázal. A dotud sem toho žádal, dokudž sem právě nezbádal, že se v tom nechtie odati;	15
sám se chcu v to uvázati. Úsilnoť kroniku psáti, z rozličných v jednu shledati; neb to zajisté povědě, že nikdež celěj nevědě.	20
Písaři nesnažni byli, protož sú ji opustili jedno o svém kraji mluviec, a jiného opúšťějéc, a někde velmi krátiece,	25
a tiem pravý sled tratiece.	

Nalezeh ju v Boleslavi,
 ta všecky jiné oslavi,
 ta mě zvláště v bojích zpravi,
 a neznámého vypravi. 30
 A budešli pražskou čisti,
 tiemť jáz tě právě ujisti,
 na niej méně postaveno,
 ale slov více mluveno;
 opatovská často blúdí, 35
 ačť viac mluví, však tě slúdí,
 Vyšehradská mi se najméně slubila,
 najlepšieť jest v Boleslavi byla.
 To račte všickni věděti,
 žeť se chcu téj přidržeti. 40
 Naleznešli co jinak než tuto postaveno,
 vez to žeť to mú volí neproměněno.
 Ale jakž tam postaveno,
 takž jest i mnú ustaveno.
 Řeči prázdne ukrátiti, 45
 však smysl celý položiti;
 by se mohl každý učiti,
 k svému jazyku snažiti.
 Slyše múdrý múdreji bude,
 túžebný tiem túhy zbude. 50
 Jáz tuto sprostně položu,
 a na to lepšího prošu,
 aby pro našiej země čest,
 i pro našich nepřátel lest,
 zpravil řeč mú rýmem krásným, 55
 oslavil hlaholem jasným;
 a mě tiem nic nehaněje (řka):
 plete se a neuměje.
 Jázť se sám v tom dobře znaju,
 žeť o svém jazyce tbaju, 60
 toť mě jest k tomu vzbudilo,
 a k úsilí připudilo.

I. Babilonská věž. Srvhové.

Když vešken lud pro svú vinu
 kromě osmi vodú zhynu,
 tu ti, již běchu ostali,
 ote vzhoda slunce vstali,
 ku poludniu vzdy sě brachu, 5
 nebo běchu plni strachu:
 potopy sě vezde bojiec,
 sami sobě v tom nevěřiec.
 Když na jednom poli běchu,
 jemuž Senaar dějechu, 10

Kap. 1. V. 1. *lud*, vlastně ljud, z čehož přehl. nyní lid; dlužno pamatovati, že iu (ju) jak v kmenech tak i v příponách (na př. viziu, zemiú, v srdciu a j.) v prvních desetiletích 14. věku (tedy v době po Dalimilovi) v *í* přecházeti počalo. — V. 2. *kromě* m. kryjomě jest vlastně lok. trp. přič. č. přítom. od krýti (sě) a pojí se co sloveso odluky s gen. osmi. — Osm těchto osob zejména uvádí skladatel Alex.: „Kromě Noe jediného — a k tomu třem synóm jeho — a také jich čtyři ženy — ti jsú potopy zba-veny. (Výb. I., 1108, 24); porov. I. kn. Mojž. 7, 13. — V. 4. *ote*, ot, od 14. stol. o d, má svůj původ v předhistorické ablativně

příponě a t. — *vstali* m. vz-stali; v složeninách vysouvá se zhusta z předložky *vz* před s hláska *z*. — V. 5. *vzdy* m. vezdy (vlastně veš-dy), nyní vždy. — V. 7. gen. *potopy* při slov. duševního hnutí báti se druží se ke gen. odluky, nebo báti se značí, ovšem v duševním smyslu, vzdalování se od předmětu. — *vezde* porov. vždy v. 5. a nynější vezdejší — *bojiec* m. bojiece (sě); od přech. mn. čís. odsouvá se velmi často *e*. — V. 10. *Senaar*, Sinear nazývám pův. Babylon a Chaldea, jak patrnó z I. kn. Mojž. 10. 10: „Počátek pak jeho království byl Babylon a Erech, Achad a Chalne, v zemi Sinear;“ viz též Daniel 1, 1—2. Mimo to

tu nemúdrú radu vžechu
 a práve podobnu k smiechu,
 řkúc: Postavmy věžu sobě,
 ta buď vzvýši až do nebe.
 A když tu věžu dělachu, 15
 tvrdými cihlami stlachu,
 klj miesto vápna jmějechu,
 všickni jednu řeč mluviechu.
 Bohu sě dielo nesmili,
 on jich jazyky tak zmýli, 20
 že bratr bratru nerozumě,
 ale každý zvlaštniu řeč jmě.
 Tak svého diela přestachu,
 a druh ot druhu sě brachu.
 Každý sobě vlast ustavi, 25
 ot tiech vznidú rózní nravi.
 Osobichu sobě země,
 jakž i dnes jmá každá své jmě.
 Mezi jinými Srbové,

porov.: „I stalo se, když se brali od východu, našli pole v zemi Sinear a bydlili tam.“ Mojš. I., 11, 2. — V. 14. *vzvýši*, sesutím v zvýši. — V. 15. Stalo prý se r. 153 po potopě. — V. 16. *stlachu*, většina rkpsů skládachu. — V. 17. *klj*, Výb. a Procházka kli, z čehož zřejmo, že jest *j* pouhá přípona, která později v *h* změněna. — *jmějechu* m. imějechu; v druhé polovici 13. stol. počalo náslovné *i* před *m*, *d*, *h* přecházeti v *j*, čehož staří básníci používše, dle potřeby hned *i* hned *j* kladli, jak viděti z jmě v. 28. a imě kap. 2, 2. — V. 19. *nesmili* vykládá Proch. „nezlíbí, nebylo příjemný“ (sic). — V. 21. *že*, pův. je-že (*ἔτι*, quod), jest akk. stř. zájmena (*jī*, *ja*) je; „věřimy, je-že ot boga vyšel jesi.“ Ev sv. J. 9, 21; později odsuto *e*: „to mi také z písma známo, jež bylo v tej straně tamo Babylon, město veliké.“ Alex. 1108, 10; sesutím *j* povstalo ež: „nezjařte sě, bozi, svému slúze,

ež nepáli obět v dnešním slunci.“ R. K. 22, 36; konečně přesmykem *že*, kterýžto tvar již v R. K. se čte, na př. „ty rei svému ukrutníku, že dýmem jest nám velenie jeho.“ 15, 5. — V. 23 *přestachu* řadí se významem svým k slovesům, odloučením od předmětu značícím, pročež gen. svého diela. — V. 26. *vznidú*, Výb. *vznidechu*, složeno z předl. *vz*, zde počátek děje značící, a slov. *idu* mezi něž vsuto *n*; jazyčnice *n* vsouvá se vůbec do slov, poslých složením kořenů *id*, *im* a *jed* a předložek — *rózní*; *ó* počalo na sklonku 14. věku v *dloubé u* přecházeti, které zprvu *co uo*, návodem pak Bratří českých *co ů* psáti se počalo. Že v stěs. neciněno rozdilu mezi životnými a bezživotnými, netřeba připomínati. — *nrapy*, rus. *правъ*, *norovъ*; podobně: „tak svými svatými *nrapy* svojoj stav ohrazoval.“ Výb. 232, 30. — V. 28 *jmá* a *jmě* viz *jmějechu* v. 17. — V. 29. *Srbové*, rkp. *F. F. Slove-*

ottud, kdež bydlé Hřekové,
dle moře se usadichu,
až do Říma se vzplodichu.

30

2. Č e c h.

V srbském jazyce jest země,
jiežto Charvati jest imě.
V téj zemi běše lech,
jemuž imě dějechu Čech;
mužobojstva se dočini,
pro něž svú zemiu provini.
Ten Čech jměješe bratrův šest,
pro něž jměješe moc i čest,

5

né. Západním svým sousedům sluli Slované Vindové, Vendové, mezi sebou nazývali se Srbové t. j. příbuzenci. — V. 30. *bydlé* m. bydlie a tom. bydliá, koněčně bydlí. S tvarem tímto setkáváme se častěji ve spisech Husových, na př.: „A což sobě sami nezamýšlejí a zvolé neznají a utrpení, to chtí trpěti.“ — *Hřekové* m. Grékové podobně jako Hře hoř m. Gregor; pův. hláska *g* vymizela z češtiny asi počátkem 12. stol. zaměněna byvší hrdelnicí *h*; *g* nalzáme tudíž jen v nejstarších památkách, v rkpisu zelenohorském, v Ev. sv. Jana a v písni „Gospodi pomiluj ny.“ — V. 31. *dle*, dlě jest dle J. Jirečka lok. vyhynulého kmene del-dla; souvisí dlě vši pravdě podobnosti se slov. dlěti, dlíti (morari), odkud dlouhý; srov. něm. längs — V. 32. *až do Říma*, až k poloostrovu italskému. Procházka čte do Rýna a vykládá: „Do Rejna, k Rejnu. Tak *P.* a *F. F.* lépe; nežli *Z.* a *T.* do Říma.“ Oboje čtení pravé,

nebo sídla Slovanů rozkládala se na západ až k Rýnu a na jih až k moři jadranskému.

Kap. 2. V. 1. *V srbském jazyce*, v prostranství, kdež panuje jazyk slovanský; porov. Kap. 1, 29. — V. 2. *Charvati*, Výb. Chrvaty t. j. Velké č. Bílé Charvatsko, jak se nazývala severní krajina někdejší říše polské. Jmeno národa bylo původně i jmenem země, právě jako jmeno osadníkův spolu jmenem osady, jak na jevě z kap. 5, 10. — *imě viz kap. 1, 17.* — V. 3. *lech*, lěch, liach (odkudž š-lech-ta) byl vůbec možnější svobodník, asi tolik co potomní pán, jak patrně z porovnání slov R. Z. „chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami“ s pozdější formulí „páni a vládyky.“ — V. 7. Ač udání *bratrův šest* doslovně vykládati nechci, není přec tak nahodilé, jak by se na první pohled zdálo, uvážíme-li, že území Čechů v užším smyslu slova rozděleno bylo zajisté na základě počtu velikých rodin aspoň ve 12. věku na 9 žup. A

a ot nich mnoho čeledi,
 jiež jednéj moci osledi. 10
 I vybra se se všemi z země,
 jiež běše Charvati imě,
 i bra se lesem do lesa
 dietky své na plecí nesa.
 A když dlúho lesem jide, 15
 k velikému hvozdu přijde,
 stešče se čeledi jeho,
 vece: „Běda skutka mého!
 že jste pro mě v téjto núzi,
 vaši domi, hustí luzi.“ 20
 I vece Čech k svému zboru:

však kdož nám za to ručí, že bylo hned původně 9 žup? K víře podobno, že ta neb ona župa postupem času rozdělena býti mohla. Nad to jest pozorů hodno, že se nám zachovala jmena toliko *sedmi* župních braďů, totiž: Vyšehrad, Praha (Děvin?), Kazín, Tetín, Krakov, Libošín a Budeč (později Levý Hradec). — V. 9. *čeled* zvali se členové jednoho rodu, v jehož čele stál nejstarší úd („vsiak ot svoj čeledi vojevodi“ R. Z.); porov. Děpoltova *čeled* kap. 77, 13. — Ze slov těchto patrno, že s čeledi č. rodem, jemuž vévodil Čech, ještě několik velkých rodů č. přibuzenstev do naší vlasti přišlo — V. 14. *dietky*, musí se dle Jos. Jirečka čísti *dědky*, nebo Kosmovy penates Dal. zajisté nepřeložil slovem dítky, kterážto chyba do naší kroniky jen neopatrností prepisovatelů vloudila se. Významné, avšak dlouho nepovšimnuté místo toto jest důkazem, že měli naši pohanští předkové dva druhy domácích bůžků, skrety č. skřítky a dědky; onino byli nepochybně bůžkové národní, t. j. všem Čechům společni, jak k tomu vede kmen krt, bůh světla a tepla, tito bůžkové rodinní, totiž ze dřeva vyřezané podobizny ze-

mřelých předkův, dědův jednotlivých rodin. — *plec* přehl. m. *plec*ú. — V. 15. *jide* m. *ide*, asi počátkem 13. stol. přistoupilo k náslovnému *i* jota. — V. 16. *hvoz*d znamená veliký les vůbec, v užším pak smyslu onen široký pás lesa, který zemi českou na vše strany lemoval. Ze částka Šumavy tamějším Němcům Waldhvozď sluje, obecně známo. — V. 17. *stešče se*, zasteskne se; *spřežka sk* rozlišena v š. č. — V. 19. *jste*; v nejstarších památkách písemnictví českého, v rkp. Z. a K. objevují se veskrz tvary bez *j*, aspoň v Hankově vydání z r. 1851, kdežto ve Výb. *j* v jsúci 26, 8; jsem 34, 9; jsi 35, 5; jsú 35, 13 a obklúčení jsmy 49, 34. Avšak v Dal. klade se v Hank. vydání v přitom. č. pravidelně *j* a při opisování min. časů tvary bez *j*, kterýžto způsob psaní po celou dobu, tak řeč. klassickoú, panoval. Ze jest *j* pouhý přídech patrno z latiny. — V. 20 zní dle Výb. „a jsú spávi domové hustí luzi.“ — *luk* = lat. *lucus* jak viděti z překladu starého zákona z 13. věku: „postavili modlu v luzě (in luco);“ dle Procházky porostlina, pustina. — V. 21. *zboru* m. sboru (*s cum, con a br-bráti*); sku-

„Podejděm pod tuto horu,
 dětem, skotu otopčinem,
 a snad sě tu s tůhú mínem.“
 Pak zajtra u pravěj zoře 25
 by Čech sám jedín na hoře,
 z niež všucku zemiú ohleda,
 a dále jim jítí neda,
 řka: „Jmámy zemiú po svéj vůli,
 budůt nám zde plní stoli, 30
 zvieři, ptákóv, ryb, včel dosti,
 ot nepřátel dost tvrdosti,
 jakby sě na púšči stalo,
 kdežby nic nepřekážalo.“
 Ale že s téj hory zřechu, 35
 protož téj hoře Říp vzděchu.
 Prvé chleba nejmějechu,
 maso a ryby jeděchu;
 téhož léta luh zkopachu,
 druhého rádlem zorachu. 40
 Že jich starostě Čech děchu,
 proňž téj zemi Čechy vzděchu.

peninu sb nelze tak snadno vysloviti, za kterouž příčinou etymologie výslovností ustoupila. — V. 24. *tůha* úzkost, nesnáze. — V. 25. *pak* m. *paky*: „paky vám vyžehajú dvory, chyžice.“ R. K. 35, 18 — o předl. *u* pamatovati, že ji staří básníři často měnili ve *v* a na opak *v v u*, aby rovnosti slabik ve verši docílili. — *pravěj* porov. kap. 10, 21. — *zoře* od *zrieti*; slovem tím přeložil překladatel starého zákona lat. Aurora. — V. 26. *sám jedín*, Výb. sám sedm (viz v. 7. bratrův šest); *k* zájmenu sám kladeny prvotně číslovky v tvaru nominálném, avšak záhy již i v pronominálném, jako sám šestý -*n-a-d-ca* t kap. 89, 34. K lepšímu porozumění porov.: „paron sám třetí se dvěma jinýma pacholky.“ Přefát 1499, 5. — V. 27. *z niež*, lépe ve Výb. s *niež*. — V. 32. t. j. od nepřátel dělí nás zde

tvrdé, přirozené hranice; Kosmas praví: „quasi unus et continuus mons totam illam terram circum-eat et uniat;“ dost tvrdosti čte rkp. *F. F.* tvrda dosti. — V. 33. *na púšči*, v zemi hustým lesem pokrytá a obyvatelův prázdne. — V. 36. *Říp*, Palacký Děj. I. str. 40 píše: „Říp (Ripaci montes) zdá se býti severské rip aneb rif t. j. hora;“ srovnej se slovem *chrb* (*hrb*), *chřib*; dosud sluje vyvýšenina u prostřed údolí Třebovky (mezi Čes. Třebovou a Rybníkem) *křib*, jinak *chřib*. — V. 39. *luh* rkp. *F. F.* laz, *P.* ládo, *F.* zemi, *Z.* les; viz v. 20. — V. 41. *starosta*, synon. hospoda, vojevoda, značí hlavu, náčelníka plemene, někdy i rodu, jako v kap. 34, 1—2. — V. 42. *proňž* m. pro něž (v. 6.), nyní *proco*, *pročež*; z toho patrnó, že nejen muž. akk. ji ve spojení s předložkami o poslední

Ti ludie převěrní běchu,
 své zbožie obecno jměchu;
 komuž se nedostaněše, 45
 u druha jako své jměše.
 Jeden zlý obyčej jměchu,
 že manželstva nedržechu,
 i žena jista neběše,
 jeden muž mnoho žen jměše; 50
 právě skotsky přebývachu,
 však večer manželstva ptachu.
 Súdce nikdy nejmějechu,
 nebo sobě nekraděchu;
 pakli se kde stala sváda, 55
 u starších buděše rada,
 aby právo učinili
 a pravému polepšili.

svůj živel (i) — Hatt. Srovn. ml. §. 259 — přichází, nýbrž i stř. akk. je, aspoň v sloučení s předl. pro; podobně: „běše muž šlechtný, cný, pořádný . . . proňž králová ráda k němu chodieše pro pilnú radu.“ sv. Kat. 414; o užívání zájmena jež m. co viz kap. 3, 24. — V. 43. *ludie* aneb stažením ie v é lidé; „shluciechu se kmetští lidé.“ R. K. 36, 16. — V. 44. *zbožie*, pův. obilí, jak dosud u Poláků a Slováků, později jmění vůbec, movité i nemovité, protože všechno bohatství našich předků z orby svůj původ bralo. — *obecno*, porov. obec kap. 4, 7. Dle patriarchálního zřízení zůstávalo celé příbuzenstvo pohromadě a každý jednotlivec požíval stejného práva vlastnického, jsa jen společnému starostovi podřízen. Odtud jde, že nebylo nikoho bez statku, že nebylo chudých; chudým, vlastně zlým (tot prvotný význam slova *chudý*) byl ten, kdo pro zločin z rodinného svazku byl vyloučen. (Porov.: Obecné zří-

zení na Rusi. Matic e lidu I, 3, str. 154.) Na tomto rodinném základě a vědomí, jež předkové naši z pravlasti své přinesli, spočívalo potomní zřízení státní, zvláště župní. — V. 50. Že Slované a tudíž i naši praotcové podobně jiným pohanským národům více žen měli, o tom poučuje nás mimo jiné R. K. „i jedinu družu nám imieti po púti vsěj z Vesny po Moranu.“ 12, 21; z kap. 32, 33 a kap. 43, 15 dovidáme se, že zvyk ten dlouho ještě v době křesťanské udržel se. — V. 52. dle Výb.: „na však večer nová manželstva ptachu.“ — *ptáti něčeho* = *quaerere aliquid*; podobně kap. 70, 32 aneb: „potom jide do svého kraje, tajně sobě bydla ptaje.“ Pass. 185. 32. — V. 58. *pravému*, rkp. *Pnevinnému*, t. j. kdo byl v právu, v pravdě; „nalezniet tolik chytrosti konšel sobě i múdrosti, žet tě učiní prayého a'z pravého křivědného.“ Rem. 218, 20. Pamětihodno jest, že u všech evropských národů ponětí o právu značí cosi

I minu let velmi mnoho,
že se držechu obyčeje toho.

3. Krok, Kaši, Tetka, Lubuše.

A když minu mnohý rok,
vsta muž, jemuž děchu Krok.
Ten zemi všucku súdieše
a múdrosti je učieše.
Potom Krok jide do navi,
tři dcery múdré ostavi:
Kašiu, Tetku a Lubušu.
O třetie mluviti mušu.

5

přímého, rovného, opak práva,
krivda, směr nerovný. — V. 60.
držechu se spojuje se s gen. pří-
luky; viz kap. 4, 26.

Kap. 3. V. 2. *Krok*; asi 30 let po
zmizení památky Sámovy objevuje
se v druhé polovici 7. stol. vě-
hlasný tento muž, jímž nepřetr-
žitá řada panovníkův českých po-
činá Erben odvozuje jméno Krok,
pův. Krak, od slova krietí,
(o-křátí). Zde není místa rozho-
dovati, je-li Krok osoba mytická
neb historická, tolik ale jisto,
že říše česká za něho jaksi okrála,
nové se upravila. — V. 3. Ačko-
liv Krok, jak pravdě podobno,
pouze nad plemenem Čechů pa-
noval, měla přec i ostatní plemena
k němu bedlivý zřetel, jak vidíme
ze slov Kosmových: „Fuit Krok
vir perfectus, ad quem tam de
propriis tribubus, quam ex totius
provinciae plebibus omnes ad di-
rimenda convolabant iudicia.“ —
súdieše s akk., někdy i s dat.:
„súdití ima po zákonu“ R. Z.
33; „súďte sirotku“ Bibl. 334,
19. — V. 5. *nav* od koř. na
(— naviti = navaviti sv. Kat.
2123); naví zvali staří Čechové
příbytek duší zemřelých, a sice

dobrých; duše zlých přišly do
černé noci („Morena jej sipáše
v noc černu.“ R. K. 26, 2); po-
dobně: „ustlav jiným v navi
bydlo.“ Alex. 1079, 25; porov.
staroslovanské *navati*, smrt.
Unaviti ve smyslu zabítí, usmr-
titi čte se v Alex. 1120, 22: „tře-
tieho mečem uhlavi, čtvrtého mla-
tem unavi.“ Myslíti zde na lat.
báseň o Charonově lodi, jako
Procházka, jest zcela zbytečno,
třeba na ve značila loď, jak zhusta
se čte v Pref. z Vlkánova, na
př. „budouli do nave oheň há-
zeti a nave že by se na některém
místě zapálila . . . 1494, 36. —
V. 7. *Kašia*, správněji *Kazia*,
nejstarší prý, zasvěcena byla
v tajnou moc bylin a dovedla
mnohé nemože hejiti, stavši se
tak nemalou dobrodítelkyní lidu,
který jí pak z vděčnosti velikou
mohyln nasypal. Jméno její při-
vádí Šafařík v souvislost se sl.
kázati, *ukázati* (ostendere,
revelare obscura, futura), k čemuž
se snad táhne i pořekadlo Kosmou
zaznamenané: Illud nec ipsa po-
test recuperare Kazie.“ — V. 8.
mušu m. *musiu*; původní pří-
pona 1. os. mь sklesla kromě

Kaši sedě na Kašíně, ale Tetka na Tětíně.	10
Lubuša prorokyni běše, ta všucku zemiú súděše. O mezu sě dva vadišta, a sobě dobře přibišta.	
Lubuše je sě jú súditi, vinného drbi smutiti; vinný je sě jiej haněti, řka: „Nechcu tě za súdca jměti. Lépe umieš jehlú šíti, než v súdč muže súditi.	15 20

jsem, dám, jím, vím záhy v nosovku *a*, která změněna v *u*, vlastně *iu*; počátkem 14. stol. přehl. *iu* v *i* (v. kap. 1, 1), koncem pak téhož stol. nahrazena slovesa na *aiu*, *ěiu*, *iiu*, *iu* tvary na *ám* a *ím*. — V. 9. *sedě*, Výb. *sedieše*; vůbec známo, že v starých básních nešetřeno, jak bychom toho očekávali, povždy buď kratších buď delších tvarů. — *Kazín*, *Tetín* jsou přisvojovací přídavná jm., k nimž dlužno přimysletí hrad. *Kazín*, Dal. poprvé připomenutý, jest nepochybně Kosmovo „castrum, quod est situm in monte Osek, juxta flumen Mzie,“ i stál dle toho na ostrohu, který se zdvihá na pravém břehu Mze naproti Mokropsům. Místo tomu říká lid na hrádku. *Tetín* stál tam, kdež jest vesnice toho jména se zříceninami hradu, as $\frac{3}{4}$ hod. jihových. od Berouna. — V. 11. *prorokyni* m. prorokynie, pův. *-ynia*; od 14. stol. pak *-yně*. — V. 12. Po smrti Krokové rozdělily se dcery jeho o panství tak, že se dostala Kazi krajina zaosecká (kdež byl hrad *Kazín*, přezvaný později *Osek*), *Tetě* Podbrdsko (potomní Berounsko), *Libuše* pak panovala nad hlavním podílem vykonávajíc zároveň jakousi nejvyšší moc nad ostatními plemeu, jak z následujícího vy-

pravování, zvláště ale z R. Z. na jevě jest. — V. 13. *meza*, pův. *medja* (lat. *media*), byla vlastně vidlice na rozhraní do země zasazená (porca, quae est inter duos sulcos terrae eminens. Mat. Verb.) — *dva*, „liutý Chрудоš na Otavě křivě, zlatonosně (*a*) Stiglav chrabr na Radbuzě chladně.“ Porovnáme-li tento verš se slovy R. Z. „vadita sě rodna bratry o dědiny otné,“ poznáváme, že za dob Dalimilových původní staroslovanský řád rodový, totiž nedílnot dědiny i rodu, v zapomenutí již přišel, a že nám Dal. staré podání dle názoru své doby podává. — V. 14. *přibišta* Výb. *přibista*, s dat. tolik co vybití někomu; podobně: „častof jie j přibije mnoho.“ Řem. 211, 19. — V. 15. *je sě* s infin. k naznačení počátku děje spojuje Dal. veskrz s genitivem; je jest aor. od koř. *je*; v praes. kmeně zkažena nosovka v *m* (jm-u). — V. 16. *drbí*, Výb. *musí*; mimo 3. os. zachovala se 1. os. *drbiu* (kap. 24. 1) a pak v rukopise Hanušem nalezéném přič. m. č. *drbil* (v kap. 42, 52). — *smutiti* (cf. *smutný*, *smutek*); že jest s pouhý předpona, viděti z R. K. „Ty holúbče mutný! tobě mutno samu.“ — V. 17. *jiej* skrác. m. *jieje* (*jieja*), ostatně viz v. 15. — V. 18. *súdca*

Auvech to mě velmi rudí,
že našu zemiú žena súdí.“
Všech paní je sě haniti.
jehož jáz nechcu mluviti.
Lubuše to uslyševši, 25
nemúdrému přehověvši,
nic jemu neotpovědě,
a valný sněm zapovědě.
Když sě na sněm všickni snidú,
a před Lubušu přijidú, 30
tehdy ta všiej země máti
je sě hanby žalovati.
Zeměné to uslyševše,
svěj sě hospodě nasměvše,
jako s patra sě podjemše, 35
raďy ijedněj nevzemše
křikú všickni jedniem hlasem:
„Nevyplatímy to vlasem!
Pravduť mluvil člověk taký,
neboť jest vila muž vřaký, 40

jest rodu společného, podobně jako hospoda v. 34. — V. 21. *auvech*, *ouvé* (srov. lat. *va e*, řec. *ai*, *oi* v *oīmoi*) povstalo dle Šafaříka zdvojením prostého kořene *u* čili *v*. — *rudí*, nyní *t-rudí*. — V. 24. *jehož*; zaměňování zájmena co zájmenem jež v tak řec. nepravých přívlast. větách děje se dosti zhusta; „dvakrát léta ktvú osenie, jehož v těchto zemích nenie.“ Alex. 1107, 34 — *jáz*; *j* jest přídech jak zřejmo z lat. *eg-o* a něm. *ich*; od 14. stol. odsouváno *z*; porov. kap. 7, 20. — V. 28. *valný sněm*, jehož se účastnili dle R. Z. starostové jednotlivých plemen, Svatoslav ot Liubice bielé, Liutobor s Dobroslavská chlmca, Ratibor ot gor Krkonoší, Radovan ot Kamena Mostu atd. — *zapovědě*, opověděla, rozkázala; „i přiide cuzí úsilno v dědinu, i cuzími slovy zapovídá.“ R. K. 12, 16. — V. 29. *snidú* viz kap. 1, 26. — V. 32. viz 15. —

V. 33. *zeměné* zpět. přehl. m. zemané. Zemanstvo, šlechta rodová, jež se dělila na lechy a vládyky, vzala původ svůj nepochybně tenkrát, když přestalo volení hlavy č. staršího jednotlivých rodů záviseti na usnešení všech údů a některá užší rodina v stálém držení starostství nad celým příbuzenstvem se udržela. — V. 34. *hospoda* znamená buď hlavu rodiny (nyní hospodář), buď plemene aneb celého národa, jako Gosudar u Rusů aneb Hospodar u Rumunů; porov. též v. 18. — V. 35. *s patra*, Výb. z praka (lat. ballista); přípona přechod. m. č. při slov. *jmu* — *jíti* a jeho složeninách jest *m* místo *v*. — V. 40. *vila* (srov. *zavilý*, lat. *vilis*, něm. *feil*), rkp. *Z. blázen*. Možná dosti, že souvisí se

jenž se kto před ženú súde,
 jehož núze nepřipudí.
 Južť déle nechcem hověti,
 chcem muž za hospodu jmieti;
 jednoť na tobě prosímy,
 pověz nám věščbami svými,
 z kteréj nám jest země vzieti,
 neb v svéj nemóžem ho jmieti.“

45

4. Pohanění Lubuše.

Tdy Lubuše odpovědě,
 řkúc: „Toť vám beze lsti povědě,
 jakž ste mě i uhanili,
 když ste mě tak potupili.
 A zlý člověk to chce býti,
 kterýž pro své dobré dá obci zlým užiti.
 Obec, každého ohrada,
 ktož tu tupí, minulať jej rada.“

5

slovem Vila, jež značilo národ od Anglosasů podmaněný (Šafaříkovy Starožit. str. 64), podobně jako od Spartanů podrobený národ Helotů, a ve smyslu otroka, holoty (kap. 79, 6) i zde snad vykládáno býti může, nebo nelze upříti, že vzniknutím stavu šlechtického i jakýsi druh poddanství počátek svůj vzal, z něhož se potom úplně nevolnictví vyvinulo. Mimo to zdá se místní název Vše-vily (na Pis.) stejného významu býti s Vše chlapy. — V. 41. *jenž-ťto*, kdokoliv, kterýkoliv. — V. 45. *jednoť*, Výb. lépe jednohot; porov.: „tohot jáz na tobě prosí.“ Rem. 213, 34. Mimo to váže se slo. *prositi* ještě následovně: *prositi* od někoho něčeho (kap. 23, 17), někoho za něco („Kristus kázal Boha prositi za vezdejší chleb.“ Št.), něčeho u někoho („a prosie u něho daru.“ D. K. B. 240, 33), někoho z ně-

čeho („ješče tebe prosí z toho.“ sv. Kat. 3364). — V. 47. *z kteréj země*, t. j. z kterého území Čech, z kterého plemene, nebo nikoliv cizozemec, než tuzemec z plemene Lemuzů povolán na stolec knížecí. Povoláním Přemysla na trůn učiněn počátek centralisace, nebo území Lemuzů potaženo již tenkrát, jak pravdě podobno, k panství českému.

Kap. 4. V. 1. *Tdy* skrác. m. tehdy. — V. 2. *povědě* viz v. 34. — V. 3. *jakž-ť*, Výb. jakžkoli — *uhanili*; předl. *u* značí zde zcela, úplně. — V. 6. *obec* znamenala pův. pastviny všem osadníkům společně; postupem času přeneseno jméno na osadníky (kap. 47, 6), kteří společně pastvin, obce užívali, a pastvinám dáno jméno obcíny. Dle toho jest tedy obec spolkem osadníků, sousedů, kteří v osadě pospolu sedí, a kterým pastviny

Ztratě obec, neufaj do hrada,
 bez obce pobude sváda. 10
 Jáz vám nedám zlým užiti,
 chcu vám beze lsti raditi:
 radějše byste mohli mój súd trpěti,
 nežli za kněz muže jměti.
 Lehčejeť tepe dievčie ruka, 15
 ot mužskéj rány bývá veliká muka.
 Tuž mně tepruv uvěříte,
 když svého kněze za železným stolem uzříte.
 Budeliť vámi cuzozemec vlásti,
 nebude moci váš jazyk dlúho tráti. 20
 Túhať jest mezi cuziemi,
 smutný utěši se svými.
 Každý králuje s přátely svými,
 ijeden múdrý neradí se s cuziemi.
 Pojmeť lud jazyka svého 25
 a budeť vždy hledati vašeho zlého;

v-o b e c, v ů b e c patří.— *zlým užiti* podobně: „Nejeden toho zlým užil, jenžto svůj živótek složil.“ Alex. 139, 28.— V. 9. *ztratě* m. *ztra-tiv*. — *ufati* (změžděním z u-p-vati) váže se ještě takto: „Ke všem tu neufasta.“ Alex. 150, 22.— „Ufám Bohu.“ Hus. Post. 198, 29.— „Ufaji v bóh, že mi neuškodí.“ Alex. 147, 15.— V. 10. zní ve Výb. a u Proch.: „bez obce dobude tebe všeliká sváda.“ — V. 13. *radějše* jest vlastně adj. střed. rodu.— V. 14. *kněz*, pův. akk., kdežto akk. *muže* (m. mužá) již gen. se rovná. Kněz bylo nejoblíbenějším u všech Slovanů po-

jmenováním hlavy národa č. nejvyššího strážce zákonů, spolu ale i nejvyššího obětníka bohův. V prvotním tomto významu udrželo se slovo kněz ještě ve 14. stol. a nynější kněz (sacerdos) zván p o p (kap. 83, 17), ač již záhy na osoby duchovního stavu, hlavně biskupy (kap. 45, 6) přecházeti počalo.— V. 15. porov. se slovy R. Z.: „děvčie ruka na vy k vládě slaba“ a v 16. se slovy: „ký by vládl vám po železu“. — V. 25. t. j. přivede s sebou své krajany, lid, který mluví jeho jazykem.— V. 26. *hledati* slov. příluky*) pojí se s gen. vašeho zlého.—

*) Pozn. Genitivem na slovesích a přídavných jmenech závislým stíhají se hlavně dva směry: přichylování se k předmětu a odlučování se od předmětu (gen. příluky a gen. odluky). První směr byl zajisté původním úkonem genitivu, druhým vytýká se v předhistorické době zauiklý ablativ, jak prof. Hattala (Musej. 1858) dokázal. Splynutí obou protivných směrů stalo se zajisté brzy potom, když od gen. přípony a s (pater familia s) a od abl. at (viz kap. 1, 4) s a t se otfelo.

na váš lud bude hledati viny
 a svým rozdělí vaše dědiny.
 Česťte své ač i krastavo,
 nedaj v se cuzozemcu, česká hlavo. 30
 Tomuť vy učí ženská hlava:
 kde jeden jazyk, tu jeho sláva.“
 Opět Lubuše povědě:
 „Južť jáz toto dobře vědě,
 komu býti vašiú hospodú. 35
 Jdětež po mého koně vodu,
 kamožť on jedno poteče,
 a ke komužť on přiteče,
 toho na ten kón vsadiece,
 vedtež sém, se nesvářiece; 40
 budeteli se sváříti,
 budeť všiej zemi škoditi.“
 Lubuše se na své věščby vypusti,
 kón osedlavši bez uzdy pusti.

V. 28. *dědina* odvozeno od slova *děd* a značí nemovitý statek, hlavně půdu ornou, po dědech na potomky přešlou. A až podnes slove dědinou netoliko půda, na níž osada stojí, nýbrž i osada, ves sama, protože původně celý rod pospolně a nedílně v jedné osadě seděl. — V. 29. *česťte* od *čestiti* (*čestiti* a konečně změžděním *č s v c ctiti*). — *krastavo* aneb *chrastavo*, drsno, nepřijemno; podobně se střídá *k s ch* ve slově *koště* m. *chvoště*. — V. 30. t. j. nedej cizozemci do své vlasti vniknouti. — V. 31. *vy* (a n y); původních těchto akk. ne-

nahradil Dal., pozorně-li jsem četl, nikde gen. *vás*, *nás*. — V. 33. rkp. *FF*. a *F*. počínají novou kapitolu. — V. 34. *vědě*, přítomný č. vedle obyč. *věm* (*věd-m*), nyní *vím*; „i vědě, ježe záповěd jeho život věčen jesti.“ Ev. sv. J. 8, 23. — V. 36. *po* kladli dle Zikm. Skl. str. 208 staří spisovatelé po slov. *jíti*, *poslati*, *plaviti* atd. m. nynějšího *pro*, viz „po Svatoslav, po Lintobor“ atd. R. Z. — *voda* (*vodič*) od *voditi*, jako *slúha* od *slúžiti*. — V. 37. *jedno*, jenom (m. *jednom*), jen. — V. 42. dle Proch.: „Po tisíci let bude vši zemi škoditi.“

5. Přemysl v Stadicí.

Páni po koni pojedú,
 až Bělina řeky dojedú;
 dle téj řeky kón potече,
 na jednu úlehl přiteče,
 na niež ora muž veliký 5
 obinuv své nohy lyky.
 K tomu muži kón přiskočiv,
 i sta u něho sě vzbočiv,
 stoje jako jat v udici:
 proňž téj vsi vzděchu Stadicí. 10
 Páni na chlapě zvěděchu,
 že jemu jmě Přemysl děchu;
 poče sě druh k druhu smieti,
 i chtěchu inhed jej vzieti;
 a jakož sě jeho dotkú, 15
 Přemysl vdruží v zemiú otku,

Kap. 5. V. 1. *pojedú*, Výb. *pojídú*; předl. po nedodává zde činnosti významu futuralního ani finalního, jak vysvitá z následujícího a ž. — V. 2. *Bělina*, Běla, vzniká v Krušných horách (vlastní vřídlo ve výši 2265') nedaleko Neuhausu, vesnice as 2 hod. severozáp. od Borku (Jirkova), a spadá u Ústí do Labe. — 3. *dle* viz kap. 1, 31. — V. 4. *úlehl*, Proch. výkladně: „nezoranou, ulehlou roli.“ — V. 6. *obinuv*, rkp. P. obvinuv; v slovích s předl. ob (obi) složených vysouvá se zhusta ze skup. b v hláska v. — V. 9. *stojе*, Výb. stojieše viz kap. 3, 9. — *v udici*, rkp. FF. uzdici, uzdu. — V. 10. *proňž* viz kap. 2, 42. — *Stadicí*, vlastně jméno rodu společně v této osadě sedícího, viz kap. 2, 2. Nynější název Stadiče povstal zajisté teprv tenkrát, když vědomí o ne-

dílnosti rodu a majetku v zapomenutí přišlo. Že jméno Stadiců starší jest nad tuto pověst, netřeba připomínati. — V. 11. *chlap*, sedlák, kmet, v širším pak smyslu nešlechtic vůbec, jak zřejmo z kap. 102, 40. Avšak všechno tomu nasvědčuje, že Přemysl nebyl pouhým oráčem čili rolníkem, nýbrž starostou rodu Stadiců a spolu snad i županem plemene Lemuzů. — V. 13. *smieti* zpět přehl. m. smiati. — V. 14. *inhed*, in-hed, přesmyknutím inhed; in jest přehl. lat. un(-us) a zachovalo se jen v málo slovích. nebo asi od 13. stol. počalo ná-slovné i (ji) přecházeť v je; in tedy v jen, jeden; hed, tuším, m. hled (hod?) inhed = jedním hledem (jediním hodem?). — V. 15. *jakož*, Proch. jakž. — V. 16. *vdruží*, Proch. vstrči. — *otka* od koř. tk — tknouti.

řka: „Žel že ste tak ráno přišli;
 byste byli tepruv vyšli,
 bych mohl tu úlehl vzorati;
 více by bylo nelze oráčiu chleba kupovati; 20
 ale že ste uchvátili,
 a mně v roli překazili:
 móż to slyšeti každý rád,
 bude v zemi žizň a často hlad.“
 Posáh k lyčeněj kabeli, 25
 vyně sýr a pecen velí,
 poče na radlici jiesti,
 panóv prosi podle sebe siesti.
 Páni počechu vzhlédati,
 na Lubušu vzpomínati. 30
 Jechu sě jeho tázati,
 pročby mu milo na železe sniedati?
 Přemysl jim odpovědě:
 „Jakž vám Lubuše povědě,
 když ste nerodili o dievcě tbáti, 35
 bude vy mój rod železnú metlú kázati.“
 A když Přemysl sniedáše,
 jeden na otku vzhledáše,
 že vypusti pět pramenóv,

— V. 17. *ráno*, záhy, časně. — V. 21. *uchvátili*, chvátiti z chytiti stupňováním *y* v *va*; místo *že ste* čte rkp. *FF*. zle *ste*. — V. 23. *rád*, Proch. dle Ješ. nerád. — V. 24. *žizň*, úroda; podobně: „Daj nám všem, gospodi, žizň a mír v zemi;“ od téhož kořene ži odvozeno ži-vi-ti, ži-v-ot, a jako zde *v*, tak jest i *z* v ži-z-ň vsuvkou; rus. žiznъ jest čes. život. — V. 26. *vyně* m. vy-je; porov. jím a sním. — V. 28. *panóv prosi viz* kap. 3, 46. — *siesti*, infin. I. tř. od km. sed; podobně: slušie tobě před stolem na podlahách siesti.“ Pass. 310, 25. Tvar ten čte se ještě u Haranta: „Naši mniši někteří z veliké mdloby s oslů na zem padali a pěkně ssesti s nich nemohli.“ Cesta do sv. země. I.

str. 177. — V. 29. *vzhlédati*; předl. vz. znamená směr vzhůru (t. j. jeden k druhému pozdvihl svých zraků), kdežto vz v *vz-pomínati* (v. [30.] pojem z c e l a, úplně v sobě zahrnuje. — V. 35. *nerodili*, nechtěli. — *tbáti* pojí se vedle lok. s předl. o též s gen. („ale což praví, toho tbáti.“ Sm. Fl. 852, 8), anebo t. na někoho, na něco („Rubine, by ty rod mój znal, snad by na mě lépe tbal.“ Mast. 81, 21.) — V. 36. *kázati* (conf. kázeň, kázaný), kárati, trestati, od kajati (reprehendere); porov. verš tento s R. Z. „Kýby vládl vám po železu.“ — V. 39. závisí na zamlčeném slovese poznání — *pět pramenóv*, ratolestí; dle Kosmy jen tři, což se obyčejně vykládá na rod Přemyslovců, Slavníkovců a

z nich prokvite pět ořechův; 40
čtyřie uschnú v malěj chvíli,
pátý by živ, všem sě smíli.

6. Přemyslovo prorocत्वie.

Když sobě div ukázachu,
na Přemysle potázachu,
kteréby bylo znamenie,
suchěj otky rozkvetenie?
Přemysl jim odpovědě 5
řka: „Toť jáz vám vše povědě:
Suchá otka jest znamenie
mého chlapieho rozenie.
Ale žeť jest brzo vzkvetla,
jakž vám Lubuše jest řekla: 10
mój rod z chlapieho pořada
dojde králového řáda.
Pěti prameny bude kvěsti,
to budú na kněhách čiesti:
ze mne bude kněžstvo patero, 15
ale brzo zhyne čtvero.
Páté vzetkve velmi krásně
a vypustí svůj plod jasně;
ač sě jemu kdy podejde,

Vršovců. — V. 40. *prokvite*, rkp. *FF*. prokvete; kvěsti povstalo stupňováním kmenového *y* z *ky* — *kytiti*, od čeho *kytka* (*xvō*). — V. 42. *smíli se*, stane se milým, zalíbí se.

Kap. 6. V. 2. porov. kap. 13, 27. — V. 4. *rozkvetenie*, rkp. *P.*, *FF*. a Ješ. vzektvenie viz v. 17. — V. 10. *vám*, Výb. vem, o čemž viz kap. 70, 41. — V. 11. *pořad*, řád, stav, pokolení; porov.: „ve všem ženském pořiedě“ (zpětpřehl. m. pořadě) sv. Kat. 270. — V. 14. *na kněhách čiesti* t. j. v knihách; tak se říkalo i na knihách psáti: „ježto mi jest hanba na knížkách psáti.“ (Musej. 1863,

355). Tento způsob mluvení sahá do doby, když se dřevěných desk k psaní užívalo; avšak nejen rčení: psáti, čísti na knihách, nýbrž i slovo desky, dsky udrželo se drahně časů, ano dosud máme desky zemské (Landtafel), t. j. knihy veřejné, do nichž se zapisují tak řeč. stavovské statky nemovitě; místo na knihách čte rkp. *Z.* na kniežata; o látkách, na nichž se někdy psávalo, viz „Památky“ r. 1872 str. 287. — V. 17. *vzetkve*, Výb. přesm. *t* vzektve; ostatně viz kap. 5, 40. — V. 19. *ač*, jestli, pakli (lat. *si*), povstalo složením spojky *a* a *tá-*

všakž toho časa vždy dojde,
že vnuk pomstí svého děda!
jeho vrahóm potom běda!
Řka to, vsta z chlapieho zborá,
jde do Lubušina dvora.

20

7. Lubušin sňatek. Založení Prahy.

Jakž brzo Lubuše doje,
Lubuše jej za muž poje.
Přemysla dary uctichu
a knězem jej učinichu.
Přemysl běše múdrěj myslí, 5
s Lubušú právo zamyslí.
Tehdy Lubuše povědě
řkúc: „Jáz jedno miesto vědě,
to bude slovútno světu,
jakžto slunce v svém osvětu. 10
Pomněte vši slova mého,
vyndetať olivě z něho;

zacího če. — *kdy* m. někdy; jako v lat. po si quis m. aliquis se klade, tak i v čes. po ač kdy m. někdy. — V. 21. viz kap. 101, 13—20. — V. 23. *zborá* viz kap. 2, 21. — V. 24. *Lubušín dvůr*, hrádek Libušin, nebo zde nelze mysliti na Vyšehrad, protože Dal., následuje Kosmy, vystavení jeho teprv do času divící bouře klade (kap. 11, 15 a 16). Libušin dvůr č. hrad, který sobě prý Libuše vystavěla ve velkých lesích blíž Kladna, stál nedaleko nynější vesnice Libošína, již r. 1052 připomenuté, kdež dosud okolo starožitého kostelíka sv. Jiří příkopy a valy se spatřují.

Kap. 7. V. 1. *doje* skrác. aor. od *dojedu*; vedle *jed-ech* vyskytuje se i skrác. tvar *jech* vysutím *d.* — V. 6. *právo* t. j.

zemské, kterým se Čechové pak až do 13. stol. řídili a částečně i v potomních časech spravovali. Kosmas praví o Přemyslu: „hic vir omnia jura, quibus haec terra utitur et regitur, solus cum sola Libussa dictavit;“ a podobně Ondřej z Dubé ve svém výkladu na právo zemské str. 972, 25: „Právo zemské České jest dávno nalezeno, ještě ot pohanství, a najvíce ot Přemysla oráče, a ot těch pánov, kteříž sú té chvíle byli.“ — V. 8. *vědě* viz kap. 4, 34. — V. 9. *světu* od koř. si — *sieti* (splendere); *v* jest vsuvkou; dat. světu (Proch. po světu) dle analogie adj. známo. — V. 10. *osvět* (conf. osvěta), záře; odvozeno od koř. si; porov.: „podnebesie bě plno osvěty od slunce.“ R. K. 15, 9. — V. 12. *vyndetať*

Václav jmě olivě prvej, a Vojtěch olivě druhěj, Tě ot pokolenie mého vzendeta do nebeského. Tě to miesto osvětita, pohřebena obránita. Stavte město, toč vám kážu, tu, kdežto vám já pokážu.	15
U Vltavy pod Petřínem tesař činí práh s svým synem: pro práh městu vzdějte Praha, toho bude silná draha; neb jakž kněži i králové, ludie silní jakžto lvové, proti prahu klanějú hlavu. aby ju iměli zdrávu: takěž proti městu mému; budeť čest i chvála jemu.	20 25 30

m. vy-n-id-e-ta a příklonného t (ti); mezi kmen i d a předl. vy vloženo n, při čemž kmenové i vysuto. — V. 13. jmě viz kap. 1, 17. — V. 15. *tě* totiž olivě. — *ot* tolik co *z*. — Vojtěch nebyl z jejího pokolení. — V. 16. *do nebeského* scil. království, jak ve Výb. — V. 18. zní ve Výb.: „pohřebena všicku zemiú opravitá;“ viz kap. 52, 23—26. — V. 20. *já*, Výb. *jáz*, toliko zde a v kap. 42, 12, všude jinde *jáz*, kterýžto původní tvar hluboko do 14. stol. sahá, třeba se *já* v R. K. („*já* sem lovec bludný,“ 34, 9) objevuje. Šafařík a po něm Květ domnívají se, že *z* odsuto proto, aby se dvě sykavky (*jáz sem*) nestýkaly, a tím by se i naše „*já života*“ (kap. 42, 12) vysvětliti dalo. Uváživše ale *jáz sem* (kap. 44, 50) a *jáz sám* (kap. 63, 27), přicházíme k tomu úsudku, že *já m. jáz* na uvedených dvou místech jenom v neopatrnosti přepisovatelů základ svůj má Jínak

jest to ovšem s *já* v R. K. Sbératel písní R. K., v ústech lidu kolujících, dal se zajisté zavěsti výslovností, kterouž *jáz sem* v jedno takořka slovo staženo. — V. 21. *Petřín* jest prastarý název hory, mezi níž a Vltavou Malá strana se rozkládá. Kosmas odvozuje slovo *P.* od lat. *petra* („*latus mons nimis petrosus, qui a petris dicitur Petrin*“). — V. 23. Ačkoli toto odvození jména Prahy na starém podání zakládati se zdá, připomínajíc nám nejstarší způsob stavění ze dřeva, jest přec od všech historiků za bezdůvodné uznáno. Z mnohých výkladů jména Prahy stůj zde výklad Tomkův, dle něhož název ten se slovem pražiti souvisí; Praha tolik co vypražený, vypálený les. — V. 24. *draha*; Proch.: „Draha vyznamenává houf, zástup; item plac, položení místa neb kraje. Soudím, že tuto Dal. měl první smysl, totiž hlučnost města (celebritatem urbis), v hlavě.“

8. Lubušina smrt. Búrka dievčie.

Pak skonče život Lubuše,
 pohřebú ju ve vsi Lubuše.
 Jejie dievky válku počechu,
 a právé podobnú k smiechu:
 nebo tomu z práva chtěchu, 5
 i na to všecy těhněchu,
 aby dievka zemí vládla,
 mužie sě drželi rádla.
 Chtiece svėj řeči užiti,
 jechu sě hrada činiti. 10
 Dievky hradu Děvín vzděchu
 a Vlastu za kněžnu vzěchu.
 Ta posla po všiej zemi posly
 řkúc: „Podbiemy pod sě ty bradaté kozly.“
 Neb sě po pohansku jměchu 15
 a dluhé brady nosiechu.
 Vece: „Kterak leží v nich moc?
 spíjejú sě na každú noc.
 Když nad nimi svítězimy,
 co chtiece z nich učinimy.“ 20
 Mnoho sě jich k Vlastě obra,
 na šest set na Děvín přibra.
 Jako holubi z svých kotcův,

Kap. 8. V. 2. *ve vsi Lubuše*; Výb. Lubice, viz kap. 6, 24. — V. 5. *z práva*, Proch. za právo. V. 9. *svėj řeči užiti*, rkp. Z. doličiti, t. j. dokázati, ve skutek uvéstí. — V. 10. viz kap. 3, 15. — V. 11. *Děvín*, vlastně Děvín hrad viz kap. 3, 9. Hrad tento, jehož jmeno i v jiných zemích slovanšských se vyskytuje, stál nepochybně již před Líbuší a, sahaje původem svým do doby pradávne, zavdal příčinu k pověsti o dívčí bouři, ježž Dal. sice dle Kosmy, ale podrobněji líčí. Dr. Jireček praví, že mysl básnická národa českého, vždy činná a mladá, zosnovala báji o dívčím boji na staré, dávno před tím u

Skytů známé pověsti o ženách bojovných, opřené o jmeno Děvín (porov. s tím kap. 10, 49—60). Týž se domnívá, že sl. Děvín slušno odvoditi od děva, dea a nikoli od děva, puella. Kosmas jmenuje hrad ten co dávno rozbořený; v listinách z r. 1130 a 1211 vyskytuje se již opět, avšak nejisto, zdali co pouhé jmeno aneb co nově vystavený hrad; že v potomních stoletích opět byl zbudován, toť dokazují stopy na povýšeném vrchu blíž kostelíčka Žlichovského. — V. 13. Většina rkp. přidává „k dievkám.“ — V. 14. *bradaté* a v. 16. *brada* porov. s lat. barba a něm. bart. — V. 23. *kotce*, budky, holubník. —

- takž sě brachu ot svých otcov;
 když běše mužóm brániti, 25
 a každému svú dečf bíti.
 Dvorno to běše viděti
 i jechu sě tomu smieti;
 dievka na koni jezdieše,
 druhá po niej kónj veděše. 30
 Mužie z smiecha nemúdrého
 dojdú smutka velikého.
 Mohúc to slovem staviti,
 dachu zlému vzhóru jíti.
 Snad sú byli nepomněli, 35
 že múdří příslovie jměli:
 Kto chce v domu škody zbýti,
 nedaj jiskře uhlem býti;
 neb uhel často ohněm bývá,
 proňž bohatý zbožie zbývá. 40
 Takž to mohúc obrániti,
 dachu z mála vojsku býti.
 Kněz chtěše toho brániti,
 páni řechu: pokusmy coť mohú učiniti.
 Vece Přemysl: „Viděch ve sně dievku krev ločúcu, 45
 jako vzteklú běhajúcu;
 pro ten sen boju sě v zemi zlého.“
 Páni v směch obrátichu sen kněze svého.

V. 25. *když* potaženo z vedlejší věty do hlavní. — V. 28. *smieti* viz kap. 3, 13. — V. 30. *po niej*, za ní; *kónj*, Proch. přidává prázdň. — V. 42. pro lepší porozumění vazby stojíž zde příklad: „Dal jim moc dětem božím býti.“ — V. 44. *řechu*; vedle km. rěk — rěku objevuje se i rě—rěju (‘PEΩ) — V. 45. *ločúcu* (od lo-kati, stslóv. alka ti = esurire) a v. 46. *běhajúcu*; místo sprá-

vného tohoto akk. *u* neb přehl. *i* vyskytuje se obyčejně *e* a tak vyištěno i ve Výb. ločúce, běhajúce; podobně: „Viděch v slunci stojiece pannu a syna kojiece“ sv. Kat. 1808. S touto vazbou porov. lat. part. praes. po video, audio atd. — V. 47. *boju sě* porov. co do tvaru kap. 3, 8 a co do vazby kap. 1, 7. — V. 48. *obrá-tichu* m. obvrátichu, porov. kap. 5, 6.

9. Dievčie zbrojenie. Obec ženská.

Dievky ot otcov sě brachu,
 a na Děvín sě vzebrachu;
 dci otcu na život odpovědě,
 sestra bratru to povědě:
 „Juž jáz nejsem ničē tobě,
 každý jměj péču o sobě.“ 5
 Pak sobě slubichu vieru.
 Vlasta jim da v pití smieru,
 aby svěj tlústosti zbyly
 a čirstvy a mudry byly. 10
 Potom je na tré rozděli
 a úřady je poděli.
 Tu múdřejšiem hrad poručí,
 v radě je sěděti zuči,
 řkúc: „Ktož rád sedává v radě,
 ten ostojí v každěj svádě.“ 15
 Krašším káza sě líčiti
 a chytrěj řeči učiti:
 řkúc: „Tiemto jáz mužóm poleku,
 kdežto mocú nedoteku.“ 20
 Třetiem s lučišči jezdití,
 a muže jako psy bítí.

Kap. 9. V. 5. *ničē* skrác. m. *ničese*, *ničeso*; vedle pův. této formy vyskytuje se již pozdější *nic* (kap. 3, 27). — V. 6. *jměj péču o sobě*; mimo tuto vazbu nalezá se i akk. s předl. o: „nebuď vám péče o tělo.“ Žikm. Skl. 251; aneb akk. s předl. na, kap. 81, 31 a kap. 98, 6. — V. 7. *vieru*, věrnost; „Kruvoj Neklanu obeče vieru.“ R. K. 21, 1. — V. 8. *smieru*, dle Proch. a Šaf. míra (das mass), dle Hanky následujícího Ješina okouzlující nápoj. Hankův výklad měl by snad teház místa, kdyby v pití byl akk.; avšak v Hradeckém zlomku jest v pitíu (tak i Výb.), z čehož viděti, že v pití (pitíu) jest lok., a smysl místa toho tedy jest:

dala, rozkázala jim v pití míru, mírnost; v „smiera“ jest s pouhá předpona, která na významu slova ničeho nemění, jak viděti z příkladu: „a svým slzám smieru ulož.“ St. skl. II., 16. — V. 10. *čirstvy*, Výb. črstvy, čerstvy (porov. kap. 10, 54); porovnej: „tam od čirveného moře.“ Alex. — V. 16. *zuči*, vyučila, naučila. — V. 19. *jáz* ve Výb. vypuštěno, čímž se docílilo rovného počtu slabik s násled. veršem. — V. 21. k inf. *jezdití* a v. 22. *bítí* přimysli káza. Tento třetí sbor dívek, nepochybně nejsilnějších, ustanoven byl k boji, kdežto prvním dvěma vyšší úlohy vykážány byly.

10. Dievčie válnka. Vlasta.

Když sě děvky dobře svykú,
 na koniech jezdití obyknú,
 jechu sě země pleniti,
 a vše muže pořád bítí.
 V div sě dievky proměnicu, 5
 jako kámen tvrdy běchu.
 Jedna přátel netbaješe,
 dci na svój otec veděše;
 kněz to da zemie věděti,
 nevědúce če tomu zdiati. 10
 Neb oděnie nejmějechu
 na koniech dievky jezděchu.
 Však jakž mohúce sě sebrachu,
 a přede Děvín sě braclu,
 mniece by dievky mýchýřem zahnali 15
 jich na hradě nedočakaly.
 Kněz nerodi s nimi jeti
 řka: „Musilbych toho škodu vzieti;
 dievčie lsti nemóžem zbyti,
 ot nich vám pobitu býti; 20
 ž'by mě v pravém boji pobily,
 mójby rod nepřietelé skoro zbili.

Kap. 10. V. 1. *svykú*, Výb. z vyků, od koř. uk (učiti) pomoci předpon *s* (*z*) a *v*. — V. 2. *obyknú* porov. obinuv kap. 5, 6. — V. 3. viz kap. 3, 15. — V. 4. *pořád*, po radě, napořád. — V. 5. *dievky*, Výb. dievčie srdce; následující pak verš zní ve Výb.: „že proti mužom jako kámen biechu.“ — V. 7. *jedna*, nijedna. — V. 8. ve Výb.: „dci na svého otce vnadieše“ t. j. nástrahy činila; porov. kap. 50, 26. — V. 10. *nevědúce*, nevědúce sc. muži. — *zdiati* slož. z předl. *s* a *diati*, díti; s předl. *d* v *z* skleslé značí zde směr proti. — V. 11. *podmět* jest muži. — V. 13. *jakž mohúce*; při přechod. nevypouští se v stěs. povždy spojka; „toho má jemu pomocen býti, jakž moha

a uměje, skutkem i radou.“ Št. — V. 15. *mniece by*; po slovech domnění klade se zhusta pouhý opt. bez spojky *že*: „takž mniece, by tu byl leže.“ XII. Ap., 2, 16, aneb: „domnievaje sě, by ho byl některým čárem sv. Kliment oslepil a ohlušil.“ Pass. 284, 4. Vydavatelé Výb. položili bez potřeby *ž'* (a mniece, ž'by jich na hradě nedočakaly). — V. 17. *nerodi* viz kap. 5, 35. — V. 18. *škodu vzieti* aneb dle Výb. toho škodu užiti říká se nyní chybně dle něm. škodu utrpěti. — V. 21. *ž'* m. *že* (z ohledu ryt-mických) jest významu concess., lat. licet, něm. *gesetzt dass*. — *v pravém*, Výb. prvém; porov. kap. 2, 25. — V. 22. *skoro*, brzo; „ktož božím slúhám překázíe,

Proto nechcu s vámi jíti, ni razu s nimi sě sníti.“	
Mužie jeho rady netbachu, a přede Děvín sě brachu.	25
Mužie když ten hrad uzřechu, dievkám sě převelmi vzměchu, za Vyšehradem stojechu; a dievky když je sezřechu, všecky sě tu poradivše a u vieře potvrdivše pojedú s Vlastú mocnějšie, postavivše u prostřed múdřejšie.	30
A když na poli stojechu, juž sě s mužmi sníti chtěchu, Vlasta na koni s oščepem v brniech stoješe a k svému vojsku mluvěše:	35
„Dievky šlechetné stvořenie! v světě šlechetnějšiech nenie.	40
Držte šlechetenstvie svého, dobývajtež jmene dobrého.	
Buď vám milo úsilé málo pojměti, a skrze to věčný pokoj a čest jměti.	45
Ač je nynie potepemy, paměť i chválu vezmemy :	45
Budem si muže voliti, kdy chtiece budem je bítí; budem jako amazonské panie, ty sú poručily mužóm oranie,	50

skoro s tohoto světa scházie.“ sv. Prok. 208, 14. — V. 24. *razu* m. *rad-i-u* viz kap. 3, 8. — V. 29. *za Vyšehradem*, rkp. *F. F.* před Vyšehradem, *F.* nad Vyšehradem. Z toho, že Dal. již zde o Vyšehradě mluví, jehož založení teprv do kap. 11, 15 klade, patrně, že o tom věděl, že V. již před divčí válkou stál. — V. 32. *u vieře* viz kap. 2, 25 a kap. 9, 7. — V. 33. *mocnějšie* a v. 34. *múdřejšie* comp. m. superl. — V. 36. *mužmi* instr. dle *i*-kmenů, jako výše nom. mužie. — V. 37. *brnie* m. *brnia* (conf. *braň*), *br-*

nění, bylo odění z drátu spletené, v jaké se bojovníci čeští od 10. až do 14. věku oblékali; rkp. *FF.* v turniech rkp. *P.* v předku, Proch. v prvních. — V. 40. ve Výb. taktó: „vás ve světě šlechetnějšieho nic není.“ — V. 43. *úsilé* m. *úsilie* m. *úsilia*; gen. *ia* záhy přehlasován; „věnec z dubového listie.“ R. K. 42, 23. — V. 45. *ač* viz kap. 6, 19; rkp. *F.* čte: „ač co nynie potrpíme.“ kterážto čtení Procházkovi jediné pravým býti se zdá. — V. 49. a sled. táhne se k boji, který vedl Cyrus s Tomyridou, královnou

a samy svú zemiú vladú,
 ty sú jměly s Cyrem svádu;
 tu ony ho ctně pobichu,
 jemše, ve krvi utopichu,
 řkúc: „Krvě si řádal, krevž i pij, 55
 viac na svěťě ludi nebij.“
 Proti Aleksandru udatně sě jměly,
 a s králi sě bítí směly.
 Jmajú toho čest a chválu
 jměvše v boji prácu malú. 60
 Též vám slušie učiniti,
 nebo dámyli sě zbítí,
 budúť námi smiech ploditi,
 a ny za robotné jmieti:
 bij každá (jako psa) bratra i otce zlého, 65
 aby sobě dobyla života pokojného.
 Lépe by nám bylo ctně zbitu býti,
 než tiem chlapóm na milost jíti.
 Ale budeli která ot nás běžeti chtieti,
 viac s námi tovařistva nebude jmieti. 70
 A mocili budu kdy s niu býti,
 smrti jiež nelze bude zbýti.
 A budeli která jata,

Skytů Massagetů. — V. 53. *po-
 bichu ho* asi r. 529 př. Kr. —
 V. 54. *jemše* viz kap. 3, 35 —
 krvi (krev, cyr. *krъvъ*, m. kry,
 krû) jest, jakož i v následujícím
 verši, jednoslabičné. Dlužno pa-
 matovati, že *kr* ve slově *krve*,
krvia odvozených, na př. *krvaví*
 (kap. 20, 10) v památkách 13. a
 14. věku nikde slabikou není.
 K označení slabičného *r* psali
 staří předkův obyčejně *er* neb *ir*
 (kde v cyr. *ъ* neb *ь*); na př.:
 z jich chyterného ssova (zástupu)
 ižádný nevece slova.“ sv. Kat. 1652,
 aneb „dirbí“ v Dal. zlomku Ha-
 nušem objeveném. V rukopise
 tom, jak ze zachovaného zlomku
 lze souditi, kladeno důsledně *ir*
 pro slabičné a pouhé *r* pro nesla-
 bičné *r*, a tak nalezáme tam slovo
krwe (viz kap. 30, 44), protože

jednoslabičné, pouhým *r* psáno.
 — V. 55. *krve* přehl. m. *krví*. —
 V. 55. a 56. S těmi slovy kázala
 prý Tomyris hlavu padlého Cyra
 do koženého měchu, *krví* naplně-
 ného, hoditi. — V. 61. *těž*, totěž.
 — V. 63. s tím porov.: „budúť jí
 smiech váletí.“ Št. 679, 11, anebo
 „jimi smiech pobijeji.“ týž 681,
 3. — Proch. čte: „Budouť šle-
 chetnýňú pannami smích pobijeti.“
 — V. 69. *ot nás běžeti*; slovesa
 vzdalování, odlučování se od před-
 mětu pojí se buď s prostým gen.,
 aneb s gen. a předl. *ot* (v. kap.
 1, 4), což jest důkazem, že gen.
 odluky jest syntaktický zbytek
 v předhistorické době zaniklého
 ablativu; viz Hattala Musej. 1857.
 — V. 71. *s niu býti*, jí se zmoc-
 nití. — V. 73. *která* m. *některá*
 viz kap. 6, 19. — V. 74. u Ješ.

jmám sklep Libušina zlata:	
a to vám zajisto praviu,	75
to vše pro vás jednu ztraviu.“	
Jakž téj řeči brzo přesta,	
tak se hnachu z toho místa:	
a jakž na muže vynikú,	
tak všecky pohansky křikú;	80
osuchu je dievčie střely,	
Vlasta oščepem muže rozdělí,	
dřieve než svých zasě dohna,	
sedm lepšiech oščepem prohna.	
Mlada, Hodka a Syatava,	85
Vratka, Radka a Častava,	
ty podlé svéj kněnie běchu,	
a dobrodružsky se jmiechu.	
Mužóm do smiecha nebieše,	
na tři sta jich juž ležieše;	90
A by tu byl blíž les nebyl,	
ijedenby smrti nezbyl.	
Na Vlastu se ijeden nevrátil,	
neradby jiej škopa zvrátil.	

„za plný sklep Libušina mám zlata.“ — V. 75. *praviu* viz. kap. 3, 8. — V. 76. *pro vás jednu*, pro jednu z vás; partit. gen. zájmen osobných po slovích který, kto, některý, každý atd. objevuje se v stěs. pravidelně bez *z*, na př.: „Pakli mě vás kto upatří.“ Alex. 160, 13 — „buď vás, vece, každý slyše“. sv. Kat. 1691 — „žádný jich neřekl.“ St. Byloby záhodno, abychom se k pěkné této vazbě navrátili, a to tím více, ana ještě žije zde a tam v mluvě obecné. — V. 77. *přesta* s gen.

dle obdoby sloves odluky. — V. 80. *pohansky*, divoce, ve Výb. Plavecky t. j. dle způsobu Plavců či Kumanů, divokého a ještě na sklonku 13. stol. pohan-ského národa kmene severského. — V. 81. *osuchu*, Výb. *obsuchu*; od *su*, *súti*, z čehož vsutím *p* sypati. — V. 87. *kněnie* skrác. a přehlas. m. kněhynia, porov. prorokyni kap. 3, 11. — V. 94. u Proch.: „nerad bych jí byl (tehdáž) škopka zvrátil;“ rkp. Z.: „škopka vody zvrátil.“

II. Vyšehrad.

Po pól létu mužie sě ostrabichu,
 smolníkóv, koní dobychu,
 však dievek bojem utkati nesměchu,
 ale blíž jich hrad postaviti chtěchu; 5
 dievky je dvakrát otpudichu,
 až však je takto přelstichu:
 Mužie lštíú před Lubušu padú!
 tehdy dievky vzemše radu,
 podjemše sě z svého zhora,
 jidú bránit svého dvora. 10
 Mužie síly sě bojúce,
 v Lubuší lahú sě tajúce.
 V tu dobu Přemysl vzem radu,
 připraví což slušie k hradu.
 V noci vzvede dřevěný hrad, 15
 jemužto vzděchu Vyšehrad.
 S toho válechu s dievkami let pět,
 až mužóm běše úzek svět;
 neb dievky mužóv na hradě nejmějechu,
 a proto sě prorady nebojechu: 20
 ale dievky na Vyšehradě běchu,

Kap. 11. V. 1. *ostrabichu se*, připravili, zmužili se; „ostrabiv se Josef řekl paní své.“ (Musej. 1862, II. 183.) — V. 2. *smolníkóv* Proch. výkladně: smolných odění, smolných kabátů. — V. 4. *blíž jich* sc. hradu. — V. 7. *před Lubušu*, Výb. Lubicu viz kap. 6, 24. — V. 8. *vzemše* viz kap. 3, 35. — V. 10. bránit jest dostižník, který se podobně jako v lat. po slovích pohybování klade, a protože síla nominalní nad verbalní v něm vyniká, váže se s gen. svého dvora. Supinum dosti časné počalo ustupovati infin., jak viděti z šel spáti ve Zlomku bás. děj. 177, 21; v potomní pak době, jmenovitě ve spisech br. Blahoslava a Veleslavína, nešetřeno více rozdílu mezi inf. a supin.,

čímž toto až na nepatrné zbytky za novější doby zaniklo. — V. 11. *mužie síly*, rkp. *P.*, *F.* a *Z.*: mužské síly. — V. 12. *lahú*, Výb. lehú; porov. rus. lžagu aneb: „když juž sadu v jeho domu.“ Alex. 145, 15. — V. 13. a sled. nesrovnává se s R. Z.: „v Ljubušině otně zlatě sědle, světě Vyšegradě,“ ani s R. K.: „Lumír, ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vše vlasti.“ Všichni naši čelnější historikové jsou toho náhledu, že Vyšehrad, ne-li dříve, aspoň za časů Libušiných již stál. I náš kronikář, zdá se, měl spíše jeho opevnění, než založení zde na mysl, nebo již v kap. 10, 29 mluví zřejmě o Vyšehradu. — V. 20. *prorady* od *pro-raditi*, nyní *pro-z raditi*;

a když mužie kam jíti chtěchu,
 dievky děvkám pronosiechu;
 tak je na cestách ztepiechu.
 A k ženám jděše Vlastin list, 25
 proňž nebieše sobú ižádný muž jist:
 nebo túha v zemi bieše,
 z jediného slova žena muže zabíješe.
 Tehdy mnoho mužóv nalezachu na loži,
 ani zbiti a zbodeni noži; 30
 proto mužie v noci svú stáju
 imievachu v hustém háju;
 aby tu dievčie lsti zbyli,
 a životóv neztratili. 35
 Ctné se tú valkú styděchu,
 a jim za blaznovstvie jměchu.
 Ale některé se nepřimluviechu,
 neb tajně s Vlastú svět jměchu.
 To mužie ot žen trpěchu,
 pravé ženy věrny běchu. 40
 V tom muže chvaliu toho věku,
 neb jsou ot múdrých dóstojni děku;
 že ijeden muž nedal svéj pani zlého zlym užiti,
 ani chtěl jie tiem uhaniti,
 řka: „Nectná činí podlé svého práva, 45
 bohday by má ctná žena byla dlúho zdráva!“

12. Dievčie lest.

Pak se dachu dievky na lsti,
 proněž zbychu mužie svej cti.
 Uzřevše že na Vyšehradě veliký hlad,

podobně: proradce Pass. 265, 1, proradné plémě Bás. děj. 170, 15. — V. 23. *pronosití*, tolik co proraditi; „nebt jest obak velmi zlé to, ktož čie tajemstvie pronosi.“ sv. Kat. 570. — V. 28. *z jediného slova*, Výb. pro slovo. — V. 31. *stáju* (koř. sta), stan, lože (stabulum). — V. 37. *nepřimluviechu*, neprohlásily se zřejmě pro boj. — V. 38. *svět*, rus. sověť, slož.

z předl. s (cum, con) a koř. vět — větiti, rozmluva, rada (consilium); porovnej: „Křesténé ni světi neiměchu.“ R. K. 18. — V. 41. *chváliu*, Výb. přehl. *chváli viz kap. 3, 8.* — V. 42. *děku*; porovnáním s něm. *dank* poznáš, že ž vzniklo z nosovky *ę* (děk). — V. 43. *zlého zlym užiti*, zlé zlym odplatiti.

Kap. 12. V. 4. *za přiemě-*

za přieměřiem pozvachu jich na svůj hrad.
 S nimi kraššie posadichu, 5
 jež chytré řeči uměchu.
 Rkúc: „Jázbych ráda tvá byla,
 by má tetka živa nebyla.
 Chtělliby mě sobě jmieti,
 musilby jiej život otjieti. 10
 A toť se móż dobře státi,
 chcešli na téj cestě ždáti;
 jmáť tú cestú tento den sama desáta jíti,
 móžeš ju s jejé tovařiškami jieti.“
 Tak nebožátka přelúdiece 15
 zástavu jim založiee,
 tiem činem mnoho jich zbichu,
 mocnějšiech nepřátel zbychu.
 Pak jedna skutky jednomu zjevováše
 a vieru mu slubováše 20
 rkúc: „Mrzíť mě v tomto přiebytee býti,
 chtělliby mým mužem býti,
 chcuť hrad Děvín proraditi.“
 I je se toho učiti,
 kak jest jim k tomu přijíti. 25
 Když to kněz Přemysl vzwědě,
 takto k tomu odpovědě:
 „Razu vám, neroďte jim věřiti.
 Věřte, žeť vy chtie tiem zbiti.“
 Nerodichu mu věřiti, 30
 jechu se v hrad dievčí jíti;
 a když juž v onen hrad vniđu,
 dievku na ně tu vynidú

řiem, za zástěrou přiměří. — V. 9. *sobě jmieti* sc. za ženu neb ženě („chci ji mieti sobě ženě“ sv. Dorot.); porov: „za sobú jměše“ kap. 24, 5. — V. 12. *ždáti*, čekati. — V. 13. *sama desáta* viz kap. 2, 26. — V. 16. *zástavu*, zálohu; „přivede lud až v zástavu.“ Alex. 1079, 19 — *založiee*, Proch. zastavíe. — V. 17. *tiem činem*, tím způsobem, tak; „nejsem důstojen tímž činem

na kříži pnieti, jako muoj spasi-
 tel.“ Pass. 2S1, 21. — V. 19. *skutky*, Proch. milost velikou. V. 20. *vieru* viz kap. 9, 7. — V. 23. *proraditi* viz kap. 11, 20. — V. 24. *toho*. ve Výb. jeho; gen. toho m. tomu po je se učiti k naznačení počátku děje, viz kap. 3, 15. — *k tomu* táhne se k v. 23. — V. 28. *razu* viz kap. 10, 24. — V. 29. *tiem* sc. činem. způsobem. — V. 34. *inhd*, rkp.

a inhed tu vše je zbichu
i jednoho neživichu.

35

13. Ctirad a Šárka.

Jeden dobrý ostal bieše,
ten sobě jmie Ctirad jmieše.
O tom počechu klásti lest
sebravši se tu dievek šest: 5
i nalezú jednu radu,
vzvěděvše že mu kluditi jednu svádu,
ulíčivše najkraššjú ladu,
svázavše vsadichu vzkládu.
Těj dievce Šárka dějechu,
tu najkraššíú z sebe jměchu. 10
Položichu u nie trubicu,
a medu velikú láhvicu.
Ostavichu ju na lesě.
Jednožt Ctirad povleče se,
uzře nalit dievka pláče, 15
a nad ním inhed vran kváče.

FF. překotem, viz kap. 5, 14.
— V. 35. *i jednoho lépe ije-*
dnoho, nijednoho. — neživichu;
živiti, zde toliko co na živé
nechati, odvozeno pomocí
vsuvky v od ži — žiti.

Kap. 13. V. 4. *sebravši, Výb. se-*
bravše se. — V. 6. kluditi, kliuditi
přehl. kliditi, tolik co odkliditi,
ukliditi. — V. 7. lada pův. bohyně
krásky, pak krásná dívka vůbec. —
V. 8. vsadichu m. v-z-sadichu,
porov. vstali kap. 1, 4. -vz = na.
— V. 10. z sebe, mezi sebou. —
V. 12. medu, medoviny. — V.
13. na lesě, podobně: „na pustém
lesí bydleše, na hustém“ sv. Kat.
403. — V. 14. jednožt, v tom,
když, jak mile Ctirad přicházel;
porov. kap. 34, 67. — V. 15. na-
lít, někdy nali (Alex. 1079, 5),

vlastně na-let, t. j. rychle; „se-
brachu se nalit čaroději.“ R. K.
45, 5. — Porovnáme-li verš tento,
na první pohled temný, s násle-
dujícími: „uzře žena dušu béře“
kap. 20, 15. — „uzřev širšie rady
nenie“ kap. 21, 57. — „uzře se-
dlka rúcho práše.“ kap. 41, 3. —
„nalit uzře kněz Vladislav, jede
srbský kněz Vacislav.“ kap. 58,
11. — „uzře ž'na čele kříž jměše.“
kap. 28, 36, přicházíme k tomu
úsudku, že po sl. uzřiti od
spojky že nejen e se odsouvá,
nýbrž že docela vypouští. Z prv-
ních tří uvedených míst dalo by
se souditi, že ž' proto nekladeno,
aby se dvě sykavky nestýkaly,
avšak tomu tak není, jak na jevo
jde z kap. 58, 11. — V. 16. vran,
havran; „žeť vran oka nevykline.“

Snad biele prorok smrti jeho,
škoda toho druha dobrého.
Otáza co by činila,
pročby tak veľmi kvělila? 20
Vece: „Jsem z Okořna dci toho pána,
ot těch zlých dievek svázána.
chtěchuť mě na svůj hrad nésti,
a k svéj zlobě mě přivésti.
Ale jakož vy uzřechu, 25
mne svázány otběžechu.“
Kdy na dievce všeho vztáza,
ssed s koně pannu rozváza.
S pláčem je sě ho prositi;
by v niej ráčil panny ctíti, 30
i ráčil ju k otcu vziati
řkúc: nevědě co sobě zdiati.
Ctirad podlé sě posadi,
ludi okol sebe ssadi;
i je sě s niú medu píti 35
a v trubicu zatrúbiti.
Tu to dievky vzrozuměchu,
že Ctirada v měše jměchu,
koniem popruhóv podpěchu,
a lučišče svá napěchu; 40
jakž na Ctirada vynikú,
hlasem vysokým naň křikú,
než mužie k mečóm dospěchu,

Mast. 74, 10. — V. 21. ani *Okořin*, ani *Oskořin* (jak v některých rukopisech) — onen osada blíž Jirkova na Žatecku, tento zaniklé v neznámé době sídlo panské někde na Boleslavsku — nehodí se pro svou vzdálenost k našemu dějišti. Jest to nepochybně *Okoř*, jak se vydávatele Výboru domnívají, který jest as 3 hodiny severozáp. od Prahy vzdálen a jak z nalezených zde bronzových starožitností souditi dlužno, prastarého založení. — V. 26. *mne svázány*, Výb. *mne svázané*, gen. odluky, viz kap. 10, 69. — V. 27.

kdy, Výb. *když* — při slovesech ptaní a tázání vyskytují se ještě vazby tyto: „tíežete mne o stvoření božím“ Pass. 268, 8. — „jedno na to vsdy ptaj.“ Mast. 66, 15. — „o tom nejsem tázán.“ Dub. 973, 14. — V. 32. *nevědě* viz kap. 4, 24. *zdiati*, počiti, počnouti; porov. kap. 10, 10. — V. 33. *podlé* sc. panny, jakž ve Výb. — V. 34. *okol* s odsutým o m. *okolo*. — *ssadi* totiž s koní. — V. 37. Výb. „*o trúbě dievky zvěděchu*.“ — V. 39. rkp. *FF*. *koňov* *podpiechu*, k čemuž přidává Proch.: *podpíchly*, *hodly*. — V. 41. a 42.

až je jako ptáky jechu.
 Inhed vše ty lidí zbichu, 45
 Ctirada na kolo vzbichu.
 Črtie se téj zlobě směchu,
 proto tomu miestu Šárka děchu.

14. Práva a zřízení dievčie.

Když tak zabichu Ctirada,
 naleze to dievčie rada,
 aby zemiú Vlasta vládla,
 mužie se drželi rádla. 5
 Vlasta se v zemi uváza,
 na dievkách práva otáza.
 Dievky jie za právo dachu,
 inhed po zemi poslachu:
 „Když se pacholík narodí,
 ať se viec k boju nehodí, 10
 palček prav mu urúbiti,
 pravé očko vylúpiti,
 by meče nemohl držeti,

porov. s kap. 10, 79 a 80. — V. 44. *až* (a-ž, a-že) jest moci demonstrativné, na kteréž se ve vedlejší větě vztahuje než, dříve než; spojkami těmito naznačuje se, že děj hlavní věty právě ukončen, když děj vedlejší věty nastal; „dříve, než v chrám stúpi nohú, až uzře žalost, muku mnohú.“ sv. Kat. 1197. — V. 46. *vzbichu*; předl. vz značí směr vzhůru a opakuje se v předl. na (vz); „jemše ho na kolo zbichu.“ Alex. 1131, 1. Proch. a Výb. přidávají před Vyše hra dem, čímž naznačeno blíže místo jeho popravení; dosud sluje „bílá skála“ nedaleko Zlichova (v. kap. 8, 11) „u Ctirada.“ — V. 47. *črt, čert,*

povstalo ze slova krt, které značí v slovanském bájesloví boha dobrého, boha tepla a světla, t. j. boha slunce, jemuž se v odpor staví bůh zlý, bůh tmy a zimy, črt, čert. Slovo čert vyskytuje se poprvé v Masticčkáři; před tím užívalo se k označení zlých duchů slova bés. — V. 48. *miestu*, totiž kde Ctirad od Šárky přelstěn a chycen. — *Šárka*, rozkošné toto údolí, tak nazvané dle této pověsti, Dal. poprvé vypravované, táhne se od Bílé hory k Vltavě.

Kap. 14. V. 3. a 4. porov. kap. 8, 7. a 8. — V. 6. viz kap. 13, 27. — V. 11. *palček prav*, Výb. palček pravý — *urúbiti*

ani za šcíttem viděti.“	
Někdy témuž pohané ot židów chtěti, snad to dievky zaslyšely ; ač to samy zamyslily, znamenie, žeť múdry byly. Vlasta to za právo chtěla, to všiej zemi vzpověděla :	15 20
„Aby dievka za muž jměla, kteréhožby sama chtěla. U dvora by žena byla, muže v dielo porobila.“	
Tiem právem Vlasta vzpovědě, a mír v zemi zapovědě. Přemysl když tu řeč zvědě, tajně na sněm zapovědě. I jechu sě tu raditi, kakby sě mohli brániti. Přemylu vieru slúbiechu, u vieře sě potvrdichu. Jechu sě (před Děvín) jezdy činiti. a na cestách dievek bítí. Naleze to mužská rada :	25 30 35
pozvavše slovútnějších do Vyšehrada ; mnoho dievek pohanichu, za mírem jich cti zbavichu ; ty inhed sílu ztratichu, a v Děvín sě navrátichu.	40

15. Porážka dievek.

To slyše Vlasta lutice,
zeřve jako medvědice,
všem na život odpovědě.

a v. 12. *vylúpiti* sc. jest. — V. 17. *ač* viz kap. 6, 19. — V. 24. porov. s kap. 31, 8. — V. 25. ve Výb.: „S tiem právem Vlasta milost všem vzpovědě.“ — V. 31. *vieru* viz kap. 9, 7. — V. 33. *jezdy*, gen. sing.; porov. kap. 3,

15. — V. 36. *slovútnějšiech* viz kap. 10, 33. — V. 38. *za mírem* viz kap. 12, 4.

Kap. 15. V. 1. *to* obsaženo v kap. 14, 37—40. — *lutice* (lút, ljút, zlost) jest lat. *furia*, řec *Évmevis*. — V. 2. *zeřve*, zpět.

Kněz jie po poslu povědě:
 „K vám se nevěřú nestydímy, 5
 nebo ju ot vás vidímy.
 Byste k nám vieru zdržaly,
 ot nás byste nevěry neviděly;
 ale že ste se vy směly v nevěrný plášček odieti,
 přejte nám ho také jmieti.“ 10
 Dievky se všecky sebrachu
 a před Vyšehrad se brachu,
 chtiece ho mociú dobyti,
 a vše muže na něm zbíti.
 Mužie proti nim vynidú, 15
 a jakož se brzo snidú,
 Vlasta nemúďře vyrazi,
 mezi nepřátely vrazi;
 sedm se junochov otda,
 ona se v nivčemž nepodda. 20
 Jejie náhlost ju omýli,
 mnieci by za niú dievky byly.
 V húšči mečem nemóž vlásti,
 tu dojde veliké strasti;
 na nože ju rozebrachu, 25
 a po boji psóm ju dachu.
 Dievky šípy rozpliskachu,
 ošcepov jim nepodachu;
 plačúc píše u boj jděchu,
 mužie je pořad tepěchu. 30
 Na dvě stě jich na smrt dachu,
 jiné se na běh ot dachu.
 Dřieve než na hrad přiběhú,

přehl. m. zarve, jest, jak Hatala proti Miklosiřovi dokázal, tvarem přítomný a významem budoucí čas, položený místo min. č. podobně jako v R. Z.: „Chruřoš zarve jarým túrem.“ — V. 8. *neviděly*, Výb. neohledaly; povšimni sobě rýmu. — K v. 19. přidává Výb. k ní, rkp. *F.* na ni. — V. 20. *v nivčemž*, v ni-včemž, nyní v ničemž; předl. *v* jest zde zdvojena jako ve slově v-ni-več (vnivec); někdy

se první *v* vynechává; „nebyv ničemž myslú křivú.“ Alex. 159, 25; viz též kap. 44, 31. — V. 22. *mnieci* přehl. m. *mniecu*, porov. kap. 8, 45 a 46. — V. 27. *rozpliskachu*, rozplývaly, vystřilely. — V. 27. a 28. ve Výb. takto: „Když dievky šípy rozpliskachu, ošcepov jim jich mlazšie podachu.“ — V. 29. *píše*, rkp. *F. F.* spěšnie, *P.* pěšky. jest nom. pl. přídav. jmena neurčitého měkkého zakončení. — *u boj viz*

mužie po nich na most vzběhú:	
sěč veliká by na mostě	35
a s brány zle ctichu hostě.	
Mužie o tom málo tbachu,	
všiu mociú sě v hrad vzebrachu.	
Tu dievky bratry poznachu	
a na ně silně vzvolachu.	40
Tu ty před nimi klekachu,	
některé k nim sě lřsachu,	
a cožkolivěk činichu,	
jich srdce neobměkčichu.	
Krásná tělce na smrt dachu,	45
přetnúce s hrada metachu.	
Tak ten vešken zbor pohynu,	
tú válkú tako zahynu.	
Přemysl na stolec vsadichu,	
a hrad Děvín rozvalichu.	50

16. Nezamysl, Mnata, Vojen, Vlastislav, Vněslav, Křesomysl.

Potom snide kněz Přemysl,
po tom by syn Nezamysl,
po něm Mnata knězem bieše,
po tom syn Vojen slovicše;
synoma zemiú rozděli, 5
za života je odděli:
Lucko da Vlastislavovi,

kap. 2, 25. — V. 34. *po, za.* — *na most*, rkp. P. přidává *vzvoditý*. — V. 36. *hostě* m. *hosti*, akk. dle muž. a-kmenů měkkých. — V. 37. viz kap. 5, 35. — Po verši 40. vloženo ve Výb.: „aby jich více nebili, a pro bohy je živili.“ — V. 48. *tú válkú*, Výb. ta válka. — V. 49. *vsadichu* m. *vzsadichu* viz kap. 1, 4.

Kap. 16. V. 1. *snide* sc. světa jak v kap. 25, 1; podobně

bez předmětu: „Potom v čase nevelikém Kostus, jejie otec, snide.“ Sv. Kat. 112. — V. 2. *by* a hned na to v. 3. *bieše* viz kap. 3, 9. — V. 7. *Lucko*, obydlené plemenem Lučanů, nazváno tak dle Kosny od luk („abundantissima pratis, unde et nomen ipsa regio traxit, quia luca latine pratium dicitur“) i zahrnovalo pět žup, nepochybně župu zateckou, kadaňskou, sedleckou (potomní

české kněžstvo Vněslavovi;
 ježto dřiev slověše Lucko,
 to nynie slove Žatecko. 10
 Vněslav po otei knězem byl,
 ten je v skoře života zbyl:
 pak by Křesomysl syn jeho:
 ti všickni neostavichu jmene dobrého:
 neb běchu jich hlúpi nravi; 15
 proto o nich nic nepraví.

17. Neklan a Vlastislav.

Neklan vsta po Křesomyслу,
 ten bieše dobrého smyslu;
 jeden nedostatek jmieše,
 ovšem neudaten bieše.
 Snad mu proto Neklan děchu, 5
 že jeho neklali běchu.
 Neb ktož v příhody nechodí,
 ten se zlé příhody schodí.

Loketsko), žlutickou a mežskou (střiberskou). — Že by byl Vlastislav z rodu Přemyslova, nejde na jevo ani z rkp. Královor., ani z Kosmy; mimo to k víře nepodobno, aby byl mohl kníže pražský Lucko někomu dáti, poněvadž s určitostí souditi se dá, že Lučané, jakožto samostatné plémě, v tu dobu od Čechů neodvisli byli. — V. 8. *české kněžstvo*, panství nad plemenem Čechů, kteří zaujímali sídly svými krajiny okolo Prahy nad dolejším tokem Vltavy, Mže, Sázavy a Ohře. — V. 9. *ježto* viz kap. 3, 24. — V. 10. *Žatecko* dle staroslavného hradu Žatce, asi v druhé polovici 10. stol. založeného a r. 1004 poprvé připomenutého. — V. 12. *je, jest.* — *vskoře*, v skoře, lok. od skoro,

brzo. — V. 15. *hlúpi nravi*, Kosmas líčí je takto: ventri et somno dediti, inculti et indocti . . . quibus contra naturam corpus voluptati, anima fuit oneri.“ (Viz Sallust Cat. 2.) — Že jmena těchto Přemyslovcův nejsou smyšlená, vysvitá z místních názvů: Nezamyslice (Prach.), Mnětice (Chrud.), Vojenice (v Hrad. a Plz.), neb Vojnice (na Litom. a Prach.). — V. 16. *nepraví* přehl. m. nepravíu viz kap. 3, 8.

Kap. 17. V. 6. čte Proch.: „že honikdy s koně neklali běchu“ a vykládá: kopím neb bodením s koně neshodili byli. — V. 8. *schodí*, uvaruje, vyhne se; předl. s značí odloučení podobné jako v s-nide (kap. 22, 7) a tudíž gen. zlé příhody; porov.: „Kto doma v svém pokoji sedí, ten se

To mu ijeden za zlé nejměj, neb to každý za jisté jměj:	10
bláznóm jest hrdinstvo vzdáno, múdrým nendatstvo dáno; múdrý příhody rozkládá, až jej i mine ta sváda;	
nemúdrý příčinu jmaje, trutí, jakž pronikne, nie netbaje;	15
proto slova dobývaje, často škodu přijímaje. Jestli pak múdrý udaten, veš jeho skutek nematen:	20
neb sě taký nebojí mar, a toť jest zvláštní boží dar; neb sě ten rovná kniežatóm, všie země čest leží na tom.	
Toho daru (Neklan) nejměješe, múdrost jmaje, neudaten bieše. Zemiu dobře oprávéše, ale války sie boješe.	25
Velmi často sě to stává, že kdyžto nemáhá hlava,	30
ve všech údech statka nenie, pro kněz vše země oblenie. Zbáda Neklana Žatecký Vlastislav, ten krásný dětský,	
obdrže na něm dva boje,	35
i nepřátel sě neboje.	

zlé příhody schodí.“ Brunc. 57, 26. — V. 16. t. j. nemoudrý udeří, započne nepřátelství, boj, aniž byl dříve rozvážil, možno-li zvíťeziti čili nic. — V. 17. t. j. proto hádky hledaje. — V. 20. *nematen* od koř. mēt (mat — másti); „protož tobě to poviemy, ciesaťi, všichni nematně.“ Sv. Kat. 2188. — V. 21. *máry* (viz Hattala, srov. Ml. §. 157, 3.) m. smrt. — V. 30. *nemáhá*, nemocná, od *nemáhati* a to od *nemohu*; podobně se stupňuje o v á v slov. pomáhati; srov.

nemóže kap. 70, 11. — V. 31. *statka*, statečnosti, síly, moci; „razit to, ostavni sě pýchy a se mnú nechaj sváření; avšak vidíš, že statka nenie.“ Sm. Fl. 954, 31; porov. též kap. 106, 2. — V. 33. *zbáda* vykládá Proch.: Vyskonmal Neklana a shledal, že jest bázlivý, neudatný. — V. 35. *dva boje* vztahuje se nepochybně k udání Kosmovu: „contra Bohemos frequenter susceperat bellum?“ porov. též slova R. K.: „Holedbáše se Vlaslav kněz vícestvíem nad Neklanem.“ — V. 37. a 38. roz-

Tu město bieše ustavil,
nad niem tvrdý hrad postavil,
mezi Přípkem a Lovosem stojěše,
po něm Vlastislav slověše.

40

18. Vlastislav a Štír.

Vlastislav v boj zapovědě,
o tom vám divně povědě:
Káza na boj vše psy vésti,
a vše ptáky s sobú nésti:
aby je ludmi krmili,
kdyžby Pražany vše zbilí.

5

uměj toliko o hradu; Dal. zaveden zde jakož i jinde Kosmovým urbem, kteréhož slova tento k na značení hradu užívá. Kosm. praví: „Hic condidit urbem, quam appellavit nomine suo Wlastizlaw inter duos montes Medvez et Pripek, scilicet in confinio duarum provinciarum Belina et Lutomerici“ — *bieše ustavil porov.*: pak král Priamos ustavi sobě dóm na vysoké skále.“ Hist. Troj. 93, 12. — *tvrdý hrad*; podobně: „zachvátí vsiu silu v tvrdě hradě.“ R. K. 22, 10; z toho lze souditi, že již tehdáž stavěny hrady z kamene a ne jako dříve ze dřeva. — V. 39. Obyčejně se má za to, že přezval Dal. Kosmův Medvěz Lovosem, viz na př. mapu při Jirečkově Slov. právu. Nikdo zajisté nebude upírati, že Dal. Lovos, kryjící se v místním názvu Lovosic; jest hora Loboš (Loboschberg) u Lovosic, která se ještě r. 1585 Lovos zve. Medvěz pak zachoval se nám v pojmenování osady Medvědice, z čehož možno souditi, že některý kopec v okolí Medvědic, snad vrch Ostrý, za dávných dob Medvězem slul. Pří-

pek konečně jest dle *Blaska* (Versuch einer Naturgeschichte Böhmens, str. 236) vrch Kahlebergu Řežného Újezda. Z určení polohy hradu Vlastislavi a tří těchto kopců jest na jevě, že stál hrad mezi Medvězem a Přípkem, nikoli mezi Přípkem a Lovosem. — V. 40. hrad *Vlastislav*, na pomezí župy bílinské a litoměřické vystavený, hledati se musí tam, kdež dosud nad vesnicí Vatislaví, Vlastislaví, as 1³/₄ hod. jihozáp. od Lovosic, zbytky rozsáhlých staroslovanských valů viděti jest. Příčinu založení jeho udává Kosmas takto: „posuit in ea (in urbe W.) viros iniquos ob insidias utriusque populi (plemene Běliny a Litoměřiců), quia hi adjuvabant partes Boemorum.“

Kap. 18. V. 1. *zapovědě* viz kap. 3. 28. — V. 2. *divně porov.*: „na divno vám sluchu.“ R. K. 43, 4. — V. 3. porov. „lánie práv přemnoha množstvie.“ R. K. 24, 13. — V. 6. *Pražany* t. j. Čechy, kteří se tak zvali dle hradu Prahy. Zdá se, že tehdáž již Praha, jsouc sídlem knížat českých, staroslavný Vyšehrad slávou svou zastíňovala.

- Mně, by skončení takémuž bylo býti,
je sě počátkem chlubiti.
- A böh, jenž chlúby nelúbí,
jeho chlúby brž urubí. 10
- Vzvěděv to Neklan je sě báti
i nesmě na vojnu vstáti
pozvav Štíra udatného,
v radě člověka múdrého;
s tím poče sě kněz raditi, 15
kakoby mohl Lučan zbýti.
Lépeť něco postúpiti,
než sě s nimi zavražditi.
Knězu Štír řka otповědě:
„Jáz to dávno dobře vědě, 20
budemli v tom hověti tobě,
učinímy škodu sobě.
Jakž sě směli zavražditi,
týmž právem móžem svých mstíti.“
Mohlby sě kněz domyslíti, 25
zlo sě s udatným raditi;
by pojal neudatného,
radilby cos strašivého:
ale Štír dobře radieše,
knězu však nelibo bieše. 30
Vece Štír: „Učiň mi tak vysoký rov,
z něhožby uzfel ves Chýnov,

Také R. K. nazývá Čechy Pražany. — V. 8. počátkem viz kap. 17, 35. Zpupuost Vlaslavova obrází se nejlépe ve slovích, jež mu do úst klade Kosmas: „Juro, quod pro infantibus eorum (Pragensium) catulos canum ponam ad ubera matrum;“ a o Lučanech vůbec praví Kosm.: „superbissima gens, quibus et hodie a malo innatum est superbire.“ — V. 10. brž, srovn. od brzo, žije, dosud ve spojení ný-brž. — V. 13. Štír, dle Kosmy Tyr, v R. K. Čtmír (Čestmír); obdobu slova Štír a Týr nalezáme v názvu vesky Týrova jinak Stírova (v okresu otickém). Dle Šafaříka byl Tyr

(Tur) bůh války u Rusů, Polanů, a nepochybně i u Čechů. — V. 18. zavražditi, vražditi, býti. — V. 23. a 24. smysl jest asi tento: týmž právem, jakýmž oni nás směli vražditi a t. d. — V. 27. by pojal, Proch. přidává na radu. — V. 28. cos strašivého, co by prozrazovalo strach, bázeň. — V. 31. rov (ry rýti); v levo při cestě, z Chýnova do Turska vedoucí, spatřuje se blíž poslední vsi homolovitý pahorek s křížem uprostřed ovocných stromů. Homoli tu zove lid Krleš a má ji za mohylu Čestmírovu. — V. 32. veska Chýnov leží pod plání as 1/4 hod. sev. záp. od Turska tak, že ji

chcu se rad s Lučany bít,
 a v tom boji chcu rád snít.“
 Kněz mu slúbi učiniti, 35
 Štír za kněz slúbi v boj jíti.
 Znamenajte kaký to lud,
 že nebyl v nich nynější blud.
 Netba by čest v měše byla,
 by jedno dědina se plodila. 40
 Oni o zboží netbachu,
 jedno jmene dobývachu.

19. Věštba o vítězství.

Když Štír vše Pražany sebra,
 protiv Lučanóm se vybra;
 když by u jednoho dola,
 baba na Pražany vzvola:
 „Nebudeli s vámi má rada, 5
 stane se veliká sváda.
 Jdětež na onu studnicu,
 obětujtež tam oslicu,
 a každý z vás jie něco sněz,
 a ty Štíře zajisté věz, 10
 že ty Vlaslava pobiješ,
 jeho ludi všecky zbiješ.“
 V Lučšče také bieše baba,
 ta jměše pastorka Straba.
 Baba pastorku povědě: 15

odtud nelze viděti Úbočí turské
 pláne proti Chýnovu jest porostlé
 hájem, v němž Krolmus 82 mo-
 hyl, částečně již probádaných,
 napočítal. — V. 38. *blud* blíže
 určen následujícími verši. — V. 40.
jedno, jenom v kap. 4, 37. —
dědina viz kap. 4, 28. — V. 41.
zboží viz kap. 2, 44. — *netbachu*
 viz kap. 5, 35. — V. 42. Proch.
 takto: „jedno jména dobrého a
 paměti věčné dobývali.“

Kap. 19. V. 2. *protiv*, pův.
protivo viz sv. Kat. 824. — V. 4.
baba, čarodějnice, černokněžka.
 — V. 8. Obětování osla bylo v době
 pohanské obrádem augurií před
 bitvou; porov. Kosm.: „Si vultis
 triumphum victoriae consequi,
 oportet vos prius jussa Deorum
 exequi. Ergo litate diis ve-
 stris asinum, ut sint et ipsi
 vobis in asylum.“ — V. 9. V Slez-
 sku a jinde přezdíváno pohanům

„Vašu biedu dobře vědé!
 Ach túho vaše, nebozi!
 Hněvají se ua vy bozi.
 Když na Tursko přijedete,
 ottud více neotejdete. 20
 Tu lucké knieže ostane,
 a ten rod veš více nevstane.
 Synku, když vendeš v turský boj,
 prvý ktož tě potká mu stój.
 Daj jemu oščepem sotku, 25
 a nečiň mu nic životku;
 obě mu uši uřeži,
 schovaje je hned přeč běží.
 Když přiženeš na své drahy,
 tehdy poznáš vše své vrahy. 30
 Před kón ũčiň to znamenie,
 v núzi lepšíeho nic nenie:
 tomu znameniu kříž dějú,
 jemužto se blázni smějú.
 Lučené jsú Čechóm dáni, 35
 koni jich jako svázáni,
 že nemohú sobú hnúti,
 tobě jest smrti minúti,
 ač ti jest více slúti zběhem,
 na Turšče nestyď se během.“ 40

osložrouti. — V. 17. *neboh* jest ten, s kým není bůh. — V. 18. porov. „Bozi chtějú stepati Vlaslav.“ Ř. K. 22, 27. Že slova *bozi* a pak z v. 8. a 9. patrno, že pověst do pohanských časů sahá; avšak z v. 31—35. vysvitá, že víra křesťanská tehďáž již do Čech byla vnikla. — V. 19. *Tursko* souvisí se slovem Tur (viz kap. 18, 13) i zdá se vše k tomu ukazovati; že pláň turská byla středistém bohoslužby Turovy. — V. 25. *sotku*, ránu. — V. 26. porov.: „a kdež kto koho potká, tu nemá před ním životka.“ Alex. 1104, 16. — V. 29. *přiženeš* sc. se e. — V. 30. *vrah* značilo až asi do po-

lovice 14. stol. nepřítel (hostis); slovo nepřítel povstalo dle náhledu Jirečkova nápodobením lat. inimicus. — V. 35. *jsú dáni* sc. na smrt, viz kap. 82, 36. — V. 39. *zběhem* slul původně ten, kdo byl z rodiny vyhostěn, aneb kdo sám sebe nějakým zločinem z rodu svého svazku vyobcovał. Protože vyobcování z rodiny neb z celého plemene často pro vraždu (kap. 2, 3—7) se dalo, znamená slovem *zběh* i *vrah*, *loupežník*: „Když Josef po púšci jdieše, na tej púšci zběh Jezmas žid bieše; ten lidi, jenž tudy chodiechu, lupieše, a zlupě vsecky ztepieše.“ Jež. Ml. 404, 21.

20. Poražení Vlastislava.

Na Turšče se voje snidú;
 tu v lutý boj velmi vnidú,
 ot jutra až do večera
 sta Vlastislav a boj bera;
 až se pak Štír k němu přibra, 5
 kněz Vlastislav naň se vybra.
 Lučanóm velmi se zle zdě,
 Štír Vlastislavu hlavu stě.
 Češie Lučany tepěchu,
 krvaví potoci tečechu. 10
 Ze všech ujde jedin Straba.
 tú radú, juž dala baba.
 Když uteče z toho lomu,
 jakž přijde do svého domu,
 Uzře, žena dušu bére, 15
 a což dosiehne to zděre;
 uzře u niej v boce ránu,
 juž pozna ot sebe dánu.
 Poče se velmi diviti;
 tiem se chcu lép ujistiti. 20
 Uzře že ušiú nejměše
 a on je v tobolce jměše;
 je se jú k hlavě měřiti;
 vece: „Chcu tomu věřiti,
 že na mě má žena jela 25
 a ta mě jest jieti chtěla.“
 To jest proto byla zděla,

Kap. 20. V. 1. *snidú* a v. 2. *vnidú* viz kap. 3, 29. — V. 4. *a boj bera*; při skrácování vět přechodníkem nevynechává se povždy spojka; porov. Kap. 10, 13. — V. 10. *krvaví* viz kap. 10, 54. — V. 11. *jedin*; užívání přídavných neurč. zakončení jakožto přívlastku dosti často, viz *palček prav* kap. 14, 11. — V. 13. *lomu*, lomozu. — V. 15. *dušu bére* porov.: „druhý juž leže umiera

a sien ještě duši zbiera.“ Alex. 1124, 24; co do vazby viz kap. 13, 15. — V. 16. při *dosiehne*, zpět. přehl. m. dosáhne, očkávali bychom gen. — *zděre* slož. z předl. s, směr s hůry značíci a km. dr-krátí; s skleslo před d v z. — V. 18. *pozna* s dvěma akk. juž a dánu. — V. 20. Proch. takto: „vece, tímto se chci lépe ujistiti.“ — V. 21. porov. vazbu s veršem 15. — V. 23.

v Pražanech přátely jměla;
 i chtěla jim pomáhati,
 a mužů se posmievati. 30
 Ktož tomu nechce věřiti,
 může se tiem ujistiti;
 na rajském dvoře to psáno,
 což o tom mnú poviedáno.
 Pro své dobré činy Štír 35
 mil byl Čechóm jako Tataróm výr;
 ještět jeho vzpomínajú,
 nečiň se Štírem říekajú.

viz kap. 8, 15. — V. 28. v *Pražanech*, mezi Čechy, viz kap. 18. 6. — V. 33. *na rajském dvoře*; knížata stavěli na hradech svých dvorce či paláce („v Liubušině dvoře utr Vyšegradě“), které pro jich polohu rajskými dvory, rajhrady (Rajhrad na Moravě) nazývány byly. Zde připomenutý rajský dvůr hledají někteří tam, kde jest druhý dvůr zámecký a kaplí císařskou, nebo dosud zve se tak západní tato část, Václavem I. ok. r. 1252 založená, tolikéž i blízká zahrada nad Novými zámeckými schody rajskou. Avšak Dr. Jireček bera za základ variant: „Ktož tomu nechce věřiti, přijda na klášter k sv. Vítu, móż se tím ujistiti; neb na rajském dvoře nalezne to psáno, což jest o tom nyní poviedáno,“ má za to, že tímto rajským dvorem míněn vnitřný prostor v domě kanovníkův pražských (klášter u sv. Víta), jak již Procházka poznamenal. Dům č. klášter ten stál mezi chrámem svatovítským a Jelením příkopem. Dvůr v domě tomto obstoupen byl arkadami a chodbami, jichž

jednu, dlouhou severní dal děkan Vít r. 1235 překlenouti a malbami ozdobiti, což r. 1245 rozšířeno i na ostatní místnosti. Z toho soudí jmenovaný učenc, že vyobrazení bitvy „na Turšče“ původ svůj vzalo mezi l. 1243 až 1245 jmenovaným kanovníkem Vítem. Rajských dvorů připomíná i Hus: „Jich (zákoníkův) vedro neurazí, neb mají chladné celly i ambity, to jest rajské dvory.“ — *psáno*, vymalováno; podobně: „na té (desce) biesta psána dva pěkná obrazy.“ sv. Kat. 644. — V. 36. Češi ho ctili jako pohané své bohy; *výr* porov. kap. 23, 14. V přirovnání tomto skrývá se snad temná upomínka na boha Tyra, viz kap. 18, 13. — V. 38. Pořekadlo: „Nečiň se Štírem“ platilo o chlubitvém člověku a znamenalo tolik, jako „nečiň se hrdinou.“ Mohyla, vyobrazení na rajském dvoře a pořekadlo, ještě za doby Dal. v lidu kolující („ještče jeho vzpomínajú“), jsou skvělým důkazem, v jaké vážnosti památka hrdiny turského u lidu byla.

21. Vlastislavec a Durink.

Neklan v Lucko se uváza,
 a na knězie čeleď vtáza;
 oslavil syna mladého;
 vztáza na člověka jeho.
 Jemu Durinka ukáza, 5
 tomu jeho chovati káza,
 řka: „Vzpomeň na otce jeho,
 činil ti mnoho dobrého.
 Chovajž ctně kniežete svého
 a buď vladař kraje postoloprtského.“ 10
 To dětátko krásné běše,
 kázané nrawy jměješe.
 Durink se ludem klaněše,
 o kniežeti lest kladěše,
 kakoby je mohl zabiti, 15
 a v dědinách pánem býti.
 Zimě dietě na led vede,

Kap. 21. V. 1. Uvázání-se Neklana v Lucko rozuměti v ten smysl, že Neklan rozšířiv svrchovanou moc svou nad župami Lučanů, ponechal bezprostřední panství, jak z následujícího na jevo jde, potomkům Vlastislavovým. — V. 2. *čeleď* viz kap. 2, 9. — V. 4. *člověk*, jmenovitě v množ. č. člověkové, značilo v starém právu českém nevolníka; zde tolik co sluhu — pěstouna. — V. 5. *Durink*, Němec, ze země Srbů mezi Salou a Bobravou, kamž se nepochybně rodičové jeho s jinými Němci dostali, když Karel V. ok. r. 806 Srbsko sobě podmanil. — V. 10. t. j. vládní prozatím ve jmenu tobě svěřeného kniežete krajem postoloprtským, t. luckým. Jak z Kosmy známo, dal Neklan, aby se knížata lucká ze svrchované jeho moci tak snadno vytrhovati nemohli, na rovině při Ohři vystavěti hrad Drahouš,

který jim za budoucí jich sídlo ustanovil („Neklan dux novam urbem in plano loco construxit nomine Dragus super ripam fluvii Ograe, juxta pagum Postoloprť“). Hrad Drahouš, jehož nepatrné zbytky valů konserv. Beneš na již. straně Postoloprť okolo myslivny Kunigelhaus objevil, vzal za své i s panstvím luckým, jak se prof. Tomek domnívá, nepochybně za Boleslava I. ok. r. 935. Dle toho nemůže nám býti nápadno, že hrad záhy z paměti lidské vymizel a že jej Dal. sto-tožňuje s Postoloprť, k čemuž zajisté nemálo přispělo založení kláštera P. Marie (ok. r. 1121), jemuž dáno jméno Apostolorum porta, odkudž naše Postoloprť. — V. 17. *zimě*, lok. bez předložky; že lok. bez předl. v stčes. nebyl tak řídek, jak se do nedávna mysliło, vidíš z příkladů v Zikmundově Skl. §. 107 sebra-

- k rybám je na Ohři vede:
 „Hledaj kněžku rybky stoje,
 patří kakt sě divně brojie.“ 20
 A když na rybky hleděše,
 a poklek hlavu niceše,
 slyš co tu ten zlý Durink zdě,
 bradaticú hlavu mu stě.
 Nese ju knězu do Prahy, 25
 mně by mu nesl koláč drahý.
 I je sě s němec mluviti,
 a sám svú vierú chváliti;
 řka: „Jáz sem knězu věren byl,
 proto sem vzdy jemu byl mil; 30
 tobě cheu věren býti více,
 ale že slyšach mluviece:
 „Kto chce v domu škody zbýti,
 nedaj jiskře uhlem býti,“
 řka to, vyně z podpažie hlavu, 35
 jakž ju stal ješče krvavu:
 „Toť Vlastislavcova hlava,
 pro jehož smrt tobě sláva.
 Byť došel mužského stavu,
 mnohý by jměl krvavú hlavu. 40
 Zaplatiž svému hrdině,
 dajž mi Postoloprty k dědině.“
 Doslyšav kněz řeči jeho
 káza svázati Durinka zlého,
 řka: „Toběť sem jeho zabiti nekázal, 45
 ale ctně chovati kázal.
 Južť viem že dobrý neblúdí,

ných. — V. 20. *brojie*, přehl. m. *brojia* sě, nyní sesutím *b* rojiti, hemžiti se; „kdež sě množství dobrých brojí.“ Sm. Fl. 863, 24. — V. 22. *niceti*, kloniti, skloniti se; „i nalezl ji, ana klečieci k zemi niceše.“ Ž. J. K. 353, 50. — V. 23. *zdě* m. s-dě, učinil, confecit. — V. 24. *bradaticú*, sekerou s jákousi podobou brady neb vousů lidských; porov. brada při klíci. — V. 26. *koláč* rkp. Z. klenot. — V. 27. *s němec*; *s'* m. si (cyr. *sb*) jest pův. nomi-

nativ později sesíleného sien; pův. tento nom. znal Safařík a po něm Květ pouze z Ev. sv. Jana: „kto jest si syn člověc?“ — Proch. má sniemec a domnívá se, že jest to asi tolik, jako německy („i začal německy mluviti“) — V. 28. *chváliti*, chlubiti se. — *slyšach mluviece* sc. lidi; porov. kap. 8, 45. — V. 39. *stavu*, věku. — V. 42. *k dědině*, k dědictví. — V. 43. *doslyšav*; předl. do znamená, že poslouchal jeho řeč až do konce. — V. 47.

blázen ktož cizuzemce dobrým súdí.
 Tobě sem ho kázal stříeci,
 pročs směl jeho šieju sieci? 50
 Chcu tobě čest učiniti,
 svú sě rukú musíš oběsiti,
 neb svým mečem sě prokláti,
 nebo na téj skále státi:
 dolóv samému skočiti 55
 a hlavu sobě slomiti.“
 Uzřev, širšie rady nenie,
 vzvoli sobě oběšenie;
 a když jděše Durink s hradu,
 vece: „Kak sem jměl zlú radu: 60
 mněch dědiny v Čechách jmieti,
 mušu na dřevě umřieti.“
 Blíž Prahy na jedněj nivě,
 oběsi sě sám na jívě.

22. Hostivít. Děpolt. Leva. Klopý.

Neklan dva syny jměješe:
 staršiemu jmě Hostivít běše,
 mlažši Děpolt imě iměl,
 tento Zlicko vzal za svůj diel;
 jemuž tehdy děchu Zlicko, 5
 tomu pak vzděchu Kúřimsko.

viem, všem m. věd-m. — V. 49. *stříeci*, chovati. — V. 57. viz kap. 13, 15. — V. 61. *mněch* s infín. tolik co doufal jsem. — V. 62. *mušu* v. kap. 3, 8.

Kap. 22. V. 3. *Děpolt*; sláva Děpolticů, vedlejší linie Přemyslůvů, kteří asi od druhé polovice 12. věku župami kouřimskou, čáslavskou, chrudimskou a vratislavskou vládli, byla ve 13. věku velice rozhlášena a zavedla našeho kronikáře, že jich původ do tak šedé dávnověkosti položil.

Historicky dokázáno, že rod Děpolticův počíná Děpoltem, nejmladším synem Vladislava I.; jemuž bratr Vladislav II. r. 1142 hájení Prahy svěřil. Z vypsání pak hranic panství Slavníkova u Kosmy dá se souditi, že Zlicko v tu dobu pod panství knížat pražských neslušelo, čemuž i povstání Radslava (kap. 28.) nasvědčuje. — V. 5. *Zlicko* nazváno tak snad dle jakéhosi župního hradu (porov. kap. 77, 7), o němž však nikde jinde zmínky se ne-

Potom Neklan světa snide,
 Hostivít na stolec vznide;
 sta se nelepá přihoda:
 vsta Leva, jeden z Vlastislavova roda, 10
 i je se lidí zbierati,
 chtě si Lucka dobývati.
 Stavi hrad na jedné hoře,
 připraví Pražany v hoře.
 Kuž se položil před hradem, 15
 aby jej vyležal hladem.
 Leva proti nim vynide,
 a s Pražany v boj se snide.
 Když Lučené své horšie uzřechu,
 před Pražany na hrad jděchu. 20
 Kdyžto jich panie uzřechu,
 své muže tako přijechu:
 po lónu se poklepachu,
 a svým mužem velmi vzlachu,
 řkúc: „Sěmo, sěmo pojďte, 25
 zde se Pražan ukryjete.“
 Pro tu hanbu se vrátichu,

činí. — V. 7. *snide světa*; s-n-ide značí odsouzení od předmětu, pročez gen. světa; podobně jako z při slovesech s touto předložkou složených, opakuje se i s; „v tú dobu Ligoría snide s světa.“ Apol. (Musej. 1863); viz též kap. 16, 1. — V. 8. *na stolec vznide*, byl na stolec usazen, nebo jak se později říkalo „nastolen.“ Stolec knížecí byl z kamene a stál v otevřeném prostranství hradu pražského mezi palácem knížecím a kostely sv. Víta a sv. Jiří, a ještě v druhé polovici 12. stol. činí o něm zmínku kanovník Vincentius. Když však důstojnost královská utvrzovati se počala, ustoupilo nastolení slavnému svěcení na královstvo dle obřadů církevních, jakž vysvitá ze slov: „jakž se na královstvo světi.“ kap. 81, 25. — V. 10. *vsta Leva*, nepochybně v čas války,

nebo známo, že za Hostivíta Čechové vedli s Franky mnohý těžký boj, z něhož však vždy šťastně vyšli. Ač odjinud o povstání tom nevíme, jest nicméně pravdě podobno, že Lučané opět se pokoušeli, vymaniti se ze svrchovanosti knížat pražských. Jmeno Levy udrželo se v pojmenování vesnic „Levousy“ (Livousy) blíž Libochovic a „Levonice“ nedaleko Postolopr. — V. 11 *zbierati m. sbierati* v. kap. 2, 21. — V. 14. *Pražané* viz kap. 18, 6. — V. 19. *uzřechu* s dvěma akk. *své a horšie*. — V. 23. *po lónu*, po klíně. — V. 24 *vzlachu* slož. z předl. v z a láti. — V. 26. *krýti se* víže se vedle prostého gen. také s předl. ot a gen.: „sie mlvi Jesus, i otide i skry se ot nich“ Ev. sv. J. 7, 34; aneb s předl. před a instr.: „neskryje se i jeden před Bohem.“ St. 151, 37. —

a vše Pražany pobichu.
 Múdré panie ctná zvieřata!
 Otkud vám ta rada vzata? 30
 Júž ste se hanbě bránily,
 muže své smrti zbavily.
 Snad ste byly to slýchaly
 co meďské panie spáchaly.
 A pro taký klep nelepý, 35
 tomu hradu vzděchu Klepy.
 Na tom hradě sú seděli,
 doňudž sú otměny nepřijeli;
 k dědině Vlastislav jmajú,
 po krásném se ščítě znajú. 40
 V zlatě fiolněj orlici,
 Vlastislavovi rodici.

23. Bořivoj. Křest.

Kněz Hostivít potom snide,
 Bořivoj na stolec vznide.
 Svatopluk v Moravě běše,
 kněz český jemu slúžieše.

V. 35. *klep*, Proch. výkladně: klepání na lůno; *nelepý*, flagitiosus (v Musej. 1843, I. str. 149). — V. 36. hrad *Klepy* (značí dle Jungmanna nachýlené skály; porov. sklepení a klenutí) nazvány ve 14. stol. Hasenburk, když se r. 1336 v majetek Zbyňka Zajíce z Valdeka dostal. Zříceniny hradu Hasenburka rozkládají se na soujmenné hoře nade vsí Klepým, as 1 hod. sev. záp. od Libochovic. — V. 37. a 38. vykládají jedni tak, že Leva, ubrániv se na hradě Klepích, konečně od knížete pražského Vlastislav t. j. krajinu lúckou k dědictví dostal; dle těch, kteří otměny slovem zráda tlumočí,

seděl zde rod Levy až do svého spiknutí proti Soběslavovi I. r. 1130. — V. 41. dle Proch. takto: „Nosit v zlatě dvě fiolné orlici.“ — V. 42. *Vlastislavovi rodici*, potomci. Z popsání štítu soudí Palacký a Jireček, že jsou to Janovici, jichž jedna větev, Žirotinové čeští, v Zatecku usedlá byla, jakž o tom dosud svědčí osada Žerotín.

Kap. 23. V. 1. *snide* viz kap. 22, 7. — V. 4. Proč a kdy země česká za vlády Bořivojovy v odvislost mocnějšího souseda Svatopluka přišla, jest neznámo, jen tolik víme z udání opata Reginona († 915), že král Arnulf na sjezdu v Omuntesberku v dolních

Bořivoj přijede k dvoru,
 král jemu učini vzdoru,
 káza na zemi sěděti
 řka: „Sluší tobě věděti,
 že to nesluší pohanů,
 zároveň býti křestanu,
 Sed tu se psy, toť tvé právo,
 ne kněže — nemúdrá krávo;
 že netbáš na tvorce svého
 za bůh jmaje výra ušatého.“
 Kněz to slyšav, sě zapole,
 a jakž brzo by po stole,
 prosí krsta ot Svatopluka moravského,
 a ot Methoděje arcibiskupa velehradského.
 Ten arcibiskup Rusín bieše,
 mšu svú slovansky slúžieše;
 v Velehradě krstí Čecha prvního
 Bořivoje kněže českého;
 léta ot narozenie božieho
 po osmi set po devětidsát čtvrtého.

Rakousích Svatoplukovi moravskému panství nad Čechy propůjčil, ač tito svého knížete měli. Zprávě té jest dle Tomka tak rozuměti, že Arnulf Svatoplukovi všech práv postoupil, jež měli k Čechám králové němečti od časů Karla Velikého. Na základě tohoto poměru Bořivojova k Svatoplukovi vznikla zajisté nejspíše povídka, jak ji náš kronista (v. 5. — 15.) a legenda o sv. Kyrillu, sv. Methodiu a sv. Ludmilě (Výb. I., 310) vypravuje. — V. 14. Že pohanští Čechové modle v podobě výra se klaněli, souditi lze z iniciálky litery A v Mat. Verb. — V. 15. *zapoleti*, nyní stupňováním *zapáliti*; „zapolesta sě oba k ranám.“ R. K. 16, 7. — V. 17. a 18, viz kap. 3, 46. — V. 19. *Rusín*, Slovan ze Soluně makedonské. — V. 21. *v Velehradě*; Kosmas sice Velehradu, co sídla Svatoplukova a Methodiova nepřipomíná, avšak všechno tomu

nasvědčuje, že udání Dal. pravé jest. Podobně čteme v legendě o sv. Václavu, ve 14. stol. do češtiny přeložené: „Bořivoj a jeho bohobojná kněžna, sv. Ludmila, v tom městě, ježto Velehrad slove, tu ježto tehdy moravského arcibiskupství stolec a sláva bieše, v kostele sv. Víta (sic) od blaženého arcibiskupa Methodia, oba sv. křestjsta přijala.“ — Velehrad (veli-grad) nepochybně to, co Vyšehrad, vzal za své buď r. 899 při vpádu Bavorů, aneb v 10. věku při návalech Uhrů, Polanů a Čechů. Pravdě podobno, že při založení Nového Velehradu čili Hradiště za Přemysla Otakara II. zvoleno hradiště někdejšího Velehradu. — V. 24. *po osmi set po devětidsát čtvrtého* t. j. léta čtvrtého po osmi stech a po devadesáti letech. Tento způsob pronášení letopočet tak, že se klade napřed číslovka větší v tvaru základním s předl. po a za ní

Když Bořivoj svůj stav změni, 25
svět potupiv v svatost se proměni,
almužny veliké činieše,
a domy božie stavěše,
prvý chrám v Hradci postaví
a sv. Klimentu oslavi; 30
druhý světiej Máři v Praze,
ot velikých vrat inhed na draze.

menší tvaru řadového, jest prastarý a ryze český, trvavší všeobecně až do středu 15. věku; — *po osmi set*; čísl. od pěti až po desiet mají při sobě jmeno, jehož kolikost určují, pravidelně v gen., řídčeji v tom pádě, v kterémž jest číslovka; — *devětidsát*; vyjadřování násobků desítky (20, 30, 40 atd.) děje se takto: s dva, tři, čtyři shoduje se desiet v pádu a čísle, od pěti pak stojí desiet v gen., který se pravidelně v zkrácených tvarech: dsat, dcat, neb dcietí a dciet objevuje. — Letopočet zde udaný jest chybný, nebo sv. Metoděj zemřel r. 885. a nemohl tedy r. 894. Bořivoje křtíti; slavný tento akt udál se nepochybně r. 874. — V. 25. t. j. když přijal víru Kristovu. — V. 26. porov.: „svět-skú slávu potupieše, počc se čsnostmi třpýtěti.“ sv. Prok 182, 21. — V. 29. *v Hradci* totiž Levém. Levý Hradec as 1½, míle sev. od Prahy nad Vltavou ležící, byl vedle Vyšehradu a Prahy nejoblíbenějším sídlem knížat českých, zároveň i nejstarším středistěm župy podřipské; Kosmas připomíná jeho ve válce mezi Neklanem a Vlastislavem. — V. 30. První kostel zasvěcen sv. Klimentu proto, že bratří solunští přinesli s sebou ostatky tohoto

svatého. Sv. Kliment byl třetí neb čtvrtý nástupce sv. Petra na stolici římské (mezi l. 68—77). Vyhnán do Chersonesu, zemřel tam smrtí mučennickou za císaře Vespasiana r. 77. Jak mnoho kostelů ve jmenu tohoto svatého v první době křesťanské u nás založeno, dostatečně známo. Kostel v Levém Hradci stojí dosud, ač v obnovené podobě, na prvotním místě. — V. 31. *světiej* zpět. přehl. m. svatiej. — *v Praze* t. j. na hradě pražském a nikoliv před Týnem, jak se často za to má („ve svatě královy kostel u pražském městě učinil,“ Leg. 312, 4.). Tento kostel P. Marie, záhy zaniklý, stal se tím pamětihoden, že v něm slaveny postřiziny mladého knížete Václava. — V. 32. *ot velikých vrat* (in porta civitatis ante templum S. Mariae. Kosm.) t. j. blíž brány hradské větš. Hrad pražský zaujímal dle domnění prof. Tomka hned od času svého založení nynější prostranství, totiž celý zámecký vrch, který byl na západ od nynějšího náměstí hradčanského širokým a hlubokým příkopem oddělen, přes který se pnul zdvihací most k velkým vratům (bráně), v těch místech, kdež jest i nyní hlavní vchod do zámku. — *na draze* při cestě.

24. Svatopluk moravský.

Drbiu v Moravskú zajíti,
 bych mohl k svéj řeči přijíti;
 kakot jest koruna z Moravy vyšla,
 kak ta země k Čechám přišla.
 Král moravský ciesařovu sestru za sobú jměše, 5
 téj velmi násilen běše,
 proto ciesař na král jide,
 a král s ciesařem v boj vnide.
 Pohřiechu tu král boj ztrati,
 žalostně se domóv vráti. 10
 Ciesař do země pojide,
 král hanbú do púšče vnide,
 řka : „Radějie chcu konvršem býti,
 než králem a s nepřátely se nebiti.
 Proto v lese přebýváše, 15
 s mnichy motykú kopáše.
 Po sedmi let s dlúhú bradú
 jdu před ciesařovu radu,
 i je se na ciesaře žalovati,
 řka : „Kniežata račtež poslúchati! 20

Kap. 24. V. 1. *drbiu* viz kap. 3, 16. — *v Moravskú sc. zemi.* — V. 3. O vymanění-se Čechů z panství moravského máme právě tak málo zpráv, jako o jich přijítí pod moc Svatoplukovu; jedině to známo z letopisů fuldenkých, že se synové Bořivojovi po smrti Svatoplukově (894) se všemi vojvodami svými ke sněmu do Řezna r. 895 odebrali a pod ochranu krále Arnulfa dali. — V. 4. Morava dostala se k Čechám v 10. stol., v tu asi dobu, když Nitransko neboli Slovensko od říše velkomoravské održeno bylo. Dal. přioděl činy a život velikého Svatopluka rouchem báječným, tak že jest těžko události zde ličených se domyslíti. — V. 5. porov. kap. 12, 9. Zpráva Dal.,

že měl Svatopluk cisařovu sestru za manželku, pro níž mu vznikly boje, jest nepodstatna, nebo za jedno víme, že pojal Svat. dceru některého knížete z Čech (r. 871), a za druhé vypravuje opat Regino, že Svatoplukovi zavdalo zdvižení nemanželského Arnulfova syna ze sv. křtu později podnět k různicím a k odboji. — V. 13. *konvrš* (od lat. *convertere*) zván ten, kdo vstoupil do světský bratr do sboru klášterského, aneb dle Proch. poustevník, prostý mnich. — V. 17—50 táhne se nepochybně k sněmu, který cis. Karel Tlustý r. 884. k hoře vídeňské svolal a kamž se i Svatopluk odebral. Zavázav se, že za života cisařova nájezdů do jeho země činiti nebude, Svatopluk obdržel Panonii

- mú zemi u otjal bez práva
 a má žena v jeho dvoře jest zdráva.“
 Ciesar je se řeči smieti,
 a což mnich mluvěše přieti;
 mnich poče hrdě mluvíti, 25
 že chce mečem dolíčiti.
 Knězi mnicha neznajechu,
 a však jemu pověděchu:
 „Když si směl tu řeč mluvíti,
 musíš toho dolíčiti.“ 30
 Mnich poče prositi roka,
 ciesar naň vyvrže soka;
 pojde sok v okol zpievaje,
 a na mnicha nic netbaje.
 Mnich dosieh meče sedadlného, 35
 přetě ščit, i soka svého.
 Ciesar pozvav mnicha k dvoru,
 jide jemu u pokoru.
 Svatopluk se mu da znáti,
 ciesar je se ve všem znáti; 40
 vrátí mu ženu, královstvie;
 da Moravě svobodenstvie;
 což móż Uherska dobýti,
 móż k svéj zemi osobiti.
 Svatopluku žena snide, 45

v léno, čímž se ovšem Arnulf zkrácena viděl. — *po sedmi let* viz kap. 23, 24. — V. 23. *smieti* zpět. přehl. m. *smiati*. — V. 26. *dolíčiti*; v právníckém smyslu značí líčiti (líce, předmět rozeprě) dovozování žaloby; předl. do znamená zde tolik, co líčení (pře-líčení) očiistou (zde meče) ku konci neb rozhodnutí přivéstí. — V. 31. *rok* (od řku-řici) jest umluvený čas, lhůta; porov.: „Potom požen druhý pónok (zde šesti nedělem ot vysvědčení pónoka druhého, aby mezi rokoma šesti neděl neminulo jedniem dnem více.“ Rožm. 123, 19, anebo: „Tehda všem lidem rokovav (ustanovív) den, na jednu vysokú veží vznide.“ Pass. 279, 35, — V. 32. *vyvrže*

t. losem. — *sok* od sočiti nazýván dle prvního českého zákoníka člověk, který se zanašel sledováním a udáváním zlodějů a krádeže. — *okol* = circus; porov.: „Šest a šest dobře oděných a na jednostajných koniech proti sobě v okol vjeli. a tak je v okole zavřeli.“ Rudolt z Košic a Věnek — V. 35. *sedadlného*, rkp. *F. sedalného*, Proch. *sedacího*, jehož se při očištění souboje neb sedání užívalo. — V. 45. a sled. Po smrti Karla Tlustého r. 888 stal se Arnulf císařem německým a uzavřel s mocným Svatoplukem přátelství, kteréž ale nemělo dlouhého trvání, neb již r. 890 vypukl mezi oběma panovníky vražedný boj, který, veden byv s ma-

král s vojskem na Uhry jide ;
 tu Uhrie krále pobichu
 a mnoho mu lidí zbichu :
 tiem sě král poče styděti,
 a hanbú k svým nesmě jíti : 50
 i jide tajně na púšči,
 by do svéj smrti v téj húšči ;
 mnišie na tom miěstě pějú,
 v Uhřiech Zábora tomu dějú.

25. Spitihněv. Vratislav.

Pak Bořivoj světa snide,
 kněžstva věčného dojide.
 Spitihněv vzě stoléc jeho,
 neběše života silného,
 umře za věka mladého, 5
 ostaviv Vratislava bratra svého ;
 ten poje ženu z Stodor, dceř hrabě ctného,
 Drahomír z kraje žateckého.
 Ta kněni pohanka běše,

lým štěstím pro Arnulfa, zůstal nerozhodnut, an Svatopluk r. 894. zemřel. — V. 46. *na Uhry* t. j. vojsko císař. německého, který sobě na pomoc pozval Maďary. — V. 53. *pejů*, porov.: „pateřev nerad pěji.“ D. K. B. 252, 24; aneb: „jedno pěl hodiny neb páteře.“ sv. Prok. 183, 32. — V. 54. *Zábor*, Zabor, vrch na severní straně staroslavné Nitry, má prý své jméno od vůdce Zobora, zde zavražděného. Na vrchu, vínem proslulém, jsou dosud zříceniny kláštera benediktinského, který prý král Štěpán založiti dal (sic!)

Kap. 25. V. 1. Bořivoj zemřel, ne-li dříve, jistě aspoň r. 894; ostatně viz kap. 22, 7. — V. 5. Spitihněv panoval 8 neb 9 let. —

V. 7. Proch. takto: „ten pojal ženu dcerku hrabě Českého.“ Že jest Hankovo čtení pravé, vůbec známo. Stodorané, kmen Slovanů polabských, seděli při řece Havole v nyn. Prusku. — V. 8. *z kraje žateckého* odporuje udání z Stodor. Kosmas dí: „Dragomir de durissima gente laticensi ex provincia nomine Stodor.“ Napsal-li Dal. žateckého, třeba míti za to, že převedl gens lucitensis mylně na plémě lucké m. lutické, dáv se souzvučností slov zavésti. Že kraj neb vlastně pauství lucké později žateckým přezváno, známo z kap. 16. — V. 9. Dal. následuje Kosmu a ten Gumpolda, životopisce sv. Václava, nazývá

dva syny krásná jměješe :	10
stařejšiemu děchu Boleslav,	
mlažšiemu by imě Václav.	
Ten tiché nrapy jměješe,	
pro něž všem ludem mil běše ;	
protož jej knězem zvolichu,	15
Boleslava Boleslavskem oddělichu.	
Ale že ješče mlad běše,	
země opráveři nemožeše,	
poručichu jej Ludmile,	
bohu i všem ludem milé.	20
Ta jest byla žena Bořivojova	
a hraběnka ze Pšova ;	
tdy tomu kraju Pšov děchu,	
jemuž potom Mělník vzděchu ;	
neb před Mělníkem hrad běše,	25
ten sobě jmě Pšov jměješe ;	
a pod město potok teče,	
ten sobě jmě Pšovka řeče.	
Ludmile Drahomíř záviděše,	
zemíú sama vlásti chtěše,	30

Drahomíř pohankou, což se nerosrovnává se souvěkou zprávou staroslovanské legendy o sv. Václavu, dle níž byla Drab. křesťanskou. — V. 11. a 12. Známo vůbec, že byl Václav starší Boleslava. — V. 15. t. j. po smrti otce Vratislava I. r. 926. — V. 16. Mladším členům rodu knížecího dávány částky země dočasně za úděl. Takový knížecí požíval ve svém údělu všech důchodů, kteréž by jinak byly šly do komory knížecí, při tom byl ale podřízen panujícímu knížeti. Boleslavsko patřilo, jak pravdě podobno, původně k panství Pšovů, po smrti pak otce sv. Ludmily dostalo se k bezprostřednímu panství knížat českých č. pražských. — V. 17—21. Václav byl při smrti otcově 18 let stár, kterýžto věk nepostačoval tehdejší k samostatnému vedení správy zemské. — V. 22. Ludmila byla dle Ko-

smy, legendy Wattenbachovy a Christannovy dcera Slavibora, knížete č. župana Pšovů (comitis de castello Pšov), a proto název hraběnka na ni se nehodí. Též staroslov. legenda s udáním tím se shoduje: „Ludmila bjaše otz strany serbskogo dšči.“ — V. 23. *tdy* viz kap. 4, 1. S veršem tím a následujícím porov.: „Habuit (Bořivoj) uxorem nomine Ludmillam, filiam Slaviboris comitis ex provincia Slavorum, quae Pssov antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur.“ Leg. Christ. — V. 27. *pod město*, rkp. *F. F.* pod miestem; porov.: „přiblíži se k jedné vodě, ta voda Sázava slove, ježto i dnes pod klášter plove.“ sv. Prok. 186, 4. — V. 29. a 30. Podobně vypravuje i legenda Menckenova, že vznikla po smrti Vratislavově

Pozva Tuně a Komoně
slúbiec jima zlato, koně,
by ju Ludmily zbavila,
a tajně ju zadávala.
Chtiec sě kněni přislúžiti,
slúbista to učiniti. 35

26. Ludmila a Drahomíř.

Ludmila knězem vládněše,
dvorem v Tetíně sěděše ;
proto že svatá Ludmila
mnohým ludem byla mila,
jedny ctné křesťanské děti 5
dachu jie tu reč věděti ;
co Drahomíř umluvila,
coli sta ta dva slúbila.
Znamenavši svatá kněni,
če jejie nevěsta mieni ; 10
je sě k smrti připravěti,
sirotkóm služby spláćeti.
V náboženství přebýváše,
smrti dobrovolně ždáše.
Tuň a Komoň přijidesta, 15
a přede dvorem sěděsta.
Kněni vidúc, že jejie chceta zavadiť,
káza jima před sě jiti :
svěj nevěsty zdravie vztáza,
potřebu jima dáti káza, 20
toho dne je sě zpoviedati,
smrti nábožně čekati.

v Drahomiře nenávisť proti Ludmile, protože jí tato byla nemilou překážkou v neobmezeném panství na místě nezletilého Václava.

Kap. 26. V. 1. viz pozn. ke kap. 25, 29 a 30. — V. 10. *če*; „ach, *če* řekne moje máti“ R. K.

53, 26.—V. 14. *ždáše* značí chýlení-se k předmětu, pročez gen. smrti. — V. 16. *přede dvorem*, před palácem viz kap. 20, 33. — *sěděsta* m. s sěděsta totiž s koni. — V. 17. *zavadiť*, Proch. zadáviti. — V. 20. *kázala je* pohostiti.

Těj noci ta zlá lotry komnlatu výrazista
 a tu sv. kněni závojem zadávista.
 Tak ta črtu se dostasta, 25
 Ludmilu k bohu poslasta:

27. Drahomír a Václav.

Drahomír se v syna uváza,
 a na kmetiech práva vztáza:
 Komu zemiú oprávéti,
 doňudžby kněz nemohl' sobě rady zdieti?
 Když se kmetie potázachu, 5
 to jie za právo to dáchu;
 by svého syna chovala,
 dotud zemiú spravovala,
 doňudžby let svých nedošel,
 a pravý smysl ho neprošel. 10
 Je se pohanstva ploditi,
 žákovstvo z země puditi;

— V. 23. *Komniata* ze středolat. *caminata*. — V. 25. *črtu* viz kap. 13, 47. —

Kap. 27. V. 2. *kmeti* netvořili zvláštní třídu, jako leši a vládykové, nýbrž byli radou zemskou; tak položil překladatel starého zákona „cum senatoribus terrae“ s kmety zemskými. Soudcové tito byli lidé věkem dospělejší a proto značí kmet asi od 15. stol. starce. Z rkp. Krld. víme, že slovem tím lid rolnický označován: „Netužte, kmetie! netužte, juž vám travička vstává.“ — „Shlučechu se kmetšti lidé.“ — V. 4. *doňudž*, někdy přehl. *donidž*: „žádný nezaslúží věčné mzdy ani odplaty, donidž milosti božie člověk nemá.“ Alb. 344, 12. — aneb *doňadž*; „do-

ňadž duše u mém těle.“ sv. Kat. 1767. — V. 11. Dáme-li před Kosmou a Gumpoldem přednost staroslovanské legendě o sv. Václavu, dle níž byla Drahomíra křesťankou, nabývá ličené zde pronásledování křesťanů jiného významu. Není to boj pohanství s křesťanstvím, nýbrž boj liturgie slovanské s římsko-německou, nebo známo, že byla sv. Ludmila ctitelkou obráď slov. a že dala dle legendy vnuka svého Václava vyučiti nejprve knihám slovan-ským. Teprv později poslán kněžic na Budeč, aby se učil i knihám latinským, což se snad stalo na dolehání Drahomíry, která jsouc rodem z polabských Slovanů zajisté od německých kněží v obrádech vychována byla a jim v Čechách průchod zjednatí chtěla.

kdež žák neb křesťan, uzřeše,
 živu jim býti nelze bieše.
 K tomu ju zloba připudí, 15
 že lud na křesťany vzbudí;
 střed Prahy taký boj vzechu;
 až krve potoci tečechu;
 s obú stranú mnoho zbitých ležeše,
 ona to ráda viděše: 20
 (řkúc) „Na to přeju smrt pohanóm,
 aby se umenšilo moci křesťanóm.“
 Když Václav k letóm přijide,
 z materěj moci vynide,
 vece: „Matko sědiž na svém věně, 25
 ke mněť sluší oprávenie.“
 Je sě země opráviati,
 domy božie káza otevřieti,
 žákovstvo v zemi navrátí,
 jež běše vypudila máti. 30
 Božiu čest v zemi ploděše,
 kupuje děti krstěše;
 ke mšem oplatky pečěše,
 vdovicem drva nosieše:
 po svatých v noci bos chodieše. 35
 až jemu z noh krev tečeše.
 Ženy nikdy nejměješe,
 sirotky za dietky jměše;
 žaltář pod páži nosieše,

— V. 13. *žák* značí zde kněze vůbec; v potomní době nazýváno žákovstvem nižší duchovenstvo. — V. 15.—23. vysvětluje legenda Wattenbachova o sv. Ludmile. Dle ní jala se Drahomíra s oběma vrahy sv. Ludmily vykonávati panství nad zemí; avšak brzo se s oběma rozdvojila a jich záhubu uzavřela. Tuňa dozvědév se o tom, ušel ze země s celým svým rodem, kdežto Komoňův rod zcela vyhuben. — V. 18. *krve* viz kap. 10, 55. — V. 25. *věně* t. na hradě Budči, kterýmž ji manžel její obvěnil. — Vysvětlení příkrých slov, ve v. 25. a 26. obsažených, po-

dáva nám slov. legenda o sv. Václavu. Někteří bojarové totiž, snažice se spůsobiti různici mezi Václavem a Drahomírou, namluvili onomu, že jej matka ve spolku s mladším jeho bratrem Boleslavem zabítí chce. — V. 32. Známó, že židé od nepaměti v Čechách usedlí za časů sv. Václava a Vojtěcha kupováním otroků zanášeli se. — V. 35. *po svatých* sc. domech neb kostelích; porov.: „Židé ten obyčej jmějechu, že mužie obláště a ženy obláště k svatým chodiechu.“ Jež. Ml. 415, 14. — V. 36, *z noh* plur. m. dualu. — V. 41. *panošě*, sluha, dle Proch.

své komorníky učieše. 40
 Panoše před niem léháše,
 tomu škorně utieráše,
 tomu Podiven jmě běše,
 ten v náboženství kněze tepěše.

28. Radislav a Václav.

Uzřev zlickovský Radislav,
 že jest tak pokoren Václav;
 nemně by se směl brániti,
 i je se jemu škoditi.
 To jej nemúdrost připudi, 5
 že na vojnu Zlicko vzbudi.
 Je se žitoměřského dvora dobývati,
 knězu pletichy dávati.
 Mýleše se v tom zlický kněz,
 nebo to každý jistě věz, 10
 dobrodružské jest znamenie:
 tiší skutci, pokorné mluvenie.
 Neudatný umie jedno láti,
 dobrý se dá u příhodě znáti.
 To sobú Václav pokáza, 15
 ač běše tich, k vojně káza.
 Když Václav z Prahy vytěže,
 Zlický proti němu těže.
 Václav vida, žej se sníti
 po poslu je se mluvíti: 20

komorník, dvořenín; porov.: „Josef s sebou tři panoše jmějieše, a s svatú matkú jedna dievka bieše.“ Jež. Ml. 401, 13. — V. 42. škorně, obuv nízký a volný, řemínky okolo lýtek připevněný.

Kap. 28. V. 1. zlickovský viz kap. 22, 5. — Radislav byl dle vší pravdy podobnosti jeden z předkův Slavníkových (dle Tomka snad otec Slavníkův) a zet Arnulfa, vévody bavorského. — V. 7.

žitoměřský dvůr č. hrádek stál snad tam, kdež založena v potomní době ves Stolmír č. Stojmíře, 1/2 hod. sev. záp. od Ces. Brodu vzdálená. — V. 11. dobrodružské; význam slova vysvitá z následujícího neudatný (v. 13.). — V. 19. žej m. že je (jest); podobně: „žej na to bohem ustaven.“ Bás. děj. 179, 6. Odsouvání e ve slově je nedělo se pouze v básních, nýbrž i v prose, na př.:

„Ktož cti a užitku žádá,
 tomuť sě jest bítí, toť má rada :
 proto mně a tobě sluší sě bítí
 nedadúe ludu v boj jíti. 25
 Kterýž z najú živ ostane,
 ten v obojem kněžství stane.
 Kažmy vojsku s mírem státi,
 ni mně, ni tobě pomáhati.“
 Radslav nevěda co říeci,
 pro hanbu musí podléci, 30
 radějieby na Zlici byl,
 by toho, jemuž pletichy dáváše, zbyl.
 Vynidesta oba z ludi ;
 slyš kakoť je bóh v mír skludí :
 Když Radslav kněze-blíž běše, 35
 uzře ž' na čele kříž jměše,
 dva anjely s obú stranú jeho,
 užese sě kněze českého.
 Radslav skočí s koně svého,
 i jide na milost jeho. 40
 Václav přije ho k milosti,
 řka : „Bátio jměj na svém dosti.“
 Přebyv tu s niem v Žitoměři,
 o vše dobré s niem sě smieři.

„Kdo jest ten, ježtoj' tě k nám poslal.“ St. 642, 2. — V. 27. *s mírem státi* porov.: „s pokojem seděše.“ kap. 35, 11. — V. 30. *podléci* přešlo v novočes. do 2. třídy podlehnouti. — V. 36. viz kap. 13, 15. — V. 42. *bátio*, *báto* jest dle Šafařka archaistická, skrácená forma m. bratřijo a značí bratra, zvláště staršího: „otčik zajde k otcem i neřeče ni-

komu: báto! ty mluvi k něm oteckými slovy.“ R. K. 12, 11. — V. 44. Jakého způsobu bylo smíření, o tom se nám nedostává zpráv, avšak můžeme se toho poněkud domyslit z pozdějšího stavu věci. Radislav podržel nepochybně panství v celé své rozsáhlosti, ale podrobil se svrchované moci knížete pražského.

29. Václav a císař.

Císař pozva kniežat k dvoru, Václav jide k tomu zboru; když kniežata spolu běchu, Václav zpozdí se pohřiechu. Císař na jeho modlenie	5
učini to ustavenie: Ktožby proti Českému vstal, a nebo jemu miesto dal, bez vsiej řeči hlavu stieti, dětem dědiny otjieti.	10
Když císař v radě sědieše, rozličné běhy súdieše: Kněz český vstúpiv zdravie zda, císař s ctiú proti němu vsta, na svém stolci jej posadi,	15
kniežata okolo zsadí. Pak sě poče omlúvati: „Jinak sě nemohlo státi; viděch na čele kříž zlatý, vědě že jest člověk svatý;	20
anjelé boží s niem jděchu a ti mně velmi přetiechu. To sem nesměl obmeškati, musich proti němu vstáti.“	
I je sě císař prositi, by jeho přietel chtěl býti, a z jeho klenotív vzieti cožby jenom ráčil chtieti. Tu kněz o jiném netbaje, to za nejlepší dar jmaje,	25
	30

Kap. 29. Předkem budíž do-
tknuto, že se legenda tato táhne
k události r. 928, když se totiž
kníže Václav Jindřichu Ptáčníkovi,
válečně do Čech vtrhnuvšímu, za-
vázal k ročnímu poplatku 500 hři-
ven stříbra a 120 volů, kterýžto
poplatek Čechové odváděli od časů
Karla Velkého králům prvé fran-

ckým, pak německým, přinuceni
byvše k němu válečnými příběhy
r. 805 a následujících let. — V. 2.
zboru viz kap. 2, 21. — V. 12. *běhy*,
příběhy. — V. 13. *zda* m. vzda.
V. 22. *přetiechu*, někteří rkp. hro-
zichu od koř. pr — prieti;
porov. s předl. proti (odtud ne-
pochybně příprěta hrůza);

vze svatého Víta ruku,
 jenžto pro ból trpěl muku.
 Tehdy ciesař z své milosti
 všiej roboty zemi zprosti;
 kněz se je na Praze kostela činiti,
 by mohl sv. Víta položiti. 35

30. Václav a Boleslav.

Bratr je se záviděti,
 kakby mohl zemi obdržeti,
 nemoha mu jinak učiniti škody,
 i pozva jeho na hody. 5
 Křest svému synu zamysli
 a jmaje zlobu na mysli.
 Když (Václav) u bratra přebýváše,
 jeden bohabojný panoše kón osědlaný mu dáváše :
 „Vskoče na kón žeň přeč vskoře,
 dobydlíš se tady hoře. 10
 Juž tě chce tvoj bratr zabiti,
 aby mohl sám v zemi býti.“
 K tomu mu kněz odpovědě :
 „Jáz to bátio dobře vědě,
 z viery dieky tvěj milosti. 15

„nejedna smrtelná střela přeti se zdi.“ Aex. 1080, 26. — V. 35. *na Praze, na hradě — kostel r. 930* vysvěcený vystavěn byl v podobě rotundy. — V. 36. *sv. Víta t. j. kost z ramene sv. Víta.* Dle starého podání zavedl kníže Václav kultus sv. Víta hlavně z té příčiny, aby národ český od zbožňování pohanského Svantovíta (Sjetovít = lucens numen) odvrátil. Těž Rujanští pokřtili dle svědectví Helmolda a Saxa Gramatika modlu Svantovítovu v slavném chrámě arkonském na sv. Víta, uslyševše

o velikých zázracích tohoto svatého.

Kap. 30. V. 4. Proch. přidává do Boleslavě, t. j. na hrad, který sobě Boleslav ve svém údělu založil. — V. 8. *panošé viz kap. 27, 41.* Panoše ten byl z družiny sv. Václava, jak jest na jevě ze staroslov. legendy: „I nača veseliti sja s drugi svoimi na dvorě Boleslavě.“ Ti knížete varovali před bratrem, řkouce: „Choščet tja ubiti Boleslav.“ — V. 9. *vskoře, lok. od skoro, viz kap. 10, 22.* — V. 14. *vědě viz kap. 7, 8.* —

ale již sem byl živ dosti.
 Když pro böh nemohu nic trpěti,
 asi tu smrt chcu přijieti;
 vypiem tu čiešu na čest Michalu svatému,
 by mú dušu přinesl ku královstviu nebeskému.“ 20
 A tu čiešu on mienieše,
 o niež syn boží mluvieše :
 Móžteli z téj čieše píti,
 již čas jest mně všu vypiti :
 Poče otpuščenje bráti: 25
 Viec mi jest vás nevídati.
 Na modlitbu k cierkvi jděše,
 tu ho Boleslav stržeše.
 Václav uzře bratra svého.
 děkuje mu z kvasa ctného. 30
 Tehdy mu Boleslav vece,
 potrh z nožnic svého meče ;
 „Bátio, jáz tobě rád slůžu ;
 a nynief takot poslůžu ;
 budeť tu konec tvým řečem.“ 35
 I da jemu v hlavu mečem.
 Taká hróza jeho podje,
 že mu ledva kóže doje ;
 však utě ucho Václavu,
 vypade meč Boleslavu. 40
 Kněz vze meč je sě mluviti :

V. 15. z *viery*, za věrnost. — *mi-
 losti*, lásce. — V. 18. *asi*, rkp. H.
 asi a, aspoň, složeno z *a* (ale)
 a *si* odvozeného od sjen; ve-
 dle asi vyskytuje se a s neb a s
 a, stažením a s a. — V. 19. *vy-
 piem*, rkp. H. vypijim; po-
 dobně: „Věz tu chytrost, králi!
 nevypiem-liť pitie tvého viece,
 než jiných třidceti, kaž mi mú hlavu
 stieti.“ D. K. B. 234, 4. — *na čest
 Michalu sv.*; pocta sv. Michala,
 vítěze nad pysnými duchy nebe-
 skými, zavedena záhy z týchž ne-
 pochybně důvodů, jako kultus sv.
 Jiří (viz kap. 32, 14.). Kostelů
 svatomichalských jest asi tolik,
 co svatojirských, a starší z nich,

jako vele památná kaple na Bez-
 děze, stojí na osamělých vrcholích.
 — V. 27. *na modlitbu*, rkp. H.
 na modlitvu. — *k cierkvi* z řec.
κνριακή sc. *oikia*, dům Páně, uka-
 zuje k obřadu řecko-slovanskému.
 Zdá se pravdě podobno, že slovo
 to není nahodilé, nýbrž dosvěd-
 čuje, že sv. Václav se svou bábou
 Ludmilou liturgie řecko-slovan-
 ské se přidržoval, jak již v kap.
 27. 11. dotknuto. — V. 32. *z nož-
 nic*; podobně: „z nožnic své meče
 vyněchu.“ sv. Kat. 3156. — V. 33.
bátio viz kap. 28, 42. — V. 36.
v hlavu čte rkp. H. vrch lba,
 rkp. P. a FF. v vrch lba. —
 V. 41. *vze*, rkp. H. a FF. vze m. —

„Bratře mohlbych otplatiti;
ale tolik mi můj bůh mfl,
žebych tvéj krve pro veš svět neprolil.“
Řka to, meč ten bratru vrátí: 45
„Cos počal rač dokonati.“
Kleče u cirkve na praze,
Boleslav k bratru přirazě,
je sě na ludi volati,
na Václava žalovati. 50
Václav na praze klečeše,
bohu dušu porúčeše.
Štyrsa a Hněvisa s bratří přiskočichu
dušu s tělem rozděllichu,
ot narozenie božieho 55
po devieti set po dvúdcát osmého.
A že pro křest učiněn kvas,
proto synu děchu Strachkvas.
Ktož sú byli vinni smrtí kněze svatého
trpělit sú mnoho zlého: 60
Hněvisa sě s koněm propadl,
bratr jeho sě malomocenstviem rozpadl.
I jich roda zlé nemoci jmievachu,
druzí sě na každé léto vztěkachu.

31. Boleslav.

Když tak snide svatý Václav,
by kněžem lutý Boleslav.
Tu cisař mstieše Václava,
jde na kněze Boleslava,

— V. 54. viz kap. 54, 34. —
V. 56. Rok Dal. udaný jest dle
Palackého a Tomka rok nastou-
pení vlády; zavraždění jeho padá
do r. 935. — *dvúdcát* jest gen.
plur., kdežto bychom očekávali
gen. dual. *dvúdcatú*, jakž jest
i v rkp. II.; ostatně viz kap. 23,
24. — V. 62. *bratr*, t. j. společ-

ník Štyrsa — *malomocenstviem*,
rkp. II. *maletevstvem*. — V.
63. a 64. dle rkp. II.: „Z jich
rodu (jedni) zlé nemoci
jmievajú a druzí sě na
každé léto vztiekajú.“

Kap. 31. V. 3. O pomstění
sv. Václava nemůže zde býti řeči;
cisař vytáhl válečně proti Bole-

Kněz chce proti němu jíti, ale nemože projíti.	5
Ciesar Čechy bojem pobi, a zemi v dani porobi; Knězu káza službu jmieti, kotel u dvora držeti.	10
Bóh sv. Václava chtě svatost ohlásiti, poče skrzeň moc činiti. Uzřev Boleslav, že se nemóž božiej moci protiviti, poče v svatost bratra otpolu věřiti.	
Po třech letech káza ho do Prahy přiněsti, a u svatého Víta tajně jej pohřiesti, řka: „Neschováteli ho do světa, svedu vy mečem z toho světa.“	15
Hned do Boleslavě jidú, a když ku hrobu přijidú počechu těla dobývati a do Prahy s niem spiechati.	20
Když jej do Prahy nesěchu, na dvě miestú jím hnúti nemožechu: Dvě řece bez brodu přejdú a vězni z žaláře vyndú.	25
Rány vše zcelely běchu,	

slavovi, proto že tento roční poplatek (viz kap. 29.) odváděti nechtěl. — V. 8. Po 14letém válčení uvolil se kníže zmíněný roční poplatek platiti. — V. 9. a 10. Po věst tato táhne se dle Vocela na cis. Jindřicha II., který podrobiv sobě knížata polabská jim přikázal, aby při hodech přinašeli z kuchyně kotel s masem ke stolu císařskému, nebo k víře nepodobno, aby byl císař Oto tak mocnému knížeti, jakým byl Boleslav, nižší tuto službu přikázal. — V. 12. dle rkp. H.: „skrze jeho veliké pomoci (činiti).“ — V. 16. *pohřiesti* od kmene hřeb, při čemž b vysuto a s vsuto; podobně: „kázachu živu zahřiesti.“ Alex. 1103, 14. — V. 17. *neschováte-li*; porov.: „Nebožtík umřel ve středu k božímu vstoupení, a nazajtří

sme ho schovali.“ Bílá kn. puohonná 1545. — *svět* (tak dosud rus. свѣтъ) od koř. si eti (splendere), značí zde světlo, svítání. — Boleslava mrzely prý dle Kosmy záznaky, jež se dály nad hrobem a proto dal mrtvé tělo tajně a nočního času přeněsti do Prahy do kostela sv. Víta, aby se divy nepřičítaly jeho bratru, nýbrž sv. Vítu. (Podobně se vypravuje o přenešení sv. Ludmily do Prahy.) Dle staré legendy slovanské dal tělo sv. Václava Boleslav přeněsti z lítosti nad svým činem, dle legendy Gumpoldovy stalo se to od ctitelův sv. Václava a sice podtají a proti vůli Boleslavově. — V. 19. *do Boleslavě* viz kap. 32, 6. V. 17—23. nemají někteří rkps., jmenovitě H. — V. 25. v rkp. H. a u Proch.: „Dvě řece bez mostu

jedinú novu viděchu,
 juž bratr lutě byl učinil,
 tiem znameniem jeho vinil. 30
 A úška, toho neběše.
 Sv. Václav sestru Přibyslavu jměše.
 Ta svatá dievka povědě:
 „Jáz to svaté úsko vědě
 mezi stěnú a dřvem ležalo, 35
 kdož sě to zlé bylo dalo.
 Ucho k hlavě přičinichu,
 přicelé, že sě divichu.
 Tehdy kněz jeden tu běše,
 s velikým pláčem prosieše, 40
 by mu svého těla ráčil uděliti,
 že mu chce tiem nábožně slúžiti.
 Nehtek sě poče viklati,
 vzem jej poče děkovati.
 Již tu běchu, chválu vzdachu, 45
 a svaté tělo schovachu.
 Kněz znamenav co zavini,
 Strachkvasa mnichem učini;
 ale nejmělli je pokánie pravého,
 nespomohlaby mu svatost syna jeho. 50
 Pak káza zemanóm u Boleslavi město zdieti,

a lodi přejidú.“ — V. 28. *novu*, rkp. H. jako novu, čerstvou, nezacelenou. — V. 32. *Přibislava*, jedna ze čtyř sester sv. Václava, provdána prý byla za některého knížete z rodu Šlavníkova, který byl sídlem na Jablonném. Jsouc zbožně vychována, stala se dobrotelkou lidu, který ji po smrti pod vrchem Krutinou pochoval a za svatou měl. V místech těch stojí dosud kaplička ke cti blahoslavené Přibislavy. — V. 34. a 35. dle rkp. H.: „Jáz svého bratra zjevení(m vědě), že úsko svaté mezi stěnú a (dveřmi) do té doby ležalo.“ — *dřvem*, Proch. dřevem, dle Hanky od dřvo, dveřni polovice. V Dal. přichází slovo to ještě dvakrát a sice v množ. čís., kap. 52, 22. a kap. 85, 58, z če-

hož lze souditi, že se má zde snad čísti dřve mi, nebo i v jiných památkách vyskytuje se vždy množ. čís. („I rozrazi mlatem dřvi silný junoše.“ R. K. 34, 17); v leg. o sv. Kat. čte se jedenkrát jakožto neutr. singl. dveří (v. 305). — V. 44. *vzem*, přech. min. času od vzíti. — V. 45. *již* vztahuje se na vypuštěné ti. — V. 48. *Strachkvas* (v. kap. 30, 58) dán na učení do kláštera sv. Eneramma v Rezně, kdež chován zcela po kláštersku a nazván Christianus (Křišťan). — V. 49. *je*, rkp. H. jest. — V. 51. *město*, t. j. hrad; Dal. dal se zavěsti slovem urbs, jímž staří kronikáři hrad naznačují. Kosmas vypravuje, že sobě Boleslav umyslil založiti pevný hrad, nikoli dle

o to sě jechu zeměné raditi,
po řečníku (knězu) pověděchu,
že toho činiti nechtěchu.

Kněz povědě jich řečníku: 55

„Běda tobě můj vinníku!“
Sám jemu inhed stě hlavu,
i vrže za sě krvavu.

Vskočiv na peň, je sě mluviti:

„Kto sě mně chce protiviti?“ 60

Tu sě knězu pokořichu,
Boleslav zdiú ohradichu.

32. Boleslav ščedrý. Vojtěch.

Pak Boleslav lutý snide,
syn jeho (Boleslav ščedrý) na stolec vznide;
polučí sě svatý ze zlého,
a milostivý z lutého.

Kostelóv dvadcet postaví, 5

mladý Boleslav ustaví:

Almužny veliké činieše,
křesťanstvo velmi plodieše.

starého způsobu jen okopy a dřevěným roubením ohrazený, ale na způsob římských hradů silnými zdmi zavřený. Založení hradu boleslavského stalo se nepochybně z té příčiny, aby měli knížata pražská pevné stanovisko na blízku mocného panství libického. — V. 54. Příčina, pro kterou se šlechta této krajiny proti stavění hradu vzpouzela, byla snad ta, že lid župy pšovské takým pracem a služebnostem prvé zvyklý nebyl. — V. 61. dle rkp. *H.*: „Páni se knězu pokořichu.“

Kap. 32. V. 1. *lutý* vztahuje se toliko na dobu jeho života, dokavád byl ještě úředním knížetem, nebo, jak se zdá, změnila lítost nad zpáchanou vraždou

prudkou jeho povahu v hrdinost, tak že v něm spatřujeme jednoho z nejznamenitějších a nejmoudřejších panovníků českých. — *snide* (sc. světa) dne 15. července 967. — V. 3. *polučí*, zdaří, vrhne se; „a odchovajíc (rod), kto je vie, kak se polučí.“ Št. 686, 20. V původním smyslu vrci, mrštiti čteme lučiti v leg. sv. Kat. 2873: „anděl s nebe snide a ten luči bez rozpaka z toho jistého oblaka mocně silným, mocným lomem, tak divokým, prudkým hromem v ty hřeby mezi ta kola.“ — V. 5. *dvadcet*; dcet jest skrácený dvoj. akk., vedle něhož se vyskytují ještě tvary dsietí, dcietí, dset. — V. 6. *mladý Boleslav*; místní jména Boleslav, Soběslav,

Jměše sestru děvoynu, téj děchu Mláda,
 ta běše božiej cti ráda, 10
 ta jide do Říma v draze
 i doby biskupstva Praze.
 Ta zákon (sv. Benedikta) do Čech přinesě,
 k (sv.) Juří panen mnoho snese.
 Prvý biskup mnich (Dietmar) Sasic byl, 15
 ten po letě života zbyl.
 Po něm druhý Vojtěch svatý,
 syn zemský, šlechtic bohatý.
 Otec jeho Slavník běše,
 máti Střezislava slověše: 20

Plzeň a j. byla pův. muž. rodu a užíváno jich částečně tak až do 17. stol. Jsou to vlastně přisvojovací adj., k nimž dlužno přimysliti hrad. Měkkost závěrečné souhlásky byla příčinou, že přešla v potomní době v rod ženský. — *ustavi* viz kap. 17, 37. Založení Ml. Boleslavi skrze Boleslava II. jest dle prof. Tomka v ten smysl rozuměti, že Boleslav sice za jeho vlády založena, avšak od nejstaršího jeho syna, Boleslava III., jemuž snad po vyvrácení panství Slavníkovcův krajina libická za úděl připadla. — V. 9. *děvojna*, panna, conf. děvojestvo: „žet jsem své děvojestvo mému tvořci slíbila.“ Jež. Ml. 392, 20. — V. 11. *v draze* t. j. provázená družinou služebníkův a služek; porov. kap. 66, 18. — V. 12. Z listu ke knížeti Boleslavovi jde na jevo, že dal papež Jan XIII. své svolení k zřízení stolice biskupské jen pod výminkou, srěknou-li se Češi jazyka církevno-slovanského. V. 14. Kostel sv. Jiří, při němž asi r. 973 zbudován první klášter český, sahá založením svým do panování knížete Vratislava. Mezi pokřtěnými Čechy zaveden záhy kultus sv. Jiří, jemuž stavěny četné kostely, zvláště na horách, kdež prvé pohanští Čechové bohu slunce, Svarohu,

obětovali. Pocta sv. Jiří byla nejlepším prostředkem učiniti konec této modloslužbě, nebo jako slunce nad zimou vítězí, tak přemohl dle legendy sv. Jiří lítou saň (slunce přemohlo zimu); porov. kap. 30, 19. — V. 15. *Dětmar*, mnich řádu benediktinského z Magdeburka, zdržuje se již delší čas při dvoře Boleslavově a znaje se v jazyku slovanském, dovedl sobě náklonnosti knížete v také míře získati, že zvolen jednosvorně biskupem. Proč právě kněz německo-římského rytu zvolen, jde na jevo z poznámky k v. 12. — V. 16. Na biskupství zvolen r. 973, zemřel 2. ledna 982, tedy ne *po letě* (po roce). — V. 18. *syn zemský*, tuzemec, indigena. O zvolení sv. Vojtěcha píše přítel a životopisec jeho, arcibiskup Bruno: „Post mortem vero episcopii (Dětmara) non longe ab urbe Praga (na Levém Hradci totiž) factus et conventus desolutae plebis una cum principe illius terrae, et fit diligens inquisitio, quem pro illo ponerent. Responderunt autem omnes uno ore: Et quis alius, nisi indigena noster Adalbertus, cujus actus, nobilitas, divitiae ac vita cum honore recordant.“ — V. 20. Týž životopisec vypravuje, že matka sv. Vojtěcha byla vysoce urozená ze slav-

sestřenec Zlickému běše.
 Slavník v Lubici seděše,
 až do Moravy dědiny jměše.
 Vojtěch že cti netbaješe,
 Strachkvasu (biskupstva) postúpiti chtěše, 25
 ale Strachkvas nerodieše.
 Tehdy mu Vojtěch povědě:
 „Synku jáz to dobře vědě,
 ty nynie nechceš přijieti,
 potom nelze bude jmieti.“ 30
 Vojtěch chtěše lud pohanských obyčejów otučiti,
 křesťanským činóm zučiti:
 aby v manželstvo vstúpili
 a pohřeb u svatých jměli,
 trhu v nedělu neděli, 35
 ludí robotných nejměli.
 Kopřiv nemóže vyplěti,

ného rodu slovanského a že byla důstojná choť důstojného manžela, který je blízkým příbuzným mocného krále Jindřicha svatého; porov. kap. 28, 44. — V. 21. viz kap. 28, 1. — V. 22. *Lubice*, Libice, hlavní sídlo Slavníkovcův, nyní ves blíž vtoku Cidliny do Labe. — V. 23. Panství mocného Slavníka podřízena byla nejméně celá jihovýchodní čtvrt království českého; na sever vládl hradem kladským na řece Nise, na východ měl hrad Litomyšl s okolím až k řece Svitavce, k jihu táhlo se panství jeho až k Rakousům, kdež měl hrady Netolice, Chýnov, Důdleby, k západu pak čili k straně panství knížat pražských až k hradu Oseku blíž Zbraslavi (Kosm.). Za vlády obou Boleslavů učiněn konec samostatnosti dědičných někdy županů č. knížat jednotlivých plemen, toliko Slavníkovi podařilo se zachovati starou moc rodu svého. — V. 24. a 25. Po sedmi letech chtěl se sv. Vojtěch biskupské hodnosti vzdáti, nepochybně pro nastalé

spory mezi Přemyslovci a Slavníkovci, a tudíž pochopitelno, že hodnost svou nabízel Strachkvasovi, bratru panujícího knížete. — V. 26. *nerodieše* (stř. slov. roditi, raditi = curam gerere) sc. přijieti. — V. 31. *pohanských obyčejów*, gen. odluky závislý na slovese s o t složeném. — V. 32. *zučiti* m. v zučiti, vyučiti. — V. 33. totiž dle zákonů křesťanskocírkevních. Pohanští Čechové mívali, jak již v kap. 2, 50 dotknuto, více žen. Zvyk ten táhl se dle svědectví Kosm. až do časů křesťanských, tak že prý lidé vznešení ještě za Břetislava po dvou i po třech ženách najednou mívali. — V. 34. *u svatých*, při kostelích (porov. kap. 27, 35) a nikoli v polích a lesích. Hřbitov při kostele P. Marie v Domažlicích nazývá se v starých listinách „u Svatých“; ano ještě r. 1629 psalo se: „žáduší Matky Boží u všech Svatých.“ — V. 36. *ludí robotných*; ve válkách zajatí kupování byli od židů, kteří z nich paroby, otroky nadělali a jako jiné zboží prodávali;

musí vřu zemiú zakléti.
 Zaklev zemiú do Říma jde,
 Strachkvas na biskupstvo vznide ; 40
 a když pak jeho světichu,
 kněžie okolo stojechu,
 črt v toho Strachkvasa vstúpi,
 doňudž by živ nevystúpi.
 Pak se Vojtěch do Čech vrátí 45
 otklev zemiú do Polan jide, chtě tam kázati.
 Opět zaklev zemiú, do Prus jide,
 ottud s korunú mučennickú k bohu dojide.
 To se sta ot narozenie syna božieho,
 po devieti set, po devětidsát šestého. 50
 Z jeho smrti císař Čechy vini,
 bez jich dieky Tehdaka (biskupem) učini.
 Kněz snažně bohu slúžieše,
 dobře se jemu veděše.
 On Polany pevně pobi, 55
 země do Krakova doby ;
 a tam posádku posadi,
 a tvrze Čechy osadi.

poslednějších šest veršů porov. s kap. 43, 13. — V. 39. Vojtěch odebral se dvakráte do Říma, a sice r. 989 a 995. — V. 43. Proch. poznamenal dosti naivně: „To rozumnějši na nějakou nemoc slyší!“ — V. 45. a 46. Na žádost papežovu vracel se Vojtěch r. 996 do Čech, když ale na cestě uslyšel, že Vršovci dobyvše hradu Libíce bratry jeho a jich rodiny o život připravili, zašel do Polska, kdež úřadu misionářskému se věnoval. — V. 46. a 47. V březnu 997 odebral se do pohanského Pruska, kdež na poli Romovém 23. dub. t. r. zabit. — V. 50. šestého čti sedmého; ostatně viz kap. 23, 24. — V. 51. Z vypravování druhého životopisce sv. Vojtěcha známo, že Soběbor, nejstarší ze synů Slavníkových, který dle svědectví Thietmara meziborského při vyhnání Polanů z Prahy

padl, u císaře žaloval ná mnohé nátisky, kterých se dopustil Boleslav na něm a bratřích jeho bez všelikého jich zavinění. — V. 52. bez jich dieky; císařům německým nepřislušelo nikdy práva, voliti biskupa, nýbrž toliko od knížete, kněžstva a lidu zvoleného, potvrditi a berlou a prstenem investovati. — Tehdak, Proch. Tekdak, vlastně Deodat (Bohdal), rodem Sas, byl prvé mnichem kláštera korbejského ve Vestfalsku a poněvadž, jsa výborným lékařem, knížete Boleslava z těžké prý nemoce vyvedl, schválil jej kníže sněmu, s čímž byl i císař Oto III. zcela spokojen. Vysvěcen 7. července 998, zemř. 11. června 1017. — V. 55. až 59. Panství v Polsku, Boles. I. založené, rozšířil na východ až k řece Buhu, tak že se stal sousem mocného knížete ruského Vladi-

Neb svoboda veliký běše;
proto čest i zbožie jměše.

60

33. Boleslav skúpý.

Šlechtný Boleslav snide,
syn Boleslav skúpý vznide;
ten nerodi (Čechóm do Polan) stravy dáti,
proto Polsku i čest strati.
Polené tvrzí dobychu, 5
a Čechy tam všecky zbichu.
Boleslav do Polan jide,
a s svú škodú u mír vnide.
Mezka pozva kněze českého,
za mírem vylúpi oči jeho. 10
Čemuť sě hodí ta skúpost?
Blázen, ktož ju má za múdrost.
Hledaje kněz český cuzieho oběda,
i utka jej jeho běda.
Kněz pro bolest světa snide, 15
Mezka silně do Čech vnide.

míra. — V. 59. *svoboda veliký jest asi tolik co „rozmnožitel říše,“ nebo velkou, Bolesl. I. založenou říši valně rozšířil, připojiv k ní, jak z v. 55. vidno, velikou část Polska a dříve již r. 976 zemi míšenskou; učinil též konec panství Slavníkovců, když tito při vzniklých různicích mezi nimi a knížetem pomoci hledali u Polanů a u dvora císařského, s nímž byli spřízněni (v. 20.).*

Kap. 33. V. 1. *Boleslav II.* zemřel dne 9. ún. 999. — V. 2. *vznide* porov. kap. 23, 2. — V. 3.—7. Hned po smrti Boleslava II. vpadl Boleslav Chrabrý do zemí českých a obléhal Krakov. Posádka česká bránila se zoufale; když jí král ani peněz

ani vojska neposílal, zahynula prý až do posledního muže. Na to zmocnil se Boleslav Ch. všech zemí, tak že panství Čechů pouze na zemi českou omezeno bylo. — V. 7. Boleslav, již r. 1002 trůnu zbavený, utekl se k Boleslavu Ch., s jehož pomocí vyhnání r. 1003 Oldřich a Jaromír. — V. 9. a 10. Dosáhuuv opět vlády, Boleslav pomstil se na Vršovcích, kteří byli hlavními strůjci sesazení jeho s trůnu. Následkem toho posláno tajně k Boleslavovi Chr. a podáváno mu panství nad Čechy. — V. 9. *Mezka* = Mečislav, tak i Kosma; R. K. a Thietmar mezi borský nazývají ho Boleslavem. — V. 10. *za mírem*, porov. kap. 12, 4. — Pozvání a oslepení stalo

Boleslav dva syny jměše,
 Oldřich stařejší, Jaromír mlažší slověše.
 Oldřich u ciesaře dvoříeše;
 Mezka mnoho zlata jměše, 20
 u ciesaře Oldřich kúpi,
 proto naň vešken svět vzupi.
 Jaromír ješče mlad běše,
 však země rád brániti chtěše;
 jimž běše činiti, netbachu 25
 jedno ot něho stříebro brachu,
 Mezka Oldřicha držeše,
 a hladem jeho mučieše.

34. Vršovici a Jaromír.

Vršovici najmocnější běchu,
 a Kochana za starostu jměchu;
 když Mezka silna uzřechu;
 tu nemúdrú radu vzechu,
 řkúc: „Dohubmy kněžecí plod, 5
 tiemť bude náš slovúten rod;
 budem s knězi v šachy jhráti,
 ot každého dary bráti:
 cuzí budú sě nás báti,
 neb můžem z sebe kněz dáti; 10

se r. 1003. — V. 17. dle Proch.: „Boleslav slepý dva syny jměješe.“ Dle Gottharda byli Jaromír a Oldřich nevlastní bratří Boleslava III.; porov. kap. 40, 3. V. 18. Též se obecně Jaromír starším a Oldřich mladším zove. — V. 19. u *ciesaře*, totiž u Jindřicha II. z domu bavorského, k němuž se Jaromír a Oldřich před ničemným Boleslavem utekli r. 1003. — V. 21. Obržev od Boleslava polského mnoho peněz,

císař Jindřich dal Oldřicha uvězniti.

Kap. 34. V. 1. totiž mezi domácí šlechtou. — V. 2. Že byl Kochan, v l. 994, 999 a 1037 připomínaný, hlavou čili starostou rodu Vršovcův, svědčí Kosmas: „Wrsouici, quorum primus et quasi caput erat Kochan,“ a Saxo Ann.: „Wrisovici, quorum primus erat Kochan.“ — V. 3. *Mezka* viz kap. 33, 9. a 10. — V. 7. zní u Proch.; „budem s knížaty jako

proto nedajmy kniežeciemu plemeni vzníti,
 ač sami chcem mocni býti.“
 Když to Vršovci mluvěchu,
 velmi zlu radu jmějechu;
 a snad toho nevěděchu; 15
 že se všech stran je střežechu,
 jichž každý země užiti chtěše,
 však ciesař v svéj moci běše.
 Vršovci se nebojechu,
 protož svého kněze jechu, 20
 na velizskou horu vzvedú,
 k jednéj lípě jej přivedú;
 a k téj kněze přivázachu,
 kakož se zle potazachu!
 I počechu jím spíleti, 25
 a jako k cíelu stříeleti.
 Ale toho ijeden neviděše,
 že sv. Jan krstitel kněze zasláněše.
 V jehož húní šípi tčechu,
 kněze těla nedotěchu. 30
 Kněz v lese dva lovce jměše,
 jeden Hřivec, druhý Hovora slověše;
 Hřivec s Vršovci držeše,
 Hovora hospodě věren běše.
 Hřivec kněze zradil běše, 35
 ten jeho najviec mučieše.
 Hovora když tu řeč zvěděl,
 v Praze všem věrným pověděl.
 Vecechu: „Neviemy co učiniti,
 ani viemy kamo jíti.“ 40
 Hovora: „Budúť trúbiti,
 k trúbě nemeškajte jíti.“

v šachy hráti.“ — *hřráti* viz kap. 1, 17. — V. 12. *ač* viz kap. 6, 19. — V. 17. *jichž každý*; gen. osob. zájmen bez předložky po slovích: který, kto, některý, žádný a j. jest v staročes. dosti častý. — V. 20. Událost tato zběhla se nepochybně po r. 1003, když totiž po krátkém vladaření Vladivoje polského zapuzená knížata Jaromír a Oldřich do vlasti

se navrátili. — V. 21. *velizská hora* („venationis locus, qui dicitur Veliz.“ Kosm.) ve velkých někdy lesích ztbečenských zdvíhá se nad vesnicí Kublovem v okrese křivoklátském. — V. 25. *spíleti* pojí se s instr. dle obdoby slov. veseliti se, veselu býti. — V. 29. *tčechu* od tčeti neb s vsuvkou *r* trčeti (koř. tk). — V. 34. *hospodě* porov. kap. 3,

Šed Vršovcóm sě pokáza, Hřivec naň jako na nevěrného ukáza, by mu nedali živu býti; kázachu jej oběsiti.	45
Hovora poče prositi, by mu přieli (tříkrát) potrubiti. Hovora je sě trúbiti, potrubě je sě mluvíti:	50
„Ach! ach! běda mně nebohu! Viem, že živ býti nemohu. Kmošku, do tebe mi sě nadieti, toběť porúčeju děti.“	
Vršovci sě jemu směchu, Pražené sě k nim blížechu.	55
Druhé trúbiti kázachu, provaz na šieju vztázachu. Hovora je sě trúbiti, za dušu boha prositi, velmi dluhý páteř jměše neb mu toho třeba běše.	60
Hřivec: „Kmošku neroď tolik blésti, račiž výše na dub vléztí.“ A když tak třetie trúbieše, okolo sebe hleděše, jednožť Pražené vynikú, a na Vršovice vzkřikú.	65
Vršovici sě rozběhú, některé jechu na běhu; jiné po lese stihachu, a nemile postřihachu.	70
Kochan tehdy nevěděše, koliko kur doma jměše; neb sě pod skálu v zemi vry, pohřiechu ten sě tu ukry.	75
Kněz ot lípy otvázachu, a to miesto znamenachu, na něm oltář učinichu, a pak kostel (sv. Janu) postavichu.	80

34 a 35. — V. 63. *blésti* (bledu),
zmateně mluvíti; srov. blázen
a něm. blöd. — V. 67. *jednožť*,

v tu chvíli, v tom; jest vlastně
akk, stř. rodu, dvěma enkl. živly
sesílený. — V. 80. Kostelík sv.

Hovora Hřivce poděsi,
 a na témž dubě oběsi.
 Páni mu poděkovachu,
 a pod Veliziú ves dachu.

35. Kochan a Oldřich.

Kochan zbyv smrti tu hodinu,
 obrátí na kněze vinu:
 (řka) „Zradil bratra i otce svého,
 ot nás dóstojen jest zlého.“
 I naleze on tu radu, 5
 by činili knězem svádu;
 „Budú ny za ludi jmieti,
 nám nebudú moci nic zdieti.“
 A kněz Mezka doby (pražského) hrada,
 všie země kromě Vyšehrada. 10
 Kochan s pokojem seděše,
 a svým na škodu (Mezce tajně) radieše,
 řka Kochan knězu polskému:
 „Chcešli ty kněžstvu českému,
 musíš Oldře hlavu stieti, 15
 tepruv budeš pokoj jmieti,
 leščet k němu (někteří) čáku jmajú,
 protoť o tobě netbajú.
 Ale když jeho nebude,
 v tobě vše naděje bude.“ 20
 Když to da Mezce věděti,
 káza Oldře hlavu stieti.

Jana Křt. na Velizi dal Jaromír
 ok. r. 1012 postaviti. Později
 bylo při něm probošství benedik-
 tinův ostrovských, které válkou
 husitskou za své vzalo. — V. 83.
 a 84. Hovora učiněn dle zpráv Kos-
 mových šlechticem i s potomky
 svými a zároveň lovcím knížecím
 v lesích ztbečenských.

Kap. 35. V. 1. *zbyv*, zbaven
 byv. — V. 6. *knězem*, dat. incom.
 — V. 7. *za ludi jmieti* porov.:
 „za ludi státi“ kap. 84, 15. — V.
 9. *Mezka* viz kap. 33, 9 a 10.
 Jest to první dobytí hradu praž-
 ského r. 1003. — V. 12. *svým* t. j.
 Čechům. — V. 17. *leščet*, ješče-ť,
 ještě-ť; porov. ledva a jedva

Když Oldřich vzvědě, co chtieti,
 nevěda co sobě sdieti,
 je sě sv. Jana prositi, 25
 aby jej ráčil sprostiti,
 On jej v Oldřiši postavi,
 pak tam kněz kostel ustavi.
 A ktožt jest v Oldřiši býval,
 ten ten kostel, ač pust, vídal. 30

36. Oldřich a Polené. Kochan a Jaromir.

Ku knězu sě věrni sebrachu,
 tajně sě před Prahu brachu,
 a s pastušku sě smluvichu,
 dobrý dar jemu slúbichu,
 by Prahu chtěl proraditi. 5
 Slúbi jim to učiniti;
 káza jim na Strahov státi,
 tu svěj trúby poslúchati.
 Že na tom miestě stráž jměli,

aneb slov. len a naše jen. — V. 23. infín. *chtieti* závisí na vypuštěném zamysli. — V. 26. rkp. *F.* a jiní přidávají „té núze.“ — V. 27. *Oldřiš*, někdy župní hrad na pravém břehu Labe proti nynější vesnici Předhradí v okr. poděbradském. Krajina oldřišská dostala se po vyvrácení panství Slavníkova ku knížectví pražskému a dána potom za úděl nepochybně Oldřichovi, který mezi l. 996–99 jmenovaný hrad založil. Dle zprávy Thietmara vypuzen odtud Oldřich Boleslavem III., a tudíž není nápadno, že zachránění Oldřichovo s hradem tímto v souvislost se uvádí. — V. 28. kostel sv. Jana Kř. vystaven r. 1003. — *ustavi* porov. kap. 17, 37.

Kap. 36. Zprávy o vypuzení Polanů z Čech zachovaly se nám mimo v Dal. toliko ještě v Kosmovi, R. královodvorském a Thietmarovi meziborském. Vypravování našeho kronikáře blíží se nejvíce R. K. — V. 1. a 2. *ku knězu* t. Jaromírovi, který blíž hranic saských, jak souvěký Thietmar († 1018) vypravuje, s pomocným vojskem císa. Jindřicha do Čech vtrhším se spojil a po dobytí hradu Žatce ku Praze táhl. — V. 5. *proraditi* viz kap. 12, 23. — V. 7. *Strahov* vykládá Erben (Reg.) slovy: *lucus*, qui *custoditur* a má slovo to za trp. příc. přít. č. (ov = om) podobně jako Ostřihom. — V. 8. rkp. *P.* „svého trúbenie čakati.“

tomu lesu Strahov vzděli.	10
Z jutra chtě stádo vyhnati, je sě vrátného volati; kázav sobě most spustiti, je sě náramně trúbiti.	
Čechové na Prahu vzběhú, Polené ot všeho zběhú.	15
Češie střed hrada stojechu, za Polany neběžechu. Polené sě neozřechu, druzí s stráně sě plazichu :	20
Pastucha na ně voláše, Polanóm sě tisíc ořów zdáše. Oldřich z země Mezku spudi, Kochan s svými na Zlicku sě připudi,	
a sě ve všem věren čině, kněze Jaromíra vině, Tolik Kochan bratra soči, až mu kněz vylúpi oči.	25
Jaromír bratru povědě: „jáz to bátio dobře vědě, o svéms umě toho neučinil, neb si mě ničiemž nevinil; :však jměj mě za věrného, Kochana za nevěrného.	30
Sukně košule bližšie nebývá, nemúdrý pro daleké bližšieh zbývá.	35

— V. 9. a 10. Jmeno lesa neb hory zdá se starší býti, než se Dal. domnívá. — V. 13. *most*, který vedl přes příkop, jímž hrad od dnešních Hradčan byl oddělen (porov. kap. 23, 32). — V. 15. *na Prahu*, na hrad pražský. — V. 18. Boleslav zpraven dle Thietmara o nebezpečí, vytáhl tajně v čase nočním s prvním vojem a chvátal do Polska. — V. 20. *druzí*, nepochybně druhý sbor, vedený Soběborem, bratrem sv. Vojtěcha. — *s stráně* jest nepochybně Kosmovo „per praeruptam viam, quod vulgo dicitur per caudam urbis“

t. j. část zámecké hory, po níž vedou staré zám. schody a kteráž se v starých památkách opyš neb opuš jmenuje, jak prof. Tomek ukázal. — V. 24. *na Zlicku* viz kap. 22. Proch. takto: „Kochan se s Vršovci k knížeti na službu připudil.“ — V. 27. a 28. Jaromír návodem Vršovcův od bratra Oldřicha r. 1012 trůnu zbavený utekl se k císaři, aby sobě opět vyprosil knížectví čes. Avšak ten jej co vězně poslal Oldřichovi, který ho zraku zbavití a na hrádek Lisou zavesti kázal. — V. 35. *košule*, gen. compar. —

Bátio, Vršovci se neslupí,
 a kdež můžeš tu je tupí.“
 Kochana ta řeč dojde,
 vzem ošcep pod chýžku jide; 40
 je se Jaromíra stříeci,
 když sed na potřebnej věci,
 hanebně prokla nevinného,
 kněze Jaromíra ctného.

37. Mniškové a Měčislav.

V ty časy českých mniškón šest
 poznavše toho světa lest,
 u polském lese seděchu
 ti velikého utrpenie běchu. 5
 Zelice za obyčej jeděchu,
 a chléb pořiedku jmějechu;
 jáhly jedno na velikunoc jeděchu,
 masa, sýra, vajec, jmenovati nechtěchu.
 Rohože za postel jměchu,
 pod hlavu kámen kladěchu; 10
 hrozným bitiem se tepěchu,
 řiedko kdy s sobú mluvichu;
 to jedno, když bič držeše,
 tehdy jeden z nich tak děše,
 řkúc: „otpuštíš mi, hřešíš, 15
 tepa, dobře k bohu stěžíš.“
 Mezka polský kněz bohatý,
 zvěděl jich život tak svatý,

V. 37. t. j. o Vršovce se neopírej. — Byl-li Jaromír od Vršovců hlavně pro takou řeč zavražděn, třeba za to míti, že ji mluvil k Břetislavovi při jeho nastolení, a nikoli k Oldřichovi. — V. 40. *vzem* viz kap. 3, 35. — V. 43. Jaromír zavražděn dne 4. listop. 1038.

Kap. 37. V. 3. t. j. blíž města Kazimíře ve Velkopolsku;

byli to dle Pulkavy mniši benediktinského kláštera břevňovského, kteří sem se sv. Vojtěchem přišli. — V. 11. *hrozným bitiem se tepěchu* důrazněji řečeno, než hrozně se tepali, bili. — V. 13. *jedno*, jenom. — V. 14. *jeden*, jeden každý. — V. 16. *stěžíš* (od koř. *teg*, trahere, tendere), táhneš, blížíš se spolu se mnou k bohu. — V. 17. *Mezka*, Boleslav Chra-

posla k nim posla věrného,
 da jim sto hřiven stříebra čistého, 20
 by jim svéj chudoby zbyli,
 a zaň snažnie bóh prosili.
 Uzřevše stříebro mluviti sě jechu,
 juž pól léta nemluvili běchu,
 řkúc: „Tot jest duši zátopa, 25
 a do pekla náhlá stopa;
 neb ktož sě toho přidrží,
 boha v přiezni neobdrží.“
 Proto o něm nic netbachu,
 ale Barnabu poslachu, 30
 aby vrátil stříebro opěť,
 a tu osta těch bratrów pět:
 Benedikt, Matěj, Jan, Kristin, Isák jim děchu,
 Barnabu vyslali běchu.
 Zlodějé na ně přijidu 35
 a když do jich chýše vnidú,
 jechu sě stříebra hledati.
 Když jim nejměchu co dáti,
 po mukách hrdla zřezachu
 a tak je k bohu poslachu. 40
 To sě sta ot narozenie božieho
 léta po tisúci čtvrtého.

38. Oldřich na Přimdě.

Sta sě, že Oldřich lovieše,
 sám v pustém lese blúdieše,
 když v velikých tuhách běše,
 okolo sebe hleděše,

brý, který uslyšev o jich nábož-
 ném životě na příhodném místě
 klášter jim vystavěti chtěl, čemuž
 oni vši mocí odpírali. — V. 22.
bóh m. boha, viz kap. 3, 46. —
 V. 25. *duši*, dat. incom. — *zá-
 topa*, přelest, zkáza. — V. 26.
 t. j. vede náhle, jistě do pekla.

— V. 35. *zlodějé* vedle a místo
 zlodějje. — V. 39. t. j. mučivše
 je dlouho hrdla jim zřezali. Bo-
 leslav dal jich těla v kostele ve
 Hnězdně pochovati. — V. 42. viz
 kap. 23, 24.

Kap. 38. V. 3. *v tuhách* viz
 kap. 2, 24. — V. 5. *nalit* viz

uzře nalit dospělý hrad	5
i chtěše k němu velmi rád,	
ale cesty nejměješe	
v okol husto liložie běše.	
Ssěd, mečem cestu proklesti,	
poče po ostrvách lézti,	10
nemože se dovolati,	
by kto byl v něm znamenati.	
U hrada most vzpodjat běše,	
zdi tvrdé okolo jměše,	
když na hrad s úsilém vnide	15
a všecy sklepy projide,	
zetlelé rúcho viděše,	
člověka na něm neběše.	
Zbožie veliké naleze,	
ohledav, kudyž vzšel, sleze.	20
Pak hrad ten dá pánu, jemuž Přimda děchu,	
proto hradu Přimda vzděchu.	

kap. 13, 15. — V. 8. v okol, z čehož potomní vůkol. — V. 9. ssěd sc. s koně. — V. 10. ostrva (ostrev, kap. 74, 44), o-s-tr-va, od koř. tr-třítí, jest osekaná větev aneb peň stromu Hájek praví: „A on vzal jednu velikou ostrev, přistaviv ji, lezl po ní až k jednomu sklepovému oknu, a tudy všel do hradu.“ — V. 12. Proch. taktó: „aby v něm lidé byli, nemohl znamenati.“ — V. 13. vzpodjat, vz-pod-jat, rkp. FF. zveden, zdvižen, Proch. výkladně spuštěn (sic!). — V. 14. zdi tvrdé viz kap. 17, 38 — V. 15. s úsilém porov. kap. 10, 43. — V. 19. zbožie viz kap. 2, 44, též kap. 39, 88 a 89. — V. 20. vzšel, vz-šel, vzhůru, nahoru šel. — V. 21. a 2°. Kdy a kým hrad Přimda, jehož zříceniny nad sou-

jmenným městysem v kraji chebském se spatřují, založen, o tom jsou rozličná mínění; pravdě nejspodobnější zdá se býti to, že zbudován ve 12. stol. jakožto hrad pomezí ku střežení zdejšího průsmyku a nazván tak dle říčky, která tu vzniká, německy Pfreimt slove a do bavorské Náby teče. Založení jeho dle německého spůsobu na hoře poskytl nepochybně Dal. látky k romantické pověsti, v následující kap. líčené. Avšak dosti možno, že pověst není zcela lichá, povázíme-li, že Němci ustavičně na pomezí české se tlačili a v příhodné snad době hrad zde založili. Objevení jeho Oldřichem znamenalo by pak vytištění Němců z těchto krajín a potažení hradu k Čechám.

39. Hrad Přimda.

Proč ten hrad v púšči postaven,
 pročli jest byl pust ostaven?
 Že cesty k němu neběše,
 kronika německá mě zpravieše. 5
 Z Oldenburga hrabě běše
 ten u ciesaře dvoříeše,
 i poče ciesařovnu milovati,
 a ona též jemu zjevovati.
 Snúbiti jiej nesměješe,
 nebo jiej roven neběše; 10
 a tak milostiú túžieše,
 a ciesařovna proň schněše.
 K tomu jej připudi milost,
 že jej nadjide ta vilost,
 jež často při takých bývá, 15
 řiedko kto jie dobrým zbývá.
 Ciesaři své hrabstvo prodá;
 a když mu ciesař stříebra doda,
 je sě po lesiech túlati,
 slíčného hradišče hledati. 20
 Nalez, je sě hradu stavěti,
 postaviv, stravy naň nositi,
 jůžby mohl sto let živ býti;
 pak káza dělníky zbíti,
 pak čeleď v jeden sklep vlúdi, 25
 zapřev zažže všecky ludi.
 To učini pro tu radu,
 by nikto nezvěděl hradu.

Kap. 39. V. 1. v púšči porov. kap. 2, 33. — V. 5. z Oldenburga, z Altenburka, jak čte rkp. Z. As $\frac{1}{2}$ hod. zdáli od Bamberka jsou zřice-niny jakého si hradu Altenburka. — V. 6. dvoříeše, byl dvořanem. — V. 14. vilost dle Proch. bláznovství, nemoudrost; rkp. FF. má vil-nost. — V. 20. slíčného hradišče, t. příhodného a púvabného místa

pro hrad. Trosky hradu Přimdy dosud pro krásnou vyhlídku často navštěvovány bývají. — V. 21. nalez sc. hradiště — je sě hradu stavěti viz kap. 3, 15. — V. 22. dle Proch.: „postaviv hrad, je se stravy naň nositi.“ — V. 25. čeleď v nynějším smyslu čeládka, služebnictvo. — V. 26. zapřev, (koř. pr-přítí) zavřel závorou.

V tom jest velmi zlu radu jmel ze nikomu vřiti nesmel.	30
Pak ciesařovnu unese, a na svuj hrad tajne vznese. na nemz jest sam s samu sedel. az jeho nikte nezvedel.	
Ciesař v Řezně dvorem běše, vyjev na lov sám blúdieše; nevěda co sobě zdieti, žadáše kde ves uzřieti.	35
Poče po potoku jiti uda se mu hrad podjiti, na nemz dci se zetem běše, i podjide k mostu spēše.	40
Poče jich inhed prositi, by ho ráčili vpustiti; neb juž tři dni nejedl běše, a déšť studený naň jděše.	45
Hostě na hrad upustista, jakž najlěp mohúc uctista; vděk juž jima přišel běše a protož jej hrabě ctieše.	50
Pět let člověka nezřesta a novin vzeděti chtěsta. O ciesaři se tázati, on poče odpoviedati; nebo on je dobře znaje,	55
mluvi jako nic netbaje, řka: „čili toho nevieta, žeť ten násilník sšel světa?“ Ciesařovna odpovědě:	

— V. 27. *pro tu radu*, v tom úmyslu, proto. — V. 34. *az významu consecut.*; porov.: „Json tam mnohé kolleje a školy, v nichž filosofii nejvíce vyučují, a zvláště astrologii, až by se tam na tisíce hvězdárův našlo.“ Har. Cesta do sv. Země. II, 146. — *nikte*, nikto; „mej múdrosti, ni krásě nikte živý nevrovná se“ sv. Kat. 301. — V. 38. *kde* m. někde. — V. 40. *uda se* (aor. I.) s infin. k opsání

historického času; krásná tato vazba vyskytuje se jen v nejstarších památkách; „rozkačen hna, jako lev drážlivý, když mu teplú krev se uda zřieti“ Ř. K. 51, 5. — V. 47. *hostě* přehl. m. hosti — *upustista* m. vpustista; o střídání předl. *u* a *v* viz kap. 2, 25. — V. 48. *jakž mohúc* viz kap. 10, 13. — V. 53. *se tázati* sc. počali. — V. 56. *jako nic netbaje*, jakoby nic netbal, porov. kap.

- „ouvech, kaktó ráda vědě! 60
 Neb mu toho přeju ráda,
 by se nám nestala váda.
 Přálabych to rodu všemu,
 abych mír zděla milému.“
- Otšed, vojnu zapovědě, 65
 kniežatóm svój zeť povědě.
 K hradu cestu proklestichu,
 před hradem se položichu.
 Káza zetiú povědieti: 70
 „Sluší tobě to věděti:
 Žeť sem u tebe jedl chléb tvój,
 a žes ty bezděčný zeť mój:
 Na život odpoviedaju,
 a o dceři nic netbaju.“
- Když hrabí brániti se běše, 75
 čiemby se bránil, nejměše;
 tětivy zetlely běchu,
 z čeho činiti, nejměchu.
 Juž hrad na ztracení běše,
 by se nedomněla spieše 80
 dci ta na zábradlech státi,
 i tako hlasně volati:
 „Nechcu po něm živa býti,
 jáz se sama chcu zabiti.“
- Kniežata se přimluvichu, 85
 jima milosti dobychu.
 Hrabí před ciesaře jide,
 hradu s všiem sbožiem otjide.
 V zemi klenoty schovala,
 jedno se na milost dala. 90

40, 17. — V. 58. *sšel světa viz kap 22, 7.* — V. 63. *rodu všemu* Proch. přidává ještě svému. — V. 69. *zetiú* přehl. *zeti.* — V. 78. zní v rkp. Hanuš.: „a z čeho by jiné učinili, nejměchu.“ — V. 80. *nedomněla*, nerozhodla aneb dle Han. rkp. nedomyslila. — *spieše*, lok. od *spěch*, nyní *spěšně*. — V. 81. *na zábradlech* na hradbách; tak i v pův. překladu starého zákona: „na branách a zá-

bradlách (moenia) městských;“ anebo: Elenka rychle na zábradla nad most běžavši, vysokým hlasem volati počala. Háj. 1337, 6. — V. 83. a 84. v rkp. Han. takto: „viezte, žeť po mém milém nechcu živa býti, nezabie-li mne jiný, chcu se sama zabiti.“ — V. 88. *s všiem sbožiem* jest přívlastek k hradu. — V. 89. v rkp. Han: Před sieniu své vše klejnoty biesta svrhovala.“ — V. 91. *byl opustěl*,

A tak ten hrad byl opustěl,
až naň kněz Oldřich byl přijel.

40. Kochanova smrt.

Oldřich pomněv bratra svého,
pozna lest Kochana zlého,
(vece): „Tys mě zbavil bratra mého,
teď jáz tě života tvého.“
Káza oči vylúpiti, 5
jazyk, střeva vyvlačiti.
Vršovci to viděchu,
přimluviti se nesměchu.
Okolo sochy chodieše,
a střeva z sebe točieše 10
na svůj rod počc' tůžiti,
a tu takú řeč mluviti:
„Neufaj do roda svého,
ani do smysla chytrého,
kněz v svéj zemi vše uchodí, 15

zůstal opuštěn. — V. 92. *přijel*, rkp. Han. vznikel (vz-jel).

Kap. 40. V. 1. *pomněv bratra svého*, čte rkp. Hanuš: „rozpo-manuv na smrt bratra svého.“ — V. 3. *bratra*, rkp. H. a Proch. bratrcce. — V. 6. *střeva*, pův. třeva jak v kap. 50, 22. a kap. 103, 34; rkp. H. tříeva. — V. 9. dle rkp. H.: „Kochan když okolo sochy chodieše.“ — *socha* nepochybně obyčejný kůl. — V. 10. Nelidský tento trest vzat, jak pravdě podobno, z Německa, kdež drahně časů trval. Feldberger marktinstrument prohlašuje roku 1484 asi takto: „Man soll dem baumschänder den nabel aus dem bauche schneiden, an den baum nageln, und so lange um den baum peitschen, bis all sein ge-

därme aus dem bauche gewunden ist.“ — 11. *tůžiti*, žalovati, naříkati. — V. 13. porov. kap. 1, 9. — rkp. H.: „do roda velikého. ani do smyslu hlubokého. — V. 15. *uchodí*, dostihne. — V. 16. *zlost*, Proch. zloba, rkp. H. zlob. — V. 17. *mněch ztepa*, tak i rkp. H. a Ješín (?); mladší rkp. F.: „mniel sem, bych zbil (všecka knížata),“ z čehož patruo, že písaři tohoto rukopisu vazba *mněch ztepa* temna již byla; v stčes. klade se dosti zhusta přechodník m. infinitivu, právě tak, jako m. přičestí; porov. kp. 63, 12, anebo: „jakž ten zisk, jenžto mní maje (míti), otloží.“ Alex. 155, 31. — „A když bieše přestal pláce, umyl tvář svú.“ Živ. Jos. (Musej. 1862, III. 222). — „Prokni jda kol oběti,

má mě zlost s právem dochodí;
 mněch ztepa všeka kniežata
 proto mi dána otplata.“

41. Oldřich a Božena.

Oldřich v Postoloprtech lověše,
 když skrze jednu ves jděše,
 uzře, sedlka rúcho práše,
 bosa bez rukávón stáše. 5
 Dievka velmi krásna běše,
 a stydlivé nrawy jměše.
 Poče sě diviti stoje,
 inhed ju za ženu poje.
 Ta kněni šlechetna běše,
 sobě jmě Božena jměše. 10
 Jechuť sě porokovati (páni, a kněz vece)
 „páni račtež poslúchati:
 Z chlapów šlechtici bývajú,
 a šlechtici zchlapievajú;
 ostáralé stříebro šlechtu činí, 15
 a chudoba ju chlapstvem viní.
 Vyšli smy z otce jednoho;

bohóm slávu hlásaše, i zacházeje,
 zezvuce nemeškáše.“ R. K. 23,
 36. —

Kap. 41. V. 1. v *Postoloprtech*,
 rkp. *H.* O = postoloprtech,
 což jest lok. bez předložky a
 zároveň nejstarší tvar místního
 jmena toho, vzniklého z lat. Apo-
 stolorum porta, viz kap. 21, 10;
 v *Postoloprtech* m. v krajíně po-
 stoloprtské, která po vyvrácení
 panství luckého, jak podobno,
 knížecím synům za úděl dávana.
 Takovým údělným knížetem byl
 zde nepochybně za vlády Jaro-
 mírovy Oldřich, a v tu asi dobu
 padá líčená zde událost. — V.
 2. Ves ta slula prý Opučná. —

V. 3. rkp. *H.*: „uzře, že sedlská
 dievka na potoce stáše, bosa i
 bez rukávón rúcho práše;“ viz
 kap. 13, 15. — V. 11. *porokovati*
 (koř. řk-řieci) za zlé míti, haněti,
 spílati; porov. rus. porokъ; po-
 dobně: „A když více chtěchu
 žehrati, porokujíc a hanějíc Jo-
 sefa a Benjamína a Rachel, matku
 jich, Judas křikl.“ Živ. Jos. —
 rkp. *H.*: „Páni jemu z toho za
 zlé počechu jmieti.“ — V. 14.
 dle rkp. *H.*: „a šlechtici syny
 chlapy jmievajú;“ podobně i Proch.
 — V. 15. porov.: „staré zbožie
 činí novú šlechtu.“ Sm. Fl. 845,
 20. — V. 16. t. j. chudobou upa-
 dají v porobu, v chlapství. —

šlechtic se čte, což jma stříbra mnoho. Šlechtatě s chlapstvem smiešena, budeť Božena má žena!	20
Radše se chcu s českú sedlkú snieti, než ciesařovnu německú jmieti. Vřet každému srdce po jazyku svému, němkyně nebude přieti ludu mému, a bude německú čeled jmieti	25
a německy učiti mé děti, a bude jazyka rozdělenie, všiej země jisté zkaženie, Páni vy nevíete dobra svého, lajúce mi tu ze sňatka mého. Kdežbyste řečníky brali, by ste před němkyňiú stáli?“ Pak kněz z Boženy syna měl a tomu byl Bracislav zděl.	30

42. Bracislav a Jutka.

Potom Oldřich světa snide,
Bracislav na stolec vznide.
Tehdy Ota ciesař běše,

V. 17. rkp. H.: „Vyšli smy všicni z otce jednoho“ — V. 18. týž rkp.: „a ten se čte (jmenuje) šlechticem, jehož otec jměl stříbra mnoho“ — a v. 19. dle téhož rkp.: „A když jest tak šlechta s chlapstviem smiešena.“ — V. 21. radše rkp. H. raději. — snieti, rkp. H. smieti, t. j. veseliti radovati. Hanuš má za to, že jest smieti (zpět. přehl. m. smiati) původní čtení, odvolávaje se na něm. překlad naší kroniky, kde se čte: „Vil mer wil ich lac̄h̄in da — Mit einer bemischen purin.“ — V. 23. po jazyku svému, k jazyku svému; předl. p o k označení příslušnosti. — V. 24. něm-

kyně porov. kap. 45, 19. — přieti zpět. přehl. m. přiatí. — V. 25. čeled viz kap. 39, 25. — V. 30. rkp. H.: „lajúce mi za malž(enstva mého).“ — V. 34. zděl dle téhož rkp. a Proch. vzděl.

Kap. 42. V. 1. Oldřich zemř. 9. listop. 1037. — V. 2. Břetislav nastolen nepochybně již dne 12. listop. — Vůbec známo, že děj zde vypravovaný nepadá do času jeho panování, nýbrž do doby, když se stal po vyhánění Maďarů z Moravy r. 1028 vévodou moravským. — V. 3. Ota, přijímám Bílý, kníže svinibrodské, a nikoli císař, nebo císařem byl tehdáš Kunrat.

ten dceř velmi krásnu jměše;	
kněžata k dvoru jezduchu,	5
o jejie kráse mluvěchu.	
Tu v klášteře světsky chovachu,	
jemuž Svinibrod říekachu.	
Když ju kněz Bracislav vzvědě,	
mezi svými tak povědě :	10
„Nebo téj dievky dobudu,	
nebo já života zbudu!“	
K klášteru jede jezdecky,	
a klášter vybi vojensky.	
Jutka ciesařovně děchu,	15
a když Češie v klášter jděchu,	
Jutka v šarlatnéj kapici,	
skry se za oltář v kaplici.	
Kněz Jutku z kláštera vede,	
vsed na koň, z kláštera jede.	20
Bradáči vrata přepěchu,	
zatiem k oděniu dospěchu ;	
a když se s ludmi snidechu,	
proti knězu tvrdě jděchu.	
Kněz je tu silně sěčeše,	25
Jutka se kněze držeše ;	
tu ten bez ruky stojěše,	
druhý bez nohy ležeše,	
třetí přes chřbet za diel jměše,	

— V. 4. *dceř*; Jitka byla dcera zemřelého již Jindřicha, knížete svinibrodského a sestra jmenovaného Oty. — V. 7. *tu*, rkp. *H.* *té*; chovati s gen. jest zajisté starší vazba, než s akk. — světsky t. j. nevstoupila do řádu, nýbrž chována zde, aby se literárnímu umění učila. — V. 8. *Svinibrod* (rkp. *P.* Šendorf, *Z.* Šenburg) dávné sídlo markrabat ostfrancských. — V. 16. *Češie*, nom. pl. dle *i*-kmenů muž.; pozoruhodna jest v rkp. *H.* forma *Čechi*. — V. 17. *kapice* rozlišením *k v č*: čepice, čepec. — Po v. 18. vloženo u Proch.: „Vzvěděvši, že ji kníže chce vzieti, počne se k němu

mile smieti; snad tehdy let patnácte sobě měla, ovšem krásné stvoření byla.“ — V. 19. *Jutku*, rkp. *H.* *Vitku*; podobně se střídá *j s v* v místním názvu *Jilov*, jinak *Vilov*, aneb jeř (Št.) jaro a lat. ver. — V. 21. *bradáči*, klášt. žoldněři. — *přepěchu* sc. řetězem, jak se čte v rkp. *H.* — V. 22. *zatiem*, po tom, když vrata řetězem uzavřeli. — V. 23. dle rkp. *H.*: „a když konvirši (s svými lidmi s)nidú.“ — V. 24. *tvrdě*, rkp. *H.* *mo c n ě*; porov.: „tak se tvrdě sešla běsta.“ Alex. 1120, 5. — V. 29. *chřbet*, hřbet; že se *ch s h* střídá, netřeba dokládati. — *za diel* navrhuje J. Jireček s a d ě l,

- čtvrtý juž bez duše běše. 30
 Řetěz přetě kněz Bracislav
 vynide s Jutkú z dvora zdráv.
 A tu ciesař jak to vztvědě,
 vojnu do Čech zapovědě;
 je se na tom přísahati, 35
 že jeho stolec musí v Boleslavi státi.
 A Bracislav když to vztvědě,
 zemanóm takto povědě:
 „Třeba se mu v Čechách vztěci,
 a jáz budu v Němciech žěci!“ 40
 Kněni když tu radu vztvědě,
 svému knězu to povědě:
 „Nebylaby dobrá rada,
 stalaby se většie sváda,
 pójdu proti otcu svému, 45
 snad to přivedu k dobrému.“
 Jede proti otcu svému
 dobývat míru milému.
 Ciesař nechtě učiniti,
 nechtě přísahy zrušiti, 50
 řka: „přisáhl sem že mój stolec drbí v Boleslavi býti,
 i musilbych to zrušiti.“
 (Dci vece): „Snadnoť jest to popraviti,
 daj mně stolec, jáz jej chcu tu postaviti.“
 Dlé téj rady káza stolec postaviti, 55
 a knězu k sobě přijíti.
 Ktož jest v Boleslavi býval,

což znamená ránu, jako polské *sadzel*. — V. 31. *řetěz*, vlastně vřetěz od *stslov. vrieti* (se-vřiti); rkp. *H.* čte: „řetiez velmi tlustý měčem přetě (jako húzev Břecislav).“ — V. 34. Děj tento slušno vztabovati k druhé válce císař Jindřicha III. r. 1041, který návodem Vintířovým hluboko do země nepozorovaně se dostal, tak že Břetislav nucena se viděl, do Prahy pospíchat. Když vojsko německé, v němž prý byl i Jitčín bratr, několik již neděl Prahu obléhalo, dal se Břetislav, obávaje se zrazy od své manželky, k vy-

jednávání přiměti. Někteří vidí ve správě této upomínku na války císař. Oty I. s Boleslavem I., jmenovitě k r. 950, když císař Boleslava na novém hradě (Boleslavi?) obléhal, načež mír sprostředkován. — 35. porov. „na tom přísahám.“ *Dub.* 988, 31. — V. 40. *žěci* od k. *ž e-g*; porov. s něm. *sengen*. — V. 45. *otcu*, císař. Jindřich byl jí příbuzen. — V. 46. *k dobrému* rkp. *H.* přidává „skončenu.“ — V. 48. *dobývat*, *supin.* viz kap. 11, 10. — V. 52. rkp. *H.* „dal-li bych (mu milost) drbil bych to zrušiti.“ — V. 57.

ač chtěl, ten stolec jest vídal.

Řka: „Za věno zetiú svému,

Bracislavu udatnému,

když k dvoru pozovu tebe,

pust' oheň okolo sebe.“

To kněžie za právo vzechu

orlicu v plameni jměchu.

60

43. Bracislav a Mečislav.

Kněz chtě svého děda mstiti,

i poče do Polan jíti,

Mezka proti němu vynde

a v tom boji Mezka sende.

Ot Čech právě do Hlohova,

neslyšeti polského slova;

zemiu popelem postavi,

5

a 58. Kamenný stolec knížecí v Staré Boleslavi, nepochybně z časů Boleslava I., stál prý za kapitulním kostelem na tom místě, kteréž od 17. stol. označeno lvem českým. — V. 59. *zetiú* viz kap. 39, 69. — V. 62. dle Proch.: „pust' oheň za míli okolo sebe,“ t. j. oznámíž příchod svůj ke dvoru císařskému zážehem některých vesnic. Právo toto, ač snad nesvolené, avšak skutečně užívané, nebo ještě r. 1370 zvěstoval Václav příjezd svůj do Norimberka velikým ohněm, mělo dle Palackého chrániti panovníky české před častým voláním ke dvoru císařskému. — V. 64. *orlicu v plameni jměchu*; podobně praví Beneš z Veitmile: „Deferebant antiquitus duces et reges Bohemiae aquilam nigram in flamma ignis et campo albo, quae adhuc hodie sunt arma (znak) terrae Bohemiae.“ Avšak na nejstarších mincích a pečetích zem-

ských vyobrazen sv. Václav, a sice bez orlice ve štítu, z čehož patrnó, že prvotním znakem Čech byl sv. Václav, a nikoliv orlice, která jest zajisté mladšího původu, než se Dal. domnívá. Z toho lze souditi, že snad i právo ve v. 62. uvedené později svůj původ vzalo.

Kap. 43. V. 1. Bujarý a mladý Břetislav hotovil se hues v prvých měsících po nastoupení vlády k vojně, dílem aby pomstil na Polácích křivdy, Boleslavem Chrabrým Čechům učiněné (kap. 33. 1—17), dílem aby položen byl základ k nové říši slovanské, oběma Boleslavy již zamýšlené. — *děda* viz kap. 33, 17. — V. 3. *Mezka*, nepochybně Mečislav II., který však již r. 1034 zemřel, pozůstaviv po sobě mladého Kazimíra, v jehož jmeně matka, Němkyně Rejčka, zemi spravovala. — V. 5. *Hlohov*, někdy hl. město soujmenného knížectví v Slezsku,

v Hnězdně české stany zstavi :

- Pěti bratří těla vzechu,
a svatý Radim vzpodjechu. 10
Vojtěch neda sebe vzieti,
musichu tři dni póst jmieti.
Sluby veliké činěchu,
krěmy v svátek zapověděchu.
Pravé manželstvo slúbichu, 15
pohřeb v poli zatratichu,
roboty lidí sprostichu ;
ktož zrušili, kleti běchu.
A když to vše rychle zděchu,
tělo Vojtěcha vzpodjechu. 20
Neb jím proto kleti běchu ;
slúbiec to, domów jej vzechu.
Vše jiné pobrachu svaté,
tři dsky psané ovšem zlaté,
jichž každá tři sta (funtów) vážieše, 25
a u desk zlatý kříž běše.
Ten kázal Mezka činiti

nyní pruském. — V. 8. *zstavi*, zastavil, t. j. pokořením hlavního města Hnězdna učiněn konec válečnému tažení (od r. 1038—9). — V. 9. *pěti bratří*, pěti poustevníkův č. mnichův, o nichž jedná kap. 37. — V. 10. *svatý Radim* č. Gaudentius byl bratr sv. Vojtěcha a první arcibiskup hnězden-
ský. — *vzpodjechu*, vzdvihli. — V. 12. Biskup Šebíř, jenž se této výpravy účastnil, nařídil zdivočilým vojnám třídenní půst, dřive než tělo svaté vyzdvihnouti dovolil. — V. 13. Kniže B. užil příležitosti té k ohlášení některých zákonů a nařízení pro mravní polepšení lidu a vykořenění zlořádů, od sv. Vojtěcha někdy káraných (kap. 32, 31—37). Nařízení tato, 12 článků obsahující, známa jsou pode jménem *decreta* neboli *canones ducis Bracislai* a zůstanou vždy památna jakožto první výslovná pravidla právní. — V. 16. Ačkoli

pohanský způsob pochovávatí mrtvé v polích a lesích ustanovením tímto přísným pokutám podléhal, udržel se přec dosti dlouho, nebo ještě Břetislav II. opřel se vsí mocí proti tomuto nespůsobu. — V. 18. *ktož zrušili*, totiž slib (v. 13.), nebo vlastně, kdož těmito pravidly neřídili se. — *kleti běchu*, byli trestáni a sice, kdož se prohřešil proti zákonu v. 15. naznačenému, pokutovám vyhnanstvím ; piják mrzkán u prostřed tráišť pod šibenicí ; jiní přestupkové pak trestáni byli peněžními pokutami. — V. 21. *proto*, pro nadzminěné zlořády. — V. 24. Zlaté tyto desky byly okolo oltáře, za nímž leželo tělo sv. Vojtěcha. — V. 25. *jichž každá* viz kap. 10, 76. — *tři sta liber zлата* vážila prý jen jedna z nich, větší, majíc 5 loket délky a 10 palců šířky, okrášlena jsouc nad to drahými kameny a ozdobami křišťalovými. — V. 26. dle Proch.: „mezi nimi zlatý kříž

z zlata, jímž se mohl třikrát převážiti;
sto vozův zvonův vyvezú,
klenotův mnoho vynesú.
To se sta léta od narozenie syna božieho
po tisúci po třechdsetech osmého.

30

44. Žaloba před papežem. Poražení Jindřicha II. Prkoš.

Tu Polené žalovachu,
na Čechy práva (v Římě) ustachu;
papež poče jim hroziti,
zvie, že se nechtie modliti,
káza jim to polepšiti;
za to kostel (v Boleslavi) postaviti.
Ciesar Jutčin otec snide,
mnoho cti Čechóm ujide.
Druhý chtie to zlato jmieti,

5

bieše.“ — V. 27. *Mezka*, Boleslav Chrabrý. — V. 29. t. j. na sto vozích vezena kořist, mezi jiným i mnoho zvonů. — V. 32. *trech-dsetech*; *dsetech*, někdy *dce-tech* neb *cetech* jest zkrácený lok. místo *desietech*; ostatně viz kap. 23, 24. — Dobyť Hnězdna událo se, jak výše dotknuto r. 1039.

Kap. 44. V. 1. *Polené*, zpět. přehl. m. Polané, žalovali na Čechy císaři a u dvora papežského, kdež odvezení věci kostelních a těla sv. Vojtěcha prohlášeno za svatokrádež. Rozhořčenost v Římě byla prý tak veliká, že někteří tomu chtěli, aby kníže poslán byl na tři leta do vyhnanství, a biskup Šebíř aby zbaven byl své hodnosti (v. 3.). — V. 4. dle Proch.: „ale když uzří, že se (Čechové) nechťi modliti.“ — V. 6. Za pokání uloženo knížeti, aby vystavěl klášter. Nařízení takému učinil B. zadost, dav po-

staviti v Boleslavi st. nádherný kostel s kapitulou. Chrám ten, po 30leté válce nově vystavený, pamětihoden jest pro svou podzemní kapli čili kryptu sv. Kosmy a Damiana, která se nám v pův. rom. slohu tak zachovala, jak od Břetislava přestavena byla. — V. 7. Císař Kunrat II. zemř. 4. led. 1039; viz kap. 42, 4. — V. 9. *druhý*, následující, nově zvolený Jindřich III. a nikoliv, jak naše kronika udává, Jindřich II. — *chtie to zlato jmieti*; Jindřich, jemuž vzrůstající moc Čechův vhod nebyla, žádal, aby kníže navrátil země i kořist polskou. Žádosti takové Břetislav ovšem se opřel, odvoláváje se na smlouvy s králi německými, dle kterýchž k ničemu jinému vázán nebyl, než k ročnímu poplatku (kap. 31.) a zachování přátelství ve válkách císařských. Na konci svého posláni k Jindřichovi pravil Břetislav dle

chtě knězu kněžstvo otjieti.	10
s velikým vojskem do Čech jide;	
když v bavorský les dojide,	
Bracislavu pověděchu,	
že Němci v lese stojechu.	
Kněz to zemanóm povědě,	15
řka: „Však jáz to dobře vědě;	
nejmámy lučišč borových,	
ani snad mečov lípových.	
Mlékoť z ciesaře neteče;	
ač jeho můj meč doteče,	20
takét z něho krev poteče;“	
a jakž to brzo dořeče	
hned sě chopi svého meče,	
káza v Domažliciech býti	
řka: „Tu sě nám jest s niem sníti.	25
Sasici jdú s druhé strany,	
nebojte sě saskěj rány!“	
Káza Prkošovi z Běliny na Sasy jíti,	
z jednoho slova boj vzieti.	
Řka: „Nedaj sě jim s cesařem sníti,	30
ztratiš-li co, nedámť v ni v čemž škody jmieti.	
Nehledaj před bohem na mnoho neb málo,	
často na mnoze málo lidí čest vzalo.	
Málo sršňón mnoho much zapúzie	
a jeden jestřáb mnoho vran vzpúzie.	35
Sasi bielé vlasy jmajú,	
tací řiedko udatni bývajú,	
rytieři střez sě jméne zlého	

Kosmy tato významná slova: „At si aliquo praeter solitum legis jugo nos aggravare volueris, mori potius prompti sumus, quam insuetum ferre onus.“ — V. 11. *s velikým vojskem* a sice s dvojím; jedno Jindřichem samým vedené táhlo od západu, druhé pod vůdcovstvím markrabí Ekkarta od severu (r. 1040). — V. 12. *bavorský les*, silva nortica, jest ona část pomezního hvozdu, jenž vroubil záp. a již. hranice Čech, počínajíc od pramenů Mohanu i Ohře táhl se až k pramenům řeky Dyje.

— V. 16. *vědě* viz kap. 4, 34. — V. 20. *ač* viz kap. 6, 19. — V. 26. a 27. Proch. takto: „Uslyšev, že Sasici jdou s druhé strany, dí kníže: nebojte se saské rány;“ rkp. P. „nic sie jich neužese rány.“ — V. 28. *Prkošovi*, županu b-linskému, odevzдал sbor moravský a tři hluky uherské, od kráje Petra jemu ku pomoci poslané. — V. 29. *z jednoho slova* viz kap. 11, 28. — V. 31. *v ni v čemž* viz kap. 15, 20. — V. 35. *vzpúzie* značí tolik, co v předešlém verši *zapúzie*; kmen. *d* roz-

- dražšieho nic nenie jmene dobrého.
 Donuď sem živ chcu tě ploditi, 40
 s bohem! ten rač s tobú býti.“
 Vyprovodiv jej, na ciesaře jede;
 když do Domažlic v hvozď vjede,
 vztvědě, že juž cesař v lese,
 se všemi svými vzdviže se. 45
 I káza hned všem v les vjíti
 a chodóm les zarúbiti.
 Počechu mu za zlé jmieti;
 „silným kudy chcem ujíti?“
 „„Jáz sem kázal zarúbiti, 50
 neb se braňte neb se dajte zbíti!
 Nechcu beze cti otjíti;
 ktož poběhne, chodom jej zabíti;
 slušiet se udatně jmieti, 55
 chtiet nám vše zbožie otjieti.
 Nechceteli žen a dětí dáti,
 slušie pohromadě státi!
 Nám se jest s právem brániti!““
 Řka to, káza udeřiti.
 Němce hrdinsky pobichu 60
 a mnoho jich velmi zbichu,
 Kniežat a hrabí tu snide,
 a ciesař sotně ujide.
 Tu bojišče učistichu,
 a kaplicu postavichu. 65
 Ale Prkoš nechtěl byl Sasicóv utkati,

lišeno v z. — V. 39. *jmene dobrého*, gen. compar. — V. 40. *chcutě ploditi* t. j. tvou čest a tvůj majetek množiti. — V. 43. *hvozď* viz kap. 2, 16. — V. 47. *Chodové* zvali se při lese bavorském strážníci přechodů a bran zemských. Zřízení těchto hraničarů českých vzalo nepochybně původ svůj za Břetislava, který dle domnění Erbenova obyvatelstvo polského města Gdece na své výpravě r. 1038 do Čech převedl, zde osadil a, ponechav jim zřízení jich polské, hranice proti vpádům nepřátel-

ským stříci jim uložil. — *les zarúbiti* t. j. přes cestu neboli stezku domažlickou, kterou jediné hustým lesem bylo lze projíti, kmenů nakáceti. Proch.: „i káže chodům i o Němcích i o sobě les zarúbiti. — V. 63. *sotně*, sotva; „sien se sotnie drží luka.“ Alex. 1124, 37. — V. 65. Velepamátná kaple ta, sv. Václavu zasvěcená, stojí blíže vesnice Brůdku (Viertel) as 1¼ hod. jihozápadně od Kdyně. — V. 66. Prkoš penězi saskými prý uplacen, rozestavil vojsko tak, že hlavní stezka, ne-

i dal se jim po zemi tkáti.
 Nevěra se býti zděše,
 že saský vévoda zemiů žha, Prkošovi neškodieše.
 Vrátiv se kněz káza Prkošovi oči vynieti, 70
 noze i ruce utieti,
 že se da po zemi tkáti
 a nechtěl Sasów utkati.

45. Biskupj. Válka s Uhry. Spitihněv II. a Jeptiška.

Jutka učini biskupem svého
 Okarda, Němce chytrého;
 ten ot desátka celého
 vze dva penieze od dýmu každého:
 Dva korce ustavi oráču každému 5
 jeden pšenice, druhý ovsa dávati knězu ctnému.
 Po Okardu Hysa běše,

pochybně chlumecká, nepříteli otevřena zůstala. Dostavše se pohodlně do Čech, Sasíci jali se krajiny od Chlumce až k Hněvinu Mostu (Brůx) pleniti. — V. 68. *zděše se* od zdáti se. — V. 70. a 71. Prkoš utracen následujícího teprv r. 1041, když při opětém vpádu vojsk německých zrada jeho na jevo přišla. — V. 72. *tkáti se* (vagari) aneb se vsuvkou l potloukati se.

Kap. 45. V. 2. *Okard*, vlastně Ekkard, první opat naumburský a příbuzný Jindřicha II., zvolen biskupem r. 1017, zemřel r. 1023 a byl tedy již několik let dříve mrtv, než se Jitka do Čech dostala. Dal spletl si jmeno tohoto biskupa s Ekkartem, vůdcem Sasíků (kap. 44, 11). — V. 4. *dva penieze*; dle Kosmy děláo za jeho doby z jedné hřivny 200 penízů — *ot dýmu každého*, nepochybně tolik co z každého domu; odtud nazýván krátce bi-

skupský desátek dýmné, denarii fumales. Jak dlouho působ tento, počítati totiž obyvatelstvo dle dýmů č. komínů, udržel se, viděti z tabule statistické od r. 1605, uvedené v Balbin. Miscel. hist. regni Boh., dle kteréž bylo v Praze 9600 komínů vůbec. — V. 5. a 6. Za prvního biskupa Dětmara ustanoven dle Kosmy desátek ve dvou kopách po 50 snopích z popluží; Okard, čtvrtý biskup, dal sobě odváděti desátek v zrní (duos medios quinque palmarum et duorum digitorum, unum tritici, et alterum avenae. Kosm.). Nebude od místa uvěsti zde zajímavý výklad o desátku v Desateru kázaní božích (Výb. I. 257, 35): „Věz člověče: čest desátá tvého zbožie tať jest svatá, jižtoť jest bůh zvolil sobě, i přikázal věrně tobě, aby dával sluhám božím, ač chceš býti v nebesiech s ním; nedáš-li jie, těžký hřiech jmáš a svatokrádcem se

po Hyse Šebieř slověše.
 Pak kněz Uherského pobi,
 a valem Střehomie doby. 10
 Tehdy také kněz Bracislav
 vrátí Polskému Vratislav;
 aby mu léta každého
 platil osm set stříbra čistého.
 Spitihněva syna jměše, 15
 tomu Plzensko dal běše.
 Tu hrad pražský zdiú hradieše
 Spitihněv okolo sv. Juřie hraditi jměše.
 Abbatiše tu Němkyni běše,
 tej pec, tu kdež povraz jměl jíti stojěše; 20
 by zeď rovně mohla jíti,
 káza kněz pec obořiti,
 řka: „Němkyně v tejto peci,
 nebude mazancóv péci.“
 A kněni když to uslyše, 25
 vyrazi sě ze svěj chyše;
 nunvicemi kněze osu,

vzýváš.“ — V. 7. *Hysa*, vlastně Izzo, vysvěcen 29. pros. 1023; zemř. 30. led. 1030. — V. 8. *Šebieř* z lat. Severus zaměněním s a v hlás. š a b; porovnej šavle s něm. sebel; vysvěcen na biskupství 29. čv. 1030. — V. 9. a 10. táhne se k r. 1030., když Břetislav, ještě co vojvoda moravský, v čas války císa. Kunrata se Štěpánem uherským válečně do Uher vtrhl, čímž tento přinucen ucházeti se o mír. — *valem* srov. s honem, úprkem atd. — *Střehomie*, sesutím o m. Ostřehomie; vedle přípony gen. i vyskytuje se záhy, jmenovitě při místních jmenech, ie (é). — V. 11. *tehdy*, totiž r. 1054, aby odstranil příčiny k válkám s Poláky, postoupil králi Kazimírovi ve Slezsku Vratislavi, města i země, začez tento se zavázal dávatí knížatům českým roční poplatek 30 hřiven zlata a 500 hřiven stříbra. — V. 16. Dle svědectví Kosmova

držel Spytihněv Žatecko. — V. 17. okolo r. 1050 dal Břetislav zdi kolem hradu přestavěti. — V. 18. Ze slov Kosmových; „sorte exiit, ut cum suis circa S. Georgii claustrum componeret murum,“ zdá se vysvítati, že připadlo každé jednotlivé župě část ohrazení, Žateckým pak, jichž údělním knížetem byl Spytihněv, část hradeb okolo sv. Jiří. — V. 19. *Němkyni*, nom. podobný prorokyni (kap. 3, 11). — V. 20 *povraz*, přemyslem provaz, jakž v kap. 34, 58, slož. z po a vázati s vsutým r. — V. 22. Když prý dělníci, jak Kosmas vypravuje, pec klášterní v cestě stojící obořiti se ostýchali, přiložil kněžic sám ruky a dal ji do Jeleního příkopu svrhnouti. — V. 25. *kněni* (v. kap. 25, 9) totiž abatyše Adelhaid, která prý byla dcera sv. Brunona a příbuzná císa. Jindřicha a kněžny Juidity. — V. 27. *nunvicemi*, pannami jeptiškami. — *osu* viz kap. 10.

prostořečně naň se prosu :
 „blaze mně české rodiny,
 jmám mezi nimi hrdiny, 30
 vězte že mohl pec rozbiti,
 můžemť jim vesely býti :
 když si ty mohl s tu pec býti,
 můžeš juž na Šváby jiti.“
 Zdrže svú kázeň Spitihněv, 35
 i obráti v smiech veš svój hněv ;
 neotpověde ni slova,
 do času veš svój hněv schova.
 Tehdy Uhřie (u Moravě) lud zajechu,
 Češie se na ně vzpodjechu, 40
 a když v Chrudími ležechu,
 roznemože se kněz pohřiechu :
 tu snide česká hrdina ;
 by v zemi smutná hodina,
 navštěvujúc rova jeho, 45
 plakachu jak otce svého.

46. Spitihněv a Němci. Válka s Uhry. Dělení bratří. Jaroměř.

Po něm by knězem Spitihněv,
 ten hned Němcóm zjeví svój hněv :
 ve třech dnech Němce vypudi,

81. — V. 28. *prosu* vyložil Proch. : prosula, vysypala; vylila, co jí slina na jazyk přinesla. — V. 31. *že*, protože. — V. 32. *někým veslu býti* tolik, jako někým smích ploditi, váleťi neb pobíjetí; porov. kap. 10, 63. — V. 38. *do času*, k příhodné době. — V. 40. Zprávu tuto o sbírání pole proti Uhrům vzal Dal. z Kosmý, avšak Palacký pochybuje o její pravdivosti; tolik ovšem jisto, že kníže Břetislav na cestě do Moravy v Chrudími se roznemohl a tam 10. led. 1055. zemřel. — V. 43. *česká hrdina*

Dalimilova chronika česká.

přirozený rod ustoupil gramatickému. — V. 46. *plakachu* váže se dle analogie sloves duševního hnutí s gen. aneb s akk. a předl. za, na: „Daj nám za hříechy plakati.“ Pís. d. 329, 5. — „Rychle pláč zde na své hříechy.“ Sm. Fl. 905, 12.

Kap. 46. V. 1. Spytihněv II., nejstarší syn Břetislavův, posazen na stolec knížecí dne 10. led. 1055. — V. 2. Nenávist k Němcům znamenitého tohoto knížete vznikla nepochybně již za mladistvých jeho let, když co devítiletý hoch r. 1039 císař Jindřichovi

svatojurskú kněniu zrudí:	
a vsadiv ju na kolese,	5
ostavi v bavorském lese,	
Máteř pak s klenoty s všemi,	
s rúchem, s mnohými skříněmi	
vyvede s jejie kněněmi,	
i se všemi Němkyněmi.	10
Když vyple z země vše Němce,	
i vše jiné cuzozemce,	
jako z zahrady kopřivy,	
jak řepíky z koňskéj hřivy;	
jde na krále uherského,	15
pomstit luda moravského.	
Kněz hrdinsky Uhry pobi,	
v Uhřiech mnoho tvrzí doby.	
Kněz čtyřie bratry jměješe,	
ty jak svého otce ctieše,	20
a kdyžto svých let dojdú,	
milostivě k dělu přijdú.	
Kněžstvo da Vratislavovi,	
Moravu Otě a Kunratovi;	
ačby měl biskup dřiev sníti,	25
Jaromíra káza učiniti:	
nemohloliby sě státi,	

vydán na rukojemství, avšak nechován snad při dvoře německém tak, jak se na rod jeho slušelo. — V. 3. Spytihněv vypudil ze země dle Kosmy nejen Němce, nýbrž cizozemce vůbec (v. 11 a 12). — V. 4. Abatyše svatojiřská, která jej potupila (kap. 45, 29—35), musila prý odejítí téhož ještě dne, když Šp. posazen na stolec, prvé než po odbytí této slavnosti dle obyčeje vešel do kostela sv. Jiří. — *zrudí* m. *vzrudí*, jak v kap. 85, 16, porov. též kap. 3. 21. — V. 6. *v bavorském lese* viz kap. 44, 12. — V. 7.—11. Těžko rozhodnouti, mnoho-li pravdivého na této zprávě, avšak tolik jisto, že kněžna Judita hned s počátku jeho vlády k mladším svým sy-

nům do Moravy se odebrala. — *vše cuzozemce*, kteří se za obchodem v Čechách zdržovali. — V. 15.—19. táhne se k r. 1056, když totiž Spytihněvovi bratři na Moravě, jmenovitě Vratislav, vévoda olomúcký, zcela samostatně si počínal, tak že kníže, potlačiv vzpouru, sám v držení Moravy se uvázal. Vratislav utekl se k Ondřeji, králi uherskému. — V. 18. *v Uhřiech* mylně m. v Moravě. — V. 20.—23. viz pozn. k v. 7.—11. a 15.—19. — V. 23. Vratislav, asi od r. 1059 opět držitel Olomúce, určen jakožto nejstarší z knížecího rodu za budoucího knížete. — V. 24. *Otě* dal Zuojmo, *Kunratovi* Brno. — V. 25. *ačby*, kdyby. — V. 26.

neb jemu úsilno ždáti,
 dotud Hradecko držeti,
 a pak to mu za diel jmiati. 30
 Sto tisícov (hřiven stříbra) jim rozdělí,
 bratry sebe tak oddělí,
 všem bratřiem byl mil tento diel
 řeču: „bratr náš dobře zděl.“
 Když Jaromír Hradecko držeše, 35
 jedno městišče se mu líběše
 na tom miestě dvór postavi,
 jmě Jaroměř mu ostavi.
 Léta od narozenie syna božieho
 po tisuci, po třidcetech čtvrtého; 40
 tu taký hlad v zemi vznide,
 proůž třetina luda snide.

47. Vratislav II. Čechové v Meduláně.

Spitihněv pak světa snide,
 Vratislav na stolec vznide.
 Jindřich třetí v Římě běše,
 ciesařovna k němu jděše;
 když skrze Medulán jeděše, 5
 obec ju zabiti chtěše: (múdrější)

káza učiniti sc. biskupem. — V. 28. *úsilno* obtížno. — V. 32. *sebe* gen. závislý na slov. s ot složeném. — V. 33. jest věta účinnková. — V. 34. *zděl* m. sděl, confecit, porov. kap. 10, 10. — V. 35.—39. Prof. Tomek dokázal na základě současného Kosmy, že Jaromír neměl nikdy údělu a nevládl tedy nikdy krajinou jaroměřskou, ovšem pak také ne co biskup, protože Jaroměř k biskupství nenáležela. Zakladatelem Jaroměře byl nepochybně Jaromír, syn Boleslava II., jemuž snad bylo dáno za úděl Hradecko

z panství Slavníkova. — V. 40. srostitý tvar *třidcetech* srov. s *třechdsetech* v kap. 43, 32; ostatně viz kap. 23, 24.

Kap. 47. V. 1. Spytihněv zemř. 28. led. 1061. — V. 2. Vratislav II. porov. kap. 46, 23. — V. 3. Jindřich III.; za Vratislava byl císařem německým Jindřich IV. — V. 5. Co odtud až do konce kap. o výpravě milánské vypisuje se, neudálo se, jak známo, za knížete Vratislava II., nýbrž za krále Vladislava II. a za něm. císaře Fridricha I. r. 1168. — *Medulán*, Milán. — V. 6. *obec* viz kap. 4,

učiniti to nedachu,
 však jeje koni ocas uřezachu.
 Proto se ciesař před Medulánem položi,
 to na svůj myslí uloži, 10
 že města nechce otjeti,
 doňudž ho nebude jmieti.
 Káza u sebe knězu českému býti;
 jechu se v městě mluvití,
 že jedú (ciesaři) ludé na pomoc, 15
 jichž každý jmá pěti muž moc,
 a ti jedie jiné ludi,
 kací jsú to, každý sudi.
 Když to Čechové vzvėděchu,
 že ty povėsti o nich jdėchu; 20
 když se k městu přiblížechu,
 tehdy tu lest učinichu :
 vzdėchu těsto (na rožny) jako děti,
 to do se dachu vidėti,
 že to lakomě jedėchu, 25
 by děti jedli, Vlašie mniechu.
 Povėst o nich veliká jdėše,
 a město se jich bojieše.
 Řkúc : „hubena jesti máti,
 kteráž s svými dětmi těchto ludí smie doždati.“ 30
 Češie kakž k městu přijedú,
 mociú tu řeku přebředú,
 Odolen z Chyš jim byl nalezl brod
 a tiem se jest i zmohl ten rod,

6. — V. 9. *proto*; pravá příčina, pro kterou císař polní tažení proti Milánu podnikl, byla ta, že Milánští provozovatí se jali paunství nad některými městy císařskými, jmenovitě nad městy Komo a Lodi. — V. 11. *města*, gen. odluky závislý na slov. s ot spojeném. — V. 13. *káza*; císaři němečtí neměli nikdy tolik práva k zemi české, aby byli mohli knížeti prikazovati, nebo země česká nebyla nikdy lénem německým; porov. kap. 44, 9. Pomoc Čechů proti Milánským poskytnuta toliko z přátelství. — V. 16. *jichž každý viz*

kap. 10, 76. — V. 17. *jedie přehl.* m. jedia. — V. 29. *hubena*; porov.: „hlučně brebtati bude robě proti starému, hubený proti dobrému a neurozený proti urozenému.“ Bibl. 337, 13. — V. 32. *tu řeku* t. Addu. — V. 33. *Odolen* byl syn Stěžův. — V. páncch z Chyš, jinak Ždanovicích, žil válečný duch starých Lučanů, v jichž někdejším území páni tito usedlí byli. Jako Odolen vyznamenali se i jiní Ždanovici, tak na př. Ždan a Radim v bitvě u Mailberka r. 1074 a Juřík, syn Ždanův, v bitvě na poli luckém r.

krabošky sobě sčínichu,	35
pod nimi města dobychu.	
Neb když po řebří lezechu,	
žeby črtie byli (Vlašie) mnicchu.	
Vlachové se zdí bžezechu,	
utkati jich nesmějechu,	40
Češie chtiec hanby pomstiti	
učinichu skutek, o němž mě hanba mluviti.	
Jechu se fikóv činiti,	
Vlach chce se o to zabiti.	
Češie první v městě bčechu,	45
najlepšie klenoty vzechu.	
Ješet stojie u sv. Víta noha svčcnova,	
pravie by byla diela Šalomúnova,	
juž Medulančné byli z Jerusaléma vzeli,	
když sú byli s Titem a Vespasianem na židy jeli. 50	
Móžeš ju před oltářem ohledati,	
nynejšie dielo nemóž se jiej vrovhati.	
Poděbradští že první na zeď lezti směli,	
proto sú na ščit ot cicsaře řebří vzeli.	

48. Vratislav II. první král.

Cicsaři by vděk to poslúženie,
i da českému knězu volenie:
neb těla tří králóv vzieti,

11:6 (viz kap. 62). — V. 35. *krabošky*, nyní škrabošky, od koř. kry (kra) — krýtí. — V. 47. V chrámě sv. Víta na hradě praž. viděti dosud vysoký, sedmíramenný svícen z broncu, jehož podstavek čili noha prastarou a velmi mistrovskou práci 12. stol. jeví. Přinesen-li z Milána r. 1158 anebo r. 1162, nelze rozhodnouti. Do chrámu sv. Víta dal podstavek ten král Václav IV. postaviti; nyníjší svrchní část přidělána k němu r. 1641. — V. 49. *vzeli*, zpět. přehl. m. vzali. — V. 53. Páni z Poděbrad patřili k velkému

rodu, jež Palacký nazval Kounici. Společným znakem všech Kouniců bylo leknó.

Kap. 48. V. 1. Dlužno připomenuti, že náš kronikář, jak již v předešlé kap. dotknuto, Vratislava II. s Vladislavem II. sobě spletl a činy tohoto částečně onomu připisuje a naopak (viz kap. 61). Jako Vratislav II. pro své služby cfs. Jindřichovi proti papeži Řehořovi VII. prokázané r. 1086 titulem královským počtěn, tak odměněn i Vladislav II. za výpravu milánskou hodností královskou. — V. 2. *dá volenie*

neb královstvo v zemi jmieti.	
Kněz zemanóm dá na vóli,	5
jich rada korunu zvolí.	
Nad to ciesař knězu ščit změní,	
úřad mu v dvoře promění,	
tehdy za orla černého	
da tu jemu lva bielého;	10
že čeští kotel držeču,	
tú službú v dvoře slúžieču,	
tehdy jeho kotla zbavi,	
a svým čiešnikom ustavi.	
Když ciesař budú voliti,	15
a budú si děliti,	
jmá mezi volence vníti,	
a komu dá, tomu býti.	
Králem jeho korunova,	
českým, polským, sám provola.	20

49. Biskupi Jaromír a Jan.

Biskup Šebieř světa snide,
Jaromír před bratra jide,
výpravy upomínaje,
a král se v tom dobře znaje;

porov. dá na vóli v. 5. — V. 9. viz kap. 42, 64. — V. 10. Udání toto, jakož i v kap. 78, 13 jest nepravé, nebo bílý lev v červeném poli zaveden co znak zemský teprv za Přemysla Otakara II. — V. 11. viz kap. 31, 10. — V. 14. Vzalo-li cíšnictví a s ním spojené právo kurfirství panovníkův českých počátek svůj za Vratislava aneb za Vladislava, těžko rozhodnouti; Palacký a Tomek kladou je do časů knížete Soběslava po bitvě u Chlumce. — V. 18. t. j. při rovných hlasech rozhodoval hlas český, protože

byl dle pořádku hlasovacího poslední. Šbor volenců č. kurfirstů skládal se z biskupa mohučského, jakožto kancléře zemí německých, biskupa trevirského, jakožto kancléře království arelatského, a biskupa kolínského, kancléře lombardského; pak z falckrabí rýnského, jelikož stolníka, vévody saského, maršálka, markrabí branniborského, jakožto komorníka, a krále českého, cíšníka.

Kap. 49. V. 1. *Šebieř zemř.* 9. pros. 1067; porov. kap. 45, 8. — V. 3. viz kap. 46, 25 a slđ.

však Němce chtě učiniti. 5
 I počechu se raditi,
 a tu Kojaty prositi,
 by jich slovo chtěl mluviti.
 S múdřejšíemi se potáza
 a hned se v jich řeč uváza. 10
 Vece: „Králi, rač slyšeti,
 rač na bratrów diel pomnieti;
 jemu jest biskupstvo jmieti,
 a na tom stolci seděti,
 neslušief bratra tupiti, 15
 biskupstva Němcu sstúpiti.
 Radějše bychom osličí ocas za biskup jměli,
 než Lancie biskupem přijeli.
 Bratr tvój ledva Němce vypudil,
 ktož v tě německú žilu vlúdil? 20
 ot svých Čechów imáš všiú čest,
 a od Němców jedeno lest,
 nechcem toho dopustiti,
 by psie hlavě bylo naším biskupem býti.“
 Král: „jestli to slovo vaše?“ 25
 vecechu: „to slovo naše.
 Daj ty své komu chceš lhoty,
 držímeť s niem i s životy.“
 „„Úsilnoť se obci protiviti,

— V. 5. Vratislav boje se prý, kdyby se stal Jaromír biskupem, spojené moci svých bratří, chtěl podtají svého dvorského kaplana a probošta litoměřického, Lanze, biskupem učiniti. — V. 6. t. bratří Konrad, Oto a Jaromír se svými přívrženci. — V. 7. *Kojaty* (jinak *Konnata* jest dle Hulakovského Konrad), Všebo-rovice, který před málo lety županem bilinským učiuěn a mezi nejpřednější pány náležel. — V. 11. Památná slova tato mluvil Kojata ku králi ve vojenském ležení u Dobenína (Václavic) nedaleko zemské brány u Náchoda v měsíci červnu 1068. — V. 12. *diel*, podíl, jakéhož se mu dostalo dle

usnešení otcova. — V. 15. *tupiti*, totiž nezvolením jeho na biskupství. — V. 19. viz kap. 46. — V. 21. a 22. cituje Všehrd v knize III. o právích země české (Výb. II. 1060). — V. 27. *lhoty* sluly pozemky ku vzdělání postoupené a zkolonisované do určité doby, lhoty, lhůty podnikatelům kolonisace ponechané; jak velice oblibeny byly smlouvy na lhoty, viděti z velikého počtu osad, jmeno Lhota, Lhůta, Lhotka nesoucích. Tímto veršem naráží Dal. nepochybně na založení první něm. osady na Poříčí, která, jak známo, za Vratislava svůj původ vzala. — V. 28. *s niem*, s Jaromírem. — V. 29. *obci*, zde v širším smyslu,

chtěl sem vaší viery pokusiti. 30
 Děkuju, že jste věrni jazyku svému,
 jázt biskupstva přeju bratru svému,
 cheuť jemu pomocen býti,
 ač ho chtie kanovníci voliti:“
 kanovníci ho volichu, 35
 a Němci mu Gebhart vzděchu.
 Ten pobi (Jana biskupa) olomuckého ;
 řka: že slušie pod pražského ;
 činiš sě nemoha doličiti.
 (On vece): „chcu to listy dosvědčiti.“ 40
 Jan je sě naň (před papežem) žalovati,
 (pražský) nerodi na roce státi.
 Papež je sě naň hněvati,
 Mechtilda (lompardská královna) mu pomáhati ;
 neb jeho rodiče jměše, 45
 a proto jej velmi ctieše.
 Ta králová Jaromíru
 doby u papeže míru.

tolik co národní shromáždění, sněm, jehož se účastnilo kněžstvo, šlechta a lid. — V. 30. Slova ta jsou smyšlena, nebo Vratislav násilím k zvolení Jaromíra přinucen. Když totiž knížata Kunrad a Oto s většinou sněmovníkův dobeninských ku Praze zamířili, pospíchal Vratislav k obhájení Prahy a Vyšehradu i smířiv se s bratřími při potoku Botiči u Hostivar, potvrdil volbu Jaromírovu. — V. 31. I výrok tento nemá platnosti, nebo známo, že měl Vratislav rozličné osoby duchovní i světské z Němec ve službách svých a že právě za něho Němci na Pořiči usadili se. — V. 34. Právo voliti biskupa dáno kanovníkům teprv listem, datovaným v Lateránu 8. dub. 1198; až dotud volen biskup sněmem (obcí, v. 29). — V. 37. Nemoha dosíci na Vratislavovi zrušení nově

založeného biskupství olomúckého, přijel Jaromír r. 1071 do Olomúce a ztýral prý na těle staříckého biskupa Jana. — V. 39. t. j. marně se namáháš dokázati samostatnost biskupství pro Moravu. — V. 41. Jan, vlastně kníže Vratislav, který se jeho ujal. — V. 42. Legát papežský s plnou soudní mocí do Čech poslaný obeslal Jaromíra dvakráte před synodu a, když tento odpíral přijíti, složen s biskupství i rozkázáno, aby oba svářející se biskupové k soudu do Říma se dostavili. — *na rocě viz kap. 24, 31.* — V. 44. *Mechtilda*, Mathilda, markrabinka toskanská a paní v Lombardii a Burgundsku, zdržovala se právě tehdáž v Římě a požívala zvláštní důvěry papeže Řehoře VII. — V. 45. t. j. byla mu příbuzna; Mathildina a Jaromírova bába byly vlastní sestry z rodu sa-

O tej jest mnú opuščeno,
 což jest v kroniku vloženo; 50
 neb k našiej zemi neslušie,
 a ta řeč mně nepříslušie,
 by mě kázaný nevinil:
 nekázaně si učinil.

50. Vratislav a Lipolt. Hvozdec. Beneda. Bracislav a Zderad.

Potom král pro moravského,
 pobi Lipolta rakúského;
 jede na kněze srbského,
 na markrabí miešenského.
 Hvozdec blíž Miešně postavi, 5
 a voje před Miešněm stavi.
 Na Miešni Beneda běše,
 královu nemilost jměše:
 král mu káza (za věrú) k sobě sníti,
 i poče sám s niem mluviti, 10
 pomněv že jej chtěl (za věrú) zabiti
 i chtě nevěrú pomstíti.
 (Otáza ho král): „coby mohl svým mečem zdieti?“

ského. — V. 49. o tej sc. vypravovatí. — V. 50. v kroniku, totiž Kosmovu.

Kap. 50. V. 1—2. Tak praví i Kosmas, že časté vpády Rakušanů do Moravy způsobily polní toto tažení. Avšak pravou příčinou jest odpadnutí Leopolda Krásného, markrabí rakouského, od císaře Jindřicha IV. Vratislav císařem v Itálii válčícím vyzván, vytáhl válečně do Rakous a porazil Leopolda v překrvavé bitvě u Mailberka dne 12. kv. 1082. — V. 4. jest přístavek k v. 3. — V. 5. Za pomoc císaři proti Sasům poskytnutou dána Vratislavovi asi r. 1075 Mišeň srbská v léno. Aby novou krajinu snáze v poslušnosti udržel, dal založiti ve hvozďe blíž hlavního města Mišně hrad Hvozdec t. lesní hrad č. pevnůstku. Když hrad sbořen, dal jej Vratislav r. 1088 nově postaviti a sice na jiném pevnějším místě. — V. 7. *Beneda* (Benedikt), syn Juratův, z rodu Tasoviců (Lomnických), pověstný dle Kosmy pro krásu tělesnou, lepost ducha a statečnost. Před hněvem Vratislavovým utkl se do Polska a odtud asi r. 1085 do Mišně. — V. 9. *za věrú* porov. za přímě-
 řiem kap. 12, 4. — V. 13. *zdieti*

v. 1082. — V. 4. jest přístavek k v. 3. — V. 5. Za pomoc císaři proti Sasům poskytnutou dána Vratislavovi asi r. 1075 Mišeň srbská v léno. Aby novou krajinu snáze v poslušnosti udržel, dal založiti ve hvozďe blíž hlavního města Mišně hrad Hvozdec t. lesní hrad č. pevnůstku. Když hrad sbořen, dal jej Vratislav r. 1088 nově postaviti a sice na jiném pevnějším místě. — V. 7. *Beneda* (Benedikt), syn Juratův, z rodu Tasoviců (Lomnických), pověstný dle Kosmy pro krásu tělesnou, lepost ducha a statečnost. Před hněvem Vratislavovým utkl se do Polska a odtud asi r. 1085 do Mišně. — V. 9. *za věrú* porov. za přímě-
 řiem kap. 12, 4. — V. 13. *zdieti*

- (Beneda): „„chcu dva žrnovy přetieti.““
 (diví se tomu) ačby mohlo pravda býti; 15
 snad se chtěl tiem pochlubiti,
 by mohl krále uhroziti;
 mohlof to na pravdu vzníti,
 jakž se čte o Rulantovi,
 když se sta škoda Karlovi. 20
 Král jako chtě ohledati, vzem meč ot něho,
 i prokla jím třeva jeho.
 Ot Miešně král posla syna svého
 Bracislava na saského,
 a s niem múdrého Zderada. 25
 Prostřed Sas přijide knězu dětiná vnada,
 i je se v řece chladiti.
 Zderad je se mu mluviti:
 „Snad si nebýval v příhodách,
 kupě se v nepřátelských vodách. 30
 Mnieš se kupě u Vltavě?
 by chtěl znamenati právě,
 v zbroji by na oři seděl,
 a na všeby strany hleděl;
 nepřátel se ostřiehaje, 35
 skoroli vynikú ždaje.
 A kněz se poče hněvati,
 Zderadu čkety dávati,
 řka: „Neuč mne jmámť svá léta,
 byls vždy neudatná čketa.“ 40
 I káza mu před hrad hnáti,

viz kap. 10, 10. — V. 19. *Roland*, báječný hrdina při dvoře Karla Velikého, přetal mečem svým mramorový balvan. Témuž hrdině přisuzuje pověst „Rolandův průlom“ v Pyrenaeích. — V. 21. *jako chtě ohledati* porov. kap. 10, 13. — V. 22. *třeva* viz kap. 40, 6. — Stalo se prý r. 1087, když Sasici v čas stavby Hvozčce hranice míšeňské znepokojovali. — V. 25. *Zderada*, který byl předním milostníkem královým a důchody královské spravoval. Dle jiných poslán s Břetislavem starý pán Aleksa. — V. 26. *vnada*, choutka, odvo-

zuje Šafařík od kořene na, nate (interj. en, cape); porov. poukati a kap. 10, 8. — V. 30. *v nepřátelských vodách* t. ve vodách v nepřátelské zemi. — V. 36. *skoroli*, brzo-li. — V. 38. *čketa*, cketa, sketa, zbabělec. — *dávati*, ve smyslu nadávati, poji se obyčejně s gen. mn. čís., řídčeji s akk.; podobně: „Přihodil jsem se k tomu, an Hájek Nešporovi dáva zradce.“ Praž. kn. svéd. z r. 1523 — aneb: „I poče mistr Hus proti papeži i proti všem knížatům kázati, lakomce, svatokupece jim dávati.“ Počát.

je sě s panici kúpati.
 Zderad řka: „Strach mě otjeti,
 ostaliť tu sami děti.“
 A kdyžto juž, přeč jeděše, 45
 vezdy on za sě hleděše;
 málo s lepšiemí otjide,
 nalit prach nad knězem vznide.
 Honcu káza ohledati,
 a v naději zasě hnáti, 50
 neb Sasi na kněze udeřili,
 a (dobrých) panicóv mnoho zbili.
 Kněz čistovnití stojčše,
 a hrdinsky sě bránieše,
 juž naň Sasici sědachu, 55
 a kopie mu podávachu.
 Zderad mezi Sasy vrazi,
 a ot kněze je otrazi.
 Tu Sacicev mnoho zbichu,
 a škody i hanby zbychu. 60
 Po tomto znamenaj mladý,
 jenžto netbá starých rady;
 obyčej učí starého,
 příhoda činie múdrého.
 Doňudž koho nenaučí, 65
 dotud každý jak štmel bručí.
 Čechové sě roznětichu,
 svéj škody, hanby pomstichu;
 jechu sě země hubiti,
 Sasice i s dětmi bítí. 70
 Král Sasy i Srby pobi,
 a jich země mnoho doby.

husit. — V. 48. *nalit* viz kap. 13, 15. — V. 49. *honeu*, rychlému jezdcí, aneb dle Proch. špěhéri. — V. 50. *zasě*, za se, za sebe, nazpět. — V. 53. *čistovnití*, čistovníť, do čista nahý: „běžel za mnú čistovnití.“ Nejst. kniha svědomí (Musej. 1864 str. 320) aneb: „inhd svlekú čistu nití i počechu biči bítí“ sv. Kat. 2246. — V. 55.

dle Proch.: „již naň Sasici se dali.“ — V. 59. *Sasicev* porov. *Sasicev* kap. 44, 66. — V. 61. *po tomto*, dle toho, sc. příběhu. — V. 63. *obyčej*, zkušenost. — V. 65. a 66. dle Proch.: „A dokudž koho obyčej a příhoda nenaučí, dotud každý řečí jako štmel bez smysla bručí.“

51. Ciesar̄ proti Uhróm.

Ciesar̄ jde na uherského,
 i poje s sobú českého;
 obyčejóv (uherských) nevěděše,
 proto s nimi v práci běše.
 Z Uherby se ctiú nevyjel, 5
 by s sobú českého nejměl.
 Třikrát udeři uherský,
 třikrát jej pobi král český;
 dřieve než Němci dospěchu,
 už je Čechové pobichu. 10
 Do Hřek krále (uhers.) král (český) zapuďi,
 i k tomu on jej připuďi,
 musi svatý křest přijieti,
 a na znamení kříž vzieti (na ščit).
 V Uhríech krsta mnoho běše, 15
 ale jich král nejměješe.
 Tdy da ciesar̄ svobodenstvie (českéj zemi),
 v volení dobrovolenstvie,
 kdyžby kniežete nejměli (přirozeného),
 kohož zvolé, toho vzěli. 20
 Biskup k Římu jíti chtieše,
 ale přímo nesměješe;

Kap. 51. Jak již v kap. 47. a jinde připomenuto, spleť sobě Dal. krále Vratislava s Vladislavem a přičetl činy tohoto onomu, a naopak. Tak i zde. Líčená zde válka jest nepochybně válečná výprava proti řec. císaři Emmanuelovi, který po smrti uherského krále Geisy II. r. 1164 zřečtilého Geisova bratra, Štěpána IV., Uhrům za krále vnutiti chtěl. Ovdovělá králová co poručnice syna svého Štěpána III. volala krále Vladislava na pomoc. Prapory české zavládly v Banátě; výprava pro Čechy šťastně skončena, a Štěpán III. na trůnu upevněn. — V. 1. O císaři německém nemůže zde býti řeči. — V. 3. *nevěděše*, neznal; porov. kap. 41,

29. — V. 9. a 10. *dřieve než — už*, Proch. až; porov. kap. 13, 44. — V. 12—15. Jména Štěpán a Geisa zavedla Dal., že pokřtění Uhrův teprv do této doby klade. — V. 15. *křta*, rkp. *F. F.* křestan, *P.* a *F.* křestianóv. — V. 17. a 18. Císařové římsí neměli nikdy práva, voliti kuřezte českého, nýbrž toliko od Čechů z rodu Přemyslova zvoleného v důstojnosti potvrditi. — V. 20. *zvolé viz kap. 1, 30. vzěli* zpět přehl. m. vzali. — V. 21—26. Knižebiskup Jaromír, nesa přetěžce obnovení biskupství olomúckého (1088), odhodlal se hledati pomoci u papeže v Řítmě. Volil cestu přes Uhersko, chtěje požádati svého starého přítele, krále Ladislava

po uherskéj zemi jděše,
 a když u Střehomě běše;
 tu tohoto světa snide, 25
 a Kosma na stolec vznide.

52. Vratislav a Kunrat. Zderadova smrt.

Potom král je sě pýchati,
 svých bratří poče netbati,
 jide na Kunrata (bratra) svého,
 chtě ho vyhnati z kněžstva jeho (moravského). 5
 A když před Brno jeděše
 Zderad vojsko stanovieše
 chtě králevice (saským kúpánicem) uhaniti,
 vece: „mušu knězu a řeky stan rozbiti,
 by sě mohl lépe kúpati,“ 10
 Králevic je sě hněvati.
 i zabi proto Zderada,
 proňž sě sta veliká sváda;
 před Prahú ho pochovachu,
 kostel Zderazem nazvachu.

Svatého, aby se zaň u papeže přimluvil. Hned první den svého pobytu při dvoře králově blíž Ostřihoma roznemohl se tak povážlivě, že se král nucena viděl, dáti jej odvesti do Ostřihoma, kdež dne 26. června 1090 zemřel. — V. 26. t. j. 4. břez. 1091.

Kap. 52. V. 1.—5. Jak již z kap. 49. známo, nežil Vratislav se svými bratřími, kteří proti němu co jeden muž stáli, v nejlepší vůli; obapolná jich žárlivost zvýšena nad to udělením Vratislavovi hodnosti královské. Když po smrti Otově Vratislav úděl oломúcký, pomina potomkův Otových, synu svému Boleslavovi dal, ujal se jich Kunrát, což Vratislava r. 1090 k válečnému tažení

proti němu přimělo. — V. 6. Vojsko rozestavoval král sám a nikoli Zderad. — V. 7. *chtě uhaniti*, t. j. radil prý králi u přítomnosti Břetislava, aby kněžici vykázal místo na břehu Svitavky. — *saským kúpánicem* viz kap. 50, 26. a sled. — V. 8. *mušu* viz kap. 3, 8. — V. 11. Nad Svitavkou při silnici z Brna do Zabrdovic stojí boží muka v slohu got. ze 14. stol. a lid ji nazývá sloupem Zderadovým, maje za to, že na tom místě Zderad padl. — V. 12. *proňž* viz kap. 2, 42. — *sta sě sváda* totiž mezi králem a synem, což onoho přinutilo k smíření s Kunrátem a k návratu do Prahy. — V. 13. *před Prahú*; v prostranství nynějšího Nového města stály

KráleVIC do Polan jide 15
 se tñmi tisúci pñijide,
 a na Proséce stojéše
 i zemiú velmi hubiéše;
 poče na otci boje prositi,
 král neby dospěl vyníti; 20
 nebo mnoho Čech nerodi pñijíti:
 neslušie mezi dñvi a podvoj prsta vložití.
 V Praze uzřechu (sv.) Václava,
 an stojí město požehnává;
 svatý Vojtěch sě pokaza, (Bracislavovi) 25
 otcu sě mu pokořiti káza.
 Syn otcu v pokoru jide,
 však sě boje, z země vynde.

až do časů Karlových jednotlivé dvorce, pak osada Pořičí, vesnice Rybník (v okolí kostela sv. Štěpána), obě již r. 993 připomenuté, něco později pak vesnice Podskalí a Opatovice. Nad touto stál kostel sv. Petra, v němž mrtvola Zderadova, do Prahy převezená, pochována prý byla, odkudž kostel ten, jak nás kronikář praví, i s okolím Zderazem sluje. Při kostele zderazském založen r. 1190 od potomních pánů z Risenburka klášter křižovníků božího hrobu. — Jak oblíbeno bylo v národě jméno Zderada, dosvědčuje báseň 15. stol. „Král Přemysl Otakar a Závíš“, z níž stůj zde: „Pan Zderad pán korúhevný v zemi bieše, ten rádce krále českého největší bieše. Ten krále Přemysla z mnohých věcí káráše, řka: „Nechod se kúpati v neznámých vodách a cizí zemi, at tebe Sasíkové nepodskočí a škody neučiní.“ Z toho se naň velmi rozhněva, a ihned o to myslil, kterak by jeho hrdla zbavil. I vylúdi jeho před Prahu, jakoby se s ním chtěl oč poraditi, i káza svým služebníkuom na tom místě hned zabiti. A na tom místě káza klá-

šter postaviti a zbožím velikým jej nadati a křižovníky v něm ustaviti.“ (Tato zmínka o založení kláštera táhne se nepochybně k nádhernému přestavení původního kostelíka okolo r. 1270.) — V. 15. a 16. Král se sice hned před Brnem se synem smířil, než tento nedůvěruje otci svému usadil se s druhy svými na Hradci Králové, a nikoli v Polsku. Mladší šlechtou ponoukán, vytáhl téhož ještě r. 1090 proti Praze. — V. 17. na Proséce, vlastně pod Prosekem u potoka Rokytnice as 1 hod. sevých. od Karlína. — V. 19. o vazbě slov. prositi viz kap. 3, 46. — V. 20. neby dospěl, nebyl připraven. — V. 22. dñvi viz kap. 31, 35. — podvoj, vedle a místo podboj (od podbítí), veřeje, někdy také hořejní prah; „zjeví sě sv. Prokop, stoje ve dñvech v kostele u podboje.“ sv. Prok. 209, 15. — V. 23.—27. viz kap. 7, 18. — V. 27. Smíření stalo se pñičiněním Kunráta brněnského. — V. 28. Boje se pomsty otcovy, Břetislav vystěhoval se se svými stoupenci do Uher a usadil se s nimi v stolici trenčanské v okolí Bánova. Zde zůstal až do r. 1092.

53. Kunrat a Bracislav. Vršovci.

Král Vratislav světa snide,
 a Kunrat na stolec vznide;
 neb ho nerodichu synu dáti,
 že směl proti otcu vstáti, (řkúc:)
 „Dámyli mu toho užiti, 5
 též nám budú děti činiti.“
 Ciesar jim toho pochváli,
 a proto Konrata vzali.
 Kunrat v prvé m létě snide,
 Bracislav k ciesaři jide: 10
 před niem sě o zemiú súdi,
 i vyvede na to ludi:
 že ač je zlé vóle pojměl,
 však proti otcu v boj nevjel.
 Pro vólu nenie otsúzen; 15
 proto by k zemi přísúzen.
 Potom kněz Polany pobi,
 mnoho polskěj země doby,
 pak sě je s strýcem (i s bratry) váleti
 chtě je z Moravy zpuditi: 20
 neb Vršovci je vadichu,
 by v míře byli, nechtěchu.
 Bracislav na bratři jide,

Kap. 53. V. 1. Vratislav zemř. 14. led. 1092. — V. 2. Kunrat, dosud kníže brněnský, nastolen 20. led. t. r. — V. 3. *ho, stolce — synu* sc. Vratislavovu, Břetislavovi. — V. 8. *vzali*, porov. *vzeli* kap. 47, 49. — V. 9. *v prvé m létě*, totiž 8. září 1092. — V. 10.—16. Co zde v tomto pořádku a spojení obsaženo, jest pouhá smyšlenka, nebo Břetislav až do smrti Kunratovy v Uhřích meškavší uvítán byl při svém příchodu do Prahy dne 14. září od celého národa velmi srdečně a slavně. Zde tanula Dalimilovi na paměti nepochybně žádost, kterou Břetislav r. 1099 k císaři vznesl, aby na-

před již korouhev vévodská bratru jeho Bořivojovi propůjčena byla. — V. 17. a 18. R. 1093 donutil Břetislav II. popleněním krajín slezských až po Odru Vladislava polského k zaplacení zadržného za dvě leta poplatku (viz kap. 45, 11). — V. 19. *s strýcem*, vlastně se strýcenci, Oldřichem a Litoltem, syny Kunratovými. Onoho dal zatknouti a věziti, nechťeje připustiti, aby dle Břetislavova (I.) zákona o posloupnosti na stolec český po něm dosedl; tento utekl se k hraběti Gottfriedovi, pánu hradu Rakous. — *váleti*; „i váleno zde; i váleno tamo.“ R. K. 16, 16. — V. 23. *na bra-*

Svatopluk mu vstřiec vynide ;	
a když na poli stojěsta,	25
oba na horu přijesta ;	
a jakž sě brzo uzřesta	
sieci sě tu spolu chtěsta,	
Svatopluk bratru povědě :	
„bátio jáz to dobře vědě,	30
že nám ludie kusohladie,	
chtiece nás užiti, vadie.	
Poslúchaj mě ty bratře mój,	
ty se mnú vzdy s pokojem stój :	
i když ny smějú vaditi,	35
dajmy sě jim spolu zbíti,	
ať kniežat, bratří nevadie,	
i ať svá těla posadie.“	
Bratrovi by ta řeč mila (vece) :	
„bátio pravý jest ten vila,	40
ktož pro řeč koho cuzieho,	
nepřietel svého bližnieho.	
A když nás smějú vaditi,	
dajmy jim toho užiti.“	
Tajně se tu rozjidesta,	45
z jutra ludí v boj svedesta.	
Vršovici je svadili,	
těch sú tehdy mnoho zbili ;	
nebo ti, jenž je vadiechu,	
v čelo postaveni běchu.	50
V boji mnoho ludí snide,	
Bracislav s bratří sě snide.	

54. Božej a Mutyně. Bracislav a Lork.

Božej a Mutyně Vršovici,
kniežat praví vražedlníci ;
jesta sě o to mysliti,

tři, jsou titěz Kunratovci, Oldřich a Litolt. — V. 24. *Svatopluk* byl syn Oty, někdy knížete olomúckého (kap. 46, 24), s nímž a s jeho bratřími kníže v nepřátelství žil. — V. 30. *bátio* viz kap.

28, 42. — V. 31. *kusohladie*, lichotí. — V. 38. *posadie*, nasadí. — V. 40. *vila* viz kap. 3, 41. — Kap. 54. V. 1. *Božej*, syn Čakův, pán na Libici a župan za-
tecký. — *Mutyně*, syn Bosův, nej-

by mohla plod (kniežecí) zatratiti.
 Kněz jednoho lovce jměše, 5
 tomu Němci Lork jmě běše;
 ten ot kněze zbožie jměše,
 proto mu velmi věřičše.
 A tomu (Božej a Mutyně) mnoho slúbista,
 na téj cestě postavista, 10
 že se je Němce mysliti,
 kakby mohl kněze zabiti.
 Kněz ot věrných to slyšeše,
 že jej Lork zabiti chtěše;
 kněz naň toho nedověrie, 15
 však ho otáza k svéj vieře,
 Lork na Pukatu ukáza,
 by jej chtěl zabiti káza.
 Je se kněz Němci věřiti,
 káza před se lovcem jiti, 20
 řka: „dobřeli to Pukata,
 že ty chceš zbíti kniežata?
 mníš by se mohlo tajiti,
 že lovci chcete mě zbýti?
 Může mi to na mysl vzniti, 25
 že vy kázu všecy zbíti,
 Káza všem ot sebe jiti,
 Lorkovi při sobě býti.
 Tehdy kněz na řiuji běše,
 i k večeri siesti chtěše; 30
 jelen truzený nad stan přiteče,
 kněz prvý k němu uteče.
 Tu Lork knězu v srdce vstřeli,

tajnější rada knížete Břetislava a župan litoměřický byli pro zradu r. 1096 ze země vypovězeni a našli dobrého pohostinství při dvoře Vladislava polského. — V. 4. *plod*, rod. — *zatratiti*, vyhubiti. — V. 6. *Lork*, Lorek. — V. 7. *zbožie* viz kap. 2, 44. — V. 8. *věřičše* sc. kněz. — V. 10. t. j. přivedli ho k tomu. — V. 18. *káza*, pravil. — V. 21. *Pukata*, nom. m. vok., který se dosti často

vyskytuje při osobných jm. žen. a-kmenů tvrdých. — V. 23. *mníš by* viz kap. 10, 15. — V. 29. *řiuji*, od řuju (stupň. řvátí), jest čas, kdy se jeleni říjí; rkp. *ř*: „kniez na lovie bieše.“ — V. 30. *siesti* viz kap. 5, 28. — V. 31. *truzený*, od truditi, ztýraný, raněný; „a v tu chvíli byl by Nestor zabít od krále, neb truden byl, a krev jeho bieše ušla náramně.“ Hist. Troj. 81, 33. — V. 33. Stalo se

dušu mu s tělem rozdělí.

Vši se u koní brojichu

35

a když Němec kněze zastřeli, neuzřechu.

55. Bořivoj II. a Svatopluk. Budivoj. Vršovici.

Poslacha po moravského (Bořivoje),

po strýce kněze českého ;

a toho knězem zvolichu

i na stolec jej vsadichu.

Bratr (Svatopluk) mu nepřítel běše,

5

jemu kněžstva nepřejese;

protož po Čechách rozesla,

a zvlášť Budivoje posla :

a ten se (moravským) zběhem činieše,

i českým pánóm mluvieše :

10

„Nechcu Svatopluku slúžiti,

a však pravdu mušu mluviti ;

neviem kněze věrnějšíeho,

dne 20. pros. 1100 v lesích zbečenských. — V. 34. podobně kap. 57, 25 aneb: „když se bude duše s tělem dělití.“ Úmuc. Páně 36, 10. — V. 35. *brojichu* viz kap. 21, 20.

Kap. 55. V. 1. *Bořivoj*, jemuž po vypuzení Kunrátovcův, Oldřicha a Litolta (kap. 53, 19.), kníže Břetislav II. kraj brněnský r. 1099 odevzdal a dříve již následnictví na stolci knížecím s porušením zákona o posloupnosti u císaře vymohl. Jak neblahých následků pro rod knížecí a zemi toto porušení mělo, netřeba dotýkati. — V. 2. *po strýce*; Bořivoj byl nevlastní bratr Břetislavův. — V. 4. totiž dne 25. pros. 1100. — V. 5. a 6. Když se Oldřich brněnský marně namáhal Bořivoje II. se stolce svrhnutí, vystoupil nový praetendent trůnu, Svatopluk, muž bojovný a bez-

ohledný; viz též kap. 53, 24. — Když válečné jeho tažení proti Praze r. 1105 pro věrnost Čechů k svému knížeti na zmar přišlo a on se přesvědčil, že takým způsobem panství se nezmocní, utekl se k úkladům a hleděl přede vším rod Vršovcův sobě nakloniti. — V. 7. Po všech hradech českých jezdili tajní jednatelé Svatoplukovi, kteří penězi, dary a sliby šlechtu českou získati hleděli; knížete pak lstí k tomu přivedli, že nejvěrněji sobě od dané pány s úradů sesadil, jmenovitě Vršovce Mntinu a Božeje, nedávno na milost přijaté, ano i bratra svého Vladislava od sebe odvrátil. — V. 8. *Budivoj* Chřemnic byl důvěrný Svatoplukův rádce. — V. 9. *zběhem* viz kap. 19, 39. — *činieše se* viz kap. 36, 25. — V. 10. *českým pánóm*, nyní s předl. *k*; prostý dat. při slov.

ni kde čuju šedřejšieho.	
Nemóžeť nic zachovati,	15
čož jmá, to musí preč dáti;	
ale že svým přezří všeho,	
nechcu býti člověk jeho.“	
Vršovici když to slyšechu,	
v svéj radě takto pověděchu:	20
„Svatopluk, to naše doba!	
neb bohatá vdova bude chudá roba;	
tomu kněžstva pomáhati,	
budem o něm nic netbati:	
jako s dietětem s niem jhráti,	25
dědiny jak hlívy bráti.	
Moravěné jechu sě Vršovcův dařiti,	
velikých jim slubův činiti;	
i tak je i namluvichu,	
že (Vršovici) Bořivoje zpudichu;	30
Svatopluka učinichu,	
před ciesařem osvědčichu.	
Ach lakomstvo hubené,	
proč jsi svrchu róženné?	
pokážeš málo sladkého,	35
dáš za to mnoho hořkého.	
Majúce kněze dobrého,	
pro vzatek vzěli lutého.	
Vršovici uvěřite,	
když bradaticu uzřiete.	40

mluviti jest dat. cíle, nebo mluviti patří ovšem v přenešeném smyslu k slovesům pohybování značícím, která se pův. s dat. vázala. — V. 14. *čuju*, vím, znám. — V. 18. *člověk*, poddaný; porov. kap. 21, 4. — V. 22. *roba*, služka, otrokyně; „já jsem roba tvorce mého, staň mi sč, anděle, podle slova tvého.“ Jež. Ml. 395. 24. — někdy značí roba nevolnou službu (porobu); „že smy sě truditi musili z daleka v robě na pohádku protiv tobě.“ sv. Kat. 1685. — V. 25. *jhráti* viz kap. 1. 17. — V. 26. *dědiny* viz kap. 4, 28. — *hlívy*; porov.: „prodá-

váta hříby, hlívy, i také hlušice a slívy.“ Mast. 82, 1, a Hatt. Srov. Ml. §. 154, 1. Procházka čte: „a od něho dědiny jako hlívy ze pně bráti“ a vykládá: „jako švestky, slívy z kmenu. z stromu.“ — V. 27. a 28. viz kap. 3, 15. — V. 30. R. 1107. vtrhl Svatopluk po druhé do Čech, a Bořivoj ode všech opuštěný hledal spásy v útěku. — V. 31. Svatopluk nastolen 14. kv. 1107; zároveň ustanoven Vladislav, ml. bratr Bořivojův, budoucím knížetem. — V. 38. *vzatek* (od vzítí) značí bažení po darech, po statku. — V. 40. *bradaticu* viz kap. 21, 24. — V. 51.

Jako žabám se jim stalo,
 jimž se nepodobno zdálo,
 že za král peň imějechu,
 před nímž křehotati směchu,
 větší ctnějšími se mněchu: 45
 mezi sobú tak mluviechu:
 „Budúli se menšie báti,
 musie nás ctnějšíech hledati.“
 Tak se jim na škodu poradichu,
 králem čápa učinichu. 50
 Čáp o nich poče netbati,
 je se většíech vybierati.
 Malá za velikú se kryješe,
 čáp malých netbaje, větší pohltieše.
 Když větší juž riedky běchu, 55
 menšie se jim vše smějechu:
 „Vy na našu škodu krále dobyšte,
 pro svú zlobu síly zbyšte.“
 Veliká jim odpovédě:
 „Nesmějtež se, (jáz to) dobře vědě, 60
 pozval král na hody děda,
 do čas malým, většiem běda;
 králóv rod bude ny jěsti,
 nesmie žádná kalu miesti.
 Poslúchajte slova mého, 65
 blázen svým hledá cuzieho zlého,
 bychom byly pně za král iměly,
 toho zlého bychom netrpěly,
 ač chcu málo podřiemati,
 bude mi se kolotati (o červeném nose); 70
 jdětež ote mne přeč vily,
 budeť král mnieti, bychom o jeho nosu mluvily.“
 Tak se Vršovicom stalo,
 jehož se jim nikdy nezdálo.

viz kap. 5, 35. — V. 62. *do čas*,
 Proch. do času (budeť malým
 i větším do času běda); viz Hat.
 Srov. Ml. §. 186, 2. — V. 64.
miesti od koř. mę-t (turbare). —

V. 70. *kolotati* vykládá Proch.:
 ve snách zdáti. — V. 71. *vila*
 viz kap. 3, 41. — V. 74. *jehož*
 viz kap. 3, 24.

56. Zrádni Vršovici. Vyhlasenie jich roda.

Ciesar na Uhry knězu káza s sobú jíti,
 kněz sebe-miesto káza Božejovi a Mutyni v zemi býti:
 když za starosty ostasta,
 po Bořivoje poslasta,
 chtiece tiem jiné umdliti, 5
 a obú knězú užiti.
 Bořivoj škodu učini,
 kněz sě vráti, Vacek Vršovice vini.
 Kněz jedno miesto jměješe,
 a to Vratislav slověše; 10
 ješče tam hradišče bielé,
 ot Mýta blíž za pól míle.
 Kněz sě stavi na tom hradě,
 sedě tu s věrnými v radě,
 Vršovic tam nepustichu; 15

Kap. 56. V. 1. *Ciesar*, Jindřich V., jehož přízně kněz Svatopluk zlatem sobě získal. — *káza* viz kap. 47, 13; zde budiž podotknuto, že císař Svatoplukovi za pomoc proti králi uherskému, Kolomanovi r. 1108 prominul 3000 hřiven dluhu. — V. 2. *Božejovi* nepravě místo Vackovi, který z nízkého rodu na Moravě pošed („sub mola rusticana natus“ Kosm.) nejvyšších hodností dosáhl. Mutyně s Božejem (v. kap. 54, 1) přijati jsou od knížete Bořivoje hned r. 1101 na milost i svěřeny oběma jich dřívější úřady. — V. 4. — 6. Jak mile Svatopluk r. 1108 do Uher válečně vytáhl, povstal proti Čechům Boleslav polský, pobádán jednak od spojence svého Kolomana, jednak i od knížete Bořivoje, který při dvoře polském se zdržoval a za nepřítomnosti knížete Svatopluka v zemi trůnu opětně zmocniť se doufal. — V. 7. Porazivše v Slezsku Mutyni a

Vačka, vtrhli Boleslav a Bořivoj do Čech a plenili tři dni a tři noci krajinu hradeckou. — V. 8. *kněz sě vráti* t. z Uher na zprávu o vpádě Poláků do Čech. — *Vršovice* jmenovitě Mutyni, který prý tajně při straně Bořivojové stál a porážkou Čechů ve Slezsku vinen byl. — V. 9. *miesto*, Proch. „dobré (t. j. pevné) město;“ jako v lat. našich kronikách *urbs*, tak znamená i u Dal. zhusta místo hrad; viz kap. 17, 37. — V. 11. *hradišče* pův. místo pro hrad příhodné, jako kap. 39, 20, pak zpustlý hrad, jako zde. — V. 12. *blíž*, vzdáli; Proch. vypustil sl. „blíž.“ — *za*, asi. — Hrad Vratislav, r. 1086 poprvé připomenutý, stál nad nynější vesnicí Vratislaví, as hodinu západ od Vys. Mýta vzdálenou, a byl střediskem soujenné župy. Po zaniknutí hradu během 13. stol. přeneseny úřady a jméno na Mýto. — V. 15. *Vršovic*, starý gen. pl. —

tu knězu všickni slúbichu: stara ni mlada živiti, Vršovice všecky zbíti. Vyšed (kněz) z rady, v jistbu vstúpi, Mutyně v jistbě zastúpi.	20
Je sě kněz k němu mluviti: „Proč si směl živ v mój dvór vníti? jsa svých kniežat pravá zhúbce a nepřátel v zemi snúbce.“ Káza jej před sobú zabiti, a jeho rod vešken zbíti Posla Vacka na Božeje, na druhého zemského zloděje; ten na Lubici seděše, kdež hrad tvrd a město běše;	25 30
město Cidlina obchodí, tu Cidlina v Labe vchodí. Strážní jezdece opovědě, Božej vece: „Jáz to vědě, s vojny naši přietelé jdú, a dnes k obědu přijedú.“ Káza most spěše spustiti, hosti inhed v hrad vpustiti. Vacek jakž brz s koně skoči, všecky je v jistbě zaskoči;	35 40
Božeje inhed rozsékú, všucku jeho čeleď zsékú; a syn do lesa běžeše, a juž ovšem utečeše, ale sukně (črvena) jej prosoči,	45

V. 16. *všickni* t. j. županové, páni a vládykové v hlavní síni hradu Vratislavi dne 27. října 1108 shromáždění. — V. 17. *živiti* porov. kap. 12, 35. — V. 19. *jistba*, nyní jízba, světnice; ze skupeniny *stb* vysuto *t* a hláska *s* sklesla před *š* v *z*, jako ve slově *zbor* m. sbor (kap. 2, 21); porov. místní název Jistbice jinak Jizbice blíž Náchoda. — V. 20. Proch. taktó: „Mutině (tu) nevěda v jistbě jej zastoupí.“ — V. 22.

dvór, dvorec č. palác nazývaly se budovy, které byly upraveny za obydlí pro knížete. — V. 23. *pravá zhúbce* porov. kap. 45, 43. — V. 24. *snúbce*, rkp. *F. F.* prvoslúbce. — V. 28. *zloděj* (zde tolik jako zlé děti, činití) škúdce. — V. 29. *na Lubici* viz kap. 32, 22. — V. 38. *inhed* viz kap. 5, 14. — V. 39. *brz* sesutím *o*, *y* z *brzo*, *brzy*. — V. 45. *sukně*, co oděv mužský, vyskytuje se ještě v drubé polovici 16. stol.

Vackóv syn neboha zočí;
 toho ten tu hned zahubi,
 kněz vše Vršovice zhubi.
 Dva syny u Praze běsta,
 tu sě žákovstvu učiesta; 50
 kat je na tržišče nesěše
 a bradaticu držeše.
 Pacholíčky žalostně plakasta,
 „o matko, pomoz!“ volasta,
 vzved jima bradu jako bravu, 55
 i stě bradaticú hlavu:
 tak tiem činem kněz Svatopluk,
 zatrati veš Vršovcův pluk.
 Lépe by bylo Božejovi stříebra nebrati,
 dobrotivého kněze v zemi nechati. 60
 To sě sta ot narozenie syna božieho,
 léta po tisúci po stu osmého. Léta 1108
 Toho léta Kozma snide,
 Daniel na stolec vznide.

57. Svatopluk v Uhřích. Čechové v Polšče. Cista. Jindřich III.

Uherský v Moravu vnide,
 kněz (Svatopluk) proti němu pojide,
 v lese honě oko ztrati,
 tu sě do Chrudímě vrátí:

— *prosoči*, rkp. *F.* proradi, prozradila; porov. sok kap. 24, 32. — *V.* 49. *dva syny*; Proch. praví: „Dle Kosmy, jenž to očitě viděl, Mutinovi.“ — *V.* 50. *žákovstvu* porov. kap. 27, 12. — *V.* 58. *pluk* (plъ kъ) znamená pův. jako něm. Volk a lat. vulgus lid vůbec („s plky Čechovými“ R. Z.), zde již v užším smyslu slova rod. Rod Vršovcův čítal prý před tím na 3000 hlav. — *V.* 63. *Kosmas*, biskup, zemřel 10. pros 1098. — *V.* 64. Do r. 1108 padá bisku-

pování Heřmanna z Maastrichta, který r. 1100 na biskupství posvěcen a r. 1122 zemřel.

Kap. 57 *V.* 1. Chtě se pomstítí za škodu, jakou Svatopluk v Uhrách nadělal (kap. 56), vtrhl král Koloman téhož ještě roku do Moravy a jal se tam nemilosrdně rádití. — *V.* 3. *v lese honě* t. j. na spěšném pochodu těsnou lesní stezkou při řece Olšavě. — *oko ztrati*, vyrazil si oko o čnějící větev. — *V.* 4. *do Chrudímě*

i jakž se úraza zhojí,	5
inheď se do Uher vzbroyi.	
Uhry tu hrdinsky pobi,	
země do Střihomé doby.	
Ciesář na Polany jide,	
tu kněz k ciesaři přijide;	10
oni ciesaře notbachu,	
ale Čech se velmi báchu;	
neb s svými k hradóm nejděše	
kněz český kdež přistúpiše,	
každé tvrze dobuděše.	15
Polené jechu se mluviti,	
by mohli kako Svatopluka zabiti.	
a Vršovic jeden utekl běše,	
ten pán Jan Cista slověše,	
je se Polanóm mluviti,	20
že je chce jeho zbaviti.	
Tajně v české vojsko vnide,	
když kněz před ciesař pojide;	
v srdce střelu knězu vstřeli,	
dušu mu s tělem rozděli.	25
Draha na Cistu poteče	
vysěk se ze všech uteče.	
Ciesář učini českého	
kněze, Otu moravského.	
Páni proti ciesařově vóli kněze volichu,	30
Vladislava učinichu;	

porov. kap. 45, 10. — V. 6. *inheď*, totiž v měsíci únoru následujícího roku octnul se kníže s vojskem před Nitrou. — *vzbroyi*, sesutím v zbrojiti; vz značí směr proti. — V. 8. *Střihomé* viz kap. 45, 10. — V. 9. *ciesář*, Jindřich V. — V. 13. Proch. takto: „neb císař s svými k hradům nešel.“ — V. 18. t. j. spasil se při všeobecném vraždění Vršovecív (kap. 56) útekem do Polsky. — V. 19. *Jan Cista*, Proch. Tista, byl dle Palackého a Tomka syn Tistův, dle Dr. Jirčeka Čestův. — V. 22. — 25. Vraceje se dne 21. září 1109 na večer z císař. Iežení do

svých stanů u Hlohova, Svatopluk proklán ze zadu od jezdce Jana Tisty, který se v průvod knížecí byl vmánil. — V. 25. porov. kap. 54, 34. — V. 26. *draha* (conf. drahný), Proch. česká draha, jest silný zástup, četná družina; porov. kap. 32, 11 a kap. 66, 18. — V. 28. *učini* s dvěma akk.; pravidelně stává akk. výrokem v instr., viz kap. 55, 50. V táboře přítomná šlechta jmenovitě z Moravy, zvolila návodem Vackovým Otu, bratra Svatoplukova, knížetem a vyžádala mu od císaře stvrzení. — V. 30 a sled. Páni čeští, pamětlivi jsouce přísahaly, prvé již

ne proto by v čem lepší byl, by ten, jež císař dal, nebyl. Radše životy vážiti, nežli volenie ztratiti.	35
Ačby nám dal nyní jazyka našeho, pakby dal rodiče svého. Vprvé slušie nám za právo státi, upustiec za rohy, úsilno za ocas chvátati.	40
Lépe nám jest nyní se brániti, než ny budú naše děti haniti, řkúc: „Otcí naši na pokoj se dali, a nám sú hrdla zřezali.“ Proto Oty nerodichu, bratra Vladislava vzěchu.	45

58. Vladislav a Bořivoj. Porážka Lužičan.

Vladislav k císaři jide, milosti jeho dojide; a když u císaře běše, o pokoji péču jměše. Po Bořivoje poslachu (někteří), Prahu, Vyšehrad mu vzdachu; a Vladislav do Čech jeda,	5
--	---

Vladislavovi učiněné, prohlásili volbu Otovu na valném sněm v Praze za neplatnou a posadili Vladislava na stolec český dne 2. října. Císař dal i jemu nyní své stvrzení, z čehož viděti, že neměli císařové něm. práva dosazovati knížete českého na stolec, ač se o to všemožně zasazovali. — V. 36. *jazyka našeho* sc. knížete. — V. 37. *rodiče svého*, t. někoho ze svého rodu. — V. 38. *V prvé Proch.* vykl.: hned poprvé, s počátku. — V. 39. t. j. kdo sobě dá z rukou vyrvati právo, těžko jeho více nabude.

— *chvátati*, uchvátiti; porov. kap. 5, 21.

Kap. 58. V. 1. Od císaře Jindřicha pozván, aby k novému roku 1110 do Řezna přišel, vydal se Vladislav dne 22. pros. 1109 na cestu. — V. 3. Vladislav nedojel do Řezna, vrátiv se již dne 27. pros. z Plzně ke Praze. — V. 4. porov. kap. 6, 9. — V. 5. a 6. Třetí den po jeho odjezdu z Prahy přítáhl Bořivoj, který po smrti Švatoplukově z Polan do Mišně k svatu svému Vpřechtovi grojskému byl se odebral, a zmocnil se Prahy bez odporu. — V. 7. a

o stavu zemském nevěda, přiemo ku Praze jeděše, a když na Brusnici běše,	10
nalit uzře kněz Vladislav, jede srbský kněz Vacislav na pomoc Bořivojovi. Vece: „nu běžte k bojovi!“	
Tu se Srbové vzhrozichu, kněze na to namluvichu; před Srby do Prahy jede; ale když města dojede, do města ho nepustichu, vrátiv se, Srby vše zbichu.	15
Tu se Češie dobře jměchu, šlechetně boj obdržechu. Ktož v něm i málo raněn byl, kakož málo, života zbyl.	20
Tu Róže vzhóru pojide, leň mě, kako ten rod vznide.	25
Kněz Vladislav bratra pobi, a před Prahu země doby. To miesto Pražené znajú, vzdy mu bojišče říekajú.	30

8. viz pozn. k verši 3. — V. 11. *nalit* viz kap. 13, 15. — o spojení v. 11. s v. 12. viz kap. 13, 15. — *Vacislav*, Vácslav, syn Vi-prechtův. — V. 14. *vece* sc. Vladislav. — *K bojovi*; podobně: „k bojovi hotov dospěle.“ Alex. 1116; původně zavěšovala se přípona ovi jak na životná tak i na neživotná, nebo rozdíl toho v stčes. se necinilo. — V. 15. *vzhrozichu* t. nad neočekávaným objevením-se Vladislavovým. — rkp. *P.* čte: „Čechové málo sie vzhrozichu“ a Proch.: „lidé, že Srbů mnoho, se zhrozili.“ — V. 16. Vladislav nejša přítelem domácí války chtěl pominouti nepřitele s pohrdáním, avšak družinou svou pobádán udeřil naň. — V. 17—20. Když V. dne 27. pros. přes Bílou horu ke Praze

přitáhl a do ní vpuštěn nebyl, obrátil se a táhl přes potůček Brusnici dolů k Bubaňm; u Ovence (Bubence) setkal se se Srby. — V. 21. *dobře se jměchu*, statečně se chovali. — V. 25. Ze slov „Róže“ a „bojišče“ (v. 30.) patrnó, že se celá tato část táhne k bojům mezi Soběslavem a Bedřichem (Fridrichem), líčeným teprv v kap. 68. *Róže*, t. j. p. Vitek z Prčic, předek Vítkoviců, který v bitvě loděnické dne 23. led. 1179 upadl do zajetí. Mocný rod Vítkoviců, který se dělil na pány z Rožmberka, z Hradce, z Landšteina, ze Stráže, z Ústí a j. měl rúži za společný znak. — V. 26. *leň mě* sc. psátí; podobně: „ne-nie-li tě leň slyšeti.“ Alex. 137, 20. — V. 27. *Vladislav*, vlastně Bedřich. — V. 30. *bojišče* slulo

Bojív se v zemi mnoho stalo,
tomu jedno jmě ostalo;
neb mnohu s málém kněz ostál,
a tu se tříkráté boj stal.

59. Súd ciesařský Vladislava a Bořivoje.

Kněz je se ciesaře prositi,
by ráčil do Čech přijíti,
tu ciesař do Čech přijede,
u Praze na súdě sěde.
Vladislav je se na bratra z války žalovati, 5
a ciesař práva tázati.
Dotud se súdichu,
až Vladislavovi zemiu přisúdichu,
řkúc: „Prvé naše volenie
moc imá, druhé nic nenie.“ 10
Ciesař vece: „Páni, pokažte nám listy,
nebo jinak ny učíte jisty,
by vy mohúc koho chtiec voliti,
zvolivše i zapuditi.“
Ciesař kněze srbského je, 15
i též kněze Bořivoje.
Mnoha pánóm káza hlavy stieti,
a mnohým oči vynieti:
by kniežatóm věrni byli,
v hromadu jich nevadili. 20

místo v okolí nynější slepé brány (konec Ječné ulice) na Novém městě praž., kdež Bedřich nad Soběslavem zvítězil (dne 27. led. 1179) a manželka Bedřichova, Alžběta, na upomínku tohoto vítězství kostel sv. Jana „na bojišti“ založila.

Kap. 59. V. 1. Na zprávu o opanování Prahy Bořivojem vypravil Vladislav hned z Plzně župany Heřmana a Sezemu k císaři Jindřichovi, prose ho za po-

moc. — V. 3. Císař vydal se hned na cestu do Čech dne 1. led. 1110. — V. 4. u Praze, vlastně v Rokycanech. — V. 13. *mohúc* m. m o h ú c e, přechodník přísudkem; viz Zikm. Skl. §. 18. — *koho chtiec*, quemlibet. — K v. 13. a 14. přirovnej: „Čemu si raně rozkvetla? rozkvetavší pomrzla?“ R. K. aneb: „Ten lidi, jenž tudy chodiechu, lúpieše a zlúpě všecky ztepieše.“ Jež. Ml. 404, 23. — V. 15. *kněze srbského*, Václava grojského (kap.

Již sú kázali Bořivojovi v zemiú vníti,
 těm káza oči vynieti.
 Tehdy také Cistu jechu,
 a oči jemu vyněchu.
 Knězu Bořivojovi najviece Csti dostalo sě běše, 25
 že vraha v čeledi jměše.
 Tehdy ciesař mnoho Čechův káza zhubiti;
 věz proč to chtěl učiniti?
 ne proto, by rád právu byl,
 ale by kněz silen nebyl. 30
 Kněz když ten úmysl zvěděl,
 s pláčem velikým povědě:
 „sekyra na sě dlubny kludí,
 když sě před svým vrahem súdí.
 Juž to právě znamenaju, 35
 že Němci zlého hledaju,
 abycht byl málo přehověl,
 viceť bych lepšíech lidí jměl.
 Ač sú byli včera nepřietelé,
 dnes mohli býti přietelé: 40
 neslušie zkaziti udatného,
 přijde čas, že sě hodí do převážného.“
 I chtěše bratra zprostiti,
 ciesař nerodí toho učiniti,
 věda že Meduláněné na Čechy sě hněvaju, 45
 jich škody vezdy hledaju,
 káza tam kněze schovati,

58, 11). — V. 23. *Cistu* viz kap. 57. 19. — V. 25. *Csti*, rkp. *FF*. a *Z. Tisty*, *P* a *F. Jana*. Proch. odvolává se na Ješina čte cti (csti), kteréž čtení jedině pravé býti se zdá. — V. 26. *vraha* totíž *Tistu* (kap. 57, 19), Proch.: „svého rodu vraha.“ — *v čeledi*, v družině; porov. kap. 2, 9. — V. 29. *by rád právu byl*, by právu chtěl. — V. 33. *dlubna*, palice; rkp. *F. F.*: „na sě dlubny kludí,“ *P.*: „dlubny na sě činí;“ porov. kap. 106, 24. — V. 34. *vrahem* viz kap. 19, 30. — V. 35. a sled. porov. kap. 4, 23 a sled. — V. 36. Proch. takto poznamenal:

„Kosmas to tak vypravuje, že před císařem Bořivoj a Václav Srbský, syn Vígbertův jati, ostatní (!) pak pokuty Vladislavovým rozkazem uloženy jsou. Ale spisovatel této kroniky vždy toho hledá, jak by Němcům do vlasů přišel, a nemaje k tomu příležitosti v příbězích (?), v své hlavě nalezá, tak že jest velmi k víře podobné, že na oko kroniku českou, pravě pak kapitolu Němcům čísti umínil.“ — V. 37. *abycht*, a-bych-t; a snad v pův. rozlučeném smyslu tolik co ale. — V. 42. *do převážného* sc. činu. — V. 43. *zprostiti* sc. vazby. — V. 47.

(řka:) „nedajte se mu kochati.“
 Vlašie jej v věžu vsadichu,
 sedm let hladem mučichu. 50
 Ciesar mu káza život otjieti,
 chtěchu jej na zajtře stieti:
 dachu knězu jiesti, píti:
 „Jez a pij, zajtrať nepiti.“
 Nevěda (kněz) co učiniti, 55
 i je se bohu modliti;
 téj noci sv. Apolinařiš se mu pokáza,
 chtělliby do Čech, otáza.
 Kněz čini veliké slúbenie,
 by ho ráčil zbaviti vězenie. 60
 Vece: „kde se poznáš, kostel mi ustavi,“
 řka, na Sackej jej postavi.
 To miesto dobre znamena,
 jde do Milčic, kdež běše pan Bena.
 Ten pán bratry u mír svede, 65
 kněze do Prahy dovede.

60. Vacek svářivý. Soběslav s Poláky. Buškovec.

Tehdy v zemi největší Vacek běše,
 že bratřie dobře běchu, záviděše;
 i je se kněze učiti,

tam, v Miláně; avšak známo, že Bořivoj uvězněn na hradě Hammeršteině nad Rýnem a nikoli ve Vlaších. — Po v. 50. vkládají rkp. *P.* a *F.*: „Kněz Vladislav když se mocnie v zemi uváza, na nevierké pilnie vztáza; jehož niekdy za viernějšieho mieše, a tomu jeda k ciesaři Prahu poručil bieše, tomu (dle Kosmy Privitanovi) káza na natoně (vejtoně?) sekyrú bradu orvati, pak okrmneného psa káza jemu na šiji zvázati. Aby jemu odplatil jeho zlosti, káza psa ostnem bósti, káza ho tříkrát okolo tržištie provazem voditi, a

takto káza bířicovi mluviti: Tak se stane každému zlému a své hospodie neviernému.“ — V. 56. *modliti se bohu*, podobně: „vzmodlichu se bohu žalostivo.“ R. K. 46, 24; dat. bohu druží se významem svým k dat. cíle. — V. 61. *ustavi* viz kap. 17, 37. — V. 64. *Milčic*; as $\frac{3}{4}$ hod. jihových. od Sadské jest ves toho jmena. Na svobodu dostal se Bořivoj r. 1116; porov. kap. 62, 34.

Kap. 60. V. 1. *najvětší t.* župan. Knížata česká zřídila hned v 11. stol. dle způsobu někdy byzantského, pak franckého dů-

bratři nikdy nevěřiti.	
Kněz posloucha Vacka zlého,	5
i je Otu moravského,	
a Soběslav, bratr jeho,	
boje se kněze českého,	
do Polan tehdy uteče,	
na Čechy se hněvy vzteče.	10
Sebrav velmi mnoho Polan,	
a k tomu rozličných pohan,	
i poče zemi hubiti,	
chtie bratra z věže dobytí.	
Vladislav mu vstřiec vynide,	15
a když juž Labe dojde,	
Polany s druhěj strany uzřechu,	
vzemše přiměříe ob noc, boju rok zajtra vzechu.	
Těj noci Čechové bez stráže se rozhostichu,	
a Polené svú vieru zrušichu,	20
přes Labe se tajně přebrachu,	
a české stany vzebrachu.	
Než Čechové k oděniu přijidú,	
až lepšie (Čechy) smrtí otjidú.	
Mezi Čechy byl jeden jmenovaný	25
junoch dobrý i velmi kázaný:	
Jetřiešek Buškovec to běše,	
mezi hrdinami jako tuří roh slověše.	
Ten divokú svinu živu za uši jal,	
na ščítě vepřovú hlavu přijal.	30
Ten se hrdinsky jměješe,	

stojnosti dvorské, mezi jinými i županství č. palatinat, který r. 1110 Vacek zastával. — V. 6. totiž na sněmě v Sadské v měsíci červenci r. 1110. — V. 11—15. Boleslav polský od knížete Soběslava a českých vystěhovalců, při jeho dvoře se zdržujících, pobádán, aby Bořivoje vysvobodil a na trůn uvedl, sebral vojsko a přitáhl dne 2. října r. 1110 k hranicím českým. — V. 16. *Labe*, vlastně Cidliny, na jejíž pravý břeh Polané dne 4. října dorazili. — V. 18. *vzemše viz kap. 3, 35*, — *ob noc*, přes noc — *rok viz*

kap. 24, 31. — V. 23. *než-až viz kap. 13, 43*. Bitva svedena při potoku Trotině dne 8. října. — V. 25. *jmenovaný*, slovnítný, na slovo vzatý. — V. 26. *dobrý*, hrdinný. — *Kázaný* porov. kap. 5. 36. — V. 27. *Buškovec*, rkp. *F. F. Dietřišek z Buškovic*, rkp. *P. Jetřich Buzovic*; poslední jest pravé čtení, neb Kosmas jmenuje ho synem Buzy. Tento Jetřišek jest nejstarší známý člen rodu Buziců (znak: svinní hlava), z nichž jmenovitě větev Zajíců z Valdeka proslula. — V. 28. *jako tuří roh* místo přirov. instr. tuřím ro-

ale pomoci nejměše:
 zbiv jich mnoho, neboh snide,
 kněz český jedva ujide. 35
 Blaze junochu dobrému
 i u vieře schovalému:
 zbožie i rozkoš přestane,
 jedno jmě dobré ostane.
 Po stu let chválé dobrého,
 dobývaj si jméne ctného. 40
 Pak kněz svéj bratři otpusti
 a bratra (Soběslava) na Vacka spusti;
 neb ten knězu zle radieše,
 i je v hromadu vadieše.
 Poznav rádcu nevěrného, 45
 kněz, i zabi Vacka zlého.
 Vacek muž obtlúštný běše,
 merhované rúcho rád nosěše:
 panici sě mu smějechu,
 proň křepeličnému miešku vacek vzděchu. 50

61. Bracislav v Římě. Pomsta Bořivojova.

Ciesář nový do Říma chtěše jeti,
 posledniu korunu vzieti,
 káza s sobú jeti českému,
 kněz (sebe-miesto) káza synovcu svému;

hem. — V. 34. *jedva*, porov. kap. 35, 17. — V. 36. *schovalému*, zachovalému. — V. 39. *chválé* m. *chválie* a to přehl. m. *chvália*, nyní *chválí*; porov. kap. 1, 30. — V. 41. Na přímluvu matky své, Svatavy polské, smířil se Vladislav s bratřími a poslal pro Soběslava, jemuž někdejší župy lucké za úděl vykázal. — V. 42. Jest nepravé udání, nebo Vacek nebyl s přívolením Vladislavovým od Soběslava zabit. Věc se má takto: Již v druhém roce svého pobytu v Žatecku dozvěděl

se Soběslav, že ho kníže návodem Vackovým zajmouti chce; stejnou dobou došlo ho od knížete vyzvání, aby se dostavil k přátelské rozmluvě. Porokovav s bratrem svým, žádal Soběslav Vacka, aby ho na Vyšehrad doprovodil. Na cestě dal Vacka zavraždit (18. června 1113) a prchl před huěvem bratrovým za hranice. — V. 50. *proň* porov. kap. 5, 10.

Kap. 61. V. 1. *Ciesář t. Jindřich V.* — V. 2. chtěl se dáti v Římě na císařství korunovati r. 1112. — V. 3. *českému* sc. kní-

tomu Bracislav jmě běše, 5
 tři sta ščítov s sobú jměše.
 Bořivoj sě jeho ruči,
 medulánské mu poručí,
 by jim pro jeho drženie,
 učinil tam odplacenie. 10
 Bracislav když v Římě běše,
 rád tam po svatých chodieše;
 papež z Medulána běše (rodem)
 a medulánské u sebe jměše.
 I počesta sě hněvati (ciesar s papežem), 15
 nerodi korunovati (ciesare).
 Bracislav poče vesel býti,
 i papežových přátel býti;
 je sě svého strýce mstíti,
 chtěše papeže zabíti; 20
 on do kostela uteče (k sv. Petru),
 Bracislav po něm poteče.
 I káza kostel vybiti,
 a v něm všecky Vlachy zbiti.
 Kovanský ten kostel vybi, 25
 prvý v kostele ludi zbi.
 Bez rozpači je tepěchu,
 krvaví potoci tečechu.
 Čechové papeže jechu,
 z kostela klenoty vzechu; 30
 viec by byli ostavili (paměti),
 by sě byli nezhrozili (krvavým dštěm).
 Musí (papež) ciesare světiti,

žeti. — V. 5. Břetislav, syn kní-
 žetě Břetislava II. — V. 6. *tři*
sta ščítov, 300 oděnců. Roční
 poplatek, který Čechové císařům
 německým odváděli, proměněn
 byl smlouvami mezi Jindřichem
 IV. a Vratislavem II. v povinnost,
 aby knížata česká k jízdam císa-
 řův do Říma posílali 300 oděnců.
 — V. 7—10. porov. kap. 59, 45
 —51. — V. 12. *po svatých viz*
 kap. 27, 35. — V. 15. a sld. Když
 prý papež v kostele sv. Petra již

všechny modlitby vykonal a s ko-
 runou k císaři se přiblížil, žádal,
 aby císař přísahou a listy potvr-
 dil, že nikoho více na důstojnost
 biskupskou usazovati nebude, je-
 likož právo to papeži přísluší.
 Císař takou žádostí rozhněván,
 kázal družině své papeže i kardi-
 naly zatknouti. — V. 27. *bez roz-*
pači; porov.: „tudý hnachu bez
 rozpači.“ Alex. 1124, 18. — V.
 33. Papež v zajetí císaři dlouho
 odpíral, avšak když mu i kardi-

Čechy kletby rozřešiti.

Tu Daniel biskup snide,

35

a Heřman na stolec vznide.

62. Ščepán uherský a Vladislav. Staňkovec.

Ščepán dobrý král uherský,

a pak Vladislav kněz český,

rok sobě přátelsky dasta;

v míře na mezu se brasta.

I počesta se raditi,

5

kakby mohla v míru býti.

A když sama dva mluvista (za horú),

i o tom nic neviděsta,

Uhřie v Čechy udeřili,

s obú stranú ludi zbili.

10

I juž Čechové běžechu,

Uhřie za nimi tečechu:

Juřfk Staňkóv sám je stavi,

a své Čechy smrti zbavi.

Junoch ten divy pokáza,

15

mnoho hrdinstva ukáza;

ve krvi do hleznú brodieše,

kam se jedno obrátieše.

I pohřiechu ten tu snide,

a Ota (kněz moravský) na horu vznide,

20

nebo záhoří stoješe,

nalúm smrti hrozeno, vykonal obřad korunovací. — V. 35. a 36. viz kap. 56, 64. —

Kap. 62. V. 1. *dobry*, Palačský jej nazývá lehkomyšlným a marným. — V. 3. *rok* viz kap. 24, 31. — V. 4. *na mezu*, na pomezí, a sice na pole Lucko při říčce Olšavě u Brodu uherského v květnu r. 1116. — V. 5. a 6. Sešli se zde za tou příčinou, aby obnovili staré přátelství mezi oběma zeměmi, r. 1099 na témže poli knížetem Břetislavem a krá-

lem Kolomanem uzavřené. — V. 13. *Staňkóv*; Kosm. nazývá jej filius Stan, rkp. *F. F., P. a F.* mají Stanóv. Tento Jiřík, dle Dr. Jirečka syn Ždanův, byl županem žateckým; o rodě Ždanoviců viz kap. 47, 33. — V. 17. *ve krvi* viz kap. 10, 54. — *do hleznú*, do kotníků; „Svlékli Josefa s sukně do hleznú.“ (Musej. 1862, II., 177). — V. 20. *Ota*, r. 1113 z dlouhé vazby na Křivokláte propuštěný, obdržel opět panství nad Olomúckem. — V. 21. *zá-*

i o tom nic nevěděše,
uzře, že tepú na stany (české),
křičie na své Moravany.
Jechu sě (Uhřat) s dvou stranú býti, 25
nikohého neživiti.
Král a kněz když to zvěděsta,
on sēm a on tam běžesta (bez skončenie).
Kněz je sě Juríka ctíti (mrtva),
jeho dětem káza na ščítě bielé a červené pruhy nositi; 30
neb obrsky boj přejímal,
kdežkoli Uhřat dojímal.
Vladislav dietek nejmaje,
do Bořivoje ufaje,
před zemaný pozvav jeho 35
postúpi mu kněžstva svého.

63. Bořivoj i Vladislav.

Když Bořivoj knězem běše,
slubu zemanóm neplnieše;
poče v radu Němce bráti,
Vladislav sě naň hněvati,
pojem jeho do komňaty samého, 5
vece: „S tobú mi mluviti cos tajného.
Proč ty sě druhem nekážeš?

hořt (podobně: zájezek, zápraží a j.), lok. bez předl. (porov. kap. 21, 17), dle Proch. za horou. — V. 26. *nikohého*, nyní *nikoho*, podobně kap. 82, 53; rozšiřování gen. a dat. při nikdo, řidčeji při jiný, přicházelo zvláště básníkům vhod. Zdvojování toto děje se dle Šafaříka pro zvýšení důrazu a udrželo se, ne-li déle, aspoň ještě v 16. stol., nebo ještě v Přefátovi čte se: „Kdyby se ničehéhož nedržel.“ str. 1509, 12. — V. 31. *obrsky*, *hrdinsky*. — V. 34. porov. kap. 4, 9. — Pro-

puštěn konečně r. 1116 z vězení na Hammeršteině (kap. 59, 45), Bořivoj utekl se k markrabí rakouskému, Leopoldovi svatému, na jehož přímluvu Vladislav s bratrem se smířiv, jej do Prahy povolal a, aby křivdy Bořivojovi učiněné napravil, postoupil mu trůnu r. 1117.

Kap. 63. V. 7. *druhem*, rkp. *P. druhým*, t. j. přítelem. — *nekážeš*, neřídíš, nespravuješ se; porov. přísloví: „Kaž se lidmi, ať se nebudú tebú kázati.“ Sm.

že Němcóm s dvora nekážeš?
 nevieš co sú učinili?
 kako sú náš rod zradili? 10
 vídallis kde cuzozemce z jiněj země v radě?
 kterýž jest taký, ten chce svůj cti vadě.
 Z svůj země dobrý sě nepostojí,
 ktož sě doma neschova, ten u nás stojí.
 Kakoť může věren býti? 15
 jenž s svými nemohl zbýti.
 Kakoť ten bude raditi?
 jenž myslí, kakby mohl uškoditi.
 Nepřišel jest hledat dobra tvého,
 ale by hledal užitka svého. 20
 Budeli sě ti zle věsti,
 kto mu nedá domów lézti?“
 Kněz jemu tak odpovědě:
 „O však jáz to dobře vědě,
 že když si ty sám knězem byl, 25
 tohos pojál (v radu), jenž ti byl mil.
 A když jáz sám sobú vladu
 komuž věřu, pojmu v radu.“
 S hněvem z komniaty vynide,
 Vladislav předeň přijide (s zemany). 30
 (řka): „Když ty nechceš na své tbáti,
 chcu sě v kněžstvo uvázati.“
 Jem jej, z sieni ven vyvede,
 vyhnav, svú čeledě uvede.
 Tu jeho Němci stojechu, 35
 přimluviti sě nesměchu.
 Vladislav na stolec vstúpi,

Fl. 843, 5. — V. 10. *zradili*, rkp. *F. F.* „zatrtili,“ rkp. *P.*: „Kterak sú nás rozdraždili.“ — V. 12. *vadě* přechod. m. infin. viz kap. 40, 17; co do významu slova *vaditi* porov.: „Sv. Jiří to pitie požehnav, vypil, a nic jemu nevadilo.“ *Pass.* 303, 32. — V. 13. *sě*, rkp. *F. F.* sem — *nepostojí*, rkp. *F.* výkladně: „sie nikdy jinde nepostaví,“ *Hanka*: „neostane.“ — V. 16. *s svými zbýti*, se svými

býti, mezi svými setrvati. — V. 19. a 20. porov. kap. 4, 21. a sled. a kap. 59, 36. — V. 27. *jáz* viz kap. 7, 20. — V. 31. viz kap. 5, 35. — V. 33. *jem* viz kap. 3, 35. — V. 34. Příčina opětého sesazení Bořivojova r. 1120 jest jak ji Dal. udává sotva podstatna, nebo souvěký Kosmas se přiznává, že nechce vypravovati, proč se tak stalo, poněvadž oba knížecí bratry upřímně ctí. —

po třech letech mu jej sstúpi.
 Bořivoj kostel postaví (na Sackéj)
 sv. Apolinaři oslavi; 40
 jenž jej z vězení vypravil,
 kněžstva českého dopravil.
 Ale neumě téj milosti schovati,
 je sě Němcov opět zvatí.
 Když mnieše, by kněžstvem byl jist, 45
 posla do Domažlic svůj list:
 by Němce lesem pustili,
 Domažlic jim postúpili.
 Když to kněz Vladislav vztvďě,
 zemanóm takto povědě: 50
 „O, o, o, nemož tak býti!
 musíť sám do Němec jíti.“
 Tu sě s zemany poradi,
 Bořivoje opět ssadi.
 Káza mu do Němec jíti, (řka): 55
 „Nemóžeš ty bez nich býti,
 beřiž sě bátio na Rýn s nimi,
 dobudiž ciesařstva jimi.
 Radějie vizu smrt všeho roda mého,
 než potupu a hanbu jazyka svého.“ 60

64. Biskup Heřman a Židie. Soběslav a Lothar.

Biskup Heřman světa snide,
 před smrtiú hlas k němu přijde:
 „Tys byl židy kázal křtiti,

V. 38. *jej*, očekávali bychom gen., nebo sstúpiti jest sloveso odluky; Proch. čte: „kněžetstva sstoupí.“ Bořivoj II. nedosedl po třetí na stolec, zemřev ve vyhnanství v Uhřích dne 2. ún. 1124. — V. 39. založení kostela na Sadské mohlo se jen v l. 1117—1120. státi. — V. 41. a 42. viz kap. 59, 56 a sld. — V. 43. *schovati*, zachovati. — V. 59.

vizu rozliš. m. vid-iu, nyní vidím; porov. kap. 3, 8. —

Kap. 64. V. 1. Heřman zemřel 17. září 1122 spravovav velmi zdárně kostel pražský přes 22 let. — V. 3. R. 1096 jali se křižáci, táhnoucí Prahou do sv. země, židy násilně křtiti, čemuž se biskup Kosmas opřel, dokládaje, že násilné obracování na víru křesťanskou jest proti zákonům

proč připustil jim se opět židoviti ? byloť se ti v židy za právo posaditi, tiem křesťanstva nehaniti.	5
Pojď na súd před súdcu pravého, vydaj počet z brava svého.“ S velikým pláčem světa snide, Silvester na stolec vznide.	10
Umře také kněz Vladislav ; po něm by bratr Soběslav, datně Bavyry pobi, a v Čechách mnoho Němcův zbi.	
Ciesar Lotr chtě to mstíti, poče do Čech mocně jíti, řka: „Chcu se týmž otplatiti, a chcu všecky Čechy zbíti.“ Žha, tepa, Chlumce dojde, Soběslav se v boj s niem snide ;	15
jako lvové za niem jděchu (Čechové), a kněze věrně střežechu : ot jeho ran jiskry jděchu, že jeho za ďabla mněchu ; o kořistech nic netbachu,	20
jméne dobrého hledachu. Němce hrdinsky pobichu, ciesar na běze chopichu : biskupy, opaty jechu, jiného vězně nejměchu,	25
	30

církevním. — V. 4. *židoviti se*, k židovské víře se navrátiti. Že Kosmas a nástupce jeho Heřman navracení se k judaismu nezaměřili, pokládáno jim za velké provinění. — V. 10. Nástupcem Heřmanovým nebyl Silvester, nýbrž Menhart. — V. 11. totiž dne 12. dub. 1125. — V. 12. Na zprávu o těžké nemoci Vladislavově vrátil se Soběslav počátkem února 1125 z vyhnanství (viz kap. 60, 42) a, dosáhnuv na přímluvu matky Svatavy a biskupa bamberského odpuštění od bratra svého, dosedl hned 25. dub. na stolec. — V. 13. a 14. obsahuje nepravé udání pří-

činy. Podnět k válce zajisté dal Ota olomúcký, který novým rozdělením Moravy skrácena se viděl a, čině mimo to nároku na stolec knížecí, nově zvoleného císaře Lothara proti Soběslavovi získati hleděl. Císaři přišlo vhod, že se mohl do záležitostí českých míchat i dovozovati, že kníže český jen s přivolením císaře německého volen býti může. — V. 16. u prostřed zimy r. 1126. — V. 28. *na běze*, na běhu, na útěku; lok. přípona *u* při tvrdých kmelech vyskytuje se teprv od 14. stol. Vída s hrůzou úplnou porážku vojska svého, uhnul se

- a ty pod helmy vezechu.
 Čechové takto mluvěchu:
 „Kletby sě vezde chovajte,
 kněží sě nedotýkajte;
 jakž ste je jeli, tak jich nechajte, 35
 a sěna jim jiesti dajte,
 neb jiné sežhli, pobrali,
 po všiej zemi, kdež sú stáli.“
 Rádce je vezechu zbiti,
 kněz toho neda činiti, (řka :) 40
 „Kdež kněz urozeniem vschodí,
 mátiť druhé neurodí;
 ale kdež volenie rodí,
 toho smrt nemnoho škodí.
 Neb někteří jich smrti žádajú, 45
 ti najviec, již čáku jmajú,
 kde kněz voleniem móž býti,
 nemóž ho niktož zabiti.“
 Česká rada tu řeč oblúbi,
 ciesař zemanóm zaslúbi, 50
 že zemi nechce škoditi,
 ale českú čest ploditi.
 Tu ciesař korunu zemi vráti (řka :)
 „Netřebať vám viec jie kupovati.“
 Neb nechťel koruny dáti, 55
 musili ju kupovati.
 Řka: „Znaju že krále móžte jmieti,

Lothar se zbytky voje na blízké návrší; avšak i zde silou českou obklíčen, žádal Soběslava za vyjednávání. — V. 31. *pod helmy vezechu*, rkp. *F. F. vodiechu*, vykládá Proch.: nezloupili jich, nepobrali jim odění a helmů. Ač koliv slovo *helm* v středověku nejen do mnohých slovanských, nýbrž i do romanských nářečí přešlo, zachován v Alex. předc, jak se zdá, pův. název: *železný klobúk*; „a železný klobúk k tomu hlavy strieha jako v domu;“ 1102, 3; porov. též kap. 93, 29. — V. 39. *řádce* nom. pl. od *rádca*. — V. 41.—45. Smysl jest

tento: V zemi, v níž vladařství vázáno na jeden toliko rod, jest smrt knížete mnohem škodnější než tam, kde kníže svobodnou volbou národa volen bývá. — V. 46. *čáku jmajú* sc. ke knížectví — V. 48. *zabiti* vykládá Proch.: „docela vyhladiti, tak aby jiný po něm volen nebyl a jako z jeho smrti se nenarodil.“ — V. 53. *korunu zemi vráti* t. j. císař zřekl se tradice, že by jemu náleželo nakládati libovolně s trůnem českým, a prohlásil, že volení jedině národu českému přísluší, a císař že nemá práva stvrzení volby odepřiti. — V. 57. *krále, vlastně*

ale korunu musíte ote mne vzieti.“

Biskupi a opati musichu slúbiti,
že nechtie viac na českú škodu býti. 60
Ten boj sě sta léta od narozenie syna božieho,
po tisúci po stu po třidcetek čvrtého.

65. Mynhart a Miroslav. Vpád Polan do Čech. Pobitie Židův.

Tdy biskup Silvester snide,
Mynhart na biskupstvo vznide;
tu Polené v zemi vnidú,
Češie je bojem podjidú; 5
a tu Polan mnoho zbichu,
polskú zemiú poplenichu.
Nalezú (sv.) Vojtěcha hlavu,
jeho pokázaniem a ješče krvavu.
Tu kněz svėj zemi k okrase,
zdiú obnovi hrad u Praze. 10
Tehdy židé děti (křesťanské) zbichu,
a to na ně usvědčichu;
kněz je káza všecky zbíti,
i jich domy rozpleniti.
A kdyžto židy tepěchu, 15
i jich vše domy pleniechu,

knížete, nebo po tu dobu neměli panovníci čeští hodnosti královské; Vratislavovi II. a Vladislavovi II. udělen titul královský toliko pro jich osobu. — V. 62. čti: r. 1126.

Kap. 65. V. 1. *Tdy viz kap. 4, 1. — o Silvestrovi a Menhartovi porov. kap. 64, 10. — V. 3.—7. Válečná tažení proti Boleslavovi polskému r. 1132, 1133 a 1134 podniknuta jsou ve prospěch slepého Bely II., krále uherského. — V. 7. Zpráva o nalezení hlavy*

sv. Vojtěcha vztahuje se nepochybně na vyhoření chrámu sv. Víta r. 1142, při čemž i hrobky v kostele spustošeny byly; dle „Pam.“ nalezena hlava r. 1173, a téhož r. nalezena prý byla i košile (drátěná) sv. Václava v témž kostele. — V. 8. *pokázaniem, zjevením. — V. 10. R. 1135 dal Šoběslav dle způsobu vlašského hrad Prahu opevniti. — V. 11. Co na pověsti v následujících verších podané pravdivého, těžko udati, možná že se táhne k pro-*

v jich škole nalezú hada velikého,
v téj zemi nebývalo takého.
Věděli o něm či nevěděli,
nikomu nepověděli.

20

66. Prokop. Oldřich Zlícký. Vladislav.

Léta ot narozenie božieho,
 po tisúci po stu po třidceti čtvrtého,
 za Oldřicha kněze Zlíckého,
 nazvaným potom Kúřímského,
 svatý Prokop světa snide, 5
 v němž veliká pomoc (Čechóm) vznide.
 Opat německý svědčieše,
 když jej svatý Prokop vláčieše.
 A pak snide kněz Soběslav;
 po něm by knězem Vladislav: 10
 ten nenásledováše otce svého,
 přítel běše jazyka německého.
 Hrdinstva nic nepokázal,

následování židů I. 1124. — V. 17. souvisí snad s udáním mnicha Sázavského, který k r. 1142 praví: „Synagoga Judaeorum et multa aedificia combusta sunt in suburbio pragensi. Visus est serpens volare.“

Kap. 66. V. 2. Udaný zde letopočet jest chybný; Kosmas udává r. 1053 a legenda o sv. Prokopu r. 1055. — *třidceti*; srostitý tento tvar, od 15. věku běžný, srovnej s třidceteťch kap. 64, 62 a třechdsetech kap. 43, 32. — V. 3. *Oldřicha kněze Zlíckého* má Dal. za Děpoltice, viz kap. 22, 3—6; avšak dějepis český neví ok. r. 1053 o žádném Děpolticovi. Kdyby i r. 1134 pravý byl, znám v té době toliko Děpolt I., předek Děpolticův. — V.

8. rkp. P.: „Když jej sv. Prokop za kuklu vláče kyjem tepieše.“ — Od biskupů a kněží německých, liturgii slovanské nepřejících, pobádán, svolil Spytihněv r. 1059 k vypuzení mnichův sázavských a odevzdal klášter mnichům latinským. Legendista vypravuje, že se sv. Prokop mnichům těmto na jitřní do kostela jdoucím po dvakráte ukázal a jim velel, aby klášter opustili. Když tak neučinili, objevil se po třetí s berlou opatskou a tak nemilostivě mnichy tepal, že jeden přes druhého z kláštera utíkal. — V. 9. Soběslav zemř. 14. ún. 1140 na hradě Hostinném. — V. 10. Vladislav II., syn Vladislava I., a nikoli Vladislav, syn Soběslavův, posazen na stolec s velkou slávu

s ciesařem sě v přiezni svázal.
 Ten ho do Řezna pozova, 15
 tam jej králem korunova.
 Jide pod korunú v Prahu,
 veda Němcov velikú drahu ;
 směje sě poče mluviti ;
 „Južli věříte, žeť bez vás cti mohl sem dojíti?“ 20
 Synu sě poče řeč nepodobna zdáti,
 je sě na otce žalovati (zemanóm).
 Řka: „Nechci býti dlužen viery jemu,
 nevěrenť jazyku svému.“
 Páni když to znamenachu, 25
 k králevicu sě sebrachu ;
 i jechu sě s niem raditi,
 a potom králu mluviti,
 řkúc: „Králu, rač svých kmetov slovo slyšeti,
 neroď řečníku za zlé jmieti: 30
 těžieť, kto tě k temu snuzil,
 žes svú moc i čest tak súžil?
 Však smy koruny bojem dobyli (s tvým otcem),
 a životy moci zbyli (ciesařovy).
 Kaks živ směľ bez nás (korunu v Němciech) přijieti? 35
 moha ju u Praze vzieti.
 Když chceš s Němci kralovati,
 kako sě smieš českým králem nazývati?“
 Neda (král) řečníku mluviti,
 poče ciesařem hroziti. 40
 Chtěchu (zemené) jej inhed zabiti,
 skryv sě, musí z zemie jíti.

dne 17. ún. 1140. — V. 14. s *cie-
 sařem*, Bedřichem Rudovousem.
 — V. 16. totiž dne 11. led. 1158.
 — V. 18. *drahu* viz kap. 32, 11
 a kap. 57, 26. — V. 21. rkp. *P.*
 a *F.*: „Syn to uslyšav poče hnievy
 vlasý s sebe rváti.“ — Co se zde
 asi od v. 21. vypravuje, může se
 vztahovati buď k r. 1142, když totiž
 šlechta česká, jejíž pomocí Vla-
 dislav na stolec posazen, za ne-
 schopna k vládě jej prohlásila,
 protože po jich vůli nevládl, a

Kunrata znojemského knížetem
 zvolila — aneb k r. 1173, když
 král vlády se odřeknuv odevzdal
 ji synu svému Bedřichovi, jemuž
 pak odejmuta byla od Soběslava
 z vazby propuštěného. — V. 23.
dlužen viery; dlužen pojí se
 pravidelně, jako povinen, vi-
 nen, s instr., viz kap. 77, 20. —
 V. 28. *králu mluviti* porov. kap.
 55, 10. — V. 29. *kmetov* viz kap.
 27, 2. — V. 31. *těžieť* zpět. přehl.
 m. *tázieť*. — *snuzil*, donutil.

67. Soběslav a Němci.

Po něm syn Soběslav běše :
 kteréhož Němce uzřeše,
 k sobě přivesti kázáše,
 a nos tomu uřezáše,
 řka: „Po světu Němče nesleď, 5
 v svéj zemi mezi svými seď;
 po dobrés ot svých nevyšel,
 pověz pročs mezi ny přišel?“
 Jiní ot kněze vidúce,
 kdež uzřechu Němce jdúce, 10
 jako na vlka vzvolachu,
 uši, nosy jim řezachu.
 Ktož mu sto nosóv nesěše,
 tomu sto hřiven dadčše.
 Po všech Němciech pověst jděše, 15
 že Němcóv nenávidieše;
 múdry mu za dobré jměše,
 že jich v zemiu nepúščeše
 řka: „dobrý svó jazyk plodí,
 nevěrný o svém nerodí. 20
 Země jest máti každého,
 ktož jiej nepřeje, nemám ho za šlechethného.“
 Tkačata sě objechu,
 Soběslava sě styděchu.
 I je sě král žalovati (na Čechy před ciesařem), 25
 káza mu (ciesař) málo poždati,

Kap. 67. V. 1. Soběslav, syn Soběslava I., nazýván potupně knížetem selským, protože pánům málo důvěřoval a vždy něco obecného lidu ve svém právodu míval. Co Dal. o pronásledování Němců klade, shoduje se velmi málo s pravdou, nebo známo, že dal Soběslav II. Němcům, na Poříčí bydlicím, první privilej, voliti sobě rychtáře a řídití se právem německým, zprostitv je tak odvislosti od zemských úřadů a osvobodiv je mimo to od mnohých povinností župních a zemských.

— V. 10. *jdúce* přehl. m. *jdúca*; podobně: „uzře Apollon rybáře lovicee“ (Musej. 1863, 284); porov. kap. 8, 45. — V. 20. *o svém nerodí* sc. *tbáti*. — V. 23. *tkačata* (od *tkáti* sě) *tuláci*, *vagabundi* (porov. kap. 44, 67); „ot krále až do *tkáčete*.“ Dub. 973, 30. Proch. vykládá: „Tkačaty snad žráči, žrouti se míní. Co my říkáme *soukati* do sebe, Poláci *tkač*, *tkáti* do sebe praví.“ — U Proch. zní tento verš: „Tkačata se země České objeli (obcházeli, objížděli, vyhýbali se).“ —

řka : „Pro tvého syna chcu vše Čechy zbiti,
 a v Čechách tě německým králem učiniti.“
 (Hrabě jeden), když tu řeč v Čechách vyzvědě,
 (tutoť vám dvorně povědě.) 30
 Kněz ten ve mši nemluvieše,
 ani poselstvie slyšeše;
 posel chtě poselstvie zdiati (brzo),
 poče knězu ve mši diati.
 Kněz se ocek, k bohu vzdeše, 35
 Němec užasna se, zdeše.
 Cicsař (Čechóm) odpovēdiati chtěše,
 posla jmiati nemožeše;
 udatný se rytieř obra,
 i s poselstviem do Čech se bra, 40
 (řka:) „cožby mě kto hrózú bonil,
 však sem sám na deset honil.
 Budeli mi co činiti,
 jáz se s niem rád budu bítí.“
 A když uzře kněze posel, 45
 užas se, sta jako osel.
 Kněz ku poslu blíž postúpi,
 hned z posla duše vystúpi.

68. Lothar s Němci poražen.

Tu cicsař Němców chtě mstiti,
 poče s silú do Čech jíti:
 kde Brabanti i Frisové,
 i Ryněné i Švábové,
 Durinkové, Bavořené, 5
 vši Sasici i Flandřené;

V. 34. *diati* s prostým dat.; viz kap. 55, 10. — V. 35. *ocek*, rkp. *P. a Z.* ohled, osupiv, utrhnuv se; srov. se slov. *chechtati se, jektati*. — V. 36. *zdeše* (nyui toliko o zvířatech); podobně: „A jakž brzo naň Jēsus dše, tak brzo to dietē zdeše.“ Jež. Ml. 406, 11.

— V. 41. čte Proch.: „řka, kdoby mi tu hrůzu bonil (působil, tro-pil).“ *bonil* od *bāti* se značí bázeň naháučti, ustrašiti, lat. *ter-rere*; porov. *hnāti* s *honiti*.

Kap. 68. V. 1. Jest liché udání, nebo v kap. této líčeny jsou bitvy u Loděnic a v Praze

ti se na škodu sebrachu,
 se všiú čelediú sě brachu:
 chtiece Čechy všecky zbiti,
 zemiú sami osaditi. 10
 Když Lotr (II. ciesař) Lodiny dojide,
 kněz proti němu (jako se dvěma stádcoma) pojide.
 Uzřev malost luda svého,
 poče prositi krstitele svatého.
 (Ciesař) ku Praze líc horú jděše, 15
 kněz jej s Čechy na vsi žděše;
 Němci úvozem jako zeď jděchu,
 Čechové je stojiece tepěchu;
 pak jedni v týl, druzí v bok (Němcóm jidú),
 třetí mociú na ně snidú. 20
 I tak všeccko vojsko zbichu,
 ciesaře, ni kniežat neživichu.
 Potok tři dni krvavý tekl,
 nebo byl kněz před bojem řekl:
 „Chudého, ni bohatého 25
 neminujte izádného!“
 Potom kostel (sv. Janu) postavichu,

na potomním Novém městě v končinách nyn. Ječné ulice. — V. 11. *Lotr*, *Lotar*; tehďáz byl cisařem něm. Fridrich, který zapleten jsa v rozepře s papežem a knížaty něm. i městy vlašskými propustil knížete Fridricha, syna Vladislavova, ze své moci r. 1177 a přiřknul mu opět Čechy. A tento, nikoli cisař, vtrhl r. 1178 s vojsky německými do země a zmocnil se pomocí šlechty čes. hradu pražského. — *Lodiny* t. j. Loděnic, vesnice při soujmenném potoku nedaleko Berouna. — *dojide* dne 23. led. 1179. — V. 12. *stádcoma* nepřehl. m. stádcoma, jako Němcov (v. 1.) Němcev. — V. 14. *krstitele sv. t. sv. Jana Křt.* — V. 15. *ku Praze líc horú* čte Proch.: „ku Praze blíž hory“ a Hanka vysvětluje ku Praze líc slovy: „v stranu Prahy;“ líc odvozené od líce jest podobného, tuším, významu

s lat. coram (con-ora-m) a s něm angesichts; porov. též u novějších spisovatelů zhusta užívaného vůči. Slovo líc možno vřaditi mezi substant. tvary, jako jsou stran, střed, utr, kraj a j. — V. 16. *na vsi*, rkp. *F. F.* na hoře — *jej* (totiž Fridricha) *žděše*; podobně: „v míře válku múdo žďáti.“ R. K. 39, 25; avšak pravidelně víže se žďáti s gen., jako kap. 98, 16; mimo to pojí se *žd.* s předl. na a akk.: „moje milá na milého žďaje.“ R. K. 53, 23; — „ot boha na milost žďáti chvalno.“ R. K. 49, 14. — V. 19. *v týl*, v zad. — V. 22. *neživichu* viz kap. 12, 35. — V. 23. *krvavý* porov. kap. 10, 54. — V. 26. *neminujte*, rkp. *F. F.* nemíjajte. — V. 27. V bitvě u Loděnic do byl Soběslav skvělého vítězství nad Bedřichem, avšak kostel sv. Jana „na bojišti“ založila manželka Bedřichova (viz kap. 58,

a ku Praze líc kopec v palcích na paměť snosichu.
 Mezi kořisti, co sú tu vzeli,
 pól třetieho tisúce prstenóv z rukú zbitých rytiečóv
 Uslyšav Vladislav (někdy král) český, [sněli 30
 že zabit ciesař (jeho bóh) německý:
 žalostíú sě roznemože
 a smrti zbyti nemože
 Soběslav do Čech přinese otce svého, 35
 na Vyšehradě pohřebe jeho.

69. Ciesař Kunrat a Soběslav.

Pak zvolichu ciesaře jiného:
 ten znamenav kněze (Soběslava muže) udatného,
 že jest hotov za svého jazyka čest umřieti,
 je sě k němu dobře jmieti.
 Neb revěděše co zdieti, 5
 že dvě stú rytiečóv nemohl jmieti.
 Všickni byli v Čechách zbiti,
 bezmá'e nemohl i jeden smrti ujiti.
 Neby u ciesaře dobrá rada,
 neb bčchu kniežata mlada (v Němciech): 10
 móż mi někto za zlé jmieti,
 bývajíť ť múčné děti?
 Zna'ja to že mladý, ač říedko, mudr bývá,
 ale říedko mądrosti užívá.
 Obvčej činí řemeslo (dobré), 15
 a zkušenje mistrovstvo nalezlo.
 Staiť ová móż užiti,
 tiem ma mladý nemóż roveň býti.
 Ciesař to dobře věděše,
 pročto války nejměješe; 20

30). — V. 28. v *palcích*, v pře-
 hršti, v hrsti, Proch. — V. 31—
 36. Vladislav zemřel 18. led. 1174
 v Durinsku, kamž se byl krátce
 před tím již churav utekl, když
 panující jeho syn Bedřich od cí-
 saře uvězněn, a Soběslavovi kníže-
 ctví české přiřknuto. Kostí jeho

převezeny později do Čech a po-
 chovány v klášteře na Strahově,
 od něho založeném, a nikoli na
 Vyšehradě.

Kap. 69. V. 1. Za čtyřletého
 panování Soběslavova byl císařem
 německým Fridrich. — V. 9—21.

a také velmi mdel běše,
 za přitele kněze jmieti chtěše.
 Soběslav dva syny jměše,
 jednomu Boleslav jmě běše,
 druhému Přemysl děchu: 25
 těma Němci převzděvachu;
 prvému Bedřich říekachu,
 Přemysla Kunratem zvachu.
 Ciesář nemoha Soběslavově moci uškoditi,
 lstivě zamysli syny jeho českých obyčejův otučiti. 30
 I je se kněze prositi,
 by ráčil svá syny k němu otpustiti.
 Soběslav nechtěše toho učiniti,
 řka: „mohú se v nraievech proměnití,
 to ty sám móžeš věděti, 35
 pro svėj země nraivy knězu jest čest jmieti,
 kterýž se chce sěch i oněch nraivův přijieti,
 méně bude na své držeti.
 Tiem každý kněz svú čest ztrati,
 a protoť jú nechcu (k tobě) dáti. 40
 Mój otec pro též čest ztrati,
 a (pro německu řeč) musi se z země bráti.

70. Soběslavova syny u ciesaře.

Ciesář je se velmi nastati,
 až mu musi děti poslati;
 tu svého jazyka čest, jako vól za rohy upusti,

rukopisové *P.* a *F.* nemají. — V. 21. *mdel*, *F. F.* a *P. medl.* — V. 23.—29. Jak z kap. 71. zřejmo, jest zde jmenovaný *Bedřich* syn krále Vladislava a soupeř Soběslavův (porov. kap. 66, 21 a kap. 68, 11) a *Kunrat* někdy i Kunrad Ota zvaný, kníže znojemský. Ne třeba snad ani připomenouti, jak o dalším vypravování v této a následující kap. souditi jest. — V. 37. *přijieti se*, přidržeti se,

pojí se jakožto slovesa příluky s gen. sěch i oněch nraivův. — V. 41. Otec Soběslavův byl Soběslav I.

Kap. 70. V. 1. *nastati* (srov. lat. instare), naléhati, dotíratí; „a když na to přielišně nastáše, Metodiana tu milost mrsce nesúci, hledáše, kadyby se tomu obránila.“ Pass. 265, 37. — V. 3. porov. kap. 57, 39 a kap. 92, 19.

když děti k němu otpustí.	
Ciesar mu vieru slubuje,	5
dietky česky otučuje;	
káza se jima německy učiti,	
domov jich nechtě pustiti.	
Když již málo česky uměsta,	
po poslu ona vztěděsta,	10
že otec velmi nemůže, (vecesta:)	
„Snad bez najú umřieti může.“	
Bez otpušćenie se vrátista,	
nemocna jej zastúpista.	
On je se jima mluviti	15
řka: „Syny chcu va učiti.	
Nejmátať nic věrnějšieho,	
než matku i otce svého.	
Tož věrně chcu va učiti,	
jimž můžete cti dojiti:	20
zemiú váma ostavuju,	
i jazyk váš poručuju;	
abysta jej vezdy plodila,	
v zemiú Němcov nvpustila.	
Když německý jazyk vstane (v zemi),	25
našeho roda čest stane.	
Zradieť zemiú i kniežata,	
bude koruna naše do Němec vzata.	
Němciť se najprvé krotie,	
ale jakož se rozplodie,	30
o svéj hospodě netbajú,	
z svéj země si pána ptajú.	
Bych mohl po ptáčku vztěděti,	
že budeta se k Němcóm držeti,	
kázalbych va v kožený měch vložití,	35
a v Vltavě utopiti.	
Nebbych snáz vajú oželel,	
než hanby jazyka želel.“	
Káza před se pánóm jiti,	
je se k nim taktó mluviti:	40
„Děkuju vem z vašiej viery,	

— V. 11. *velmi nemůže*, jest velmi nemocen; porov. kap. 17, 30. — V. 14. *zastúpista*, rkp. *P.* zastížešta, *J.* nalezešta. — V. 16. *va*; Květ ve své staročes. ml. (z r. 1860)

§. 134, 7 praví: „Akkusativ dvojného čísla (va, na), ačkoliv jich obdoba s cyrillicinou (cyr. na, va) žádá, nedá se doložití.“ — V. 32. *ptajú* porov. kap. 2, 52. — V. 41.

jměli ste ju ke mně bez miery.
 Prošu táž jmějte k dětem mým,
 ač budú sě držeti k svým:
 nebudúliť svých milovati, 45
 neroďte o nich nic tbáti;
 všiej viery k nim prázdni buďte,
 kněze ot pluha dobuďte:
 spíšeť dobrým knězem bude,
 nežli Němec věrně zbude. 50

71. Boleslav-Bedřich a Přemysl-Kunrat.

Pak ten šlechetný kněz snide,
 syn Bedřich na stolec vznide;
 poče na hanbu mluvíti,
 i Němcův v zemi ploditi. 5
 Čechové jej vypudichu,
 a Kunrata učinichu.
 Zle svėj škody polepšichu,
 za byl kopřivu změnichu.
 Počet ho (bratra) následovati,

vem, od konce 13. a během 14. stol. velmi zhusta místo vám; podobně nem m. nám. — V. 43. *prošu* porov. kap. 3, 8. — V. 44. *ač viz* kap. 6, 19. — V. 49. a 50. u Proch.: „spíše oráč dobrým knížetem bude, než (taký) Němec s Čechy věrně zbude (pobude, obcovati bude).“

Kap. 71. V. 1. a 2. Soběslav II. donucen knížetem Bedřichem posledního svého útulku, hradu Skály opustiti, odebral se za hranice, kdež 29. led. 1180 zemřel. — V. 3. *na hanbu*, rkp. *F. F. k hanbie*. — V. 5. R. 1182 stalo se všeobecné vzbouření proti Bedřichovi, avšak nikoli z příčiny zde uvedené, nýbrž proto, že kníže neobyčejnou, těžkou berni r. 1179

vypsal a s velkou přisností jí se domáhal, kněžna pak svým hrdým počínáním a pletením-se do vlády zemské čelné muže všelijak urážela. — V. 6. *Kunrat Ota*, prvě Bedřichův spojenec proti Soběslavovi, zvolen knížetem. — Co zde dále udáno, jest smyšlenka; kde Dalimilovi pravá příčina sesazení některého knížete známa nebyla, nerozmýšlel se dlouho i nalezl jí v germanisačných choutkách toho kterého knížete. Jak známo, utekl se vyhnaný Bedřich s žalobou k císaři, který oba knížata a přední panstvo k sobě do Řezna obeslal, zde nestoudným způsobem Bedřichovi Čechy opět přisoudil a Kunratovi Otovi proti všemu řádu Moravy co zvláštní

Němce mocně v zemiú zvatí.	10
Polené to znamenachu, že svého kněze netbachu; silně v zemiú udeřichu, škodu velikú činichu.	
Češie na ně s knězem jidú, bojem je mocně podjidú.	15
A když Polany pobichu, kněze z země vypudichu (řkúc:) „Tobě smrdí česká duše, náhle přeč německá kuše!“	20
Na les jej vyprovodichu, pak ho na mezi zabichu, neb (řiekáše): „Smrdi mi česká duše, právě jak umrlá kuše.“	
Tehdy biskup Mynhart snide, Daniel na stolec vznide.	25

72. S t a n i m í r.

Jeden kniežecieho pokolenie v Němciech běše,
sobě jmě Stanimír jměše;
ten poče Čechóm mluviti,
by chtěl Němce z Čech zpuditi.
Většie menšie namluvichu,
Stanimíra učinichu.

5

léno říše německé udělil. — V. 25. *Mynhart*, Menhart zemř. již r. 1134 dne 3. čvce, tedy o několik let dříve, než události v kap. při kterých se sběhly; též *Daniel* zemř. před r. 1182, totiž dne 9. srp. 1167. Znameníť tento státník sůčastnil se výpravy milánské, při kteréž, jakož i později, cíš. Fridrichovi bystrostí ducha svého velmi platně posloužil.

Kap. 72. Kap. tuto možno snad vyložiti na Václava, bratra Soběslava II., který r. 1184 od

nespokojencův za knížete prohlášen, právě když kníže Bedřich v Mohuči při dvoře cíš. meškal. Když tento s vojskem německým do Čech rychle se vracel, opustili páni čeští vojsko Václavovo, Prahu obléhající, a navrátili se v poslušenství Bedřicha. Avšak možná dosti, že se kryje v Stanimírovi Střezimír, který se svým bratrem Miroslavem r. 1130 proti Soběslavovi spiknutí zosnoval. — Po v. 6. přidávají rkp. *P.* a *F.*: „Ale to musí zemanóm

Ten poče Němcóm do země nedati,
káza všem nosy řezati,
i když se v tvrze uváza,
milost juž Němcóm pokáza. 10
Je se Čechóm hlav puditi,
a Němce v zemi ploditi.
Dvór vešken německý jměše,
Čechów před se nepústieše.
Na Praze hrabi (německého) posadi, 15
vše tvrze Němci osadi.
I je se Čechóm mluviti:
„Němci zde budú bydliiti.“
Tu se na Křivoklát snidú (zemené),
i tu v tajnú radu vnidú, 20
i po Bedřicha poslachu,
i tu jemu radu dachu,
by s Křivoklát jezdy činil,
Stanimíra z kněžstva vinil.
„Nechcu býti bez kněžstva svého, 25
chcu dobývati života tvého;
však by mi chtěl stříebro dáti,
nechtělbych tebe upomínati.“
Stanimír poče rád býti,
káza se všem Němcóm sníti, 30
by při něm na roce byli,
i jemu věrně radili:
kakby Čechy oklamali,
sami při zemi ostali.
Když se jeho Němci snidú, 35
na bojišče k roku jidú.
Stanimír na rok mluvěše,
Němce téjto lsti učieše „(když diem):
„proměňte se, proměňte se!“

slíbíti, že chce jako Soběslav býti.“
— V. 9. spojka i významu ad-
versat. — V. 11. porov. kap. 3,
15. — V. 12. *Němce*, očekávali
bychom Němce v neb zpět. přehl.
Němców. — V. 15. *na Praze*,
na hradě praž. — V. 19. *Křivo-*
klát, oblíbené kníž. sídlo, přesta-
ven r. 1110; r. 1222 slove Kreu-
plat a r. 1241 poprvé Burg-

leins, odkudž nyn. Bürglitz,
Pürglitz. — V. 21. *po viz* kap.
4, 36. — V. 23. *s Křivoklát*, snad
s Křivokláta. — Po v. 24.
vkládá Proch.: „Bedřich s v Křiv-
voklát uváže, jakž mu česká rada
káže, počne knížete z svého vi-
niti a na jeho zboží jízdy činiti
řka.“ — V. 31. *na roce viz* kap.
24, 31. — V. 37. dle Proch.: „Sta-

tu v oděnie oblačte se; 40
 nechceli po našiej býti,
 nemeškajte ho (Bedřicha) zabiti.“
 Čechové když to zvěděchu,
 oděnie pod sukňě vzěchu,
 Bedřich je se žalovati (na Stanimíra), 45
 že se směl v zemi uvázati.
 Je se Stanimír hněvati,
 poče německy volati:
 „Proměňte se, proměňte se,
 i pohromadě držte se!“ 50
 I chtěchu se oblačiti,
 Češie jechu se jich býti,
 řkúc: „Tuto se proměnímý,
 červené vám ukrojímý (sukňě).“
 Stanimíra s Němci zbichu, 55
 zemi ot nich očistichu.
 Kteríř na tvrzech ostali běchu,
 zvěděvše to, přeč běžechu.
 Tak Bedřich kněžstvo obdrže,
 i s svým jazykem viac drže. 60
 Vjac Němcóv nemilováše,
 nosy jak otec řezáše;
 a proto jměše čest velí,
 mlýnové křesáni melí.

73. Moravská válka.

Moravský nerodi bratru slúžiti,
 proto kněz musí naň jíti;
 že lidí nejměše dosti,
 Vršovce přijje k milosti.

nimiř jeda na rok Němcům mlu-
 vil.“ — V. 63. *velí* přehl. m.
 veliú a tolikěž v. 64. *melí* m.
 melú.

Kap. 73. V. 1. Obdržev mar-
 krabství moravské co zvláštní léno
 říše německé (v. kap. 71.) sřekl

se Kunrát Ota vši poslušnosti
 knížeti Bedřichovi a uznával za
 svého svrchovaného pána toliko
 císaře Fridricha. — V. 2. Když
 císař r. 1185 v Itálii meškal, vy-
 pravil Bedřich do Moravy vojsko
 pod vůdcovstvím bratra svého,

- By jměli vzdy na paměti (svú hanbu), 5
 káza jim na štítě bradaticu jmieti,
 jůž sú byli jich přietolé zbiti,
 i jim dědiny vrátiti.
 Tak kněz do Moravy jide,
 Moravský mu vstřiec vynide. 10
 Lutě Moravany pobi,
 a tu všiej Moravy doby;
 veš rod Moravského zhubi,
 dva štítý mocná zahubi,
 Viec se nemožesta opraviti, 15
 nebo běchu (bezmál) všickni zbiti:
 V zeleně ruka biela s roždčků zlatú,
 i v zlatě panna s střelú rohatú.
 Z Čech také zhynu jeden štít,
 nebo ten rod by všecken zbit; 20
 V zlatě dva kly na uhel čřvena;
 přátelská válka jest nebezpečna.
 Tu Morava kniežat otstúpila,
 ot toho času českým slůžila.
 To se sta léta ot narozenie syna božieho, 25
 po tisúci po stu po osmidsát čřvrtého.

Přemysla Otakara. — V. 6. *bradaticu* viz kap. 21, 24. Vršovci r. 1184 na milost přijatí obdrželi prý místo svého původního znaku vrše rybářské za erb dvě sekery křížem položené, odkudž prý jich potomkové dle Paprockého Šekerkové z Sedčic zvali se. Důminka ta zůstává nestvrzenou. — V. 11. Bitva svedena dne 10. pros. u Loděnic v Znojemsku a byla jedna z nejkrvavějších, nebo zahynulo na 4000 bojovníkův. — V. 13. Zdali synové Kunratovi v bitvě padli, není historicky do-

kázáno. — V. 14. *dva štítý*, dva šlechtické rody. — V. 15. *opraviti*, vzgoci. — V. 17. *s roždčků*, rkp. *F. F.* s ručkú, *F.* s roždččků, Proch. s růžkou. — V. 23. Vítězstvím nad Kunrátem vstoupila Morava opět v předešlý poměr k Čechám, čímž politika císaře něm., ustanoviti pro Moravu samostatného, říši něm. podřízeného markrabí, zničena. — V. 26. stalo se, jak výše udáno, r. 1185; ostatné viz kap. 23, 24.

74. Ota. Václav. Přemysl. Bracislav-Jindřich.

Tu kněz Bedřich světa snide,
 Ota syn na stolec vznide.
 Jerusaléma dobychu (pohané toho léta),
 co v něm bylo (křesťan), všecky zbichu.
 Pak kněz (Ota) opravovav v ctnosti, 5
 i snide v dobrěj starosti.
 Syn (Václav) jako ranní květ vznide,
 vláhy nejměv brzo snide.
 Poče Němce milovati,
 i dědiny jim dávati; 10
 u věži jej zahubichu,
 i tu Němcův mnoho zbichu.
 Bratra (Přemysla) knězem učinichu,
 a toho také pro Němce z země vypudichu.
 Bracislav (bratr Oty) biskupem běše (po Danielu); 15
 ten kněze-miasto vládněše.
 Kněz Srby hrdinsky pobi,
 mnoho měst i tyrzí doby.
 Přemysl sě do Čech vrátí (s Němci),

Kap. 74. V. 1. Kníže Bedřich zemř. 25. břez. 1189. — V. 2. *Ota* (v. kap. 71 a sled.) byl z rodu knížat znojenských a nikoliv syn Bedřichův, který zemřel bez mužských dědiců; ostatně porov. v. 1. a 2. s kap. 22, 7. a 8. — V. 3. *toho léta* t. j. r. 1189 podniknuto třetí křižácké tažení do Sv. země, avšak zmařeno pro nesvornost vůdců po utonutí císař. Fridricha Rudovousa v řece Kalikadnu r. 1190. — V. 5. *opravovav* sc. zemi; porov.: (Filip) „by již na tej době, jakož mu třeba po sobě bieše ostaviti hlavu, svej dědině na opravu.“ Alex. 1093, 26. — V. 6. Statečný tento kníže zemřel 9. září 1191 v Neapoli, kamž císař Jindřicha VI. doprovodil. — V. 7. *Václav*, syn Soběslava I., nejstaršího z rodu knížecího, dosedl v říjnu 1191 na stolec. — V. 11. Proti Václavovi

povstali Bedřichovi bratři, Přemysl a Vladislav, ve spolku s bratrancem svým Břetislavem Jindřichem, biskupem pražským; vida kníže, že by všecken odpor byl marný, postoupil hradu pražského r. 1192 biskupovi a odebral se do Míšně, kdež od markrabí Albrechta jat a do vězení uvržen, v němž snad zahynul, nebo odtud nečiní se o něm více zmínky. — V. 13.—16. Když Přemysl (Otakar I.) císaři po uplynutí lhůty 6000 hřiven, jež mu byl za knížectví české přislíbil, neplatil, sesadil jej císař s knížectví a udělil je biskupu Břetislavovi Jindřichovi, který byl syn knížete Jindřicha, bratra Vladislava II. — V. 17. Na rozkaz poplenilo vojsko knížete-biskupa zemi míšenskou r. 1194. — V. 19. Na počátku r. 1197 ochuravěl kníže-biskup. Na zprávu o tom

i smě na bojišči státi, 20
 neb ciesařovu moc jměše,
 ciesaře tu však neběše.
 Češie se do Prahy sjedú,
 na bojišče k nim pojedú,
 neb prorokováno děchu, 25
 že jisté vítězství jměchu.
 Tehdy zima veliká běše,
 i tehdy lутě mrzněše;
 v Praze dosti tepla jměchu,
 ale Němci na poli studeni běchu. 30
 Když se Němci s Čechy snídú,
 tu je (Němce) udatně podjidú;
 kněze Přemysla zabichu,
 tři tisúce dvě stě zbichu (Němcův jmenovaných):
 krev (po mečiech) Čechóm v nádra tečeše, 35
 i v nádrech se zmrzněše:
 i když oděnie svlačiechu (doma v jistbách),
 krvaví potoci tečechu.
 A však sami zdrávi běchu,
 i jich kořist jich panie viděchu; 40
 slušie každému dobrým býti,
 neb jeho čest po stu letech budú mluviti.
 Mezi lepšími Chval běše,
 ostrev na štítě nosieše;
 tu ostrev k jméni přijide, 45
 leň mě psáti kak ten rod vznide.

vpadl Přemysl Otakar s lidem bavorských hrabat od Luku neočekávaně do Čech. Proti němu vytáhlo vojsko české, vedené Spytihněvem brněnským a způsobilo mezi Němci hrozné krveprolití, tak že Přemysl v rychlém útěku spásy hledati musil. — V. 33. Přemysl, jak praveno, nezahynul

v bitvě. — V. 34. *jmenovaných* viz kap. 60, 25. — V. 37. *v jistbách* v. kap. 56, 19. — V. 43. *lepšími* comp. m. superlat. — *Chval* (Havel) z rodu Hronoviců, nebo tito nosili na štítě ostrev, t. j. osekanou ratolest. — V. 46. porov. kap. 58, 26.

75. Sv. Prokop. Vladislav.

Léta ot narozenie syna božieho,
po tisúci po dvú stú čtvrtého,
by sv. Prokopa vzdvihánie,
mezi svaté pripísanie.

Potom kněz i biskup snide, 5
Vladislav na kněžstvo vznide.

Biskupem Ondru vzvolichu,
jej, jakž právo země, neuctichu,
nedachu se mu v zbožie uvázati,
ni chtěchu ho poslúchati: 10

že běše Němce (u Praze) obrok dal,
a Němce též byl v svůj dvor vzal.
Biskup zaklev zemi v Řím jide,
a (v krátce) v chudobě v Římě snide.

Kněz kardinála (do země) připraví, 15
ten zemi všiej kletby zbaví.

Pelhřima na biskupstvo zvolichu,
a s velikú ctiú světichu.

Kap. 75. V. 1.—5. R. 1204 odebral se Blažej, opat sázavský, do Říma a vymohl na papeži prohlášení blahoslaveného Prokopa za svatého. — V. 6. Jak mile kníže-biskup zemřel (15. června 1197), vybaven Vladislav z vězení a posazen již 22. června na stolec český co Vladislav III. — V. 7. Ondřej posvěcen na biskupství v Římě dne 22. listop. 1215. — V. 8. Po příkladu krále odpírali mnozí z panstva a z lidu biskupovi a kostelům povinné desátky, jelikož biskup proti posavadnímu obyčeji desátek ze všech statků zemských žádal. — V. 9. Když r. 1216 biskup po mnohých rozepřích s králem Přemyslem do Říma se odebral a interdikt na celé Čechy a klatbu na některé osoby vydal, zabavil král všecko jmění biskupství praž.

— V. 11. *obrok*, z o b a r o k (kap. 24, 31), značí dávkou v určitých lhůtách povinnou; pak úřady, s nimiž spojeny byly tučné pracbendy. Odjinud známo, že biskup osoby stavu duchovního i jich poddané z moci soudů světských vyťahoval. — V. 14.—17. Když r. 1219 vyjednávání mezi králem a biskupem se nezdařilo, vyslal papež kardinál Řehoře de Crescencio s biskupem Ondřejem do Čech. Dne 2. července 1221 stalo se vyrovnání na hoře „Šac“ mezi Recem a Šefeldem v Rakousích (1/2 míle od hranic moravských). Pozoruje biskup, že i po tomto smíření Češi, jmenovitě páni, mu nepřejí, ušel opět do Říma, kdež zemřel dne 30. července 1224. — V. 17. Pelhřim, první probošt mělnický, zvolen hned r. 1224.

76. P ř e m y s l .

Kněz Vladislav světa snide,
 Přemysl syn na stolec vznide:
 poče nemůdře mluviti: [vypuditi.“
 „Nemůžete mne (vy Čechové i s bohem) z země
 Proto jej chtěchu zabiti, 5
 kryv sě (dlúho) musí z země jíti.
 Kněz u ciesaře dvoříče,
 doňdž stravu jmě, ctěn běše;
 ale když nic nejměješe,
 za jiného chlapa běše. 10
 K tomu chudoba připudi,
 že život v robotu vztrudi:
 v Řezně kamenic těhněše,
 v tom přes celý den chodieše (ze dví peněží).
 S knězem Smil Světlický běše, 15
 ten s knězem v kole choděše.
 Jeden mu mzdy nechtě dáti, (nedobýv právem),
 je sě bohu žalovati.
 Na svůj stav sě rozpomanu,
 a to jemu na mysl tanu. 20
 že pro řeč (nemůdrú) böh naň přepustil;
 prosí by mu to otpustil.
 Když v tom stavu v Řezně běsta,
 v jeden den (svatý) jiesti neměsta.
 Vladař, jenž jmě Bořek jměše, 25

Kap. 76. V. 1. a 2. Přemysl nebyl syn Vladislavův, aniž do-
 sedl po smrti Vladislavově na
 stolec. Věc se má takto: V málo
 měsících po nastolení Vladislava
 vrhl bratr jeho Přemysl, jemuž
 dle stáří přednost patřila, branně
 do země. Když se blížil ku Praze,
 vyšel mu Vladislav vstříc a uza-
 vřel s ním smlouvu (6. pros. 1197),
 kterou mu dobrovolně stolce kní-
 žecího postoupil, vymíniv sobě
 panství nad Moravou. — Co zde
 dále vypravuje se, vztahovati se
 může toliko k vyhnanství, v němž

Přemysl od r. 1193 až 1197 žil.
 — V. 10. t. j. byl právě tak vá-
 žen jako jiný chlap. — V. 13. dle
 Proch.: „v Řezně kamení kolem
 na horu táhl.“ — V. 14. *v tom*
sc. kole — ze dví peněží; předl.
ze značí podmínku, za jakou po
 celý den kamení tahal, — *peněží*
 přehl. m. penězů. — V. 15. *Smil*,
 první známý předek Hronoviců,
 založil prý na horách Železných
 blíž Čáslavi hrad Světlick, který
 později Lichtenburk přezván. —
 V. 25. *vladař*, vládyka — *Bořek*
 (Bořek, Boreš skrác. m. Boři-

- knězu ovšem věren běše;
 ten kněze v Řezně nalezē,
 zlata sto hřiven přiveze.
 A když kněz uzře to zlato,
 viz kakof on tbaše na to: 30
 a kakof ovšem chud' běše,
 a jiesti nic nejměješe:
 směje se, počē tázati,
 umieli zlato plavati?
 Smil mysle kak chleba kúpiti, (vece): 35
 „Byloby toho zkusiti.“
 A kněz vece: „Hledajž na tō,“
 i uvrže v Dunaj zlato.
 Smil vlasy z svéj hlavy dera,
 řka: „Toť léti, črte hera!“ 40
 I je se Smil naň hněvati,
 velmi mu porokovati:
 „Chudē knieže, což chceš jiesti? [hlínu miesti.“
 by svátek nebyl, pro kus chleba musilby celý den
 (Kněz vece:) „Toho nechcu učiniti, 45
 raděje v kole choditi,
 svéj chudobě se nasměsta,
 každý den z chleba slúziesta.“
 To běše naň bōh přepustil,
 že tu řeč z svých ust vypustil. 50
 Když se poka svého hřiecha,
 přijide božie utěcha;
 páni čeští poň poslachu,
 a zemi mu opět vzdachu.
 Kněz je se svých milovati, 55
 a o Němcěch nic netbati.

voj), rkp. P. Božek, Ješ. Boček, jest nepochybně Boreš z rodu Hrabišiců, kteří se asi od středu 13. stol. dle svého hradu z Osēka nebo Risenburka zvali. — V. 30. viz kap. 5, 35. — V. 42. *poroko-*

vati viz kap. 41, 11. — V. 44. *miesti*, nyní *mísiti*; porov. kap. 55, 64. — V. 51. *poka se z po a káti se*. — V. 56. porov. s v. 30.

77. Děpolt Zlický. Svatava, pražský most.

Tehdy Děpolt kněz zlickovský,
 jenžby nyní slul kúřimský,
 nechtěše knězu (Přemyslovi) slúžiti;
 kněz Přemysl musí naň jíti
 Kněz Děpolt mu vstříc vynide;
 a v tom boji Děpolt snide.
 Zlicko město tvrdé běše,
 nad niem dobrý hrad stoješe;
 Češie před Zlicko přijidú,
 a valem u přiekop vnidú.
 „Všickni vzkúřimý!“ řečechu,
 proto městu Kúřim vzděchu.
 Děpoltova čeleď do Polan jide,
 a tu bez mál všecka snide.
 Tehdy kněni Svatava káza u Praze most číniti, 15
 kněz káza německých kopáčův mnoho zbiti:
 v okenci v městě stoješe,
 na město snažné hleděše,

Kap. 77. V. 1. viz kap. 22, 3. — V. 3. Když Přemysl Filipa z Hohenštaufu opustil a Oty saského se přidržel, přiměl onen Děpolta k povstání proti Přemyslovi. — V. 4. Na zprávu o pozdvížení Děpoltové vrátil se Přemysl z polního tažení v Německu r. 1204 rychlým pochodem do Čech a obléhl župní hrad Kouřim, na němž se byli Děpoltici zavřeli. — V. 6. Jest nepravdivé udání, neboť známo, že Děpolt i bratr jeho Soběslav, od knížete na milost přijati, po roce do svého údělu se navrátili; Děpolt III. nazývá se aspoň r. 1207 opět „dux Caslaviensis et Hrudimensis et Vratislaviensis.“ Erb. Reg. — V. 7. město tvrdé t. j. podhradí s pevnými hradbami. — V. 8. dobrý, pevný a zachovalý. Naproti městu Kouřimi rozkládají se na skalnatém vrchu dosud ohromné valy, Stará Kouřim nazvané,

prostor téměř 100.000 čtv. sáhů obmezující a zdvihající se místy k výšce 30 až 40 stop. Toť památka hradu Zličanů. — V. 10. valem porov. kap. 45, 10. — V. 11. čte Proch. dle Ješ.: „Všickni v Kúřimi zřeli“; rkp. P., Z. a FF. „vzkúřim, vzkúřim (čti: v z Kúřim) diechu;“ dle jiné recense: „v Kúřimi, v Kúřimi volachu.“ — Stará Kouřim byla při této výpravě úplně zničena, a teprv po letech založeno vedle ní nynější město K. od osadníků z Němec příslých. — V. 13. čeleď viz kap. 2, 9. — V. 15. most číniti, zede mině nepochybně první kamenný most, který asi r. 1167 Judita, manželka Vladislava II., na místě starého dřevěného mostu zbudovati kázala. — Svatava byla manželka Vratislava II., i pravdě podobno, že v spletní jmen Vratislava s Vladislavem omyl jich manželek základ svůj má; porov. kap. 48, 1. —

- nalit měščenín (z Řezna) jeděše,
 jenž mu dvěma penězoma dlužen běše: 20
 I je sě naň žalovati,
 že jemu mzdy nechtěl dáti (řka:)
 „Táhl sem mu vzhóru kamenic,“
 i ukáza vše znamenic. 25
 A když to jemu zaplati,
 řka: „Chcu jo ofěrovati,
 neb za ně musich dělati,
 mohu je bezpečně dati:
 k tomu mě Němci připraviehu;
 moji Čechové s právem mi to učiniehu.“ 30

78. Ciesář Ota i Přemysl.

- Ciesář Ota na Sasy jde,
 kněz k němu do Sas přijide:
 kněz sám o sobě stoješe,
 ciesář s svými jinde běše. 5
 Sasici na české stany udeřiehu,
 a Čechové je pobiehu.
 Opět je kněz Přemysl pobi,
 mnoho na nich tvrzi doby.
 Poče ciesář Přemysla milovati,
 káza sě jemu korunovati. 10

V. 19. *nalit* viz kap. 13, 15. —
 V. 20. *penězoma* nepřehl. m. pen-
 nězema. — *dlužen* pravidelně
 s instr.; v kap. 66, 23 s genitivem;
 porov. kap. 76, 14. — V. 15. až
 30. někteří rukopisové nemají.

Kap. 78. V. 1.—9. Jak již
 z předešlé kap. známo, opustil
 Přemysl císaře Filipa z Hohen-
 štaufu, od něhož r. 1198 na krá-
 lovství korunován, a uznal r. 1202
 proticísaře Otu z rodu saského,
 vévodu brunšvického. Když pak
 r. 1203 Filip do Durink válečně
 vtrhl, sebral Přemysl hotovost vo-
 jenskou a táhl proti němu. Ne-

moha se s vojskem Přemyslovým,
 divokými zástupy z Uher sesíle-
 ným, měřiti, Filip uzavřel se v Er-
 furtě, odkudž tajně vyvázl. Když
 pak i Ota z dolejších krajin po-
 rýnských k Přemyslovi dorazil,
 potlačena úplně strana Filipova.
 — V. 9. a 10. Za tak prospěšné
 služby uznán Přemysl i od Oty
 za krále a korunován podruhé
 dne 24. srpna 1203 v hlavním
 chrámě merseburském. Důstoj-
 nost královská panovníkům če-
 ských, uznaná i od stolce říms-
 kého dne 19. dub. 1204, stala
 se Přemyslem dědičnou, nebo pře-

Cesar knězu rúchu vzvása (na biřmování),
 Otakar (tocius Otěmil) mu říekati káza.
 Druhým ocasem obdaři lva bielého,
 Budišínem a Zhořelicem rozšíři zemiú jeho. 15
 Tě dvě městě k dědině da,
 před kniežaty prstenem vzda.
 Otakar (třetí král u Praze) korunu přije,
 pak leže s Smilem na Křivoklátě a tyje.
 Češie nepřátely zbichu,
 vše súsědy uhrozichu. 20
 Po všech jechu sě mluviti:
 „Ten válej s Čechy, ktož nechce živ býti.“

79. Oblenění Čechův.

Češie na rozkoš sě dachu,
 o dobrém jměni netbachu;
 i jechu sě staři týti,
 mladí s ohaři honiti;
 šlechtici sě toho přijechu, 5
 ježto dřiev holoty jměchu.
 Dřiev psy s holotami otlúčichu,
 a sami čistý dóm jměchu;

dešlým dvěma králům, Vratislavovi II. (1086—1092) a Vladislavovi II. (1158—1173), udělena hodnost královská pouze pro jich osoby. — V. 12. *Otakar* odvozují někteří od starogerm. *Odoaker*, Dal. vidí v kar lat. *carus* (Otěmil) — *tocius*, *tociuš* aneb *tociuž* přehl. *tociž*, konečně *totiž*. — V. 13. viz kap. 48, 10. — V. 14. *Budišín* a *Zhořelice*, města hornoluzická. — V. 15. *k dědině*, k dědictví, dědičně; porov. kap. 4, 28. — V. 16. *prstenem vzda*, rkp. *F. F.* „jemu prsten vzda.“ — V. 17. viz v. 10. — V. 18. *s Smilem* viz kap. 76, 15. — *tyje* vykládá Proch.: jest na krmníku, tloustne. — V.

20. Když Přemysl Otakar I. po druhé vladařství nastoupil, byly Čechy pro nesvornost knížat velmi klesly, avšak on utvořil zase stát mocný, který nejen vážnosti u blízkých i dalekých národů požíval, ale i všelikého nepřítele strachem naplňoval. — V. 21. *po všech* sc. země, neb dle Proch. „po všech Němcích.“

Kap. 79. V. 3. dle Proch.: „Staři jechu se jako vepři doma týti. — V. 4. *ohař*, lovčí, honící pes. — V. 6. *ježto* viz kap. 3, 24. — *holoty*, dle Proch. chalupníci, podruhově; viz kap. 3, 41. — V. 7. a 8. Že tomu tak bylo, toho máme důkazy při Vyšehradě, v je-

- páni často se sjezděchu
o cti, o pokoj mluviechu; 10
dřiev lovci sami honiechu
i páni k nim přiježděchu.
dřiev se na řuji sjezděchu,
v hromadě v utěse běchu.
V obyčej v radě seděchu, 15
i pokoj zemi činiechu.
(Ale tehdy) holoty z sebe zčiniechu,
v domě s ohaři bydlechu;
za kratochvil i čest jměchu,
že o ohařiech mluviechu. 20
Jechu se v sboží chuděti,
a pro psí smrad brzo mřieti.
Lud silný krátký věk jměše,
nemocných v nohách mnoho běše.
Na vojnu jdúc, nehubiechu (svěj země) 25
mezi Němci dosti mečem dobudiechu.
Pak dřiev než na nepřátely jděchu,
až zemi drahně zhuběchu;
tehdy v tom dobře činiechu,
zádušieho nepleniechu; 30
pak panské, vládyčie ctiechu,
zádušie pusto položiechu.
A když (na vojně) medy vypíjechu,
domov se beze cti vracechu;
dřieve ve třech dnech (na vojnu) vstaněchu, 35
tehdy před čtvrtiú léta zapověděchu.
Tak se tehdy proměniechu,
tiem dobrého jméne zbychu.
Kněz Pelhřim biskupstva sstúpi,
kněz Jan na biskupstvo vstúpi. 40

hož podhradí vykázána byla obydlí pro hlídače psů, odkudž Psáry, Psáře. — V. 13. *na řuji* v. kap. 54, 29. — V. 24. porov. kap. 81, 23 a 24. — V. 25. *jdúc* m. *jdúce*. — V. 27. *dřiev než* — *až viz kap. 13, 44.* — V. 30. *záduši* nazývá se zboží za spásu duše kostelům věnované. — V. 31. *panské, vládyčie* sc. zboží, statky; z toho vidno, že již za dob Dalimlových šlechta čes. na stav pan-

ský a vládyčí č. rytířský se dělila. — V. 32. *pusto položiechu*, zpusošili. — V. 36. *čtvrtiú* starý nepřehl. instr. — *zapověděchu* porov. kap. 39, 65. — V. 39. a 40. Pelhřim poděkoval se již v druhém roce svého biskupování (1225), načež Budilov biskupem zvolen a po jeho teprv smrti 10. července 1226 stal se Jan II. biskupem.

80. Predikatoři. Trubka. Lipolt rakúský.

Léta ot narozenie Jesuchrista milého
 po tisúci po dvú stú po dvúdcátú sedmého,
 Predikatoři do země jidú,
 k sv. Klímentu do Poříčan vnidú;
 u sv. Klímenta u mosta přisednice běše, 5
 ta sobě jmě Trubka jměše.
 Ta sě je zjevně mluviti,
 že sv. Klíment velí jim u mosta sobě slúžiti;
 oni z Poříče vnydú,
 k sv. Klímentu vnidú. 10
 Lipolt rakúský vévoda,
 tento veliký svoboda,
 ten krále českého zbáda,
 uváza sě až do znojenského hrada.
 By králi léň na vojnu vstáti, 15
 je sě k němu poslów sláti,
 (Vévoda uzřev), že sě král nechce brániti,
 je sě Moravy pleniti.
 Král vzdy k němu posly sláše,

Kap. 80. V. 2. viz kap. 23, 24 a kap. 30, 56. — V. 3. *predikatoři* t. j. řád kazatelský, dominikánský, který při kostele sv. Klimenta r. 1226 od Přemysla usazen byl. Kostel ten v nynější podobu ve 14. stol. uvedený patří od r. 1850 čes. církvi vyznání helvetského. — V. 4. *Poříčany*, Poříč (v. 9.) na Novém městě pražském připomíná se poprvé r. 993 jakožto osada v okolí pražském a osazena v 11. stol. obyvateli německými. — V. 5. *u sv. Klímenta u mosta*; tento kostel sv. Klimenta již v 11. stol. uvozený stál nepochybně v nynější koleji klementinské tam, kde mezi l. 1712—15 kostel témuž svatému nově vystaven; — *přisednice*, rkp. *P. a F. přízednice*; dle udání Proch. vykládá Ješín slovem sou-

sedá, dle Hanky jest p. svíčková v kostele. Klen Rozkočaný tlumočí ve svém vokabuláři přízedník slovem anachoret, z čehož lze souditi, že tato přisednice (přízednice) nebyla svíčková sc. bába, nýbrž osoba, která žijíc snad dle způsobu středověkých asketů jistá práni ve své choré fantasii za zjevení božská měla a tudíž mluviti se jala, že sv. Kliment a t. d. — V. 9. a 10. převedení dominikánů z Poříč na Staré město událo se r. 1232 — V. 11.—26. Jak známo, vypověděl Přemysl Otakar Leopoldovi rakouskému válku, o jejímž průběhu ničehož nevíme, leč že uzavřeno r. 1226 příměří. Neklada ani chronologický postup této kapitoly na váhu, soudím ze slov „veliký svoboda“ a pak „uváza sě

- a on sluby slubováše. 20
 Je sě Moravy hubiti,
 nemože Čechův vzbuditi.
 Vévoda je sě mluvíti:
 „Musí mi Čechův žel býti,
 že v krátkých dnech oblenichu 25
 i dobré jmě tak ztratichu.“

81. Václav. Pomsta nad Rakušany.

- Král Otakar světa snide,
 syn Václav na stolec vznide.
 V tu dobu Lipolt sšel běše,
 Bedřich Rakúsy vládněše. 5
 Kněz posla po Miešenského,
 s niem jide na Rakúského.
 Kakoť sě Čechy změnili,
 cisaře sami pobili;
 nesměli vz vévodů jíti,
 musichu pomoci dobyti. 10
 Zhubi Bedřichu zemi u jeho,
 doby na něm opět svého.
 On svú škodú Čechy vini,
 a kněz naň mnoho jezd čini.

až do znojemského hrada,“ že událost zde líčená táhne se na krále Václava a Bedřicha Bojovného, který vtrhnul r. 1233 válečně do Moravy, dobyl hradu Bítova severozáp. od Znojma ležícího. Mladší bratr krále Václava, Přemysl, markrabí moravský, účastnil se této války, a to snad zavedlo našeho kronikáře. — *veliký svoboda* (v. 12.) jest dle Proch. svobodný, hrdinský člověk; porov. kap. 32, 59. —

Leopold rakouský. — V. 5. *po viz kap. 4, 36.* — V. 9. *vz, proti, lat. contra;* „ajta, vsi vyrazichu vz vrahy.“ R. K. 13, 29; viz též kap. 13, 8. — V. 14. *jezd, nájezdů.* Král Václav válčil s Bedřichem r. 1230, 1231, 1233 a pak na žádost císařovu r. 1235. Když Bedřich následkem velikých ztrát svým poddaným nesnesitelná břemena ukládal, žádali Rakušané císaře za jiného vojevodu. Císař vznesl k Václavovi žádost, aby ve spolku s některými knížaty německými Bedřicha z Rakous vyhnal. — V. 15. Václav koruno-

Kap. 81. V. 1. Přemysl Otakar zemř. 1230. — V. 3. *Lipolt,*

- Potom sě kněz koronova,
i tiem všiu svú čest osnova;
i poče se psy honiti,
se psy v svém domu bydliti;
honě v lese oko ztrati,
v lese je sě přebývati: 20
na Křivoklátě býváše
a o Praze nic netbáše;
a že se psy rád bydlěše,
proto jej noha boleše.
Jakž sě na královstvo světi, 25
je sě svým rodem styděti:
káza z Stadic rozehnatí
svůj rod, tu ves Němcóm dáti.
Pod sobú větev podtěchu,
že mu v tom nic neřečechu. 30
Král péče nejmě na pány,
rozděli Němcóm dědiny v lány.
Tehdy kněz Jan biskup snide,
a Bernhart na stolec vznide;
přebyv čtrnácte let snide, 35
Mikolaj na stolec vznide.

ván hned za živobyčí svého otce r. 1228. Jím vzal církevní obřad korunovací svůj počátek a učiněn konec starému, slavnému nastolení. — V. 17.—23. Vztahuje se na pozdější králův věk, když se totiž Václav asi od r. 1245 se vši náruživostí oddal lovu a rozkošem tělesným a s malým jen komonstvem buď na Křivoklátě neb Zvíkově, zvláště pak na Týrově a Angerbachu přebýval, zanedbáváje při tom péče o blaho a bezpečnost země. — V. 23. a 24. porov. kap. 79, v. 17. až 25. — V. 25. a 26. Dle prof. Tomka tanulo Dal. na myslí opovržení kamennou stolicí, možnou a střevícemi Přemy-

sla oráče. — V. 28. *svůj rod*, obyvatelstvo; ze slov těchto dá se souditi, že za času Dal. mělo se ještě za to, že obyvatelé jednotlivých vesnic tvoří jedno toliko přátelstvo. Pro udání Dal., že Václav osadníky, příbuzné své, ze Stadic vyhnal a ves Němcům dal, není historických dokladů; z listiny císaře Karla ze dne 12. kv. 1359 domysliti se nelze stvrzení této zprávy. — V. 33. Biskup Jan II. zemř. 16. srpna 1236. — V. 35. Bernhart zemř. 10. září 1240. — V. 36. Mikolaj, Mikuláš, usazen na stolec biskupský r. 1241.

82. T a t e r é.

Léta ot narozenie Jesuchrista milého
po tisúci po dvú stú po třechdcetech druhého
Kartasi v zemiú jiděchu,
taterští zpytáci běchu:
na pět set těch lidí jděše, 5
jich tento obyčej běše:
klobúky vysoké jměchu,
rúcho krátké, tobolky nosiechu,
vši v nohavičkách chodiechu,
i holi dlúhé držechu; 10
s břeha nakloňmo píjechu,
chleba „kartas böh“ prosěchu:
proto jim Kartasi vzděchu,
Lomničti jej na ščit vzechu.
Ti ludě Rýna dojidú, 15
i opět zasě pojidú.
Ach českého nedomnění!
nemúdrého dopuščení!
dachu sě ludem túlati,
svú zemiú komus zpytati. 20
Kací jsú, bylo vyzvěděti,
skrže zemiú nepúščeti.
Na léto Tateři vznidú,
i třmi prameny pojidú;
jako po svěj zemiú jiděchu, 25
neb zpytáci je veděchu.
V Rusiech Kyjeva dobychu,

Kap. 82. V. 2. *třechdcetech* viz kap. 43, 32, mimo to kap. 23, 24. — V. 3. *Kartasi*, rkp. *P. Tartari*; dle ruského srovnávacího slovníka znamená kartaš bratra. — V. 7. *klobúky* porov. kap. 87, 18. — V. 11. *nakloňmo* má se ke *kloňmo*, jako najisto k *ji*sto; *kloňmo* jest stf. rod trp. přič. přítomného času od sl. *klo-niti*, jako *padmo* od *pad-nouti*. — V. 14. *Lomničti*, t. Košíkové z Lomnice, kteří nepochybně v první polovici 15. stol. vymřeli, nebo rodinné jich sídlo,

tvrz a městečko Lomnici (na Jičínsku), zapsal r. 1437 cis. Sigmund po smrti Jana Košíka z L. Hynkovi Krušinovi z Lichtenburka. — Pečetidlo r. 1852 nalezené stvrzuje slova v. 7.—10. a v. 14. — V. 16. *zní dle rkp. F.*: „opět skrže Čechy zasě projdú.“ — V. 17. a 18. gen. při citoslovcích druží se ke gen. po slovech duševního pohnutí. — V. 20. *komus*, ledakomu. — V. 23. *na léto*, totiž příští; porov. kap. 94, 9. — V. 24. *třmi* m. třemi; podobně: „třmi prúdy.“ R. K. 48, 11. — V. 27.

uherského krále zbichu.
 Třetí vše Polsko zhubichu,
 i tu mnoho křestan zbichu. 30
 Také před Olomúcem se stavichu,
 tu králevice ztratichu;
 jeho pěstúny zjímachu,
 i před městem je zvázachu,
 že králevice nechovali, 35
 nepřátelóm je na smrt dali.
 A pak se zase vrátichu,
 před Vratislavem se položichu;
 (kněz Jindřich) Brada proti nim vynide,
 a tu žalostivě snide. 40
 Na kopí hlavu (jeho) nosěchu,
 a všucku zemiú hubiechu.
 Čechové se jich bojiece,
 neprázdni (běchu) hrady činiece;
 král Prahy je se hraditi, 45
 cestu k Vltavě činiti.
 Tateři Polsko zhubichu,

—30. Po dobytí města Kyjeva dne 6. prosince 1240 rozdělila se všechna síla Mongolů na dva veliké zástupy; jeden vtrhl do Uher a druhý do Polska. — V. 31. *před Olomúcem* porov. Boleslav kap. 32, 6. Ačkoliv Dal. zde nemluví výslovně o vítězství, které tak dojmavě popisuje báseň „Jaroslav“, vztahuje se, třeba toho prof. Konst. Höffler popíral, nicméně udání jeho na porážku Mongolů u Olomúce. Komu není jasno, že se zpráva Dal. s R. K. shoduje, tomu budiž na pamět uvedeno, co polský kronista Długosz vypravuje. Dle toho odvážil se jeden vůdce mongolský, jak rodem tak udatenstvím proslulý, s malým zástupem lidu až ke hradbám olomúckým, kdež byl od lidu moravského jat. Průvodci jeho prchli. Když pak Mongolové nějakým způsobem vůdce svého vysvoboditi nemohli, vydali Olomúckým ty, kteří pána svého v nebez-

pečenstí opustili, a odtrhli od Olomúce. Hrdina, který vůdce tatarského zajal, obdařen od krále Václava hvězdou na štítě a hradem Šternberkem. Tolik jmenovaný kronista polský. — V. 37. a sled. patří vlastně před v. 31., nebo Mongolové byli před Vratislaví dne 2. dubna 1241 a bitva lehnická strhla se dne 9. t. m., kdežto porážka Mongolů u Olomúce udála se teprv v druhé polovici měsíce června t. r. — V. 39. *Jindřich Brada* jest Jindřich II., přijmím Pobožný, který po smrti otce svého, Jindřicha I. Bradatého, r. 1238 na trůn slezský a velkopolský dosedl. — V. 44. t. j. Čechové zahradili všechny přechody a brány zemské jmenovitě při cestě kladskopolské blíž Náchoda a opravovali hrady a hrady měst. — V. 45. *Prahy*, jmenovitě hradu. — V. 46. Král dal cestu, od břehu vltavského k zadní bráně hradské vedoucí, s obou

až se před Kladskem stavichu.
 Do Čech mnoho lidí z Němec přijide,
 král s svými mimo Žitavu jide. 50
 Tateři když to vztvďěchu,
 inhed se zase vzpodjechu,
 neb zpytáci byli řekli: nikohého se nebá ti,
 kromě českého krále nikoli nedočakati.

83. Václav a opat z Fuldy. Ojjeř.

Ciesar Bedřich sněm zapovědě,
 i jakž to král Václav vztvďě,
 k dvoru ciesařovu jide.
 Tu se mnoho kniežat snide.
 Též tu opat z Fuldy běše, 5
 velmi se nástrojně jměše.
 S králem českým poče státi
 i je se krále třepati (řka :)
 „Bych u tebe sěděl blíže,
 stavilbych tvój stolec níže; 10
 jmělby mě súseda zlého,
 učinilbych tě malého.“

stran zdí uzavřítí. — V. 48. Chtě se spojití s vojskem knížete Jindřicha, chvátal král Václav přes Žitavu k Lehnici, avšak než tam dorazil, zvítězili již Mongolové nad vojskem slezsko-polským. Když onino bitvou lehnickou se slabení nové vojsko české před sebou spatřili, změnili syůj záměr, vtrhnouti totiž do Čech, a táhli do Kladska. — V. 52. *vzpodjechu se*, zdvihli se; porov.: „Otpuščení vzechu, k císařovi se vzpodjechu.“ sv. Kat. 205. — V. 53. *nikohého* viz kap. 62, 26.

Kap. 83. V. 1. *sněm zapovědě*, tak i v kap. 3, 28 (v. t.) a jinde. Říšský tento sněm položen ke dni 15. dub. 1237. — V. 5. *Fulda*, prvé jedno z krajských měst

v kurfirství hessenském, od r. 1866 pruské, leží při soujmenné řčce. R. 744 založil zde Sturm, žák sv. Boniface, klášter benediktinský, který v brzku takým bohatstvím se honosil, že hned za živobyťi svého zakladatele († 779) přes 400 mnichů ve svých zděch choval. Později jmenován opat primasem opatů německých a Ottou I. kancléřem císařoven římských. R. 1752 povýšeno opatství na biskupství. — V. 6. *nástrojně*, (*sestroiti* = spravovati) pánovitě, vypínavě, nadutě. — V. 8. *třepati*, Proch. přidává „po rameně.“ — V. 9.—13. Smysl veršů těch jest asi takový: Kdybych byl tvým sousedem, skrotil a naučil bych tě poslouchati císaře. Císař totiž žádal

- Ojjeř host když to uslyše,
přistúpi blíže a vzdyše:
vzděv na ruku rukavicu (brněnú) 15
puči opata po lícu:
„Věz, pope, že s králem stojieš,
proč svú řečíú tolik strojieš?
Snad si jměl pěstúna zlého, (nenaučil tě)
kak ruce držeti u ctného.“ 20
A opat přijem tu ránu,
jeho silnú rukú dánu.
Potřev kčicu, domóv jide,
králu na řeč viac nepřijde.
Královi dachu věděti (přietelé), 25
že jeho ciesař chce jěti.
Král s svými je sě raditi,
co by bylo učiniti?
že chce ciesař šest měst jmieti (v Čechách i v Moravě)
i proto jej chtěše jieti. (Páni vecechu:) 30
„Toho dřieve nebývalo,
ani sě nám kdy stávalo.
A tiem ny chce podrobiti,
než to, dřív sě dámy zbíti.
Když nemóžeš z města jíti, 35
slušieť sě hrdinsky jmieti.“
Tu ciesař posla po krále,
král předeň jide u mále;
káza sě (jiným) přípravně jmieti,
řka: „Inhed chcem domóv jieti.“ 40
Když král k ciesařovi jděše,
plno oděných viděše,
v komniatu předeň přijide,

na králi Václavovi, aby mu postoupil některých hradů německých, nepochybně těch, které r. 1212 králi Přemyslovi postoupeny byly (t. Floss, Schwarzenberg, Reichenbach, Lichtenstein, Mantile, Lue a Donin). Žádosti takové opřel se ovšem král.—V. 13. *Ojjeř* z Friedeberka, šlechtic německý, pochodící nepochybně z Friedeberka, do-savadní osady mezi Frankfurtem a Giessen, byl předním důvěrníkem a miláčkem královým. — V.

15. brněná ruk. více byla zhotovena ze šupin železných, na kůži připevněných. — V. 16. *puči* Proch výkladně praští, udeří. — V. 17. *pope* viz kap. 4, 14. — V. 18. *strojieš* porov. nástrojné v. 6. — v. 23. *kčica*, kčica, kšica, pův. kštica, vlasy; porov.: „Hlava jeho zlato nejlepší, kčicie jeho jako listie palmové.“ Píseň Salomoun.; aneb: „Vy strachy zdrastíte kšici.“ Sm. Fl. 951, 7. — V. 34. *než to* sc. se stane. —

Ojieř s násilém tam vnide.	
V králově krzně meč jměše	45
i nůž u sebe nosieše.	
Král ciesaře za obojek je,	
i nůž mu k hrdlu přistavě,	
je sě cicsaři mluvití,	
a Ojieř krále brániti :	50
„Neb tobě zabitu býti,	
nebo mě ubezpečiti,	
bych mohl volně z města jíti,	
a do méj země dojiti.“	
Ciesar musí vše slúbiti,	55
co mu lubo, vše činiti ;	
král z města se ctiú vyjede,	
do Čech vesele přijede.	

84. Ojieř. Turnaje.

Pozva Ojieře hrdiny (král),	
da mu k dědině Běliny ;	
on klánie do Čech přinese,	
tiem chudobu v zemi vnesc :	
jechu sě v turnej jezdití,	5

V. 44. *s násilém* porov. úsilé kap. 10, 43. — V. 45. *krzno*, kožích, plášť; „oružie vše krzny zahalichu.“ R. K. 30, 12. Ojír nesl prý králův plášť a v něm meč. Procházka čte křně (pošvě).

Kap. 84. V. 2. *k dědině*; král Václav navrátiv se do Čech dal Ojířovi dědičně hrad a město Bilinu („Rex vero suo fideli militi Hógerio contulit sibi et haeredibus suis Belinam castrum et civitatem perpetuo possidendam.“ Frant.) Na to přenešeny, jak pravdě podobno, župní úřady na hrad Osek. — V. 3. *on*, totiž Ojíř. — *klánie*, turnaj. Vydavatelé Výboru poznamenali při básni

R. K. Lud. a Lub.: „Píseň tato má nápis „o slavném sedání“ t. j. turnaji. Sedání takováto do Čech uvedena jsou teprv za krále Václava I. (1230—1253);“ avšak Dr. Jireček činí rozdíl mezi sedáním a kláním č. turnajem. „Na hodech provozovány hry na koních, sedání, od starodávna v Čechách známé. Václav na hradě Boleslavově, pomeškav tam na prosbu bratrovu, „vsed na koň, načá igrati i veseliti se s drugí svojí na dvoře Boleslavlé.“ . . . Sedání dělo se na koních i bylo jako v prostředku mezi starověkým právním závodem souboje při soudech i bitvách a pozdějšími tur-

a neužitečné stravy činiti;
 dětinných (ruch i) krovův krájeti,
 v rozličném rúše viděti.
 Múdrí se jim porúhají,
 lotři z nich krovvy trhají; 10
 buděše na vojnu jeti,
 nejměchu kde koně vzieti:
 neumiem toho věděti,
 by mi kto chtěl povědieti,
 proč Češie za lidi stachu, 15
 pokud turneje neznachu?
 jak se jechu v turnej jhráti,
 tak za nic počechu státi.
 Že jsú dobří (někteří) turnející,
 tiť v boji praví špatníci (jsú); 20
 všem toho jméne nedávaju,
 avšak jáz jich dosti znaju;
 nynější by lepší byli,
 by ciesaře tříkrát zbili;
 ažby pól třetieho tisúce prstenův z zbitých rytieřův 25
 v svéj řečiby pravdu jměli. [ruk sněli,

naji (torneamenta, klání).“ Slov. právo I. 131. — V. 6. *neužitečné*, zbytečné, lat. inanis. — *stravy*, hody, hostiny. — V. 7. *krovův* od k r a - k r ý t i. Proch. čte: „jechu se dětinných ruch i krovův na koně krájeti.“ Ve versích těchto líčí Dal. přepych šlechty české, která se řídila dvorem královským, rovnajícím se zevnějším leskem dvoru císařskému. Odloživše starý, jednoduchý kroj počali šlechtici užívatí při turnajích zvláštních znaků, jež sobě na štíty a prapory dávali, jakož i zvláštních barev při svém oděvu. Podobně nařiká

letopisec František na šíření se kroje cizího. — V. 10. *krovvy*, rkp. *F. F.* a *Z. deky*. — V. 14. závisí na vypuštěném přál bych sobě neb podobně. — *kto* m. někto porov. kap. 6, 17. — V. 17. *jhráti* porov. jměchu kap. 1, 17. — V. 20. *špatníci*, špatní bojovníci. — V. 25. a 26. jest perioda podmiňovací a protože výrok ani věty podmiňovací ani podmíněné se skutečností se neshoduje, položen v obou větách optativ. — *ažby*, kdyby; ostatně porov. kap. 68, 30.

85. Ctibor múdrá hlava a Přemysl.

Václav šcedr ovšem běše,
 ale že Němcův plodčeš,
 proti němu se vzdrastichu,
 syna Přemysla vzbudichu.
 Léta ot narozenie Jesuchrista milého 5
 po tisúci po dvú stú po čtyrechdcát osmého,
 jeden šlechtic v zemi běše,
 Ctibor múdrá hlava slověše!
 toho rady v zemi poslušno běše,
 a však často nemúdrě mluvieše, 10
 řka: „Jáz mohu i bohu radu dáti,
 mohlby mě rád v radu pojímati;“
 opět vece: „Musilby böh mnoho mysliti,
 by mě mohl chuda učiniti.“
 Ten Přemysla proti otcu vzbudi. 15
 Prvý s svým Jarošem krále vzrudi.
 Je se kněz měst dobývati,
 na otce zlého hledati:
 všeka země s knězem běše,
 král Borše a Havla (a málo staršiech) jměše; 20
 jakž moha král se bránieše,
 ale kněz (po zemi) volně jezdieše.
 Ti, již tehdy s knězem běchu,
 Boršovi, Havlovi žžechu;
 kdežkoli Němce potkachu, 25
 nos mu inhed uřezachu.

Kap. 85. V. 1. Štědrost králova nevztahovala se toliko na plývání stříbrem a zlatem, čímž zhýřilost a marnost (kap. 84, 6—9) podporována, nýbrž i na zastavování a rozdávání zemských hradů (kap. 84, 1). Toť nepochybně hlavní příčina vzbouření se panstva (r. 1248.) — V. 3. *vzdrastichu*, vzpřícili, vzbouřili se, od dr-dráti; porov. *drasta* = dřizha, tříšťka; „vy strachy zdrastíte kšici, jedouc mimo šibenici.“ Sm. Fl. 951, 7. — „Když se rozhněvá a vlasy na prsech

jeho když se zdrastí.“ Živ, Jos. — V. 6. O vyjádřování letopočtů viz kap. 23, 24; při čtyrechdcát dlužno ještě dotknouti, že čtyři záhy pojiti se počalo podobně jako pět s gen.; zde tedy gen. m. obyčejného lok. čtyrechdcetech; porov. třechdcetech v kap. 64, 62. — V. 14. *chuda* t. na rozumu. — V. 16. *Prvý*, Proch. ten první. — *vzrudi* viz kap. 46, 4. — V. 17. *kněz*, králevic Přemysl Otakar. — V. 20. *Borše* z Oseka č. Risenburka — *Havla* z Lemberka z rodu Markvarticů

Boreš s Havlem z země jde,sta,
 mnoho lidí přivede,sta.
 Kněz tdy před Mostem leže,se,
 a Boršovo sbožie žže,se; 30
 tu ta (pány) kněze podstúpista,
 a udatně ho pobista;
 jesta sě za niem jezdit,í,
 kněz sě nemož obránit,í,
 tu otcu (s svými pomocníky) na milost jde. 35
 Ctibor s synem (Jarošem) z země vyjde.
 Král káza syna (s jeho milostníky) pozvati,
 i jim králóv oběd dáti;
 a když za stolem seděchu,
 i s sobú bezpečni běchu, 40
 posla jim ryby bez hlav surové;
 uzřevše to seděchu jako zmámeni turové.
 Kněze stříbrem okovachu,
 jiné vše v věžu vmetachu.
 Kněze z okov vypravichu (kniežata), 45
 jiní za tři léta v věži bychu.
 Němci Ctibora (s synem mile) přijechu,
 bezpečenství mu dávajúc, velmi jej ctichu:
 pak ho i s synem (královi) prodachu,
 a do Prahy (svázana) je poslachu. 50
 Král káza mu hlavu stříet,í,
 a syna na kolo vzbít,í;
 ten, jenž mohl bohu radit,í,
 neumě ni sebe, ni syna smrti zbavit,í.
 A když na popravu jděše, 55
 tuto řeč k ludu mluvieše:
 „Ktožkoli chce zbýt,í strasti,
 neroď prsta mezi dřvi a podvoj klásti,

(viz kap. 88, 4). — V. 27. a 28. táhne se na pomoc, které se dostalo králi ze Sas a Braniborska. — V. 29. *tdy*, skrác. m. tehdy, teház. — *Most* byl tou dobou majetkem koruny. — V. 30. *Boršovo zboží*, statky, které se od Mostu na sever táhly. — V. 31. *ta pány*, Boreš a Havel. — *podstúpista* sc. bojem. — V. 37—45. Smířiv se se synem a s odboj-

nými pány povolal je král po čtyrech nedělích za příčinou konečného vyjednávání na hrad Týřov. Místo vyjednávání dal král syna svého a pány zjímati. Onen odvezen, ač jen na krátký čas, do vězení na hrad Zvíkov, tito pak na hrad pražský. — V. 51. Ctibor se svým synem popraven dne 29. pros. 1250. — V. 58. viz kap. 52, 22. — V. 59. *uskřine*

jistě věz, že tě uskřine;
 takéž přátelský hněv mine. 60
 Ktož chce bez škody ostati,
 neroď se v svádu (přátelskú) vázati,
 rci: „Svoji sie psi hryzajte,
 a cuzí nepřistúpajte;“
 že to pravda, smrtiú seznach,
 běda! že pozdě znamenach.“

86. Křížovníci a Židé.

Křížovníci přišli běchu (do Čech),
 ti nad židy (papežovu) moc jmějechu;
 téj stříbrem dobyli běchu,
 mnoho lidí s sobú jměchu,
 chtiece ot židův veliké peníze bráti, 5
 nebo je všecy zjímati.
 Král o tom poče netbatí,
 řka: „Nechcu se v to vázati;
 drž se každý svého práva,
 ktož ostojí, hlava zdráva:“ 10
 židům ku brani pokynu,
 řka: „(zbíjete-li je) nepočtu vem za vinu “
 A židé lidí dobychu,
 i když na ně (křížovníci) udeřichu,
 židé křížovníky zbichu, 15
 dvě stě Němcův tehdy zbychu.

m. uskřipne; ze skupeniny pn zvláště při slov. 3. třídy vysouvá se často p; porov. usnouti m. uspuouti. — V. 63. a 64. čte se v nejstarší sbírce přísloví českých, sebraných Smilem Flaškou z Pardubic (Výb. 843, 23.).

Kap. 86. V. 1. *křížovníci*, t. j. křížáci němečtí, táhnoucí skrze Čechy do Jerusalema (po r. 1250). — V. 2. *moc*, totiž jakési privi-

legium papežské, dle kteréhož prý na židech peněz požadovati směli. — V. 7. král neuznáváje platnosti takového privileje židy prý mlčky podporoval. — V. 10. *ktož* vztahuje se na vypuštěné to h. o. — V. 12. *vem* viz kap. 70, 41. — V. 13. *dobychu*, najali; porov. : „Egistus byl vyjel lidu dobývati k obraně své.“ Let. Troj.

87. Zdislava a Zdeslav.

Léta ot narozenie Jesuchrista milého
 po tisúci po dvú stú po pětidecát druhého,
 tu Zdislava světa snide (svatého života žena),
 pro niuz (pracným veliká) útěcha přijide;
 pět mrtvých (božíú) mociú vzkresila, 5
 mnoho slepých prosvětla,
 chromých, malomocných uzdravila,
 i nad jinými pracnými veliké pomoci činila.
 Zdeslav židovku podávi,
 žid jej do smrti udávi, 10
 přítelé jeho pomstichu,
 i proň mnoho židov zbichu.
 Král ty všecky chtěše zbíti,
 i musichu z země jíti;
 a pak milosti dobychu, 15
 i s židy se umluvichu;
 a že židy zbíti směli,
 proto židovský koblúk na ščit vzéli.

88. Hron, Smil, Havel. Válka uherská.

Sta se říešského volenie,
 král posla tři pány neleně:
 Hrona z Náchoda, Smila Světlického,

Kap. 87. V. 3. *Zdislava*, dle
 jedné manželka Havla z Lem-
 berka, dle jiných Jana Berky
 z Dubé, pochována v kostele sv.
 Vavřince v Jablouně a hrob její
 dosud se tam ukazuje; porov.
 kap. 31, 32. — *světa snide* viz
 kap. 22, 7. — V. 4. *pracným*,
 nemocným; porov. lat. laborare
 s abl.: „mezi jinými pracnými
 přiveden běše, ten v sobě zlého
 ducha jměše.“ sv. Prok. 192, 28.
 — V. 6. *prosvětla*, světlo, zrak
 jim navrátila. — V. 9. z nezná-
 mého odjinud rodu šlechtického.

— V. 13. *ty všecky*, t. příbuzné
 Zdislavovy. Zavraždění žida od
 křestana trestáno ztrátou hrdla
 a propadením všeho jmění ke
 král. komoře. — V. 14. před tre-
 stem královým zachránili se útě-
 kem ze země. — V. 16. *umluvichu*
se, smluvili se se židy o křivdu
 jim učiněnou. — V. 18. *koblúk*
 přesmykem klobúk, jako kap. 82,
 7. —

Kap. 88. V. 1. *říšského* sc.
 císaře. — V. 2. *neleně* vykl. Proch.
 bez meškání. — V. 3. *Hrona*
z N., *Smila Svět.*, oba z rodu

pana Havla Jablonského.
 Hron by najmúdrejším nazván, 5
 proto jemu černý lev (na zlatém štítě říčským
 Havel ratiščem doby polovičného, [králem dán),
 (a pan) Smil klániem kapra černého.
 Uhřie Moravu zhubichu,
 a kněze (Přemysla) nikdež nezbychu; 10
 kam se jedno obrátichu,
 vezde Přemysla uzřechu.
 Tomu se velmi divěchu,
 i škodu ot něho jměchu.
 A když Čechové přijidú, 15
 Uhřie tajně z země vynidú.

89. Přemysl Otakar. Tažení do Prus. Válka bavorská.

To léto král Václav snide,
 Přemysl jak krásný květ vznide;
 jako róži prostřed lúky postavi,

Hronoviců, kterýžto rod Dr. Ji-
 reček uvádí v souvislost s dřevným
 rodem Dobroslavců, z něhož po-
 cházeli „Ratibor ot gor Krkonoší“
 a „Liutobor-s Dobroslavka cblm-
 ca.“ R. Zelb. Smil jest vnuk
 Smila Světlického (v kap. 76) a
 praotec pánů z Lichtenburka.
 Hron, vnuk Načerata, bratra jme-
 novaného Smila st., založil hrad
 Náchod a stal se praotcem pánů
 z Náchoda a Kostelce. — V. 4.
Havel Jablonský, syn Markvarta,
 kastelana děčíuského (týž, o němž
 řeč v kap. 85.), vystavěl blíž
 Jablonského hrad Löwenberg, Lem-
 berk, odkudž se pak i se svými
 potomky z Lemberka psátí počal.
 — V. 6. Společným znakem Hro-
 noviců byla o s t r e v. Palacký
 cituje toto místo z Dal. praví:
 „A skutečně potomci jeho, páni
 z Náchoda a Kostelce, neužívali
 za znak svůj ostrve, ale lva právě

dotčeného.“ — V. 7. *ratiščem*
 (rat = boj), kopím, jak vykládá
 Ješín; porov.: Tu se hrdinský
 kopíma sečestu, a tak silně Hek-
 tor v Achilla uhodí, že ratiště
 v kusy ztroskotá Let. Troj. —
polovičného, Proch. přidává štítu
 a odvolává se na překlad Hoff-
 manův: „Hawel gewan Ime mit
 der glesen einen Schilt von ein-
 ander gespalten.“ — V. 8. Některé
 větve Hronoviců měly v pozdější
 době ve znaku kapra, ale jen co
 okrášlení erbu. — V. 9. Válka
 s Uhry strhla se r. 1253 násled-
 kem dosazení Přemysla Otakara na
 vévodství rakouské, kteréhož se
 svou manželkou Markétou dostal.
 Kumané do Moravy vtrhší řádili
 barbarsky.

Kap. 89. V. 1. *To léto*, totiž
 1253 zemřel král Václav dne 22.
 září v Králově dvoře u Berouna.
 — V. 3. podmět b ó h. — V. 5.

takž bůh českú zemiú oslavi.	
Krásné nrapy ovšem jměše,	5
životem hrdinný běše;	
v radě netřeba múdřejšieho,	
i za mladu ščedřejšieho;	
uměl rozuměti každému stavu,	
směje se každému poklonieše hlavu.	10
Vojnu na Prusy učiní,	
z pohan mnoho křestian zčini.	
Bavoři (zlodějsky) do Čech jezdiechu,	
mnohé nehody činiechu;	
veliké pány jímachu,	15
a panny i panie brachu.	
Kněz je se vévodě žalovati,	
vévoda nerodi svých kázati.	
Těch Bavor blíž třidceti jechu,	
zsaďiveš, hlavy jim stěchu.	20
Junoch jeden (na pětinaďcte let) ošedivě,	
čekaje smrti strašlivé:	
však jemu neotpustichu,	
s jinými hlavu zpudichu.	
Opět se je (kněz z násilé) žalovati,	25
vévoda o tom netbati.	
Kněz mlad skutka (mladého) se dopusti,	
u mále vjev v Bavyry, oheň pusti;	
pól země popelem stavi,	
prostřed Bavor stany zstavi.	30
Sebrav se vévoda káza knězu povědieti,	

viz kap. 1, 26. — V. 6. *životem hrdinný běše*, porov.: „silný životem a myslí.“ Pulk. 464, 4. Krásná tato vazba klade se místo gen. opisovacího (hrdinného života běše). — V. 11. a 12. V prosinci r. 1254 podnikl Přemysl křižácké tažení proti pohanským Prusům a vrátil se u vítězoslávě již v ún. r. 1255, odevzdav nově vybojovanou zemi německým rytířům v léno, čímž panství řádu toho v Prusích upevněno. — V. 13. Podnět k nepřátelství mezi Bavyry a Čechy zavdalo sesazení Filipa korutanského s arcibiskup-

ství solnohradského. Přemysl ujal se Filipa proti Jindřichovi bavorskému a Ludvíkovi falckému. — V. 18. *kázati*, rkp. *F. F. ukázati*, kárati, trestati; porov. kap. 5, 36. — V. 21. *pětinaďcte*, pětinaďcte; číslovky od 11 až do 19. vyjadřuje stčes. tak, že k jednotce pomocí na přívěsuje desiet buď v akk. neb lokalu. — V. 27. Vypověď r. 1257 vojvodám bavorským válku, Přemysl Otakar vtrhl dle rady nezkušených mladíků do Bavor s nehojným vojskem a plnil zemi až po Landshut, kdež vojska bavorská stála.

že chce s niem zajtra boj jmiati.
 Uzřev kněz, že nemóz s niem boje vzieti,
 sám šestýnadcát je sě k Rakúsóm běžeti; 35
 Čechové kázachu za sobú střelcóm státi,
 sami počechu sě k městu Cindorfu bráti;
 s všech stran Čechy ostúpichu,
 Bavoři most podrubichu (v Cindorfu),
 tak že jakž ledva strměše,
 a div by že neletěše. 40
 Nepřietelé brzo přispěchu;
 k tomu mostu je připřechu;
 když české vojsko dojide,
 a po tom mostu pojide,
 tu most sě s nimi propade, 45
 mnoho lidí v řeku vpade.
 O jiných zažhu město Bavoři,
 kto tu byli, vědieť praviti o hoři,
 musichu vévodě slúbiti,
 že kdež káže, chtie sě postaviti (vypraviv lidí). 50
 Kněz silně do Bavor jide,
 z země dřieve nevynide,
 až všiu popelem postavi,
 i hradóv (mnoho) pustých ostavi.
 Hradi vysoci stojechu, 55
 Čechové jich dobuděchu;
 mnoho Bavor tam zhořelo,
 a mnoho hladem zemřelo,
 neb těch vojen blíž desět učinil,

— V. 34. *sám šestýnadcát* porov. kap. 2, 26. — V. 36. *Cindorf* jest snad Mühl Dorf. — V. 38. most, totiž dřevěný přes řeku Inn. — V. 42. *připřechu* (pr-u, přieti), tlačili, přitlačili. — V. 47. Na oddělení vojska čes. v Innu neutonuvšího vrhli se Bavoři a zapálili prý věž při mostě, do které se někteří bojovníci utekli. Ti pak, kteří se dostali do Mühl Dorfu, bránili se tak dlouho, až jim Bavoři svobodný odchod přislíbili. — V. 51. čte Proch. takto: „Vypraviv kníže lidí silně do

Bavor jde.“ — V. 61. *ožehem* porov. *požech*; předl. o značí kolem — *hrady ožehem* *zavrúce* t. j. zapálili hrady na všech stranách, tak že nebylo lze ani do nich ani z nich se dostat. U Procházky tato poznámka: „Ožehem, opálenou holí, sochorem, jakž vykládá Ješín; zavrouce, vykládá Hoffmannu, anzunten, zapálíce. Podle toho vroucí, vřítí, vření, spřízněná slova.“ — V. 63. *Mikolaj*, Mikuláš, zemř. 17. led. 1258. — V. 64. *Jan*, t. Jan III. z Dražic, zvolený 1. ún. 1258. —

i donudž živ, svú škodú je vinil. 60
 Mnoho panów hrady ožehem zavrúce,
 běchu v Čechách s čelediú a žebřiúce.
 Tu biskup Mikolaj snide,
 i ščedry Jan po něm vznide.
 Přemysl Margrétu poje, 65
 u věně Rakúsy obje.

90. N a h á ě i.

Léta ot narozenie syna božieho
 po tisúci po dvú stú po pětidecát devátého,
 Blud starý najevo vznide,
 toho léta do Čech přijde.
 Naháči tehdy pojidú, 5
 i všucku zemiú projidú;
 tito chřbet svóje obnažiece
 biči sě tepiechu, v blátě ležiece;
 ti službu božiu tupěchu,
 i kněži velmi haněchu (řkúc:) 10
 „Naše jest lepší pokánie,
 než to nemúdré volánie.“
 Kázachu služby (božie) přestati,
 a to vše sě musí státi.
 Čeští páni uzřevše, že tak chodie sě tepúce, 15
 proč to činie nevěduce,
 taktěž s nimi sě tepěchu,
 panie v svém pluce též činiechu.
 By byli chtěli to užitečno duši jmieti,
 bylo jim to ot kněze v pokánie přijieti. 20
 Naháči zlý umysl jměchu,
 pro Lucipera to činiechu.

V. 65. Přemysl pojal Markétu za manželku r. 1252, avšak slavný vjezd do Prahy slaven teprv 11. července 1255.

Kap. 90. V. 2. Pulkava udává r. 1261. — V. 7. *chřbet*, hřbet; střídání se *h* s *ch* dosti časté. Dle

Pulkavy byli od pásu obnaženi, majíce hlavu zakuklenou. — V. 12. *volánie*, modlení a zpívání při službách božích. — V. 18. *pluk*, rod, pohlaví, stav, řád; porov. kap. 56, 58. — V. 22. *Lucipera*, porov. s *Luciferiani* v. 25, a

Když to Ryněné v zvěděchu,
 ohněm životy (jako kacieřóm všem) otjechu,
 neb sú kacieři Luciferiáni byli,
 svój tajný blud sú tak ohlásili.

25

91. Bela a Plavci. Cirdík. Róže. Boreš.

Kněz jide na Uherského (krále Belu),
 na nepřítele dávného;
 a když u Stožce ležechu,
 hrabě z Cirdíka a Vejzově na jezdě běchu,
 na ty Plavce udeřichu,
 i Rakúsov mnoho zbichu.
 Pak proti sobě pojidú (Čechové a Uhřie)
 a o Moravu (řeku) sě snidú.
 Uhřie na tom miestě dva dni státi slúbichu,

5

Parisei (Ev. sv. Jana 6, 21) s Fariseové. Pro zajímavost stůj zde výklad, jakého se slovu Luciper dostalo v románu „Solfernus“: „Když Pán Bůh, stvořiv nebe i zemi i všecky věci, z hlíny člověka utvořil, rozkázal andělům, aby se jemu klaněli. Všichni uposlechli rozkazu toho kromě jednoho kůru, jemuž vedl Lucifer, Světloňoš. Pro zatvrzelost ve svém pýchu vyhnal jej Bůh i s celým kůrem z nebe i rozkázal, aby nebyl více jmenován Lucifer nýbrž Luciper, totiž Světla ztrátce a aby na věky v ohni věčném i se svými přebýval.“ — V. 23—26. Nabravše v Čechách hojně peněz, naháči táhli do Německa, kdež od biskupa naumburského mečem a ohněm vyhubení byli.

Kap. 91. V. 3. u *Stožce* (něm. Staats), městečka v dolním Rakousku nedaleko Lábu (Laa). —

V. 4. z *Cirdíka* t. j. z Hardeka, jak v rkp. *FF.* na kraji poznamenáno. — z *Vejzově*, rkp. *Z.* Vejzova porov. kap. 31, 19. Vejzov jest nepochybně Bejdov nad Dyjí (Waidhofen an d. Th.), ležící západně od Hardeka. Že se v s b často střídá a h v z rozlišuje, netřeba dokládati. — V. 5. *Plavce* nom. dle i-kmenů mužských jako doleji Uhřie; ostatně viz kap. 10, 80. Verš tento zní u Proch.: „Na ty Rakusice Plavci udeřili.“ Chtě se o postavení vojska českého přesvědčiti, postoupil Stěpán uherský dne 26. června 1260 s oddělením jízdy před hradby Stožce. Hrabata z Hardeka a jiní pustili se za utíkajícími Plavci, avšak podlehli přesile v záloze ukryté. — V. 7. a 8. Přemysl Otakar zdvihl ležení u Lábu a táhl proti Uhřům, s nimiž se při řece Moravě setkal tak, že stály voje Čechův na pravém, Uhři na

Čechové za sě vstúpichu;	10
Uhřie viery nezdržechu, na Čechy udeřiti chtěchu (téj noci); i jakož brzo přebředú (Moravu), inheď na Čechy pojedú.	
Kněz sě tu na Uhry vráti,	15
je sě s nimi boje bráti: Róže najprv Plavce pobi, Boreš krále (uherského) vozóv doby. Když vozy domóv přiveze, (sv. Jana) krstitele prst naleze (mezi klenoty); 20 ktožby chtěł ten prst uzřieti, v Osece móž jej viděti. Kněz Uherského ctně pobi, mnoho měst i hradóv doby.	
Rakúsy po ženě jměše,	25
do moře země držeše. Potom sě kněz korunova, a tiem všiu svú čest osnova. Margréta juž dosti let jměše, i k dietkám čáky neběše;	30
protož (legat a Mohucký) manželstvo rozlúči, Margrétě nedachu (za věno i) lúči; za Rakúsy jie nic nedachu, proto naň kniežata vstachu.	

levém břehu. — V. 10. Přemysl postoupil s vojskem svým nazpět („za sě“), aby Uhři dle úmluvy, přepravivše se přes řeku, na této straně k bitvě sešikovali se mohli. — V. 11. až 15. Té ještě noci po uzavření úmluvy (11. července) počali Uhři zradně přes Moravu přecházeti, tak že o polednách dne 12. července celé vojsko uherské u vsi Kressenbrunnu stálo a na tábor český udeřilo. — V. 17. *Róže* t. Vok Vítkovec, předek pánů z Rožmberka, znaku růže. — V. 18. *Boreš* sc. z Oseka č. Riesenberka, v. kap. 76, 25. — V. 22. *v Osece*, v klášteře cister. — V. 23. a 24. Bitvou u Kressenbrunnu dobyli Čechové jedno z největších vítěz-

ství, kterým se rozhodl konečně spor s Uhry o Štýrsko. — V. 25. a 26. R. 1252 stal se Otakar vojvodou rakouským (kap. 89, 65); vítězstvím tímto nabył panství nad Štýrskem a r. 1269 po smrti posledního vojvody korutanského stal se dědicem Korutan, Krajiny, Istrie a marky vindické. Tím způsobem sahala jeho říše až k moři jadranskému. — V. 27. Otakar dal se teprv 25. prosince 1251 korunovati, když krásnou Kunhutu, dceru Rostislava ruského a vnučku krále Bely uherského, za manželku pojal. — V. 31. *Mohucký* sc. arcibiskup. — Rozveden s Markétou stalo se 18. října 1261.

92. Rudolt Habsp. Záviše Vítkovic. Zahynutie Přemysla.

Léta ot narozenie syna božieho,
 po tisíci po dvú stú po šestidcát čtvrtého,
 hlad veliký v zemi běše,
 mnoho lidí v zemi mřeše (najviec Plznian).
 Král poče o svých netbati, 5
 i města Němcóm dávati;
 je sě jich jak zdiú hraditi,
 panóm násilé činiti:
 své vladaře na Vítkovice zpusti,
 násilé jiným panóm činiti přepusti. 10
 Páni sě tu rozhněvachu,
 a Rudolta (krále řiešského) naň pozvachu,
 řkúc: „Lépe dědiny pusty jmieti,
 než Němci dániem královým budú ny držeti.“
 Rudolt do Rakús přijede, 15
 král po německéj radě k němu jede;
 Rudoltovi vše země vzda,
 Rudolt jiné obdržav, Čechy i Moravu jemu da,

Kap. 92. V. 2. O vyjádřování letopočtů viz kap. 23, 24. — V. 5. porov. kap. 5, 35. — V. 6. Na místě někdejších podhradí zakládána Přemyslem a jeho dvěma předchůdci města hrazená a osazována německými osadníky; tak proměněno na př. r. 1257 podhradí praž. (Malá strana) v král. hrazené město, z něhož dle zprávy souvěkého pokračovatele Kosmova obyvatelstvo české vypuzeno a Němci nahrazeno bylo. Jakých rozměrů kolonizaci německá v Čechách dosáhla, vysvítá nejlépe z písemného svědectví, dle něhož postoupen od Přemysla hluboko ještě do země sahající pomezí les v župě loketské, trutnovské a kladské osadníkům německým. — V. 7. Král chtěl míti v něm. osadnicích pevnou záštitu proti mocné tehdáž šlechtě. — *hraditi se* očekávali bychom instr.; jak jde na jevo z přirovnání *jak zdiú*,

avšak pro opsání počátku děje pomocí aor. *je sě* ustoupil instr. genitivu *jich*, porov. kap. 3, 15. — V. 9. — *vladaři* nazývali se ti, kdož spravovali zemi za nepřítomnosti neb nezletilosti knížete; zde tolik co vykonávatele vůle královské. — *Vítkovici*, za Přemysla nejmocnější rod panský, zvali se tak dle svého praotce Vítky z Prčic (1169—94). Od synů jeho posli slavní rodové pánů z Hradce, z Krumlova, Rožmberka, Landšteina, ze Stráže a j., kteří na znamení společného původu růže co znaku užívali. — V. 11. *páni*, jmenovitě Vítkovci. — V. 16. *po*, porov.: „súditi ima po zákonu.“ R. Z. 3, 3. — V. 16. K radě svých německých dvořanů uzavřel Přemysl s cís. Rudolfem ve Vídni r. 1278 mír, v němž postoupil Rakous, Štýrsko, Koryután, Krajiny a Chebska, obdržev za to Čechy a Moravu

Král upustiv za rohy, poče za ocas chvatati,¹
na Rudolta jako bez vesla proti vodě hrabati; 20
běda krále šlechtného!
že neschova jazyka přirozeného,
jímž byl dobyt jmenem ctného,
též i zbožie velikého,
s niemž by mohl více byl dobyti, 25
všecky nepřátely zbíti.
I tu je sě jich tupiti,
i kdež moha je hubiti: [rytieři),
Záviš z země vypudí (vybraného rytieře mezi
Vítkovice s ústského hradišče spudí, 30
Budějovice otje Čiečovi,
Poděbrady Vilémovi;
Kladsko otje Zviefetickým,
Lúny otje Žirotinským,
i jiným mnoho jiného, 35
činieše jim mnoho zlého:
Beneše káza užieci,
to mu nemož dobře stěci;
vdovy k bohu (naň z násilé) žalovachu,
a sirotci naň plakachu. 40
Těch hlas právé před böh jděše,

v leno („Čechy i Moravu jemu da“). — V. 19. porov. kap. 56, 39 a kap. 70, 3. — V. 20. rkp. *P.* takto: „vzdav země chtieše jich opiet dobývati.“ — V. 22. *jazyka* rkp. *P.* rytierstva. — V. 29. Záviš z rodu krumlovského a hlava všech Vítkovců vypovězen pro jakési provinění ze země. — V. 30. Nad Lužnicí vypínalo se ve 13. stol. pevné město Hradiště s hradem Kotnovem, Vítkovcům náležející. Žárliv na jich moc žádal Přemysl, aby mu města Hradiště postoupili. Aby toho učiniti nemusili, zapálili a rozbořili je Vítkovci r. 1268 a převedli obyvatelstvo do blízkého Ústí nad Lužnicí, kteréž stálo tam, kde r. 1830 založen Starý Tábor. Hradiště zůstalo pusto, až se na něm r. 1420 husité usadili a město Tábor založili. — V. 31.

Čieč, jemuž Přemysl Budějovice r. 1264 odňal, byl též z rodu Vítkovců. — V. 32. *Vilém* byl syn Hroznaty z Poděbrad rodu Kouniců, jímž se Poděbrady, prvotně majetek knížecí, záhy dostaly. — V. 33. *Zviefetickým* z rodu Markvarticů, kteří se tak zvali dle hradu Zviefetic nad Jizerou. — V. 34. *Žirotinským* z rodu Janoviců odňal král r. 1253 Louny, jež nepochybně pod zápisem drželi. — V. 37. *Beneš* jest buď Beneš z Choustníka, který se svým bratrem, výše jmenovaným Vilémem, Poděbrady držel, aneb jak pravdě spíše podobno, Beneš z Falkenšteina, bratr Miloty z Dědic a Benešova, který pro zpronevěření důvěry královny r. 1265 na hradě Veverí stat byl. — V. 40. *naň plakachu*; vedle této vazby vyskytuje se pravidelně gen.:

nebo jim (ot krále velikó) násilé běše.
 Proto když mu (Čechóv) třeba běše,
 služby ot nich nejměješe.
 Čié klešče liška ohryzla věduci, 45
 vzdálila se ot něho potřebu jmajuci.
 Takž král nesmě přivinúti (u potřebu Čechóv),
 věda že nemohú toho zlého zapomenúti,
 řka král: „až se z vojny vracu,
 zavaleju Čechóm prácu (velikú); 50
 chcu Petřín pavlakú postřieti,
 i na pražském mostě nebude Čecha viděti.“
 Právě živ býti nerodieše,
 když tu řeč takto mluvieše:
 málo Čechóv s sobú poje, 55
 s Němci jede, již se svojie.
 Záviše (s svú bratřiu) s Rudoltem jděše,
 i to králu (českému velmi) škodno běše;
 neb ten jeho moc věděše
 i v vojště (jeho) přátely jměše. 60
 Když zajtra boj chtěchu vzieti,
 káza (Záviše) králu povědieti,
 chtěllyby milostiv býti,
 žeby mu chtěl poslúžiti.
 Král nerodi k tej řeči i stanu přistaviti, 65
 řka: „nežbych to učinil, radějie chcu zabít býti.“
 Král s Němci proti Rudoltovi v boj vnide,
 i pohřiechu ten tu snide.
 Ta túha sta se den sv. Ruffa u pátek,
 ten sv. mučenník jest veliký svátek: 70
 léta ot narozenie Jezuchrista našeho,
 po tisúci po dvú stú po sedmícat osmého.

„I vzpomenu sem ono žalostné slovo Jeremiašovo, když to ubohý kmet srdečným pláčem pláče zboření Jerusalemského.“ Št. — V. 45. Přísloví toto zní ve sbírce Smilovč: „Vie liška, komu řemen ohryzla.“ 842, 33. — V. 51. *pavlakú* (pa = po), rkp. *F.* oponú, *Z.* německú povlakú; povlaka jest dle Ješina lešení k stínadlu připravené. — V. 52. porov.: „I to by se státi mohlo . . ., že Němci, již sú zde

hostie, chtie doždati, by na mostě Pražě, jehož böh snad nechá, nebude viděti Čechá.“ Alex. 166, 18. — V. 56. *již* rkp. *P.* jimi; *F.* „ješto je miluje,“ *Z.* „jim se zjevuje.“ — V. 57. s *bratřiu*, coll. od bratřia; rozuměj s Vítkovci. — V. 70. *ten sv. mučenník* m. den toho sv. mučenníka. Den sv. Ruffa (26. srpen) pokládán u Čechů za nešťastný, nebo i král Jan padl 26. srp. 1346 v bitvě u Kreščak.

93. Rudolt. Bramburský i Vaněk. Závíše i králová.

Rudolt po boji do Čech jide,
 Bramburský tam dříve přijde,
 chtě za královice s niem boj vzieti;
 vztvďev to Rudolt, poče zasě jeti.
 Bramburský sě v zemi uváza, 5
 Vaňka (královice) do Sas vzieti káza.
 Vítkovic královú poje,
 i jmě proti Němcóm (prospěšné) boje:
 na města (měštěné) Němce vztvďichu,
 zemanóm s nimi mnoho zlého učinichu, 10
 zpleniece je i sežžechu,
 jmúce, duše vypudichu.
 Sami (páni) sě jechu vaditi,
 to poče zemi (uajviec) škoditi;
 opět sě jechu mieřiti, 15
 na Němce jezdy činiti:
 tu časté boje jmievachu,
 mnoho jich obdržievachu.
 Pak Ctibor (z Lipníka) okolo Prahy,
 Jaroslav (Jablonský) v okol svéj drahy, 20

Kap. 93. V. 1.—6. Mezi tím, co králová Kunhuta, matka sedmi-letého Václava, a Ota braniborský i Jindřich vratslavský, nejbližší mužští příbuzní rodu královského, o poručnickou vládu se přeli, vtrhl Rudolf do Čech, opakovav hned po nešťastné pro Čechy bitvě celou Moravu. Šlechta Otakarovi věrná povolala Otu s válečnou mocí do Čech. Brzy potom uzavřena smlouva, kterouž ustanoven Ota na pět let poručníkem Václavovým a vládařem nad Čechy, cis. Rudolfovi pak na pět let ponechána Morava. — V. 6. Ustanoviv za svého místovládaře Eberharda, biskupa braniborského, opustil Ota r. 1279 Čechy a kázal královici Václava, kteréhož na Bezdězi ve vazbě držel, s sebou

do Němce vzíti. — V. 7. *Vitkovic* t. Závíše z Falkenšteina (kap. 92, 29) vstoupil s královnou Kunhutou asi r. 1279 v tajný sňatek, z něhož Jan čili Ješek posel. — V. 9. dle Proch.: „Měšťané na města rozličné Němce vztvďili.“ Ota zanechal Eberhardovi k ruce velkou moc vojenskou, po všech městech a hradech královských rozloženou, která byla nejbědnější luzou z celého Německa rozmnožena. Lotři tito našli, jakožto krajané, v městech německých nejochotnějšího přijmutí, nebo tato spatřovala v nich dobré pomocníky proti zemanům českým. — V. 19. *Ctibor z Lipníka*, nepochybně Ctibor z Lipnice, předek pánů z Cimburka. — V. 20. *Jaroslav Jabl.* z Lemberka. —

i v Albrechtiezech (Mutyně) Skuhrovský,
u Hoříněvsi (Mutyně) Vřeštovský,
Tas Vizmburský, Petraň z Trubu Zebinský,
Hynek slovítný rytíř Rojenský,
cuzozemce podstúpichu, 25
tu jich velmi mnoho zbichu.
Hynek tak rány dáváše,
ot rázón jak hrom hřiemáše,
mlatem helmy jich kováše,
z nich světlý oheň prcháše; 30
vzdy bez přestáníe křičěše:
„vrtněte se na ně spieše (hrdiny)!“
Hrdinstvem (jeho) zvítězovachu,
jemu všickni chválu vzdávachu;
pak kde se s Čechy potkachu, 35
hned mezi sobú vztázachu:
„vidíte-li z Dubé Hynka?
proti jeho rázóm naši helmi jsú jako dynka.“
A jakž jej brzo uzřechu,
tak se na běh otdaděchu: 40
tak se ho Němci bojechu,
až jej Berúnským Dětrichem zověchu.
Baby české se smějechu,
neb kdež je koli uzřechu,
Hynkem Dubským je strašichu, 45
všickni se na běh otdachu.
Dřieve Češie tíhu jměchu,

v okol svéj dráhy, na svých statcích. — V. 21. v *Albrechtiezech*, v krajině nepochybně česko-dubské. — V. 22. *Vřeštovský*, praotec Vřeštovských z Riesenburka. Trosky hradu Vřeštova 1½ hod. sev. od Hoříněvsi. — V. 23. Hrad *Vizmburk* stál blíž Havlovic na Král. Hradecku. — *Petraň*, rkp. F. F. Petrman, Z. Petram. — Blíž Rovenska říká se prý jednému místu Trub, Truba. — *Zebinský*; u Kbelnice blíž Jičina jest pod horou Zebínem dvůr popl. Zebín, který nám dochoval jmeno farní vesnice, v neznámé době zaniklé. — V. 24. *Hynek*, praotec Berků z Dubé, z rodu

Hronoviců, svého času jeden z nejvřhlasnějších a nejstatečnějších pánů českých. — *Rojenský* (Rovenský?) čte Proch. vojenský. — V. 29. *mlat* byl bojovný nástroj na způsob kladiva; byl-li Dal. mlat táž zbraň, o níž se čini zmínka v R. K., těžko rozhodnouti. — *helm* jest něm. tvar; u porovnání s něm. Volk a čes. pluk mělo by slovo to zníti hlem (stsl. šlemъ), porov. kap. 64, 31. — V. 40. *otdaděchu* porov. s otdachu v. 46. — V. 42. *až, že* — *Dětrich Berúnský* byl dle kroniky Janem Karionem sepsané slavný král a nepřemožitelný hrdina Gothů a protože na větším díle

že je Němci shladiti chtěchu :
 když vladyky do města přijeděchu,
 koblúk jim přivrhuče, hlavy jim setněchu, 50
 to sě jim ot měščan dalo,
 mé oko to často vídalo.
 Tehdy kněz Jan biskup snide,
 Dobeš na biskupstvo vznide.

94. Hlad. Vaněk v Čechách. Závišina smrt. Jan Michalovic.

Po králově smrti na třetí léto,
 by hlad, snad bohem prokleta,
 že lidé mrchu i své děti jeděchu,
 hróza byla, kako mřechu;
 že v každém městě vóz běše, 5
 ten jiného nečinieše,
 přes celý den je vozieše;
 deset i viac v dól vržeše.
 Pak na léto tak žizň běše,
 kořeč (žitá zlých) šest peněz platieše. 10
 Kráevice z Sas dobychu,

dvorem byl ve Veroně, slul prý Berúnský. — V. 50. *koblúk* viz kap. 82, 7. — V. 53. *Jan* zemř. 21. říj. 1278. — *Dobeš*, Tobiáš z Bechyně, dne 15. list. 1278 biskupem zvolený, byl v smutných těchto časích vedle Hynka z Dubé nejmnocnější zástitou země.

Kap. 94. V. 2. Následkem bída, do kteréž lupičové němečtí lid uvrhli, zpusťosíce všechnu úrodu, vypuknul hlad, k němuž se mor přidružil. — V. 3. *mrcha* (M. V. cadaver) od koř. m-r-mříti, značila až do 15. stol. mrtvé tělo lidské; „Tamo k vrchu pohřebat mrch.“ R. K. 18, 31. — *i své děti jeděchu*; tak se vypravuje o jedné matce, která dítě své

zabila a snědla. — V. 5.—8. Jak mor zuřil, patrně z toho, že k rychejšímu odstranění mrtvol vykopáno v Praze na rozličných místech osm šachet, které byly již po šesti měsících přeplněny, ač prý byly tak veliké, že se do každé aspoň tisíc mrtvol vešlo. — V. 9. *tak m. taká*. — *žizň* viz kap. 5, 24. — V. 10. *zlých*, lehčích na váhu, protože v nich byla přísada. — *šest peněz*; zde míněna nepochybně menší mince, tak řeč. peníz č. halěr, jichž bylo 12 na groš; porov. kap. 45, 4 a kap. 95, 4. — V. 11. Po dlouhém vyjednávání propustil Ota Václava, který dne 24. květ. 1283 s velikou slávou a radostí v Praze uvi-

vše města (zalabská i hrady) zaň zastavichu.
 Kněz zemi ot Němcov učisti,
 i pokoj v zemi ujisti.
 Závišu kněz hlavu spudi, 15
 i bratřie (jeho) z zemie vypudi;
 doby kněžstva krakovského,
 Káliše i poznanského,
 neb královnu polskou pojal běše,
 ty země u věně jměše. 20
 Šerazský (kněz u Polště) mu poče překážeti,
 kněz český musi naň jeti:
 před Šeraziú Čechové mnoho rytieřov učinichu,
 i jako hrajuce Šeraze dobychu;
 to se sta léta od porozenie syna božicho, 25
 po tisúci po dvú stú po devětícát třetieho.
 Tu Jan Michalovic kole po Rýnu až do Paříže jede,
 tu ctně klav, se ctiú domov přijede.
 Tehdy Dobeš biskup snide,
 Hřehoř na biskupstvo vznide. 30

tán. — V. 12. Otovi zastaveny ve 20.000 hřiv. stř. hrady a města Ronov, Žitava, Bezděz, Šarfenstein, Žandov, Děčín, Ústí n. L. a Most. — *zalabská*; krajina zalabská zvala se část země české na pravém břehu Labe ležící. Bylo by zbytečno dokazovati, že všechna jmenovaná místa neleží v krajině zalabské. — V. 15. Když po úkladném zatknutí Záviše, manžela nebožky matky Václavovy, přátelé Závišovi hradův ku koruně náležejících postoupiti nechtěli, táhl v čele král. vojska poboční Václavův bratr Mikuláš, kníže opavský, od hradu k hradu. Dle rady císaře Rudolfa voděn Záviš v středu vojska i vyhrožováno vůdcům posádek popravením jeho. Tím způsobem dobyto více hradů. Před Hlubokou, kdež Závišův bratr Vítek pohružce nevěřil, stat Záviš dne 24. srpna 1290. V místech mezi hradem a Vлта-

vou ukazuje se podnes „pokutní louka.“ — V. 17. *kněžstva*, knížectví; porov. kněz a kníže v kap. 4, 14. — Po smrti knížete krakovského, Leška Černého († 1289), a nástupce jeho Jindřicha IV. († 1290) povolán Václav na knížectví krakovské, kteréhož r. 1291 opanoval. — V. 18. a 19. nepatří chronologicky na toto místo; viz kap. 95, 2. — V. 21.—25. Proti panství českému v Malopolsku zdvihl se Vladislav Lokietek, kníže kujavský; dne 28. září 1292 dobylo vojsko české Sieradze nad Vartou, hlavního sídla Lokietkova, který na to svrchovanou moc krále českého uznal. — V. 27. *kole* od koliti a v. 28. *klav* od kláti porov. s honiti a hnáti. — V. 29. *Dobeš* země. 1. března 1296. — *Hřehoř*, sesutím h. řehoř, z rodu Zajiců z Valdeka, zvolen téhož ještě r. 1296; porov. kap. 1, 30.

95. Václav korunován. Nový groš. Hojnost stříbra.

Václav přijme korunu království českého,
 potom království polského;
 ztratí v zemi obrazy (rozličné),
 dobrý peněz groš zarazi:
 otevře bůh stříbrné hory, 5
 nejmě ot nepřátel vzdory;
 i s volíú krále říešského,
 doby markrabství miešenského.
 Pak sě je bohu slůžiti,
 čest mnohým činem ploditi; 10
 kláštery mnohým (zákonóm) stavieše
 almužny veliké činieše;
 mší mnoho rád poslúcháše,
 hodiny jak kněz říekáše.
 A v tom pokoji rozlenie, 15
 o němž mu bylo býti, poče tbáti najměně:
 úřad (kniežecí) jest v súdě sědati,
 sirotčiech žalob slýchati.
 On na súdě nesědáše,
 dědiny (dievčie) jiným dáváše: 20
 sirotci i vdovy k němu volachu,

Kap. 95. V. 1. Dal se dne 2. června 1297 korunovati. — V. 2. Po smrti Přemysla velkopolského nabídnuta Václavovi, držiteli Krakova a Sandomíře, vláda nad celým Polskem. Pojav na to Rejčku, dceru zemřelého Přemysla, za manželku, dal se Václav v srpnu r. 1300 ve Hnězdně na království polské korunovati. — V. 3. *zatrati*, zakázal. — *obrazy*, mince, jak patrnó ze slov Štítného: „potom v týž obraz více mēdi za naších otcův přičinili.“ Slovo to (ob a raziti) slušelo prvotně, jak pravdě podobno, mincovnictví. — V. 4. *dobrý groš* dal Václav r. 1300 k urovnání peněžnictví českého raziti, vzav, jak za starších časů bývalo, hřivnu za zá-

klad. Z hřivny ražena kopa grošů (vlastně 64 gr.); Václavův groš blíží se cenou k dřívějšímu dvacetníku rakouskému. — V. 5. *hory* sc. Kutny, které Václav z klesnutí svého povznesl, uděliv městu první řád horní r. 1299. — V. 7. a 8. Za dopomožení Adolfovi nassavskému na stolec cfsařský získal král markrabství míšenského. — V. 10. *čest* sc. boží, jak Proch. přidává. — V. 11. *mnohým zákonóm*, mnohým řádům; jak známo založil Václav toliko klášter zbraslavský, a slova Dal. mohou se tedy jen na zvelebování církevních ústavů vůbec potahovati. — V. 13. a 14. Proto nazýván od souvěkých potupně králem kněží a mnichů. — V. 16.

vdovy se dcerami před niem klekachu.
 On to vida, preč pojděše,
 pánu některému súd pokyněše.
 A ti páni tak sirotky súdichu, 25
 až dědiny sobě prisúdichu.
 Tak je vysadichu z zbožie jako z čluna Radota,
 tak panów najvětšie běše rota.

96. Němci v radě. Albrecht i Adolf.

Když to násilé dopusti,
 bóh naň nedostatek spusti;
 poče v svú radu Němce púščeti,
 i jich sě ve všem držeti;
 na to jej rada přemože, 5
 Rudoltovicu k Řieši pomože:
 jehož otec byl zabil otce jeho, (proti věrných radě)
 na svú hlavu vsadi vraha svého.
 O věrných radě nerodi tbáti,
 je sě Albrechtovi lidí, stříebra, zlata sláti. 10
 To bylo zjevné znamenie,
 božie veliké rozhněvání,
 že tak ohlupen smysl jeho,
 že za přietele vzě vraha svého.
 Albrecht s Čechy krále řiešského Adolfa zabi, 15
 kako sě jměl Smil Ojjeřovic, i dnes mluvie Švábi.
 Tehdy biskup Hřeňor snide,
 na stolec Jan skúpý vznide.
 Když Albrecht s Čechy své nepřátely pobi,
 českým zlatem Řieše doby: 20

o němž viz kap. 3, 24. — V. 27. *Radota*; s jménem tím setkáváme se v Alex. 1114, 35. — V. 28. *tak m. ta kých*, porov. kap. 94, 9. — *rota*, spolek, částka. — Poslední dva verše většina rukopisů nemá.

Kap. 96. V. 1. viz kap. 95, 20.—34.— V. 2. *nedostatek* totiž rozumu.— V. 6. *Rudoltovicu* t. j. „synu Rudolfovu Albrechtovi.“

Proch. — *k Řieši*, k císařství německému.— V. 13. *ohlupen*; předl. o značí zde z cela, úplně.— V. 15. Císař Adolf nassavský (viz kap. 95, 7 a 9) poražen dne 2. června 1298 u Gellenheimu.— V. 16. *Smil Ojjeřovic* jest Vitkovec Smil z Nových Hradů, syn Ojře z Lomnice.— V. 17. Rehör zemř. 1301.— V. 18. Jan IV.

počechu němečtí mščené k němu listy sláti,
 jej na svého krále (do Čech) zváti.
 I když se v Řiešu uváza,
 na krále práva potáza: 25
 že mu nechce hor stříbrných dáti,
 ni chce tři měst lepšiech vzdáti.
 To královi škodno běše,
 že své úmysly (Němcóm) pravieše;
 což se s nimi uradieše,
 to inhed Albrecht zvěděše. 30

97. Václav král uherský. Vpád Albrechtův v Čechy.

Král syna Václava jměše,
 ten králem uherským běše;
 mně by mu bylo s řiešským králem u boji sníti,
 umysli dřieve po syna do Uher jíti;
 nebo jednoho jměješe, 5
 proto jej radějie v Čechách viděše.
 Čechové mocně v Uhřiech na Rákoši ležechu,
 což jim lubo, to činiechu.
 I vjede král do Budína,
 vzě z Uher s korunú syna: 10

z Dražic vysvěcen na biskupství 10. pros. 1301. — V. 24. *práva potáza* vykládá Proch.: právně jej vinil. — V. 25. t. j. část výtěžku z Hor Kutných. Z toho viděti, jak všemožně císařové němečtí rozličných práv k zemi české osobovati si chtěli. — V. 26. Jsou snad hrady Floss, Parkstein a Weid, které Albrecht spolu s Chebskem králi za poskytnutou pomoc proti Adolfovi nassavskému r. 1298 zapsal.

Kap. 97. V. 2. Václav dne 26. srpna 1301 v Bělehradě královským korunovaný nabyt panství nad celou zemí přes usilování papeže Boniface, který Karla Ro-

berta, králevice neapolského, na stolec uherský dosaditi chtěl. — V. 7. *na Rákoši*; rákoš slovensky tolik co sjezd, sněm, odkudž nazvána tak rovina u Pešti, kde za starodávna Maďari a snad již před nimi Slované sněmy drživali. Lid slovenský dosud zpívá: „Panština, panština, ty tvrdá panština, nech Ťa parom vezme, idem do Budína. Idem do Budína na to Rákoš-pole, tam strasem so sebah sedliacke mozole.“ — V. 10. Postavení Václava (III.) v Uhřích záhy bylo ohroženo od strany jemu protivné, papežem a císařem podněcované, a proto vtrhnul Václav II. v měsíci červnu 1304 do Uhěr a

král s synem do Čech sě dobra,
 i s sobú klenoty pobra.
 Řiešský v zemiú českú vnide,
 před hory stříebné přijide;
 na horách Jan z Stráže i Jindřich Lipský běsta 15
 i páknúti mu nedaděsta. [(tě hrdině)
 Dětoch z Hořepníka mnoho pleníkův šválských pobi,
 tu v mále mnoho Švábov zbi.
 Když sě králova moc snide,
 Albrecht z Čech během vynide. 20
 Jindřich s Ješkem v Švábiech běsta,
 škodu jim velikú činiesta;
 to Jindřichovi pomože,
 pro své hrdinstvo sě vzmože.
 Když bez škody vrah vynide, 25
 král pro žalost v nemoc vnide.
 K tomu jemu připomohú (také někteři),
 tu řeč porúčiemy bohu.

98. Václav i Durink. Konec Přemyslovcův.

Vskoře pak král Václav snide,
 syn jeho na stolec vznide;
 české i polské (královstvie) držeše,
 Otu do Uher slal běše (vévodu bavorského sebemiesto).
 Do toho dietěte Vaňka čáka dobra běše 5
 i jeho ujec (král řiešský) naň velikú peču jměše;
 ten tři Durinky připraví (v službu)
 i tiem vrah sestřence strávi. [přijede,
 Král Vaněk jda na vojnu (do Krakova) do Olomúce

odvezl syna s korunou i ostatními insigniemi uherskými do Prahy. — V. 13. Na to přitáhl císař Albrecht, společník Karla Roberta, do Čech a položil se s velkou mocí dne 18. října 1304 před Hory Kutny. — V. 15. *Jan ze Stráže*, jinak z Vartmberka. — V. 16. *páknúti*, nyní zaměněním *k v ch páchnouti*. — V. 21. *Ješek* neboli Jan sc. ze Stráže. — V. 25. viz kap. 19, 30. — V. 26. Nemoc

králova vzala svůj počátek na výpravě uherské.

Kap. 98. V. 1. Po šesti-měsíčné nemoci zemřel král dne 21. června 1305. — V. 4. postoupil lehkomyšlně práv svých ke koruně uherské Otovi bavorskému. — V. 5. *do toho dietěte*; byl při smrti otcově 16 let stár. — V. 6. t. j. stál o jeho bezživotí. — V. 8. *vrah* viz kap. 19, 30. — V. 9.

tu mnoho sě lidí k němu snide; 10
 u vigilii sv. Dominika král u poledne spat jide.
 Když všickni vyndú, Durink před komnatú vniđe:
 před králem neběše stráže jiné,
 krómě komorníka jediné.
 Durink před komnatú stáše, 15
 a tu svého času ždáše:
 a když tu král vsta ze spanie,
 učini veliké vzdychánie;
 je sě děkana volati,
 aby k němu ráčil vstáti (řka: „poď ke mně“) 20
 „brzo mě jest velmi tuha.“
 Tu Durink nevěrný sluha, [vytasi,
 jako (chtě královi na vschod pomoci) z kúta sě
 (a v tu dobu) královi (nožem) hrdlo přetasi.
 Ach Durinku zlý člověče, 25
 co si spáchal nevěrníče;
 coť to dietě učinilo?
 snad že tě dary dařilo?
 protoliť bylo je zabiti?
 takú zemiú osiřiti? 30
 snad tvému jazyku jest to přirozeno?
 že druhé knieže od vás v Čechách zahubeno!
 Byloby více mluviti (o nevěrných),
 ale bohu je porůčiemy súditi;
 ten súd najde i tajného, 35
 snad juž jest otsúdil v smrti vinného;
 ješčeť bude některé súditi, (té řeči netbaju)
 jmám o Durinku mluviti:
 tu ho na běže chopichu,
 inhed tu zlého zabichu. 40
 Ruku, juž krále zabil, ottěchu,

t. j. proti Vladislavovi Lokietkovi
 (v. kap. 94.), který po smrti Vá-
 clava II. na panství Čechův v Pol-
 sce dorážeti nepřestával. — V. 10.
 Václav ubytoval se v Olomúci
 v domě kapitulního děkana. —
 V. 11. t. j. dne 4. srpna. — V. 23.
na vschod, z chodby na výstupek. —
 V. 28. Známo, že lehkovážný král
 na shýralé své tovaryše statky
 korunní rozmrhal. — V. 32. První

české kníže od Duryňka zavra-
 žděné byl Vlastislavův syn (kap.
 21). — V. 35. Osoba, která Du-
 ryňka k vraždě najala, nebyla ni-
 kdy vypátrána. — V. 39. Při po-
 vstalém pokřiku chycen prý s kr-
 vavou zbraní Konrád z Botten-
 šteina, rodem Duryňuk, a poně-
 vadž hned od stráže rozsekán, nez-
 vědělo se, zdali on neb někdo
 jiný zločinu se opustil. Někteří

psi jeho tělo sněděchu;
 ruky sniesti nerodichu,
 po uliciech ju nosichu.
 Česká čest spade ot narozenie syna božieho 45
 léta po tisíci po třech stech šestého.

99. Rudolt. Václavovna. Vilém Zajiec.

Cožt pak Češie učinichu,
 vraha za kněze zvolichu,
 Rudolta vévodu rakúského,
 Albrechtova syna, krále řiešského.
 Vrah nemóž dobre činiti, 5
 jsa kněz, chtěše pány zbíti.
 Ktož tomu nechce věřiti,
 chtělby se tiem ujistiti,
 otěži Jana Strážského,
 nebo Jindřicha Lipského. 10
 Kněžsky se u stola jměše
 za obyčej kašu vřěše,
 to pro lékařstvie činieše,
 že mdlého života běše.
 Tehdy tu pravú královnu, 15
 tu šlechetnú Václavovnu,
 násilém ju s Prahy svedú,
 v podružstvie do města vedú.
 Otec též sirým činieše,

prý vinili hlasitě cis. Albrechta (v. 37.) — V. 45. *česká čest*, rod Přemyslův.

Kap. 99. V. 2. *vraha* viz kap. 19, 30. — V. 9. *Jan Strážský* a v. 10. *Jindřich Lipský* viz kap. 97, 15. — V. 12. *za obyčej* porov. v obyčej kap. 79, 15. — *kašu vřěše*; tento úsměšek vztahuje se k spóřivosti králové, který chtěje zaplatiti ohromné dluchy korunní, válkami krále Václava II. a lehkomyslností Václava III. zvýšené,

potřeby král. dvoru všemožně obmezil, což ovšem dvořanům a jiným, lesku a hojnosti zvyklým, protivilo se. — V. 16. *Václavovnu*, Elišku, dceru krále Václava II. — V. 17. *s Prahy t. j.* s hradn pražského. Z neznámých příčin byla Eliška, chovaná dotud u jeptišek svatojirských, do města vystělována a to k velkému pohoršení lidu, jak nejlépe ze slova „podružstvie“ vysvitá. — V. 19. viz kap. 95, 16 a sled. —

snad böh hřiech nad dětmi mstieše.	20
Rudolt na Bavora jide (pana), a v Horažďoviciech snide (na tej vojně).	
Neplačte ho české děti, nebo to račte věděti,	
byť byl pobyl kněz ten déle,	25
pošlat by v Čechách zlá mele; listy po vůli dáváše, a zlého chytře hledáše;	
tak mu běše otec kázal, by se o Češiech netázal,	30
řka: „daj jim bělpucha i črnidla do vôle, opět jim otejmeš, šije jim mečem hole.“	
Zajiec srdce udatného, přietel jazyka českého, doby Křivokláta hrada králového,	35
zbavi ten kraj plena švábského.	

100. Jindřich Korutanský. Druhý vpád Albrechta před Horu. Plichta.

Pak učinichu knězem Jindřicha korutanského, člověka dobrého, ale k tej věci nepodobného; za sobú královnu jměše [běše; tomu král Vaněk, jeda na vojnu, zemiú poručil

V. 21. a 22. V čele pánů českých, kteří byli proti volbě Rudolfa a v stálém odporu proti němu setrvali, stáli p. Bavor ze Strakonice a Vilém Zajíc z Valdeka. Proti nim vytáhl Rudolf na začátku l. 1307, a dobyv některých tvrzí, obléhal Horažďovice, kdež 4. července na úplavici zemřel. — V. 23. viz kap. 92, 40. — V. 27. *listy* sc. na svobody a práva. — *po vůli*, dle jich vůle, přání. — V. 31. *bělpucha* (pergamenu) a *črnidla* m. listiny. — V. 32. Že Dal. Albrechtovi nekřivdí, dosvědčuje ndálost na hradě Kahlenberku, kdež Albrecht Vídeňákům privilegia od

Babenberkův a císaře Rudolfa jim daná roztrhal a vyslancům k nohou hodil s poznamenáním, že mu nesnesitelnou panovati obmezeně. — V. 33. Smrt králova roznitila strany k zjevnému boji, nebo dle smlouvy s králem Albrechtem měl druhý jeho syn Fridrich na stolec český dosednouti. Vilém Zajíc dobyv Křivoklátu přitáhl až ku Praze; jeho příchodem sesílenu strana protirakouská, která Jindřichovi korutanskému k vítězství dopomohla.

Kap. 100. V. 2. *k tej věci nepodobného*, k vládě neschopného. — V. 3. Jindřich měl za

o jiném péče nejměše, 5
jedno že rád boží muž syt býti chtěše.
Tehdy král na českú složi,
příjev do Čech, před Horú se položi,
a když Plichta z Žirotína,
ten jmenovaný hrdina, (na cestě) 10
škodou učini Řiešskému (v ludičech i v koniech),
čest velikú rodu svému:
tehdy také Jindřich Lipský,
i hrdina pan Jan Strážský,
přátely i lud sebrasta, 15
proti Řiešskému se brasta (na Hory);
mnoho úsilé pojměsta,
i před horníky bezpečna nebysta:
mnoho škody učinista,
Hor, Kolína obránista. 20
Tolik škody ot niú jměše (Albrecht),
až juž z země jíti chtěše.
Němci když to znamenachu,
na svá města ho pozvachu.
Hradčené vše zlé počechu, 25
Myténé, Chrudíméné, Bydžovéné, Poličené do-
Šváby na města vypustichu, [skončechu.
mnoho zlého učinichu;
ti na Čechy navodiechu,
kupující je mučiechu. 30
Čechové Šváby pobichu (na rozliěných cestách),
i mnoho jich v Čechách zbichu.
Švábi se v Chrudím sebrachu,
do Mýta jdúc vsi vzembrachu.

manžeiiku Annu, nejstarší dceru Václava II.; viz též kap. 24, 5. — V. 5. viz kap. 9, 6. — V. 6. Jindřich pečoval hlavně o výborná jídla a nápoje. — V. 7. *král*, Albrecht rakouský, vtrhl hned po zvolení Jindřicha r. 1307 do Čech. — V. 10. *jmenovaný* v. kap. 60, 25. — Plichta z Žirotína obořil se na vojsko Albrechtovo, když táhlo přes jeho statky v Žatecku. — V. 18. Mezi horníky kutnohorskými byla strana císaři přející,

a hlavou její byl Bertolt Pirknar, bohatý nákladník hor. — V. 20. Spojiv se se svým synem Bedřichem, Albrecht položil se mezi Horou a Kolínem a počal dobývatí obou měst, Jindřichem z Lipé a Janem ze Stráže statečně bráněných. — V. 21. *ot niú*, od Jindřicha z L. a Jana ze Stráže č. Vartmberka. — V. 23.—27. Alžběta, vdova po králi Rudolfovi, získala pro císaře věnná svá města Hradec, Mýto atd. — V. 30. po-

Někteří Šváby vystřehú (řkúc:) 35
 „vězte žeť vás Češie střehú.“
 Švábi jechu sě chlubiti,
 že každý chce deset Čechóv podstúpiti.
 Mezi Trnovem a Opočnem Čechové sě s Šváby
 tu s nimi v tvrdý boj vnidú: [snidú, 40
 nebo málo Čechóv proti mnoho Švábóm jděše,
 mezi Šváby devět hrabí běše.
 Češie ctně Šváby pobichu,
 i mezi sobú vše koně zbychu.
 Ctibor z Uherska tu mezi najlepšiemí běše, 45
 ten mnoho věžňóv dobrých domóv přivoděše.

101. Třetí vpád Albrechtóv. Zahynutie jeho od Ješka.

Na léto vrah poče jíti (Albrecht do Čech),
 chtě překotem český jazyk zahladiti;
 chlapi s kosami s niem jděchu,
 obilé vše sieci chtěchu,
 by Čechové hladem sě rozlezli, 5
 Švábi v pustú zemi vlezli,
 hradóvby nemohli držeti,
 řkúc: „my budem v městech ležeti:
 nám ž jiných zemí stravu povezú,
 Čechové hladem s hradóv i země přeč polezú.“ 10
 Ale bóh, jenž právě súdi,
 jinak to všecko rozkludí:
 když jda do Čech přes Rýn sě poveze,
 Ješek jeho synovec na něm sě sveze;
 ten zabi tu strýce svého, 15

dobně jako kutnohorští Němci ve válce husitské. — V. 39. *Trnovem*, Proch. Turnovem, čti Turovem, jak dobře rkp. Z. Vesnice Turov a Opočno leží na levém břehu říčky Loučny v okrese vysokomýtském. — V. 45. *Ctibor Zámorský*, držitel tvrže Uherska, která stála na pravém břehu Loučny mezi Turovem a Opočnem.

Kap. 101. V. 1. *na léto*, příští rok 1308. — *vrah* viz kap. 19, 30. — V. 2. *překotem*, porov. valem kap. 45, 10. — V. 3. *chlapi*, sedláci. — V. 4. *obilé* porov. kap. 10, 43. — V. 12. *rozkluditi*, rozhodnouti, rozsouditi; „svár uklidíte.“ Spor d. s tél. 379, 18; porov. mimo to kap. 13, 6. — V. 13.—16. Když císař Albrecht

i tiem pomstí ujee svého.
 Ten Ješek z sestry krále českého,
 zbaví nás vraha lutého.
 Také že neslušalo, jedno ot svého sníti,
 jenž nevěrně směl sestřence zabiti. 20

102. Kostky a klánie. Cuzozemci v městech.

Čeští páni zlých obyčejův se přijechu,
 o peníze v kostky jhrajechu,
 sobě za dvorstvo přijechu,
 z něhož lotrům za zlé jměchu.
 Řkúc: „to v jiných zemiech lotři činie,
 velikým bláznovstviem se vinie,“ 5
 zlého se přijimajúce,
 i dobrého netbajúce.
 Chešli se ty cuziech obyčejův přijieti,
 hledaj, móžešli to v ktorej zemi uzřieti, 10
 by cuzie při sobě jměli,
 a v svú radu je púščeli.
 By ste se téhož přijeli,
 tohoby užitek (i čest) jměli. 15
 A nectného se přijěti,
 jest: ztratě ctné jmě, zlé jmieti;
 na svój jazyk nic netbajú,
 v kostky jhráti, za čest jmajú.
 I jechu se bez popruhův kláti,
 panny jim v dar chrústův sláti: 20

pole proti Čechům v Německu sbíral, byl blíž hradu Habsburku dne 1. května 1308 od svého synovce Ješka zavražděn. Tento Ješek č. Jan byl syn Anežky, sestry krále Václava II., a Rudolfa rakouského. Příčinu vraždy udává Pulkava takto: „protože jemu (Ješkovi) otcova díelu nechtěl dáti, ježto naň slušel.“ — V. 16. *ujee svého*, Václava III.; s veršem tímto porov. kap. 6, 21. — Poslední dva verše u Procházky

takto: „A také že on směl svého sestřence zabiti, neslušelo jemu jedno (jedině leč) od svých sjíti.“

Kap. 102. V. 1. *prijechu se* pojí se, jakožto časoslovo příluky, s genitivem. — V. 2. *jhrajechu* viz kap. 1, 17. — V. 4. *z něhož* m. nyn. z čehož, viz kap. 3, 24. — V. 16. *ztratě* přech. přít. m. min. času, nechceme-li ho vyložití infin. (porov. kap. 3, 24 a kap. 48. 17). — V. 20

páni svú kratochvil jměchu,
 i Němci zemiú huběchu;
 neby kto sě za pravdu postavie,
 ni kto českéj cti opravie.
 Kostku i klánié plodiechu, 25
 a měštěné o nich sě radiechu (s hostmi);
 nesměchu nikamž vyníti,
 proto jim nemohu déle hověti.
 Jindřich i Jan v Sedlci běsta, [kratochvil jměsta,
 Reymut i Hynek Hynkovic z Dubé u Praze 30
 ty pány horníci s měšťany jednoho dne jechu,
 život jim otjeti chtěchu,
 Toho někteří učiniti nedachu,
 a však je tvrdě schovachu.
 Juž vidíte, ktož na vysokém stavu jmá výhledie, 35
 vzdy kratochvil jmaje, na radě nesědě;
 v svú rukú jmá jistú škodu,
 i sobě, i svému rodu.
 Ta sě hanba šlechticóm nestávala,
 ta příhoda chlapóm vnađu dala. 40
 By chtěli právě rozuměti,
 nedaliby cuziem v Čechách moci jmiati.
 Neustavičnít jsou časové,
 jižt dnes stříebro dávajú, zajtra snad budú vrahové.
 Chlap svú volióu ti nic nedá, 45
 pánkaje ti, časa hledá,
 mociliť bude s tě býti,
 kážeť (své i) s lichvú zaplatiti.

totiž na znamení jich nestatečno-
 sti, nebo jaké namahání, taková
 i odměna. — V. 23. *postavie sě*
 a v. 24. *opravie* jsou přechodníky
 m. optativu, t. j. kdo by se za
 pravdu postavil; porov.: „Nenie
 kto čáky přidada.“ Alex. 1104, 9.
 — V. 25. *plodiechu*, rozšiřovali. —
 V. 26. — 33. *s hostmi*, s cizinci.
 Někteří měšťané, zvláště pražští
 a kutnohorští, kteří se rovnali
 svým bohatstvím mnohým rodům
 panským, chtěli jim býti také rovni
 stavem a účastenstvím v záleži-
 tostech zemských i hleděli za tou
 příčinou zmocniti se nejvyšších

úředníků a jiných pánů zemských.
 Dne 15. ún. 1309 zajali Ruthar-
 dovcí a Peregrin Puš z Kutné
 Hory v klášteře sedleckém Jindřicha z Lipé, král. podkomoří,
 Jana ze Stráže a j. Touž dobou
 zatknuti jsou od pražských Vel-
 flovicův nejvyšší kancléř Petr, p.
 Raimund z Lichtenburka a Hynek
 Berka, nejvyšší purkrabí praž. —
 V. 34. *tvrdě je schovachu*; obojí
 zajatí odvezení jsou na hrad Li-
 dice, v jehož držení byl Pavlík,
 měšťan praž. — V. 40. *vnađu*,
 zde tolik co odvahu; porov.
 kap. 50, 26. — V. 46. *pánkovati*

Juž vidíte páni, dobréli jste rady,
dávající Němcóm hrady. 50
By byli vás nejměli kde schovati,
nedrzliby na vy vstáti.
Panów dotud se ručichu (jich přítelé),
až je však i vypravichu;
a za chlapie syny své dcery odati musichu, 55
ale však jim potom jich děti vrátichu;
neb dietky o roce i málem stařejšie běchu,
i šlechetné dietky u horníkov zemřieti chtěchu.

103. Miešněné. Kokotovici, Olbramovici i Velflovici, Otkamene. Zvieřetický.

Kněz ot panów u potupě běše,
že často jiesti nejměše;
pozva sobě na pomoc rodiče svého,
Bedřicha markrabi miešenského. 5
Mnohým se neviaera zdieše,
že Miešenský po zemi u mále jezdieše;
nebo jezde, překotem hubieše,
ni kto mu toho bránieše.
Před Hory bez strachu jide,
ottud před Prahu přijide. 10
Kněz tehdy u městě běše,

odvozeno od pán, jako židoviti se od žid v kap. 64, 4. — V. 52. *nedrzliby* (od drz-ý) t. j. nebyli by drzími. — V. 53. a sled. Aby zajatí vysvobození byli, zaručili se pánové děti své zasnoubiti s dětmi měšťanskými; tak slíbil Jindřich z Lipé dceru svou dáti za manželku synovi Mikuláše Rutharda, a mladý pán z Lichtenburka zaslíben byl dceři Jakuba ot Věže (Pulk. 471, 30). Podobných sňatků, ovšem mezi dětmi asi rok starými, uzavřeno, jak se zdá, mnohem více. Děti měšťanům odevzdané osvobozeny od

pánů, v květnu l. 1309 z vazby propuštěných.

K. 103. V. 1. Zvítězivše nad mocnými měšťany (kap. 102), zmocnili se páni osoby krále Jindřicha, opanovali hrad, který odevzdán Vítkoví Ojířovi z Landšteina, a králi vykázan příbytek v městě. — V. 2. Král Jindřich, neznaje míry ve svých potřebách (v. kap. 100, 6), přivedl důchody královské v takou mizerii, že trpěl ve všem nedostatku. Když pak proti úmluvě Míšňany do hradu praž. vpustil r. 1309, uchváceny jsou od pánů českých všecky

Miešňany vpustiti chtieše;
 měštěné sě rozdělělichu,
 Kokotovici i Olbramovici s Čechy běchu.
 Velflovici i Otkamene s Miešňany sě slichu, 15
 pražské město proradichu.
 Když (Miešněné) u město chtěchu vníti,
 jiná strana chtě brániti;
 Vítek (Ojjeřovic) na hradě seděše,
 dospěv, vuide v město spěše; 20
 chtě měščanóm rád pomoci,
 a nemože proti moci.
 Kokotovici s Olbramem na špitál běžechu,
 Miešněné juž (v městě) velmi běchu,
 Velflovici na novém tržišči řetězem Vítka pře- 25
 tu ho i lud zbíti chtiechu; [pěchu,
 však sě síle obránichu,
 i koní mnoho stratichu.
 A že řetězi běchu přepěti,
 nevěděchu kudy vyjeti: 30
 tu Sudek to silné dietě,
 jednu ranú řetěz přetě.
 Viděch když na hrad jeděchu,
 ano po Vítkově oři třeva sě vlečechu.
 Olbram o špitál obsědě, 35
 s druhé strany (mosta) Pavlík sědě;
 oboje mosta brániechu,

statky korunní, tak že dvůr královský zcela žádných příjmů neměl, a král prý často svůj klobouk neb pás zastaviti musil. — V. 14. *Kokotovci*, též od Kokotů (de Gallis). — *Olbramovici* nazývali se potomkové Menharta z Chebu, před r. 1264 v Praze usedlého. — s *Čechy běchu* t. j. přidrželi se pánů českých, Jindřichovi nepřátelských. — V. 15. *Velflovici* zvali se tak dle svého předka Velfína č. Velfla a drželi dům s věží na Novém tržišti (nyní palác zemského soudu), pročez se též od Věže jmenovali. — Bohatý rod *ot Kamene* vyskytuje se v Praze již r. 1288. Všechny tyto

mocné rody kromě Kokotovců jsou nepochybně původu německého. — *slichu sě*, spolčili se. — V. 23. Když Míšňané do města vtrhli, utekli se Kokotovci a Olbramovici na špitál křížovnický u mostu, opevněný a osazený již dříve od Olbrama. — V. 25. *Nové tržišče*, též tržiště svatohavelské, bylo okolo kostela sv. Havla. Když Ojír sem vtrhl, přepiali Velflovci okolní ulice řetězy. — V. 34. *třeva* viz kap. 40, 10. — V. 35. viz v. 23. — V. 36. t. j. mosteckou věž malostranskou, před tím Jindřichem z Lipé opevněnou, hájil Pavlík z Lidic, někdejší snad vítěz pánů na hradě lidickém

pro ně Miešněné v městě vóle nejměchu.
 A potom se umluvichu,
 špitála, věže, i hradu pražského knězu sstúpichu. 40
 Hrad poručí (kněz) Heřmanovi Zvieřetickému,
 rytieřu mladému, ale přešlechethnému,
 do něhož múdrost, vicru, ščedrost, hrdinstvo
 i příslovie do něho i jednoho nezvědě. [vzvědě,

104. Tryznění Čech ot Miešňan. Hrdinstvo panův českých.

Pak tej nemúdrosti se kněz dopustí,
 že v témdni Heřmanovi hrad otjem, Miešňany
 Jechu se země hubiti (Miešněné), [vaň vzpusti.
 Čechy jímajúce žalostivě mučiti.
 Nemohlli dáti korce ovsu, Čecha zabichu, 5
 neb jej v síle jeho zhubichu.
 Dlaní jim prořežujúce žíně provláčechu,
 tak je (nebožátka) po hradu vodiechu.
 Kněz to vida se směješe,
 ni jim kdy co pro to děše. 10
 Vilém Zajiec nelstivý přictel jazyka svého,
 je se želiti toho zlého;
 dostřeh se jich, zbi jich mnoho.
 neb běchu dóstojni toho.
 Ten Miešňanom cti ukráti, 15
 ni se směchu poň postati (na tu stranu).
 Češie se před hradem položichu,
 Korutany, Miešňany pobichu.
 Tu Vítek (Ojjeřovic) hrdinsky se jměl.
 prvý nepřátely projel: 20
 ale juž právě jat běše,

(viz kap. 102, v. 26.—34). — V. 40. *sstúpichu*, sloveso odluky, pojí se s gen. Smlouva tato uzavřena na přimluvu knížete bavorského. — V. 44. *i* = ale — *příslovie* t. j. zlé pověsti.

Kap. 104. V. 2. *otjem* viz kap. 3, 15. — V. 9. a sl. Hanebné

toto chování se královo vedlo k opětnému boji. Nejstatečnější pán, Vilém Zajíc, držitel Křivoklátu, pobil Míšňany, kde jich dopadl; Olbram obsadil opět špitál křižovnický a Jindřich z Lipé věž mosteckou na Malé straně. — V. 20. t. j. vrazil hluboko v zá-

by sě neopravil spieše:
tu zabichu Kamýka rytieře udatného,
Čechové jechu Aufsteineře hrabí korutanského.
Jan z Stráže po nepřátelech udatně jděše, 25
ovšem po nich v hrad venděše,
by byl s niem most u přiekop neletěl,
na ten boj sem jáz z města hleděl.
Když s Čechy Němci boj jměchu,
Čechové Němce (u městě) tepěchu, 30
v zástupiech po městě chodiechu,
Němci v svých domiech seděchu.

105. Povodeň.

Léta ot narozenie syna božieho,
po tisúci po třech stěch desátého,
v rozličných krajiech taká povodeň byla,
mnoho vsí s ludmi zhubila:
u Litomyšle v Heřmaněch tanec i s pištcem vzala, 5
ta božie spústa v den sv. Jakuba sě stala.
Druhý den v Kladšče předměstie-blíž vše potopila,
tu na dva tisúce lidí ztopila.
Zvieřata na kladí pod město řevúce plověchu
domové celí i na nich ludie seděchu: 10
tu otec ot syna, máti ot dceře,
syn ot otce, dcí ot mateře
preč plovúce, otpuščenje žalostivě brachu,
nebo svú smrt zuamenachu.

stup nepřátel. — V. 22. t. j. kdyby se mu ještě v čas nebylo dostalo pomoci. — V. 24. Jindřich z Aufenšteina, maršálek korutanský, přišedší předešlého roku 1309 se silnými zástupy Korutanů a 300 Bavorů do Prahy, byl v boji raněn a zajat. — V. 25. *po nepřátelech* poražených a do hradu utíkajících. — V. 29. Mezi tím, co bojováno na hradě, zdvihlo se

obyvatelstvo české proti měšťanům německým, kteří bídný stav země nemálo byli zavinili. — V. 32. t. j. Němci, uzavřevše se ve svých domech, nevycházeli z nich.

Kap. 105. V. 5. *v Heřmaněch*; v okolí Litomyšle není vesnice toho jména, za to jest ale as 1 1/3 hod. sev.-záp. farní ves Heřmanice (české); Proch. čte již v Heřmanicích. — V. 9. *kladí*

Tonúce druh druhu sě zpoviedachu, 15
 prietelé po nich hľadiece vľasy s hlavy drachu.
 Na dřieví kolébký s dětmi nalezachu,
 domovité věci zbierachu;
 tiem práslẽ voda mnoho vsí zkazila,
 i mnoho ľudí ztopila. 20

106. Jan Lucemburský i Elška. Ponaučenie Čechóm.

Pak když Čechové uzřechu,
 že v Korutanském statka nejměchu;
 tu Elšku za Jana dachu,
 jej na království pozvachu,
 Korutanského zahnachu, 5
 i Jana korunovachu.
 Rač ho bože uzdraviti,
 rač ho tvorče naučiti,
 aby miloval zemany,
 v svůj radě měl české pány, 10
 neb s těmi móż cti dojiti,
 bez nich nemóż země upokojiti;
 neb mu zemanóm věřiti,
 nebo z země se ctiú jiti.
 Panóm razu múdru býti, 15
 kdež mōhúc pokoj činiti;
 neb vám (samým) zemiú pokojiti,
 než vaši nepřietelé budú vy súditi.

porov. v. 17. dřieví. — V. 19. *tiem práslẽ*; porov.: „Od samého hradu Hradce, ježto na Labi leží, až právě do toho města, jemuž Hlohov dějí, na Odře, kromě jedinkého města Němci, v tom ve všem práslẽ nížádny člověk nebydlil jest.“ Pulk. 182.

Kap. 106. V. 2. *statka* viz kap. 17, 31. — V. 5. Jindřich

odešel dne 9. pros. 1310 i s celým svým dvorem tajně z Prahy. — V. 6. Jan Lucemburský korunován dne 7. února 1311. — V. 7. *uzdraviti*, zdravým, Čechům příznivým smyslem nadchnouti. — V. 9. a 10. Ze slov těchto patrnó, že již tehďaz šlechta česká dělila se na vyšší, pány, a nižší, zemany. — V. 15. *razu* (m. radiu)

- Dobrých junochův sobě nezhubiece,
 nebo vám jich vskoře třeba bude více: 20
 razu svůj smysl při sobě jmějte,
 hostí v zemi nepuščejte;
 nechceteli v tom múdři býti,
 bude sekyra na sě dlabny činiti.
 Razu vám, přijdeli které volenie, 25
 chovajte sě skrze les na křivá drva chozenie,
 coť tiem mieniu, sám znamenaj:
 vol svého, jazyka cuzieho nechaj.
 Pomni čemu tě Lubuše učila,
 jež v svéj řeči nezkřivdila. 30
 Mnohoby bylo mluviti,
 v tom chcu dosti učiniti.
 Ta kronika mluví ot narozenie syna božieho,
 po tisúci po třech stech po desieti čtvrtého.

viz kap. 3, 8. — V. 22. *hostí* viz kap. 3, 8. — V. 29. viz kap. 4,
 kap. 102, 26. — V. 24. *porov.* 19 a sled.
 kap. 59, 33. — V. 27. *mieniu* viz

Ukazatel vlastních jmen.

- Adolf 185.
Albrecht 185, 186, 187, 189, 191, 192.
Albrechtice 181.
Aleksandr 27.
Amazonské panie 26.
sv. Apolinářiš 125, 132.
Aufsteiner 198.
Barnaba 80.
Bavor (pán) 190.
Bavorský les 93, 98.
Bavoři 133, 139, 172, 173.
Bedřich 142, 144, 146, 147, 149, 159.
Bedřich (císař) 163.
Bedřich miešenský 195.
Bela 175.
Bena 125.
Beneda 105.
Benedikt 69, 80.
Bernhart 160.
Berúnský 181.
Bielina 17, 93, 165.
Boleslav I. 56, 63, 64, 65, 66, 68;
II. 68, 72; III. 72, 73.
Boleslav, syn Soběslavův 142.
Boleslav (město) 66, 67, 68, 89,
92, 96.
Bořek 152.
Boreš 167, 168, 176.
Bořivoj 50, 51, 52, 55, 56, 114, 116,
117, 121, 122, 123, 124, 128,
130, 132.
Božej 112, 113, 117, 118, 119.
Božena 86, 87.
Brabantí 139.
Bracislav, Břetislav 87, 88, 89, 90,
93, 106, 110, 111, 112, 128, 149.
Brada Jindřich 162.
Bramburský 180.
Brno 109.
Brusnice (potok) 122.
Budějovice 178.
Budín 186.
Budišín 156.
Buřivoj 114.
Buškovec 126.
Bydžoviené 191.
Cidlina 118.
Cindorf 173.
Cirdík 175.
Cista 120, 124.
Ctibor 167, 168.
Ctibor z Lipníka 180.
Ctibor z Uherska 192.
Ctirad 32, 33, 34.
Cyrus 27.
Častava 28.
Čech 7, 8, 9.
Čieč 178.
Daniel 119, 129, 145, 149.
Diepolt 48, 154.
Dietmar 69.
Dietoch 187.
Dětrich Berúnský 181.
Dievín 22, 24, 25, 26, 31, 35, 37.
Dobeš 182, 183.
Domazlice 93, 94, 132.
sv. Dominik 188.
Drahomír 55, 56, 57, 58.
Dubá 181, 194.
Dunaj 153.
Durink 46, 47, 48, 187, 188.
Durinkové 139.
Elška 199.
Flandřené 139.
Frisové 139.
Fulda 163.
Gebhart 104.
Havel 167, 168, 171.
Heřman (biskup) 129, 132.
Heřman Zvieřetický 197.
Heřmanie 198.
Hlohov 90.
Hněvisa 65.
Hnězdno 91.
Hodka 28.
Hora (Kutna) 184, 191, 195.
Horažďevíce 190.
Hořepník 187.
Hořiněves 181.
Hostivít 48, 49, 50.
Hovora 74, 75, 76.
Hradčené 191.
Hradec 52.
Hradecko 99.
Hřeboř 183, 185.
Hřekové 7, 108.
Hřivec 74, 75, 76.
Hřivec 74, 75, 76.
Hron z Náchoda 170, 171.
Hvozdec 105.

- Hypek z Dubé 181.
 Hypek Hynkovic z Dubé 194.
 Hypek Rojenský 181.
 Hysa 95, 96.
 Charvatí 7, 8.
 Chlumec 133.
 Chrudím 97, 119, 191.
 Chrudimiené 191.
 Chval 150.
 Chýnov 41.
 Chýše 100.
 Isak 80.
 Jablonský Havel 171.
 Jablonský Jaroslav 180.
 sv. Jakub 198.
 Jan (biskup) 104, 157, 160, 174, 182, 185.
 sv. Jan krstiteľ 74, 75, 77, 140, 176.
 Jan z Lucemburka 199.
 Jan mnišek 80.
 Jan z Michalovic 183.
 Jan z Stráže (Stražský, Stražnický) 187, 189, 191, 194, 198.
 Jaromír 73, 77, 78, 79, 98, 99, 102, 104.
 Jaroměř 99.
 Jaroslav Jablonský 180.
 Jaroš 167, 168.
 Jerusalem 101, 149.
 Ješek 192, 193.
 Jetřiešek 126.
 Jindřich 92, 99.
 Jindřich Brada 162.
 Jindřich korutanský 190, 199.
 Jindřich lipský 187, 189, 191, 194.
 sv. Juří 69, 96.
 Juřík viz Staňkov.
 Jutka 88, 89, 92, 95.
 Kališ 183.
 Kamýk 198.
 Karel 106.
 Kartasi 161.
 Kašia, Kazia 11, 12.
 Kašin, Kazin 12.
 Kladsko 163, 178, 198.
 Klepy 48, 50.
 sv. Kliment 52, 158.
 Kochan 73, 75, 76, 77, 78, 79, 85.
 Kojata 103.
 Kokotovicí 196.
 Kolín 191.
 Komoň 57.
 Korutané 197.
 Kovanský 128.
 Kozma 109, 119.
 Krakov 71, 187.
 Krakovské kněžstvo 183.
 Křesomysl 38.
 Kristin 80.
 Křivoklát 146, 156, 160, 190.
 Křižovníci 169.
 Krok 11.
 Kunrat 98, 109, 111, 142, 144.
 Kúřim 154.
 Kúřimsko 48, 136.
 Kyjev 161.
 Labe 118, 126.
 Lanc 103.
 Leva 48, 49.
 Lipník 180.
 Lipolt 105, 158, 159.
 Litomyšle 198.
 Lodina 140.
 Lomniční 161.
 Lork 113.
 Lotr 133, 140.
 Lovos 40.
 Lubice 70, 118.
 Lubuše 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 22, 28, 29, 200.
 Lubušin dvór 20.
 Lucko 37, 38, 42, 46, 49.
 Luciper, Luciferiani 174, 175.
 Lučené 41, 42, 43, 44, 49.
 Ludmila 56, 57, 58.
 Lúny 178.
 Margréta 174, 176.
 sv. Mařie 52.
 Matěj 80.
 Mechtilda 104.
 Medské panie 50.
 Medulán 99, 100, 128.
 Medulaniené 101, 124.
 Methoděj 51.
 Mezka 72, 73, 76, 78, 79, 90, 91.
 Mělník 56.
 Miešeň 105, 106.
 Miešniéné 196, 197.
 Miešenský 159, 184, 195.
 sv. Michal 64.
 Michalovice 183.
 Mikolaj 160, 174.
 Milčice 125.
 Mlada 28, 69.
 Mnata 37.
 Mohucký legat 176.

- Morava 50, 53, 54, 70, 97, 98,
 111, 148, 158, 159, 164, 171;
 175, 176 (řeka); 177.
 Moravěné 115, 130, 148.
 Most 168
 Mutyně 112, 113, 117, 118.
 Mutyně skuhrovský 181.
 Mutyně vřeštovský 181.
 Mynhart 135, 145.
 Mýto (vysoké) 117, 191.
 Mytěné 191.
 Náchod 170.
 Neklan 38, 39, 41, 46, 48, 49.
 Nezamysl 37.
 Odolen z Chýš 100.
 Ohře 47.
 Okard 95.
 Okořín 33.
 Ojier 163, 164, 165.
 Ojierovic Vitek 196, 197.
 Olbram 196.
 Olbramovici 196.
 Oldenburg 82.
 Oldra 76.
 Oldřich 73, 77, 78, 80, 85, 87, 136.
 Oldřiš 77.
 Olomúc 162, 187.
 Ondra 151.
 Opočno 192.
 Osek 176.
 Ota 87, 98, 120, 121, 126, 129,
 149, 155, 187.
 Otakar 156, 159.
 Otěmil 156.
 Otkamene 196.
 Paříž 183.
 Pavlík 196.
 Pelhřím 151, 157.
 sv. Petr 128.
 Petraň z Trubu Zebinský 181.
 Petřín 21, 179.
 Plavci 175, 176.
 Plichta z Žirofina 191.
 Plzensko 96.
 Plžňané 177.
 Poděbradští 101.
 Poděbrady 178.
 Podiven 60.
 Polené 71, 72, 77, 78, 90, 92, 110,
 111, 120, 126, 135, 145, 154.
 Poličené 191.
 Polska, Polsko 72, 162, 183.
 Poříec, Poříčany 158.
 Postoloprty 46, 47, 86.
 Praha 21, 47, 48, 52, 59, 60, 63, 66,
 69, 74, 77, 78, 109, 110, 119, 121,
 122, 123, 125, 135, 137, 140, 141,
 146, 150, 151, 154, 156, 160, 162,
 168, 180, 189, 194, 195.
 Pražené 40, 42, 45, 49, 50, 75, 122.
 Pražský hrad 76, 96, 197.
 Přemysl 17—20, 23, 29, 31, 35,
 37, 142, 149, 150, 152, 154, 155,
 167, 171.
 Příbyslava 67.
 Přímda 80, 81.
 Přípek 40.
 Prkoš 92, 93, 94, 95.
 sv. Prokop 136, 151.
 Prosiek 110.
 Prusy 71, 172.
 Pšov, Pšovka 56.
 Pukata 113.
 Radím 91.
 Radislav, Radslav 60, 61.
 Radka 28.
 Radota 185.
 Rákoš 186.
 Rakúsy 159, 173, 174, 175, 176, 177.
 Rakúský 159.
 Reymut 194.
 Řezno 83, 137, 152, 153, 155.
 Řím 7, 69, 71, 92, 99, 108, 127,
 128, 151.
 Říp 9.
 Rojenský Hynek 181.
 Róže 122, 176.
 Rudolt 177, 178, 179, 180, 189, 190.
 Rudoltovic 185.
 sv. Rufus 179.
 Rulant 106.
 Rusín 51.
 Rusí 161.
 Rýn 132, 161, 183, 192.
 Ryněné 139, 175.
 Sacká 125, 132.
 Sasy, Sasíci 93, 94, 95, 106, 107,
 139, 155, 180, 182.
 Sedlec 194.
 Senaar 5.
 Séráz 183.
 Sérázský kněz 183.
 Silvestr 133, 135.
 Skuhrovský Mutyně 181.
 Slavník 69, 70.
 Smil Ojierovic 185

- Smil Světlický 152, 153, 156, 170, 171. [141, 142.]
 Soběslav 126, 127, 133, 136, 138, 138,
 Spitihněv 55, 95, 96, 97, 99.
 Srbové 6, 107, 122, 149.
 Srbský kněz 122.
 Stadice 17, 160.
 Stanimír 145, 146, 147.
 Staňkóv Juřík 129, 130.
 Stodory 55.
 Stožec 175.
 Straba 42, 44.
 Strahov 77, 78.
 Strachkvas 65, 67, 70, 71.
 Stráž viz Jan ze Stráže.
 Střehom 96, 109, 120.
 Střezislava 69.
 Sudek 196.
 Svatava 28, 154.
 Svatopluk 50, 51, 53, 54, 112, 114, 115, 119, 120.
 Světlický Smil viz Smil.
 Svinibrod 88.
 Šalomún 101.
 Šárka 32, 34.
 Štěpán 129.
 Šebieř 96, 102.
 Štír 40, 41, 42, 44, 45.
 Štyrsa 65.
 Švábi 97, 139, 185, 187, 191, 192.
 Tas Vizmburský 181.
 Tateré 45, 161, 162, 163.
 Taterští zpytáci 161.
 Tehdak 71.
 Tetín 12, 57.
 Tetka 11, 12.
 Titus 101.
 Trnov 192.
 Trub 181.
 Trubka 158.
 Tuň 57.
 Tursko 43, 44.
 Uhersko (ves) 192.
 Uhersko 54.
 Uherský 175, 176. [175, 176.]
 Uhře 55, 97, 98, 108, 129, 130, 171,
 Uhry 95, 108, 117, 120, 186, 187.
 Ústí 176.
 Vacek 117, 118, 119, 125, 126, 127.
 Vacislav 122. [110.]
 sv. Václav 21, 56, 59, 60, 62—67,
 Václav 149, 159, 163, 167, 171, 184,
 Václavovna 189. [186, 187.]
 Vaněk 180, 187, 190.
 Vejzov 175.
 Velehrad 51.
 Velflovi 196.
 Veliz, Velizská hora 74, 76.
 Vespasian 101.
 Vilém Zajíc viz Zajíc.
 sv. Vít 63, 66, 101.
 Vítek Ojřeovic 196, 197.
 Vítkovci 177, 178, 180.
 Vizmburský 181.
 Vladislav 120—123, 126, 129, 130
 —133, 136, 141, 151, 152.
 Vlaslav 42.
 Vlasta 22, 24—26, 28, 30, 34, 35, 36.
 Vlastislav 37, 39, 40, 42, 44, 49, 50.
 Vlastislav (hrad) 40.
 Vlastislavec 46, 47.
 Vlašie 100, 101, 125, 128.
 Vltava 21, 106, 143, 162.
 Vněslav 38.
 Vojen 37.
 sv. Vojtěch 21, 69, 70, 71, 91,
 110, 135.
 Vratislav 55, 98, 99, 101, 111.
 Vratislav (město) 96, 162.
 Vratislav (hrad) 117.
 Vratka 28.
 Vřešтовský 181.
 Vršovci, 73—75, 79, 85, 111, 112,
 115—120, 147. [121, 141.]
 Vyšehrad 26, 29, 30, 35, 36, 76,
 Zábor 55.
 Zajíc Vilém 190, 197.
 Záviše 178, 179, 183.
 Zderad 106, 107, 109.
 Zderaz 109.
 Zdeslav 170.
 Zdislava 170.
 Zebinský 181.
 Zhořelice 156.
 Zlice 61.
 Zlicko 48, 60, 70, 78, 154.
 Zvířetický 178, 197.
 Žatecko 38, 39, 55.
 Žirotín 191.
 Žirotinští 178.
 Žitava 163.
 Žitoměř 60, 61.

OBSAH.

	Strana
Úvod	V
Vysvětlení skratkûv	XI
Předmluva	3
1. Babilonská věž. Srbové	5
2. Čech	7
3. Krok, Kaši, Tetka, Lubuše	11
4. Pohanění Lubuše	14
5. Přemysl v Stadici	17
6. Přemyslovo proroctví	19
7. Lubušin sňatek. Založení Prahy	20
8. Lubušina smrt. Bůžka dievčie	22
9. Dievčie zbrojenie. Obec ženská	24
10. Dievčie válka. Vlasta	25
11. Vyšehrad	29
12. Dievčie lešt	30
13. Ctírad a Šárka	32
14. Práva a zřízení dievčie	34
15. Porážka dievek	35
16. Nezamysl, Mnata, Vojen, Vlastislav, Vněslav, Křesomysl	37
17. Neklan a Vlastislav	38
18. Vlastislav a Štír	40
19. Věštba o vítězství	42
20. Poražení Vlastislava	44
21. Vlastislavec a Durink	46
22. Hostivít. Děpolt. Leva. Klepy	48
23. Bořivoj. Křest	50
24. Svatopluk moravský	53
25. Spitihněv. Vratislav	55
26. Ludmila a Drahomír	57
27. Drahomír a Václav	58
28. Radislav a Václav	60
29. Václav a cesař	62

	Strana
30. Václav a Boleslav	63
31. Boleslav	65
32. Boleslav šcedrý. Vojtěch	68
33. Boleslav skúpý	72
34. Vršovici a Jaromír	73
35. Kochan a Oldřich	76
36. Oldřich a Polené. Kochan a Jaromír	77
37. Mniškové a Mečislav	79
38. Oldřich na Přimdě	80
39. Hrad Přimda	82
40. Kochanova smrt	85
41. Oldřich a Božena	86
42. Bracislav a Jutka	87
43. Bracislav a Mečislav	90
44. Žaloba před papežem. Poraženie Jindřicha II. Prkoš	92
45. Biskupi. Válka s Uhry. Spitihnév II. a Jeptiška	95
46. Spitihnév a Němci. Válka s Uhry. Dělenie bratří. Jaroměř	97
47. Vratislav II. Čechové v Meduláně	99
48. Vratislav II. prvý král	101
49. Biskupi Jaromír a Jan	102
50. Vratislav a Lipolt. Hvozdec. Beneda. Bracislav a Zderad	105
51. Ciesar proti Uhróm	108
52. Vratislav a Kunrat. Zderadova smrt	109
53. Kunrat a Bracislav. Vršovici	111
54. Božej a Mutyně. Bracislav a Lork	112
55. Bořivoj II. a Svatopluk. Budivoj. Vršovici	114
56. Zrádmi Vršovici. Vyhlazenie jich roda	117
57. Svatopluk v Uhřích. Čechové v Polšce. Cista. Jindřich III.	119
58. Vladislav a Bořivoj. Porážka Lužičan	121
59. Súd ciesařský Vladislava a Bořivoje	123
60. Vacek svářívý. Soběslav s Poláky. Buškovec	125
61. Bracislav v Římě. Pomsta Bořivojova	127
62. Ščepán uherský a Vladislav. Staňkovec	129
63. Bořivoj i Vladislav	130
64. Biskup Heřman a Židie. Soběslav a Lothar	132
65. Mynhart a Miroslav. Vpád Polan do Čech. Pobitie Židov	135
66. Prokop. Oldřich Zlický. Vladislav	136
67. Soběslav a Němci	138
68. Lothar s Němci poražen	139
69. Ciesar Kunrat a Soběslav	141
70. Soběslavova syny u ciesaře	142
71. Boleslav Bedřich a Přemysl-Kunrat	144
72. Stanimír	145
73. Moravská válka	147
74. Ota. Václav. Přemysl. Bracislav-Jindřich	149
75. Sv. Prokop. Vladislav	151
76. Přemysl	152
77. Děpolt Zlický. Svatava, pražský most	154
78. Ciesar Ota i Přemysl	155
79. Obleněnie Čechov	156

	Strana
80. Predikatoři. Trubka. Lipolt rakúsky	158
81. Václav. Pomsta nad Rakušany	159
82. Tateré	161
83. Václav a opat z Fuldy. Ojjeř	163
84. Ojjeř. Turnaje	165
85. Ctibor múdrá hlava a Přemysl	167
86. Křižovníci a Židé	169
87. Zdislava a Zdeslav	170
88. Hron, Smil, Havel. Válka uherská	—
89. Přemysl Otakar. Tažení do Prus. Válka bavorská	171
90. Naháči	174
91. Bela a Plavci. Cirdík. Róže. Boreš	175
92. Rudolt Habsp. Záviše Vitkovic. Zahynutie Přemysla	177
93. Rudolt. Bramburský i Vaněk. Záviše i králová	180
94. Hlad. Vaněk v Čechách. Závišina smrt. Jan Michalovic	182
95. Václav korunován. Nový groš. Hojnost stříebra	184
96. Němci v radě. Albrecht i Adolf	185
97. Václav král uherský. Vpád Albrechtův v Čechy	186
98. Václav i Durink. Konec Přemyslovcův	187
99. Rudolt. Václavovna. Vilém Zajiec	189
100. Jindřich Korutanský. Druhý vpád Albrechta před Horu. Plichta	190
101. Třetí vpád Albrechtův. Zahynutie jeho od Ješka	192
102. Kostky a klánie. Cuzozemci v městech	193
103. Miešněné. Kokotovici, Olbramovici i Velflovici, Otkamene. Zvieretický	195
104. Tryznění Čech od Miešňan. Hrdinstvo panův českých	197
105. Povodeň	198
106. Jan Lucemburský i Elška. Ponaučení Čechóm	199

Opravy.

Kap.	1.	v.	1.	místo	<i>ljud</i>	čti	<i>lud.</i>
"	3.	"	8.	"	<i>aiu, ěiu, iiu</i>	"	<i>aju, ěju, iju.</i>
"	8.	"	11.	"	<i>ježž</i>	"	<i>již.</i>
"	9.	"	7.	"	<i>obeče</i>	"	<i>oběce.</i>
"	13.	"	8.	"	<i>v-z-sadichu</i>	"	<i>vz-sadichu.</i>
"	25.	"	8.	"	<i>lucitensis</i>	"	<i>luticensis.</i>
"	31.	"	48.	"	<i>Eneramma</i>	"	<i>Emmerana.</i>
"	39.	"	89.	"	<i>svrhovala</i>	"	<i>schovala.</i>
"	41.	"	1.	"	<i>O=postoloprteich</i>	"	<i>Opostoloprteich.</i>

Trimester gupl. 19

LCz

DL435H

Delimilova Kronika

513814

Delimilova chronika ceská... od Václava
Hanky.

DATE.

NAME OF BORROWER

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

